

2:2023

Suomen Kriminologinen Yhdistys ry

Sisällys

2:2023

ARTIKKELIT

- **Kriittiset tilanteet, väkivalta ja niihin liittyvä stressi ensihoitajien työssä 1**
Hilla Nordquist
- **Tapaustutkimus kolmannen sektorin toteuttaman päihdekuntoutusohjelman
autonomisesta asemasta avovankilassa 21**
Mia Kilpeläinen ja Miisa Törölä
- **Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy uhrien läheisten näkökulmasta 46**
Marianne Ellilä, Eija Paavilainen ja Anna Liisa Aho
- **Translasten ja -nuorten perheväkivaltakokemukset 73**
Venla Hakala

PUHEENVUOROT

- Muuttuvat reaktiot rikollisuuteen: Yksityisen turvallisuusalan kontrolli, kontrollin
kohteet ja luottamus 98**
Elsa Saarikkomäki
- Rehabilitation, Recognition and Misrecognition 109**
Fergus McNeill
- Yksityisen turvallisuusalan kansainvälinen historia ja kehitystä selittävät
taustatekijät 121**
Jyri Paasonen
- Lectio praecursoria: Rikosprosessin portinvartijat – Lähisuhdeväkivallan rikosluonteen
rajanveto poliisin puuttumisen näkökulmasta 130**
Monica Fagerlund
- Lectio praecursoria: Changing meanings of ethnicity in the everyday life of Finnish
male prisons 137**
Helena Huhta
- Lectio praecursoria: Criminological Perspectives into Intimate Partner Violence:
Uncovering Commonalities between Partner Violence and General Crime 141**
Maiju Tanskanen
- Lectio praecursoria: Poliisin vaikuttavuus – Suoritteiden laskennasta vaikuttavuuden
tutkimukseen 148**
Jari Taponen

LEHDESSÄ KIRJOITTANEET 154

JULKAISIJA Suomen Kriminologinen Yhdistys ry

PÄÄTOIMITTAJA Markus Kaakinen, YTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto, markus.kaakinen@helsinki.fi

TOIMITUSSIHTEERI Anna Raeste, anna.raeste@helsinki.fi

TOIMITUSKUNTA Noora Ellonen, Olli Kaarakka, Aki Koivula, Karoliina Suonpää, Mika Sutela, Miisa Törölä, Miikka Vuorela

TIETOSUOJASELOSTE kriminologia.journal.fi/about/privacy

ISSN 2737-0771

 VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Kriittiset tilanteet, väkivalta ja niihin liittyvä stressi ensihoitajien työssä

HILLA NORDQUIST

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää suomalaisten ensihoitajien kohtaamia kriittisiä tilanteita, väkivaltaa ja niihin liittyvää stressiä. Tutkimuksen aineisto kerättiin EMS Critical Incident Stress -kyselyllä, jossa oli listattuna 31 ensihoitajien työn kriittistä tilannetta. Vastajat (N = 436) raportoivat työuransa aikana kohtaamiensa kriittisten tilanteiden määrän ja arvioivat niihin liittyvää, viimeisen kuuden kuukauden sisällä kokemaansa stressiä. Aineisto analysoitiin logistisella regressioanalyysillä, khiin neliö -testillä, Kruskal-Wallis -testillä ja Mann-Whitney U-testillä. Yleisimpiä kriittisiä tilanteita, jotka sisälsivät uhan ensihoitajaa itseään kohtaan, olivat tuttujen henkilöiden kohtaaminen ensihoitotehtävillä, mahdollisessa hengenvaarassa olo, aseella uhatuksi tuleminen, aggressiivisten väkijoukkojen kohtaaminen ja pahoinpitelyn kohteena oleminen. Kriittisistä potilastilanteista kuoleman kohtaaminen monessa muodossa, pahoinpidellyn aikuisen kohtaaminen, seksuaalisesti hyväksikäytetyn aikuisen ja eri tavoin laiminlyötyjen ikääntyneiden kohtaaminen erottuivat yleisyydellään muista ensihoitajien kriittisistä tilanteista. Erilaisten kriittisten tilanteiden kohtaaminen yleistyi työuran edetessä. Työkokemusvuodet olivat myös yhteydessä aseellisen uhkauksen ja pahoinpidellyksi tulemisen kokemiseen. Koetulla väkivallalla oli yhteys ensihoitajien työkykyyn ja palautumiseen. Kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin aiheuttajina erottuivat erityisesti ensihoitajan itsensä tekemät virheet sekä erilaiset lapsiin kohdistuneet rikokset ja onnettomuudet. Tällaisella stressillä oli yhteys ensihoitajien työkykyyn ja palautumiseen. Johtopäätöksenä on, että monet ensihoitajien yleisimmin kohtamista kriittisistä tilanteista ovat taustoiltaan tahallisia ja rangaistavia tekoja, eivätkä onnettomuuksia. Lisätutkimuksia, mielellään pitkittäisasetelmalla, tarvitaan erityisesti kriittisten tilanteiden luonteesta ja ilmaantuvuudesta, väkivaltakokemusten vaikutuksista sekä ennaltaehkäisy- ja tukistrategioista, joilla turvataan ensihoitajan hyvinvointi ja kyky suoriutua työstään myös tulevaisuudessa.

English summary at the end of the article

Avainsanat: kriittinen tilanne – traumaattinen stressi – ensihoitaja – tahallisuus – väkivalta

JOHDANTO

Ensihoitajat kohtaavat apua tarvitsevan ihmisen usein ensimmäisenä mitä moninaisimmissa olosuhteissa ja ympäristöissä, kuten yksityiskodeissa ja julkisilla paikoilla (van Reemst & Fischer, 2019). Suomessa on perustason ja hoitotason ensihoitajia sekä ensihoidon kenttäjohtajia, joiden pätevyysvaatimukset on määritelty Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksessa ensihoitopalvelusta (585/2017). Perustason ensihoitajat ovat suorittaneet yleensä ammatillisen perustutkinnon, ja hoitotason ensihoitajat sekä kenttäjohtajat ammattikorkeakoulututkinnon. Ensihoitajat työskentelevät yleensä työpareittain joko perustason tai hoitotason ambulansseissa ja päivystävät välittömässä lähtövalmiudessa vastatakseen hätäkeskuksen ja ensihoidon operatiivisesta johtamisesta vastaavien kenttäjohtajien välittämiin ensihoidotehtäviin. Tässä artikkelissa ensihoitajilla tarkoitetaan kaikkia edellä mainittuja ensihoitoammattilaisia. Ensihoitajien vaihtelevat, ennalta arvaamattomat työskentely-ympäristöt sekä työnkuvan keskittyminen nimenomaan ihmisiin tuovat mukanaan useita, muista ammattialoista poikkeavia riski- ja stressitekijöitä (van Reemst & Fischer, 2019).

Ensihoitajat kokevat työssään väkivaltaa, onnettomuuksia sekä erilaista uhkailua, ja kohtaavat rikollisuuden, huono-osaisuuden ja onnisuuden aiheuttamia inhimillisiä kärsimyksiä, vammautumisia ja kuolemaa (Carleton ym., 2019; Donnelly & Bennett, 2014; Drew ym., 2021; Renkiewicz & Hubble, 2022; van Reemst & Fischer, 2019). Monitällaisista ensihoidotehtävistä, sisältäen myös useat rikollisuudesta lähtöisin olevat viranomaistehtävät, joihin vastatessa tarvitaan myös ensihoitopalvelua, ovat kirjallisuudessa

luokiteltu ensihoitajien kriittisiksi tilanteiksi (eng. *critical incidents*) (Donnelly & Bennett, 2014).

Kriittinen tilanne tarkoittaa sellaisia ensihoidotehtäviä, jotka aiheuttavat ensihoitajille epätavallisen vahvoja tunnereaktioita ja siten häiritsevät heidän toimintaansa tai kykyä toimia joko tilanteen aikana tai sen jälkeen (Donnelly & Bennett, 2014; Mitchell, 1983). Ensihoitajien kriittisiin tilanteisiin voi liittyä myös tunne riittämättömyydestä (Halpern ym., 2009). Kriittiset tilanteet voivat aiheuttaa myös pidempiaikaista stressikokemusta, josta tässä artikkelissa käytetään nimitystä kriittisiin tilanteisiin liittyvä stressi (eng. *critical incident stress*) (Donnelly & Bennett, 2014).

Ensihoitajien työssään kohtaama väkivalta on todellinen huolenaihe kansainvälisesti (Maguire ym., 2018a) ja Suomessa. Suomessa aiheesta on kuitenkin vähän tieteellistä tutkimusta. Suomen Ensihoitoalan Liitto SEHL ry, Sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestö Tehy ry, Suomen Pelastusalan Ammatilliset SPAL ry sekä Suomen Sopimuspalokuntien Liitto SSPL ry toteuttivat jäsenistöilleen vuonna 2020 kyselyn ensihoitoalalla koetusta väkivallasta (Ensihoitoalan työturvallisuus -kannanotto 4.11.2020). Melkein kaikki kyselyyn vastanneet (N = 1939) raportoivat kokeneensa kerran tai useammin väkivaltaa tai sen uhkaa ensihoitajan työssään. SEHL ry:n ja Tehy ry:n kyselyyn vastanneista jäsenistä kaksi viidestä oli saanut tappouhkauksia, kahta viidestä oli heitelty tavaroilla, kolmasosaa oli tönitty, lähes kolmasosaa oli uhattu teräaseella ja noin yhtä kymmenestä oli uhattu ampuma-aseella. Kyselyn toteuttaneet järjestöt ovat peräänkuuluttaneet konkreettisia toimia ensihoitoalan työturvallisuuden parantamiseksi.

Ensihoitajiin itseensä kohdistuvien uhka- ja väkivaltatilanteiden lisäksi ensihoitajat näkevät työssään jatkuvasti väkivallan, laiminlyönnin, sairauksien, onnettomuuksien ja kurjuuden seurauksia (Pihl-Thingvad ym., 2022; Renkiewicz & Hubble, 2022; Rolfe ym., 2020; van Reemst & Fischer, 2019), ja he saattavat kokea, että heidän valmiutensa eivät riitä näiden tilanteiden kohtaamiseen (Ericsson ym., 2022; Hörberg ym., 2019; Rolfe ym., 2020). Toistuva altistuminen psyykkisesti kuormittaville tilanteille voi aiheuttaa kasautunutta stressiä ja mielenterveysongelmia ja siten uhata ensihoitajien työkykyä (Bernaldo-De-Quirós ym., 2015; Carleton ym., 2019; Olschowka & Möckel, 2021; Pihl-Thingvad ym., 2022; Renkiewicz & Hubble, 2022). Altistumisen määrästä Suomessa ei kuitenkaan vielä tiedetä tarpeeksi.

Tässä artikkelissa keskitytään suomalaisten ensihoitajien kohtaamiin, tutkimuskirjallisuuden määrittelemiin kriittisiin tilanteisiin, joita tutkittiin ensimmäistä kertaa kotimaisella aineistolla. Työnkuvan ennalta-arvaamattomuuden vuoksi ensihoitajat eivät voi välttyä tällaisten kriittisten tilanteiden kokemiselta ja kohtaamiselta työssään (Regehr ym., 2002). Ilmiön laajuus ja seuraukset tulisi kuitenkin tiedostaa ja ymmärtää nykyistä paremmin, jotta kriittisiä tilanteita voitaisiin ennaltaehkäistä tehokkaammin, ensihoitajien valmiuksia kohdata kriittisiä tilanteita voitaisiin yhä vahvistaa, ja ensihoitajien omaan hyvinvointiin vaikuttavien työtilanteiden jälkeisiä toimenpiteitä voitaisiin toteuttaa vielä järjestelmällisemmin (Murray ym., 2020; Pihl-Thingvad ym., 2022).

AIEMPI TUTKIMUS

Kriittisten tilanteiden tutkimuskirjallisuudessa on monia erilaisia näkemyksiä siitä, millaiset ensihoitotehtävät tai ensihoitajien muuten työssään kohtaamat tilanteet ovat varsinaisia kriittisiä tilanteita (Boland ym., 2018; Carleton ym., 2019; Donnelly & Bennett, 2014; Halpern ym., 2009; Pihl-Thingvad ym., 2022). Tässä tutkimuksessa hyödynnetään kanadalaista Donnellyn ja Bennetin (2014) laajan monimenetelmätutkimuksen kautta muodostettua listausta ensihoitajien kriittisistä tilanteista. Osa Donnellyn ja Bennetin (2014) tunnistamista ensihoitajien kriittisistä tilanteista sisältää uhan ensihoitajaa itseänsä kohtaan, ja loput ovat kuolemaan, loukkaantumiseen ja erilaisiin lasten ja aikuisten kärsimyksiin liittyviä kriittisiä potilastilanteita.

Monissa eri maissa tehtyjen tutkimusten mukaan ensihoitajat kohtaavat työssään erityisesti verbaalista väkivaltaa, kuten haukkumista, häirintää ja uhkailua (Bentley & Levine, 2016; Bigham ym., 2014; Gormley ym., 2016; Olschowka & Möckel, 2021; Tay ym., 2021; Tourier ym., 2021; Wang ym., 2019), Suomessakin jopa kuukausittain (Jäntti & Nordquist, 2022). Läheisiin ihmisiin kohdistuva uhkailu on tunnistettu kriittiseksi tilanteeksi ensihoitajan työssä (Donnelly & Bennett, 2014). Ensihoitajiin kohdistuva fyysinen väkivalta on myös yleistä (Bigham ym., 2014; Jäntti & Nordquist, 2022; Maguire ym., 2018a; Maguire ym., 2018b; Touriel ym., 2021).

Aiheen tutkimuksissa on paljon asetelmaeroja, mutta silti eri maiden tulosluvut ovat hälyttäviä, joskin erilaisia: esimerkiksi ensihoitajia kolmestatoista maasta tavoittaneessa tutkimuksessa 65 % ensihoitajista (n = 1778) raportoi kokeneensa fyysistä väkivaltaa työuransa aikana (Maguire ym., 2018b), kun

taas 12 edellisen kuukauden aikana fyysistä väkivaltaa oli kohdannut suomalaisessa 11 eri ensihoito-organisaatiota tavoittaneessa tutkimuksessa 65 % (n = 279) (Jäntti & Nordquist, 2022) ja 26 % (n = 1676) kanadalaisessa kahden provinssin alueet kattaneessa tutkimuksessa (Bigham ym., 2014). Kolme toista eri maata kattaneessa kyselytutkimuksessa ensihoitajat raportoivat, että jokin ase on ollut läsnä kymmenessä prosentissa työuranaikaisia fyysisiä väkivaltatilanteita (Maguire ym., 2018b). Vuoteen 2016 asti ulottunut systemaattinen kirjallisuuskatsaus kokosi samansuuntaisia tuloksia (Murray ym., 2020).

Aiempi tutkimusnäyttö ei ole yhteneväistä sen suhteen, kokevatko miespuoliset vai naispuoliset ensihoitajat enemmän tai saman verran väkivaltaa työssään (Murray ym., 2020), ja myöhemmissä tutkimuksissa on todettu edelleen keskenään vaihtelevia tuloksia (Jäntti & Nordquist, 2022; Maguire ym., 2018a; Maguire ym., 2018b; Tay ym., 2021). Väkivallan aiheuttajana on usein potilas (Bigham ym., 2014; Jäntti & Nordquist, 2022; Maguire ym., 2018a; Maguire ym., 2018b; Murray ym., 2020; Touriel ym., 2021), mutta myös potilaiden omaiset voivat toimia väkivaltaisesti ensihoitajia kohtaan (Bigham ym., 2014; Jäntti & Nordquist, 2022; Knor ym., 2020; Maguire ym., 2018b; Murray ym., 2020; Touriel ym., 2021). Alkoholi, huumeet ja mielenterveysongelmat ovat usein tilanteiden taustalla (Jones ym., 2019; Maguire ym., 2018a; Maguire ym., 2018b; Murray ym., 2020; Tay ym., 2021; Touriel ym., 2021). Ensihoitajat ovat alttiina väkivallan kokemiselle myös kuljettaessaan potilasta (Gormley ym., 2016; Jäntti & Nordquist, 2022; Knor ym., 2020). Tuore suomalainen väitöstutkimus osoitti, ettei väkivallan uhka ole ensihoidossa riittävästi hallinnassa (Pulkkinen, 2021).

Aikaisemmissa tutkimuksissa on tunnistettu, että ensihoitajien kriittisistä tilanteista varsinkin ensihoitajiin itseensä kohdistuva väkivalta (Bernaldo-De-Quirós ym., 2015), akustisesti apua tarvitseviin lapsipotilaisiin liittyvät ensihoitotehtävät (Boland ym., 2018; Donnelly & Bennett, 2014; Van der Ploeg & Kleber, 2003), ensihoitajille tuttujen henkilöiden hoitaminen (Boland ym., 2018; Donnelly & Bennett, 2014), ensihoitajan itsensä tekemät vakavat virheet (Boland ym., 2018), ensihoitajalle riittämättömyyden tunnetta aiheuttava potilaan kuolema (Halpern ym., 2009), väkivaltaisesti kuolleet potilaat (Carleton ym., 2019) ja ylipäätään inhimillisen kärsimyksen kohtaaminen (Carleton ym., 2019; Van der Ploeg & Kleber, 2003) aiheuttavat ensihoitajille stressiä.

Kriittisiin tilanteisiin liittyvän pitkäaikaisen stressin kehittymiselle ei ole vielä tunnistettu selkeää kaavaa ja aiemmissä tutkimuksissa on käytetty vaihtelevia termejä ja vasteita tällaiselle stressille (Brooks & Brooks, 2021). Alustavaa näyttöä on, että kriittisen tilanteen jälkeiset melko välittömät fyysinen kiihtyneisyys, unihäiriöt, ärtyneisyys ja sosiaalinen vetäytyminen voisivat ennustaa pidempiaikaisen stressin kehittymistä (Halpern ym., 2011), ja osansa voi olla myös taidolla tunnistaa kriittiseen tilanteeseen liittyvät tunteet (Halpern ym., 2012). Tutkimustulokset kuitenkin vaihtelevat ja ilmiö on vielä alituttu ensihoitajien keskuudessa. Tuoreessa kirjallisuuskatsauksessa pääteltiin, että ilmiön taustalla on monia sopeutumistyyliin, henkilökohtaisiin tekijöihin sekä ympäristöön ja organisaatioon liittyviä tekijöitä ja yhteyksiä. (Brooks & Brooks, 2021.)

Ensihoitoalan työssä koetun väkivallan yhteydestä psyykkisiin pitkän ajan oireisiin on olemassa monipuolisemmin tutkimustietoa erilaisin asetelmin sekä nimenomaisesti ensi-

hoitajia laajemmilla, mutta kuitenkin ensihoidossa työskentelevillä kohderyhmillä. Väkivaltakokemusten on todettu aiheuttavan esimerkiksi eri tavoin määriteltyä stressiä (Murray ym., 2020), sosiaalista eristäytymistä, uravalinnan kyseenalaistamista (Bigham ym., 2014), ahdistusta, masennusta, työuupumusoireilua ja traumaperäistä stressihäiriötä (Bernaldo-De-Quirós ym., 2015; Murray ym., 2020; Setlack ym., 2021).

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää suomalaisten ensihoitajien kohtaamia kriittisiä tilanteita, väkivaltaa ja niihin liittyvää stressiä. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä tutkitun tiedon avulla ymmärrystä ja tietoisuutta suomalaisten ensihoitajien työssään kohtaamista kriittisistä tilanteista ja väkivallasta, sekä tuoda jatkotutkimustarpeita ilmi.

Tutkimuskysymykset olivat:

Millaisia ja miten paljon kriittisiä tilanteita suomalaiset ensihoitajat ovat kohdanneet työuriensa aikana?

Onko demografisilla tekijöillä yhteyttä ensihoitajien työssään kokemaan väkivaltaan?

Onko ensihoitajien työkykyarviossa tai palautumisen arviossa eroja koetun väkivallan mukaan?

Millaisiin kriittisiin tilanteisiin on liittynyt eniten stressiä viimeisen kuuden kuukauden aikana?

Onko kriittisiin tilanteisiin liittyvässä stressissä havaittavissa eroja työkykyarvion, palautumisen arvion tai demografisten tekijöiden mukaan?

MENETELMÄT

Aineisto

Tämän kuvailevan määrällisen kyselytutkimuksen kohderyhmänä olivat suomalaiset ensihoitajat. Keräsin tutkimuksen aineiston EMS Critical Incident Stress -kyselyllä (Donnelly & Bennett, 2014). Kyselyssä oli nimetty ensihoitajien työn kriittisiä tilanteita, ja vastaajat raportoivat työurallaan koettamiensa kriittisten tilanteiden määrän ja arvioivat niihin liittyvää, viimeisen kuuden kuukauden aikana kokemaansa stressiä. Käännätin kyselyn vuonna 2022 ostopalveluna englannista suomeksi, käännöksen teki kaksi ammattikäntäjää yhteistyönä.

Poistin kyselystä tutkimuseettisistä syistä kuusi sellaista väittämää, jotka arvioin olevan Suomen oloissa joko tapahtumattomia tilanteita tai niin harvinaisia tilanteita (esimerkiksi kollegan kuolema työtehtävällä tai murhatun lapsen kohtaaminen), että vastaaja olisi mahdollista tunnistaa tai vastauksista kerättyä aineistoa ei olisi mielekästä käyttää tutkimuksessa.

Tutkimuskyselyssä ei tiedusteltu suoria tunnistetietoja. Tutkimuseettisistä syistä pidin taustatietokysymysten määrän rajallisena, jotta ne eivät nostaisi epäsuoran tunnistamisen riskiä. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun eettinen toimikunta suoritti tutkimussuunnitelmalle eettisen ennakoarvioinnin ja antoi 28.3.2022 puoltavan lausuntonsa. Sain tutkimukselle tutkimusluvut kahdeksasta suomalaisesta ensihoito-organisaatiosta neljältä eri erityisvastuualueelta (nykyisin yhteistyöalueita). Kyseisten organisaatioiden ensihoitajat työskentelevät niin suuremmissa ja pienemmissä kaupungeissa kuin maaseudullakin. En nimeä osallistuneita organisaatioita tutkimuseettisistä syistä.

Lähetin kohderyhmälle (N = 1189) tutkimuskutsut, linkin tutkimuksen tietosuojailmoitukseen sekä linkin Webropol-kyselylomakkeelle aikavälillä 26.4.-12.9.2022 (eli tutkimusluvan varmistuttua) organisaatioittain nimettyjen yhteyshenkilöiden kautta. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja perustui tietoiseen suostumukseen. Yhteyshenkilöt lähettivät pyynnöstäni tutkimuskutsusta noin viikon välein kaksi muistutusta. Lopetin aineistonkeruun 10.10.2022. Vastauksensa antoi 436 ensihoitajaa (37 %).

Muuttujat

Kyselyssä oli 31 erilaista kriittistä tilannetta. Kaikki kysytyt kriittiset tilanteet on lueteltu kuvioissa 1 ja 2. Muokkasin alkuperäisen EMS Critical Incident Stress -kyselyn asteikon vastausmielekkyyden vuoksi 12-portaiselta asteikolta kolmiportaiseksi, ja vastaajat merkitsivät kohtaamiensa kriittisten tilanteiden määrän asteikolla ”kerran”, ”2-4 kertaa” tai ”5+ kertaa”. Vastausohjeessa neuvoin jättämään vastauksen tyhjäksi, jos vastaaja ei ollut kohdannut kyseistä kriittistä tilannetta työssään. Koodasin nämä tyhjät vastaukset arvolle 0 ennen analyysia.

Kysyin stressin määrän ainoastaan niiden kriittisten tilanteiden osalta, jotka vastaaja oli merkinnyt kokeneensa vähintään kerran. Vastaajat arvioivat kriittiseen tilanteeseen liittyvän, viimeisen kuuden kuukauden aikana kokemansa stressin määrän 7-portaisella asteikolla, jossa oli kolme sanallista tarkennusta (1 = ei ollenkaan stressiä, 4 = keskimääräisesti stressiä, 7 = todella paljon stressiä). Koodasin stressin määrän asteikolta 1-7 asteikolle 0-6 ennen analyysia (Donnelly & Bennett, 2014).

Sisällytin kyselyyn strukturoidut kysymykset työkyvyn arviosta ”Oletetaan, että työkykysi

on parhaimmillaan saanut 10 pistettä. Minkä pistemäärän antaisit nykyiselle työkyvyillesi asteikolla 0-10? (0 tarkoittaa sitä, ettei pysty lainkaan työhön.)” (Tuomi ym., 1997) ja palautumisen arviosta: ”Kuinka hyvin koet yleensä palautuvasi työsi aiheuttamasta kuormituksesta työpäivän / työvuoron jälkeen?” (vastausvaihtoehdot: 1 = hyvin, 2 = melko hyvin, 3 = kohtalaisesti, 4 = melko huonosti, 5 = huonosti) (Kinnunen & Mauno, 2009). Koodasin työkyvyn arvion alkuperäisasteikon lisäksi neliluokkaiseksi: Erinomainen (10), Hyvä (8-9), Kohtalainen (6-7) ja Huono (0-5) (Ahlstrom ym., 2010). Koodasin palautumisen arvion alkuperäisasteikon lisäksi kolmiluokkaiseksi: Hyvä (1-2), Kohtalainen (3) ja Huono (4-5) (Kinnunen ym., 2011).

Tutkimuksen taustamuuttujina olivat tutkimuseettisistä syistä vain ammattiryhmä, ikä, työkokemus ja sukupuoli. Ensihoitoalan ammattinimikkeiden runsaan kirjon vuoksi kyselyssä oli ammattiryhmän kohdalla neljä vastausvaihtoehtoa: ”ensihoitaja perustaso”, ”ensihoitaja hoitotaso”, ”ensihoidon kenttäjohtaja” sekä ”muu, mikä?”. Luokittelin sanallisen tarkennuksen antaneista vastaajista (n = 25) palomies-ensihoitajat perustason ensihoitajien kanssa samaan ryhmään, ellei vastaaja ollut tarkentanut työskentelevänsä hoitotasolla. Vastaajat, jotka tarkensivat toimivansa erilaisissa esihenkilötehtävissä, luokittelin kenttäjohtajien kanssa samaan ryhmään.

län kysyin yhden vuoden tarkkuudella ja ryhmittelin vastaukset kuuteen ryhmään: alle 25, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44 ja 45 vuotta tai enemmän. Kysyin työkokemusvuodet yhden vuoden tarkkuudella ja ryhmittelin työkokemuksen kuuteen ryhmään: korkeintaan kaksi vuotta, kolmesta viiteen vuotta, kuudesta yhdeksään vuotta, kymmenestä neljääntoista vuotta, viidestätoista yhdeksääntoista vuotta

ja kaksikymmentä vuotta tai enemmän. Kysyin sukupuolen kolmella vastausvaihtoehdolla: ”nainen”, ”mies” ja ”muu”.

Olin sijoittanut työkyvyn arvion, palautumisen arvion ja taustatietokysymykset kyselylomakkeen alkuun, eri sivulle ja ennen kriittisten tilanteiden ja niihin liittyvän stressin kysymyksiä.

Analyyssimenetelmät

Raportoin taustamuuttujien sekä erilaisten (31 kappaletta) kriittisten tilanteiden kohtaamisen jakaumia frekvensseinä (n) ja prosentiosuuksina (%). Raportoin kriittiset tilanteet kahdessa osassa: 1) kriittiset tilanteet, jotka sisälsivät uhan itseä kohtaan, ja 2) kriittiset potilastilanteet (Kuviot 1 ja 2). Tarkastelin erilaisten kriittisten tilanteiden kohtaamista myös kertyminä laskemalla vastaajien merkitsemien (eli ainakin kerran kohtaamiensa) kriittisten tilanteiden keskiarvot ja keskihajonnat (kh) kullekin kuudelle työkokemusryhmälle.

Koodasin vastaajan työssään kokeman väkivallan (väittämät ”Saanut vakavia, läheisiäni koskevia uhkauksia koston työstäni ensihoidossa”, ”Tullut uhatuksi jollain aseella” ja ”Ollut potilaan pahoinpitelyn kohteena”) arvoille 1 = Kyllä (kokenut ainakin kerran) ja 0 = Ei (ei kokenut). Tarkastelin demografisten tekijöiden (työkokemus vuosina; sukupuoli: 1 = mies, 0 = nainen/muu; ammattiryhmä: 1 = hoitotason ensihoitaja tai kenttäjohtaja, 0 = perustason ensihoitaja) yhteyttä erilaisiin väkivaltakokemuksiin logistisella regressioanalyyksillä. Raportoin tuloksissa vetosuhteet (eng. *odds ratio*; jatkossa OR) ja 95 %:n luottamusvälit (LV). Testasin työkykyarvion ja palautumisen arvion erot työssä koetun väkivallan mukaisesti khiin neliö -testillä ja raportoin ne taulukkona.

Erilaisiin kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin määrää (n = 427 vastausta, eli 9 puuttuvaa vastausta, lisäksi väittämäkohtaisesti 1–48 puuttuvaa vastausta) tarkastelin mediaanilla (md) ja kvartiilivälillä (kv). Raportoin tekstissä ne kriittiset tilanteet, joihin liittyi eniten stressiä. Summasin seuraavaksi stressin määrän vastaukset yhteen (Donnelly & Bennett, 2014), jolloin summa oli minimissään 0 ja maksimissaan 186. Raportoin stressin summan (vain vastaajat, joilla stressin summa > 0) mediaanit ja kvartiilivälit työkykyarvion ja palautumisen arvion ryhmissä.

Stressin summa ei noudattanut normaalijakaumaa, joten testasin ryhmien välisiä eroja ei-parametrisella Kruskal-Wallis -testillä, taulukoinnista poiketen testasin merkitsevyydet työkykyarvion ja palautumisen arvion alkuperäisasteikoilla. Stressin summan, ammattiryhmän, kuusiluokkaisen työkokemusryhmän ja kuusiluokkaisen ikäryhmän eroja testasin Kruskal-Wallis -testillä, ja stressin

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot (N = 436).

Muuttuja		%, n
Ammattiryhmä	Ensihoitaja perustaso	26,4 (115)
	Ensihoitaja hoitotaso	67,8 (295)
	Ensihoidon kenttäjohtaja	6,0 (26)
Sukupuoli	Nainen	40,6 (177)
	Mies	57,3 (250)
	Muu	<5
	Puuttuva tieto	1,6 (7)
Ikäryhmä	≤ 25 vuotta	4,6 (20)
	25–29 vuotta	19,3 (84)
	30–34 vuotta	25,0 (109)
	35–39 vuotta	19,5 (85)
	40–44 vuotta	15,1 (66)
	≥ 45 vuotta	16,5 (72)
Työkokemusvuodet	≤ 2	14 (61)
	3–5	17,7 (77)
	6–9	18,3 (80)
	10–14	23,9 (104)
	15–19	13,3 (58)
	≥ 20	12,8 (56)

summan erot naisilla ja miehillä testasin ei-parametrisella Mann-Whitney U-testillä. Raportoin nämä tulokset vain tekstissä. Asetin merkitsevyytasoksi kaikissa testeissä $p = < 0,05$. Tein analyysit SPSS-ohjelman versiolla 28.

TULOKSET

Noin kaksi kolmasosaa tutkimuskyselyyn vastanneista ensihoitajista työskenteli hoitotasolla (68 %; Taulukko 1). Yli puolet vastaajista oli miehiä (57 %). Vastaajissa oli kaiken ikäisiä ja eri pituisen työkokemuksen omaavia ensihoitajia.

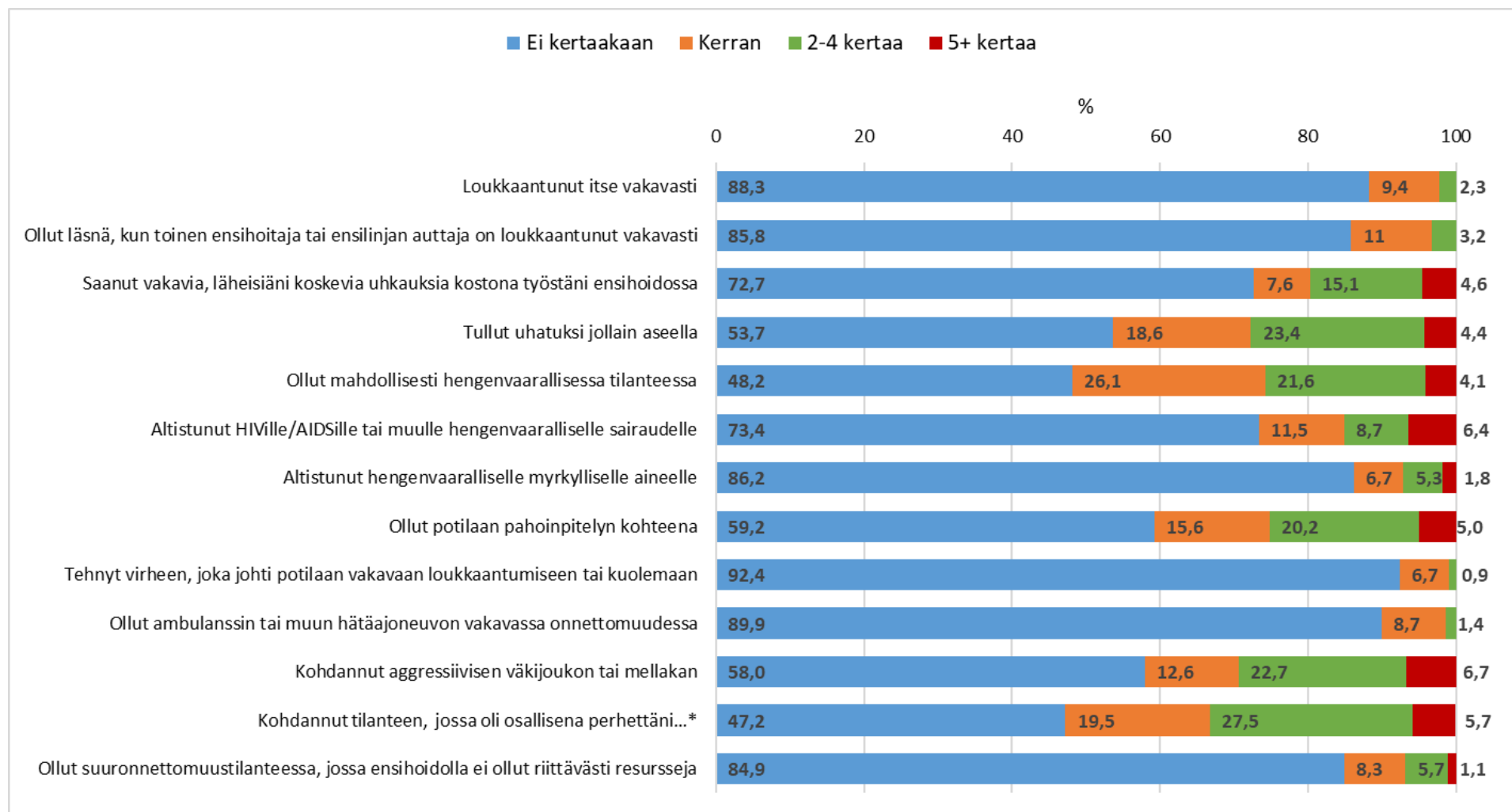
Kuviossa 1 on esitetty ensihoitajien työuransa aikana kohtaamia kriittisiä tilanteita, jotka ovat sisältäneet uhan heitä itseään kohtaan. Yli puolet (53 %) oli ollut tilanteessa, jossa oli osallisena ensihoitajalle itselleen tuttuja henkilöitä, kolmasosa (33 %) useammin kuin kerran työuransa aikana. Yli puolet (52 %) oli ollut työssään mahdollisesti hengenvaarallisessa tilanteessa, neljäsosa (26 %) useammin kuin kerran. Vakavien virheiden tekeminen oli harvinaisin kriittinen tilanne.

Kuviossa 2 on esitetty ensihoitajien työuransa aikana kohtaamia kriittisiä potilastilanteita. Pahoinpidellyn aikuisen kohtaaminen oli kerrallisesti kaikkein yleisin kriittinen tilanne ensihoitajien työssä: 85 % vastaajista oli kohdannut kyseisen kriittisen tilanteen ainakin viidesti. Lähes kaikki (95 %) ensihoitajista olivat myös nähneet kuoleman ja kohdanneet äskettäin kuolleen henkilön vähintään kerran (96 %). Kätkytkuoleman kohtaaminen oli harvinaisin kriittinen potilastilanne, mutta senkin oli kohdannut joka viides (20 %) ensihoitaja ainakin kerran.

Työuran alussa, kahden vuoden tai sitä vähemmällä työkokemuksella ensihoitajat olivat keskimäärin kohdanneet 7,3 (kh = 4,4) erilaista kriittistä tilannetta 31-kohtaiselta listalta (data ei näkyvillä). Erilaisia kriittisiä tilanteita oli kohdattu ainakin kerran työuran aikana sitä enemmän, mitä enemmän työkokemusvuosia oli kertynyt. Kolmesta viiteen vuotta töissä olleet olivat kohdanneet keskimäärin 10,7 (kh = 4,8) erilaista kriittistä tilannetta, kun taas kuudesta yhdeksään vuotta työskennelleet 13,3 (kh = 5,2). Kymmenestä neljääntoista vuotta töissä olleet olivat kohdanneet keskimäärin 15,2 (kh = 5,5) erilaista kriittistä tilannetta, kun taas viidestätoista yhdeksääntoista vuotta työskennelleet 18,0 (kh = 5,4). Kaksikymmentä vuotta tai enemmän työkokemusta kerryttänyt ensihoitaja oli kohdannut työuransa aikana keskimäärin 19,3 (kh = 5,4) erilaista kriittistä tilannetta 31-kohtaiselta listalta.

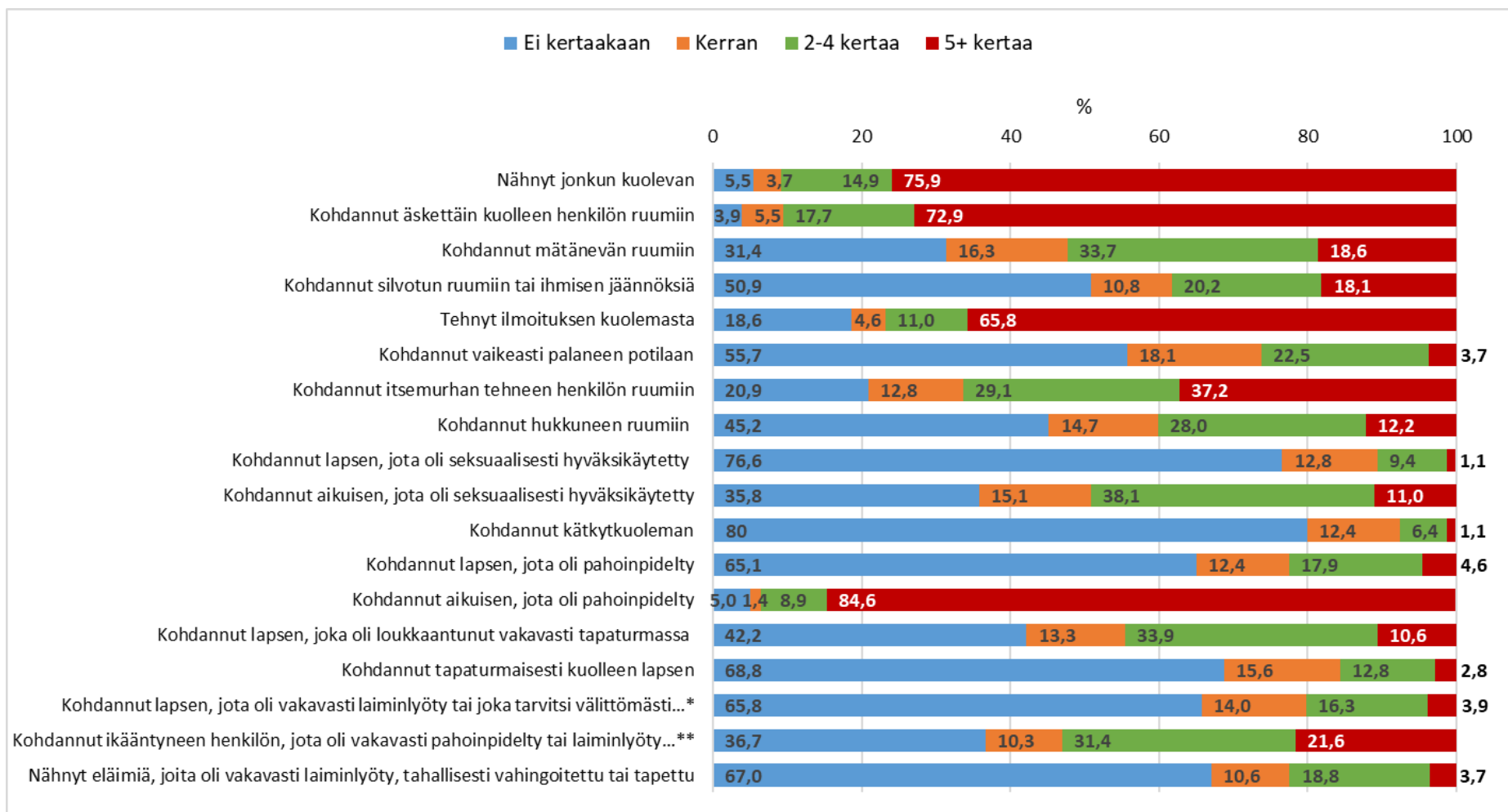
Ensihoitajaan kohdistuneista väkivaltatilanteista yleisin oli aseellinen uhkaus, jonka oli kokenut melkein puolet (46 %) vastaajista, yli neljäsosa (28 %) useammin kuin kerran työuransa aikana (Kuvio 1). Kaksi viidestä (41 %) oli joutunut potilaan pahoinpitelyn kohteeksi, neljäsosa (25 %) useammin kuin kerran.

Logistisen regressioanalyysin mukaan työkokemusvuosilla, sukupuolella tai ammattiryhmällä ei ollut yhteyttä uhkauksien saamiseen (Taulukko 2). Työkokemusvuodet olivat yhteydessä aseellisen uhkauksen kokemiseen, yhteys myös säilyi, kun sukupuoli ja ammattiryhmä lisättiin malliin (OR = 1,10; 95 %:n LV = 1,07; 1,14). Hoitotason ensihoitajilla ja kenttäjohtajilla oli selvästi kohonnut riski aseellisen uhkauksen kokemiseen perustason ensihoitajiin verrattuna, kun työkokemusvuodet ja sukupuoli oli vakioitu

* Kohdannut tilanteen, jossa oli osallisena perhettäni, ystäviäni tai ensihoitohenkilöstölle läheisiä henkilöitä.

Kuvio 1. Ensihoitajien (n = 436) kohtaamat kriittiset tilanteet, jotka sisälsivät uhan itseä kohtaan, %.

*Kohdannut lapsen, jota oli vakavasti laiminlyöty tai joka tarvitsi välittömästi hoitoa laiminlyönnin vuoksi

**Kohdannut ikääntyneen henkilön, jota oli vakavasti pahoinpidelty tai laiminlyöty tai joka tarvitsi välittömästi hoitoa pahoinpitelyn tai laiminlyönnin vuoksi

Kuvio 2. Ensihoitajien (n=436) kohtaamat kriittiset potilastilanteet, %.

Taulukko 2. Logistisen regression tulokset demografisten tekijöiden yhteydestä erilaisiin väkivaltakokemuksiin.

	Työkokemus vakioitu OR (95 %:n LV)	Työkokemus + sukupuoli vakioitu OR (95 %:n LV)	Työkokemus + ammattiryhmä vakioitu OR (95 %:n LV)	Työkokemus + sukupuoli + ammattiryhmä vakioitu OR (95 %:n LV)
Saanut vakavan, läheisiä koskevan uhkauksen ainakin kerran				
Työkokemus	1,03 (0,99; 1,05)	1,02 (0,99; 1,05)	1,02 (0,99; 1,05)	1,02 (0,99; 1,05)
Ammattiryhmä				
Perustason ensihoitaja	-	-	1	1
Hoitotason ensihoitaja tai kenttäjohtaja	-	-	1,09 (0,67; 1,79)	1,14 (0,69; 1,88)
Sukupuoli				
Nainen tai muu	-	1	-	1
Mies	-	1,16 (0,75; 1,81)	-	1,19 (0,76; 1,87)
Tullut aseella uhatuksi ainakin kerran				
Työkokemus	1,11 (1,07; 1,14)*	1,11 (1,07; 1,14)*	1,10 (1,07; 1,14)*	1,10 (1,07; 1,14)*
Ammattiryhmä				
Perustason ensihoitaja	-	-	1	1
Hoitotason ensihoitaja tai kenttäjohtaja	-	-	1,74 (1,08; 2,79)*	1,73 (1,07; 2,81)*
Sukupuoli				
Nainen tai muu	-	1	-	1
Mies	-	0,89 (0,59; 1,34)	-	0,99 (0,65; 1,50)
Ollut potilaan pahoinpitelyn kohteena ainakin kerran				
Työkokemus	1,04 (1,02; 1,07)*	1,05 (1,02; 1,08)*	1,04 (1,01; 1,07)*	1,05 (1,02; 1,07)*
Ammattiryhmä				
Perustason ensihoitaja	-	-	1	1
Hoitotason ensihoitaja tai kenttäjohtaja	-	-	1,70 (1,07; 2,69)*	1,56 (0,97; 2,50)
Sukupuoli				
Nainen tai muu	-	1	-	1
Mies	-	0,64 (0,43; 0,95)*	-	0,69 (0,46; 1,04)

* $p < 0,05$

(OR = 1,7; 95 %:n LV = 1,07; 2,81). Työkokemus oli yhteydessä pahoinpidellyksi tulemisen kokemiseen ja yhteys säilyi, kun sukupuoli ja ammattiryhmä vakioitiin (OR = 1,05; 95 %:n LV = 1,02; 1,07). Sukupuolen ja ammattiryhmän yhteydet pahoinpidellyksi tulemisen kokemiseen olivat erikseen tilastollisesti merkitseviä, kun työkokemusvuodet oli vakioitu, mutta yhteydet heikkenivät, kun kaikki kolme demografista tekijää olivat samassa mallissa.

Työkykyarviossa ja palautumisen arviossa oli tilastollisesti merkitseviä eroja työssä koetun väkivallan mukaisesti (Taulukko 3).

Ainakin kerran väkivaltaa kokeneiden ryhmässä oli harvemmin positiivisimman, mutta yleisemmin negatiivisimman vaihtoehdon työkykyarviota ja palautumisen arviota kuin heillä, jotka eivät olleet kokeneet kyseistä väkivaltatapahtumaa.

Tehtyihin virheisiin (md = 3 = keskimääräisesti stressiä, kv = 3, n = 31), seksuaalisesti hyväksikäytetyn (md = 3, kv = 4, n = 86), tapaturmassa vakavasti loukkaantuneen (md = 3, kv = 4, n = 204), tapaturmaisesti kuolleen (md = 3, kv = 4,75, n = 120) sekä vakavasti laiminlyödyn (md = 3, kv = 4, n = 124) lapsen kohtaamiseen liittyi eniten stressiä viimeisen kuuden kuukauden aikana. Näiden

Taulukko 3. Työkykyarvion ja palautumisen arvion erot työssä koetun väkivallan mukaisesti (%).

	Saanut vakavia, läheisiä koskevia uhkauksia				Tullut uhatuksi jollain aseella		Ollut potilaan pahoinpitelyn kohteena		Yhteenvedo			
	Kyllä		Ei		Kyllä		Ei		Kokenut kaikki kolme	Kokenut kaksi kolmesta	Kokenut yhden kolmesta	Ei koettu
	n = 119	n = 317	n = 202	n = 234	n = 178	n = 258	n = 61	n = 95	n = 126	n = 154		
Työkykyarvio	p = 0,006		p = 0,001		p = < 0,001		p = < 0,001					
Erinomainen	17,6	22,5	16,4	25,3	19,7	22,3	18,0	13,7	24,0	24,8		
Hyvä	54,6	58,4	54,7	59,7	50,0	62,5	39,3	64,2	56,0	61,4		
Kohtalainen	14,3	14,9	18,4	11,6	18,5	12,1	19,7	16,8	15,2	11,1		
Huono	13,4	4,1	10,4	3,4	11,8	3,1	23,0	5,3	4,8	2,6		
Palautumisen arvio	p = 0,011		p = 0,009		p = < 0,001		p = < 0,001					
Hyvä	50,4	63,1	52,0	66,2	50,0	66,3	44,3	52,6	57,9	71,4		
Kohtalainen	30,3	27,1	32,7	23,9	30,3	26,4	29,5	32,6	31,7	21,4		
Huono	19,3	9,8	15,3	9,8	19,7	7,4	26,2	14,7	10,3	7,1		

lisäksi aseella uhatuksi tulemiseen (md = 2, kv = 4, n = 187), kätkeytkuolemaan (md = 2, kv = 5, n = 74) ja pahoinpidellyn lapsen kohtaamiseen (md = 2, kv = 4, n = 123) sekä läheisten osallisena oloon (md = 2, kv = 4, n = 200) liittyvässä stressissä oli suurin vastausten hajonta. Muihin kriittisiin tilanteisiin

liittyvän stressin määrä oli mediaanina välillä 0–2 ja kvartiilivälit olivat välillä 1–3,25 (data ei näkyvillä).

Kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin summassa oli työkykyarvion ja palautumisen arvion mukaisia tilastollisesti merkitseviä eroja (Taulukko 4). Stressin summa nousi

Taulukko 4. Kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin erot työkykyarvion ja palautumisen arvion mukaisesti.

	Kriittisiin työtilanteisiin liittyvän stressin summa ¹		
	Md (kv)	Min-Max	p ²
Työkykyarvio, n = 382			0,010
Erinomainen, n = 78	11,00 (15,75)	1–81	
Hyvä, n = 218	14,00 (25,25)	1–100	
Kohtalainen, n = 58	20,50 (33,25)	1–121	
Huono, n = 28	27,00 (27,75)	4–107	
Palautumisen arvio, n = 384			0,002
Hyvä, n = 227	14,00 (23,00)	1–88	
Kohtalainen, n = 106	14,00 (28,25)	1–121	
Huono, n = 51	21,00 (26,00)	1–107	

¹Huomioitu vain vastaajat, joilla stressin summa > 0.

²Kruskal-Wallis -testi. Merkitsevyys on laskettu työkykyarvion ja palautumisen arvion alkuperäisasteikoilla.

työkykyarvion laskiessa. Palautumisensa huonoksi arvioineilla oli enemmän stressiä.

Viimeisen kuuden kuukauden aikana koetun stressin summa oli merkitsevästi erilainen myös työkokemuksen mukaan tarkasteltuna ($p = < 0,001$, $n = 384$) ja ikäryhmän mukaan tarkasteltuna ($p = 0,022$, $n = 384$) (ei raportoitu taulukoissa). Stressin summa nousi työkokemuksen ja iän mukaisesti. Hoitotason ensihoitajilla ja kenttäjohtajilla oli enemmän stressiä kuin perustason ensihoitajilla ($p = 0,017$, $n = 384$). Stressin summa oli samanlainen naisten ja miesten välillä ($p = 0,563$, $n = 384$).

JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomalaiset ensihoitajat ovat työssään kohdanneet kaikkia tässä tutkimuksessa listattuja kriittisiä tilanteita. Erilaisten kriittisten tilanteiden kohtaaminen yleistyi työuran edetessä, joka on luonnollinen tulos, mutta alleviivaa altistumisen kertymistä työvuosien myötä. Tässä tutkimuksessa tuttujen henkilöiden kohtaaminen ensihoidotehtävillä, mahdollisessa hengenvaarassa olo, aseella uhatuksi tuleminen, aggressiivisten väkijoukkojen kohtaaminen ja pahoinpitelyn kohteena olo olivat yleisimpiä kriittisiä tilanteita, jotka sisälsivät uhan ensihoitajaa itseään kohtaan. Useimmat näistä, ja harvemminkin koetuista kriittisistä tilanteista painottavat ensihoitajien työn riskejä ja vaarallisuutta.

Kriittisistä potilastilanteista kuoleman kohdanneen monessa muodossa, pahoinpidellyn aikuisen kohtaaminen, seksuaalisesti hyväksikäytetyn aikuisen ja eri tavoin laiminlyötyjen ikääntyneiden kohtaaminen erottuivat yleisyydellään muista ensihoitajien kriittisistä tilanteista. Monet näistä ovat taustoiltaan tahallisia ja rangaistavia tekoja, eivätkä onnettomuuksia.

Tulokset erilaisten kriittisten tilanteiden yleisyydestä ovat melko yhteneviä kanadalaisten tutkimusten kanssa (Carleton ym., 2019; Donnelly & Bennett, 2014), eli eri maiden ensihoitajat kohtaavat samantyyllisiä kriittisiä tilanteita toteuttaessaan kansalaistehtäviä, ensihoitojärjestelmäeroista huolimatta. Vahvuus on, että tässä tutkimuksessa vastaajat olivat pääosin kokeneita ensihoitajia erilaisten alueiden ensihoito-organisaatioista, joten tutkimuksen tulokset heijastelevat todennäköisesti melko luotettavasti suomalaisten ensihoitajien työssään kohtaamia kriittisiä tilanteita. Heikkous on, että tutkimuksessa tiedusteltiin poikkileikkausasetelmalla kriittisten tilanteiden kohtaamista kategorisella asteikolla ja ilman aikarajausta, joten suomalaisten ensihoitajien kriittisten tilanteiden ilmaantuvuudesta ei saatu täsmällistä tietoa.

Mahdollinen heikkous on, että nyt toteutetussa tutkimuksessa käytetty kysely ei kattanut suomalaisten ensihoitajien näkökulmasta kaikkia kriittisiä tilanteita. Esimerkiksi joulukuussa 2022 julkaistu tanskalainen tutkimus (Pihl-Thingvad ym., 2022) erottelee vielä tarkemmin lapsipotilaat ja nuoret potilaat aikuisista potilaista sekä tunnistaa esimerkiksi tietynlaiset mielenterveyspotilaat, omaisten voimakkaat tunnereaktiot, yleisön tarkkailun alla olemisen ja potilaan tilanteeseen samastumisen osaksi kriittisiä tilanteita. Ensihoitajien kriittisten tilanteiden kattava tunnistaminen hyötyisi tarkemmista kotimaisista jatkotutkimuksista.

Tässä tutkimuksessa yli neljäsosa vastaajista raportoi kohdanneensa läheistensä vakavaa uhkailua, joka on ensihoitajille kriittiseksi tilanteeksi tunnistettu verbaalisen väkivallan muoto (Donnelly & Bennett, 2014). Tuoreessa suomalaistutkimuksessa kaksi kolmesta ensihoitajan työssä edellisen 12 kuukauden aikana väkivaltaa kohdanneesta oli kokenut myös fyysistä väkivaltaa (Jäntti &

Nordquist, 2022). Tässä tutkimuksessa melkein puolet ensihoitajista raportoivat tulensa työuransa aikana aseellisesti uhatuksi, ja kahta viidestä oli pahoinpidelty ainakin kerran.

Näiden tulosten ja aiemman tutkimustiedon (Bigham ym., 2014; Jäntti & Nordquist, 2022; Maguire ym., 2018a; Maguire ym., 2018b; Touriel ym., 2021) mukaan fyysinenkin väkivalta on todellinen uhka ensihoitajan työssä. Tässä tutkimuksessa työkokemusvuosien karttuminen lisäsi riskiä aseellisen uhkauksen ja pahoinpidellyksi joutumisen kokemiselle, yhteyttä ei löytynyt läheisiin kohdistuvien uhkauksien kohdalla. Aiemmissä tutkimuksissakin on todettu ristiriitaisia tuloksia väkivaltakokemusten ja työkokemuksen suhteesta, ja tarve pitkäaikaistutkimuksille on ilmeinen (Murray ym., 2020).

Väkivallan kohtaamisen eroja ja riskejä ammattiryhmittäin olisi myös selvitettävä tarkemmin. Aiempien tutkimusten mukaan ensihoitajiin kohdistunut väkivalta on aliraportoitua (Arnetz ym., 2015; Jäntti & Nordquist, 2022; Maguire ym., 2018a, Murray ym., 2020; Tay ym., 2021; Taylor ym., 2016), ja väkivallan yleisyyden vuoksi ensihoitajat voivat jopa ajatella sen kuuluvan ensihoitajan työhön (Maguire ym., 2018b; Taylor ym., 2016). Tässä tutkimuksessa väkivaltakokemukset olivat yhteydessä ensihoitajien työkykyyn ja palautumiseen. Pitkän aikavälin psyykkisiä vaikutuksia on löydetty myös muissa tutkimuksissa (Bigham ym., 2014; Bernaldo-De-Quirós ym., 2015; Murray ym., 2020; Setlack ym., 2021). Yhteydet voivat viitata väkivallan rooliin työhyvinvointia heikentävänä tekijänä, mutta tämän tutkimuksen asetelmalla ei voitu tarkastella kausaalisia yhteyksiä näiden ilmiöiden välillä.

Erilaisten kriittisten tilanteiden yleisyyden todentaminen, niiden ennaltaehkäisy ja tilanteiden jälkeinen oikeanlainen reagointi vaativat taustalleen tietoa, jota systemaattisempi kirjaus mahdollistaisi (Bigham ym., 2014; Campbell, 2017; Olschowka & Möckel, 2021; Pulkkinen, 2021). Nykyinen tilastointi on vaihtelevaa, tai olematonta, ja siten ratkaisujen etsimistä palveleematonta. Kattava tilastointi mahdollistaisi myös pitkäaikaistutkimukset ja rekisteritutkimuksen. Niiden avulla kriittisten tilanteiden ja myös väkivaltakokemusten alueellista, demografista ja ajallista esiintymistä ja seurauksia voisi tutkia kyselymuotoista poikkileikkaustutkimusta luotettavammin. Esimerkiksi tämän tutkimuksen kyselyllä kerätty tieto saattaa sisältää kriittisten tilanteiden ali- ja/tai ylliraportointia, jota ei kuitenkaan voida todentaa.

Seurausten tutkimiseksi ja tuen tarjoamiseksi tapahtuneiden kriittisten tilanteiden tilastointi ja aktiivinen seuranta työntekijöittäin olisi myös arvokasta. Tämän ja aiempien tutkimusten (Bigham ym., 2014; Boland ym., 2018; Donnelly & Bennett, 2014; Murray ym., 2020; Olschowka & Möckel, 2021; Pulkkinen, 2021; Van der Ploeg & Kleber, 2003) perusteella etenkin tehdyt virheet, lapsipotilaisiin liittyneet kriittiset tilanteet, läheisten kohtaaminen ensihoitotehtävillä sekä väkivallan kohteeksi joutuminen olisivat ainakin tilanteita, joiden ilmaantumisesta pitäisi kirjata ja seurata systemaattisesti.

Kriittisiin tilanteisiin liittyvä stressi ja erilaiset mielenterveysongelmat on tunnistettu kansainvälisissä tutkimuksissa merkittäväksi ongelmaksi ensihoitajien keskuudessa (Carleton ym., 2019; Murray ym., 2020; Petrie ym., 2018). Tässä tutkimuksessa edellisen kuuden kuukauden aikaisen kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin arvioinnissa on todennäköisesti ollut runsaasti omakohtaista tulkintaa, vastauksissa oli myös katoa. Näistä

heikkouksista huolimatta saatiin viitteitä, että tällainen stressi voi olla yhteydessä myös heikentyneeseen työkykykokemukseen ja palautumiseen.

Koska ensihoitajille kasautuu erilaisten kriittisten tilanteiden kokemuksia työkokemusvuosien varrella, ja myös kriittisiin tilanteisiin liittyvä stressi vaikuttaisi lisääntyvän työuran ja iän myötä, on yksilöllistä altistumista syytä seurata ja työkykyä tukea ennaltaehkäisevästi. Kriittisiin tilanteisiin liittyvän stressin käsittelyä ja myös uhkaavissa tilanteissa toimimista tulisi harjoitella perusteellisesti jo ensihoitajakoulutuksen aikana, ja edelleen työuran edetessä (Fonseca ym., 2021; Halpern ym., 2012; Knor ym., 2020).

Tilanteiden jälkeisten vaikuttavien toimenpiteiden löytäminen edellyttäisi rekisterimuotoisen seurantatutkimuksen lisäksi myös erilaisten käytössä olevien tukitoimien selvittämistä ja vaikuttavuuden arviointia. Nykyisin Suomen kokoisessakin maassa on runsaasti organisaatiolähtöistä vaihtelua siinä, millaista tukea ensihoitajille tarjotaan, eikä erilaisia toimintamalleja ole tutkittu riittävästi. Ihannetilanteessa tukitoimenpiteitä jalkautettaisiin toimintamalleiksi vain tutkittuun tietoon perustuen, ja valtakunnallista yhteneväisyyttä tavoitellen.

Kansainväliset ensihoitojärjestelmäerot korostavat kotimaisen tutkimuksen tärkeyttä tiedon tuottajana. Suomessa ensihoitajat ovat kentällä työparina ja suorittavat vaativiakin toimenpiteitä keskenään, eikä useampien ensihoitoyksiköiden kiinnittäminen tehtävään ole aina mahdollista. Esimerkiksi saksalais-tutkimuksessa nostettiin esille, että jakautuva vastuu ja runsaammat resurssit voivat suojata ensihoitajia psyykkiseltä kuormalta (Eiche ym., 2019), mutta Suomen väestötiheys ja ensihoitajien laaja-alainen osaaminen puoltavat nykymallia.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan suomalaiset ensihoitajat kohtaavat työssään runsaasti kriittisiä tilanteita, myös rikollisuuteen kytkeytyviä. Viranomaisyhteistyöllä, kuten aiemmin uhkatilanteita aiheuttaneiden kohdeosoitteiden merkitsemisellä, ensihoidon ja poliisin yhteishälyttämisellä tai poliisin nopealla paikalle pyytämisellä voidaan ennaltaehkäistä ensihoitajia uhkaavia tilanteita (Jones ym., 2019; Murray ym., 2020; Tay ym., 2021), mutta myös ennakoitiin valmentavat koulutukset, henkilökohtaiset suojavälineet ja lainsäädännön kiristämiset ovat keinoja, joiden tehoa ennaltaehkäistä ensihoitajia itseään uhkaavia kriittisiä tilanteita pitäisi tarkemmin selvittää (Bigham ym., 2014; Maguire ym., 2018b; Murray ym., 2020). Tahallisten kriittisten potilastilanteiden ennaltaehkäisyssä yhteiskunnalliset ja lainsäädölliset toimenpiteet voivat olla merkityksellisiä.

KIRJALLISUUS

- Ahlstrom, L., Grimby-Ekman, A., Hagberg, M., & Dellve, L. (2010). The Work Ability Index and single-item Question: Associations with Sick Leave, Symptoms, and health—a Prospective Study of Women on long-term Sick Leave. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 36(5), 404–412.
<https://doi.org/10.5271/sjweh.2917>
- Arnetz, J. E., Hamblin, L., Ager, J., Luborsky, M., Upfal, M. J., Russell, J., & Essenmacher, L. (2015). Underreporting of Workplace Violence: Comparison of Self-Report and Actual Documentation of Hospital Incidents. *Workplace Health & Safety*, 63(5), 200–210.
<https://doi.org/10.1177/2165079915574684>
- Bentley, M. A., & Levine, R. (2016). A National Assessment of the Health and Safety of Emergency Medical Services Professionals. *Prehospital and Disaster Medicine*, 31(S1), S96–S104.
<https://doi.org/10.1017/S1049023X16001102>
- Bernaldo-De-Quirós, M., Piccini, A. T., Gómez, M. M., & Cerdeira, J. C. (2015). Psychological consequences of aggression in pre-hospital emergency care: cross sectional survey. *International Journal of Nursing Studies*, 52(1), 260–270.
<https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2014.05.011>
- Bigham, B. L., Jensen, J. L., Tavares, W., Drennan, I. R., Saleem, H., Dainty, K. N., & Munro, G. (2014). Paramedic self-reported exposure to violence in the emergency medical services (EMS) workplace: a mixed-methods cross-sectional survey. *Prehospital Emergency Care*, 18(4), 489–494.
<https://doi.org/10.3109/10903127.2014.912703>
- Boland, L. L., Kinzy, T. G., Myers, R. N., Fernstrom, K. M., Kamrud, J. W., Mink, P. J., & Stevens, A. C. (2018). Burnout and Exposure to Critical Incidents in a Cohort of Emergency Medical Services Workers from Minnesota. *The Western Journal of Emergency Medicine*, 19(6), 987–995. <https://doi.org/10.5811/westjem.8.39034>
- Brooks, D. & Brooks, R. (2021). A systematic review: what factors predict Post-Traumatic Stress Symptoms in ambulance personnel? *British Paramedic Journal*, 5(4), 18–24.
<https://doi.org/10.29045/14784726.2021.3.5.4.18>
- Campbell, C. L. (2017). Incident Reporting by Health-Care Workers in Noninstitutional Care Settings. *Trauma, Violence & Abuse*, 18(4), 445–456.
<https://doi.org/10.1177/1524838015627148>
- Carleton, R. N., Afifi, T. O., Taillieu, T., Turner, S., Krakauer, R., Anderson, G. S., MacPhee, R. S., Ricciardelli, R., Cramm, H. A., Groll, D., & McCreary, D. R. (2019). Exposures to Potentially Traumatic Events Among Public Safety Personnel in Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 51(1), 37–52.
<https://doi.org/10.1037/cbs0000115>
- Donnelly, E. A. & Bennett, M. (2014). Development of a critical incident stress inventory for the emergency medical services. *Traumatology: An International Journal*, 20(1), 1.
<https://dx.doi.org/10.1177/1534765613496646>
- Drew, P., Tippett, V., & Devenish, S. (2021). Paramedic occupational violence mitigation: a comprehensive systematic

- review of emergency service worker prevention strategies and experiences for use in prehospital care. *Occupational and environmental medicine*, 78(11), 841–848. <https://doi.org/10.1136/oemed-2020-107037>
- Eiche, C., Birkholz, T., Jobst, E., Gall, C., & Prottegeier, J. (2019). Well-being and PTSD in German emergency medical services - A nationwide cross-sectional survey. *PloS one*, 14(7), e0220154. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220154>
- Ensihoitoalan työturvallisuus -kannanotto 4.11.2020. *Järjestöt: Ensihoidon työturvallisuuden parantaminen vaatii kiireellisiä toimia*. https://www.spal.fi/wp-content/uploads/2020/11/Jarjestot_Kannanotto-4.11.2020_Ensihoidon-tyoturvallisuuden-parantaminen-vaatii-kiireellisia-toimia-1.pdf
- Ericsson, C. R., Lindström, V., Rudman, A., & Nordquist, H. (2022). Paramedics' perceptions of job demands and resources in Finnish emergency medical services: a qualitative study. *BMC health services research*, 22(1), 1469. <https://doi.org/10.1186/s12913-022-08856-9>
- Fonseca, S. M., Cunha, S., Faria, S., Campos, R., & Queirós, C. (2021). Why are emergency medical technicians' coping strategies dysfunctional? Direct and indirect effects of resilience and perceived stress. *International emergency nursing*, 56, 100995. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2021.100995>
- Gormley, M. A., Crowe, R. P., Bentley, M. A., & Levine, R. (2016). A National Description of Violence toward Emergency Medical Services Personnel. *Prehospital emergency care*, 20(4), 439–447. <https://doi.org/10.3109/10903127.2015.1128029>
- Halpern, J., Gurevich, M., Schwartz, B., & Brazeau, P. (2009). What makes an incident critical for ambulance workers? Emotional outcomes and implications for intervention. *Work and Stress*, 23(2), 173–189. <https://doi.org/10.1080/02678370903057317>
- Halpern, J., Maunder, R. G., Schwartz, B., & Gurevich, M. (2011). Identifying risk of emotional sequelae after critical incidents. *Emergency Medicine Journal*, 28(1), 51–56. <https://doi.org/10.1136/emj.2009.082982>
- Halpern, J., Maunder, R. G., Schwartz, B., & Gurevich, M. (2012). Identifying, describing, and expressing emotions after critical incidents in paramedics. *Journal of Traumatic Stress*, 25(1), 111–114. <https://doi.org/10.1002/jts.21662>
- Hörberg, A., Lindström, V., Scheja, M., Conte, H., & Kalén, S. (2019). Challenging encounters as experienced by registered nurses new to the emergency medical service: explored by using the theory of communities of practice. *Advances in health sciences education: theory and practice*, 24(2), 233–249. <https://doi.org/10.1007/s10459-018-9862-x>
- Jones, R., Usher, K., & Woods, C. (2019). Crystal methamphetamine's impact on frontline emergency services in Victoria, Australia. *Australasian emergency care*, 22(4), 201–205. <https://doi.org/10.1016/j.auec.2019.07.004>
- Jäntti, T. & Nordquist, H. (2022). Ensihoitajien kohtaama työpaikkaväkivalta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87, 5–6. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022112366669>

- Kinnunen, U. & Mauno, S. (toim.) (2009). *Irtiottoja työstä. Työkuormituksesta palautumisen psykologia*. Tampere: Yliopistopaino.
- Kinnunen, U., Feldt, T., Siltaloppi, M., & Sonnentag, S. (2011). Job demands-resources model in the context of recovery: Testing recovery experiences as mediators. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 20(6), 805–832. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2010.524411>
- Knor, J., Pekara, J., Šeblová, J., Peřan, D., Cmorej, P., & Němcová, J. (2020). Qualitative Research of Violent Incidents Toward Young Paramedics in the Czech Republic. *The Western Journal of Emergency Medicine*, 21(2), 463–468. <https://doi.org/10.5811/west-jem.2019.10.43919>
- Maguire, B. J., Browne, M., O'Neill, B. J., Dealy, M. T., Clare, D., & O'Meara, P. (2018b). International Survey of Violence Against EMS Personnel: Physical Violence Report. *Prehospital and Disaster Medicine*, 33(5), 526–531. <https://doi.org/10.1017/S1049023X18000870>
- Maguire, B. J., O'Meara, P., O'Neill, B. J., & Brightwell, R. (2018a). Violence against emergency medical services personnel: A systematic review of the literature. *American Journal of Industrial Medicine*, 61(2), 167–180. <https://doi.org/10.1002/ajim.22797>
- Mitchell J. T. (1983). When disaster strikes...the critical incident stress debriefing process. *Journal of Emergency Medical Services*, 8(1), 36–39.
- Murray, R. M., Davis, A. L., Shepler, L. J., Moore-Merrell, L., Troup, W. J., Allen, J. A., & Taylor, J. A. (2020). A Systematic Review of Workplace Violence Against Emergency Medical Services Responders. *New solutions: a journal of environmental and occupational health policy*, 29(4), 487–503. <https://doi.org/10.1177/1048291119893388>
- Olschowka, N., Möckel, L. (2021). Aggression and violence against paramedics and the impact on mental health: A survey study. *Journal of Emergency Medicine, Trauma & Acute Care*, 15(3), 1-7. <http://dx.doi.org/10.5339/jemtac.2021.15>
- Petrie, K., Milligan-Saville, J., Gayed, A., Deady, M., Phelps, A., Dell, L., Forbes, D., Bryant, R. A., Calvo, R. A., Glozier, N., & Harvey, S. B. (2018). Prevalence of PTSD and common mental disorders amongst ambulance personnel: a systematic review and meta-analysis. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 53(9), 897–909. <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1539-5>
- Pihl-Thingvad, J., Vang, M. L., Møller, S. R., & Hansen, N. B. (2022). Critical Incidents Scale for Ambulance Work - Denmark (CISAW-D): the development of a screening tool for work exposure to critical events in operative ambulance personnel. *British Paramedic Journal*, 7(3), 26–33. <https://doi.org/10.29045/14784726.2022.12.7.3.26>
- Pulkkinen, J. (2021). *Väkivallan uhan hallinta Suomessa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työssä*. Väitöskirja, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8435-0>
- Regehr, C., Goldberg, G., & Hughes, J. (2002). Exposure to human tragedy, empathy, and trauma in ambulance paramedics. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 72(4), 505–513.

- <https://doi.org/10.1037/0002-9432.72.4.505>
- Renkiewicz, G. K. & Hubble, M. W. (2022). Secondary Traumatic Stress in Emergency Services Systems (STRESS) Project: Quantifying and Predicting Compassion Fatigue in Emergency Medical Services Personnel. *Prehospital Emergency Care*, 26(5), 652–663. <https://doi.org/10.1080/10903127.2021.1943578>
- Rolfe, U., Pope, C., & Crouch, R. (2020). Paramedic performance when managing patients experiencing mental health issues - Exploring paramedics' Presentation of Self. *International Emergency Nursing*, 49, 100828. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2019.100828>
- Setlack, J., Brais, N., Keough, M., & Johnson, E. A. (2021). Workplace violence and psychopathology in paramedics and firefighters: Mediated by posttraumatic cognitions. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 53(3), 211–220. <https://doi.org/10.1037/cbs0000240>
- Tay, G. K., Razak, A. R. A., Foong, K., Ng, Q. X., & Arulanandam, S. (2021). Self-reported incidence of verbal and physical violence against emergency medical services (EMS) personnel in Singapore. *Australasian emergency care*, 24(3), 230–234. <https://doi.org/10.1016/j.auec.2020.09.001>
- Taylor, J. A., Barnes, B., Davis, A. L., Wright, J., Widman, S., & LeVasseur, M. (2016). Expecting the unexpected: A mixed methods study of violence to EMS responders in an urban fire department. *American journal of industrial medicine*, 59(2), 150–163. <https://doi.org/10.1002/ajim.22550>
- Touriel, R., Dunne, R., Swor, R., & Kowalenko, T. (2021). A Pilot Study: Emergency Medical Services-Related Violence in the Out-of-Hospital Setting in Southeast Michigan. *The Journal of emergency medicine*, 60(4), 554–559. <https://doi.org/10.1016/j.jemermed.2020.12.007>
- Tuomi, K., Ilmarinen, J., Jahkola, M., Katajarinne, L., Tulkki, A. (1997). Työkyvyindeksi (2. korjattu painos). *Työterveyshuolto 19*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- van der Ploeg, E., & Kleber, R. J. (2003). Acute and chronic job stressors among ambulance personnel: predictors of health symptoms. *Occupational and environmental medicine*, 60(Suppl 1), i40–i46. https://doi.org/10.1136/oem.60.suppl_1.i40
- van Reemst, L., & Fischer, T. F. C. (2019). Experiencing External Workplace Violence: Differences in Indicators Between Three Types of Emergency Responders. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(9), 1864–1889. <https://doi.org/10.1177/0886260516657913>
- Wang, P. Y., Fang, P. H., Wu, C. L., Hsu, H. C., & Lin, C. H. (2019). Workplace Violence in Asian Emergency Medical Services: A Pilot Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(20), 3936. <https://doi.org/10.3390/ijerph16203936>

ENGLISH SUMMARY

Hilla Nordquist: Critical incidents, violence, and related stress in prehospital emergency care nurses' work

This study examines the critical incidents encountered by Finnish paramedics and the critical incident-related stress experienced in prehospital emergency care work. The data were collected using a modified EMS Critical Incident Stress questionnaire, which listed 31 critical incidents. Respondents (N = 436) reported the number of critical incidents they encountered during their careers and evaluated the related stress experienced within the last six months. The data was analyzed using logistic regression analysis, chi-square test, Kruskal-Wallis test, and Mann-Whitney U test. The most common critical incidents that posed a threat to paramedics were encountering friends or family at the scene, being in life-threatening danger, being threatened with a weapon, encountering aggressive crowds, and being assaulted. The most frequent patient-related critical incidents experienced included encountering death in many forms, encountering an assaulted adult, a sexually abused adult and neglected elderly people. Encountering various critical incidents became more common as their careers progressed. The working experience was associated with experiencing being threatened with a weapon and being assaulted. Experiencing violence was associated with the ability to work and recover. The most stressful critical incidents were mistakes made by the paramedic and various crimes and accidents involving children. Such stress was associated with workability and recovery among paramedics. The study concludes that many critical incidents paramedics encounter are caused by intentional and punishable acts, not accidents. There is a need for further, preferably longitudinal research into this phenomenon, specifically related to the nature and frequency of critical incidents, the effects of violent experiences, and prevention or recovery strategies to safeguard paramedics' well-being and ability to perform their job in the future.

Keywords: critical incidents – traumatic stress – paramedic – intentionality – violence

Tapaustudkimus kolmannen sektorin toteuttaman päihdekuntoutusohjelman autonomisesta asemasta avovankilassa

MIA KILPELÄINEN & MIISA TÖRÖLÄ

Tässä artikkelissa tarkastelemme kolmannen sektorin toimijan (Myllyhoitoyhdistys ry) ja Naarajärven vankilan välistä yhteistyötä vankilaympäristössä toteutettavassa päihdekuntoutusohjelmassa vuosina 2009–2019. Tarkastelumme kiinnittyy kolmannen sektorin toimijan autonomiseen asemaan. Tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset: 1) Millaisia jännitteitä kuntoutusyhteistyössä on havaittavissa? 2) Miten kuntoutusyhteistyön osapuolet ovat ratkaisseet toimintaperiaatteiden eroavaisuuksien tuomia haasteita? Tutkimuksen taustoittavana tietona on käytetty Vankitietojärjestelmästä poimittua rekisteriaineistoa ohjelmaan osallistuneista vangeista (N = 875) ja päihdekuntoutusta kuvaavia dokumentteja. Varsinaisiin tutkimuskysymyksiin vastataan avaintyöntekijöiden haastattelujen pohjalta (N = 8). Molemminpuolinen luottamus menetelmän toimivuuteen oli vahva. Itsenäisessä ohjelmatoiminnassa esiintyi ristiriitoja, jotka liittyivät osapuolten toisistaan eroaviin käsityksiin riippuvuudesta ja kuntoutumisesta, vankilan tarpeeseen huomioida vankiryhmän erityispiirteet ja tilanteet, ja Myllyhoitoyhdistyksen työn järjestämisen haasteisiin. Hyvin organisoitu keskusteluyhteys osapuolten välillä olisi tärkeää vankilayksikköä ja vankeja hyödyttävän kehittämistyön ja suunnittelun kannalta.

English summary at the end of the article

Avainsanat: kolmannen sektorin toimija – yhteistyö – vankila – päihdekuntoutus

Tutkimus on rahoitettu Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston (nykyisin kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto) myöntämällä tutkimus- ja kehittämismäärärahalla. Rahoitus on myönnetty hankkeelle ”Selvä kaista -toimintaohjelman seuranta-tutkimus”.

JOHDANTO

Päihderiippuvaisten vankien kuntoutus on noussut yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi rikosseuraamusalalla (Obstbaum ym., 2011). Kansainvälinen keskustelu kuntoutuksen mahdollisuuksista osana vankeusrangaistusta lisääntyi 1990-luvulla aloittaen myös Suomessa kuntoutukseen tähtäävän ohjelmatoiminnan aktiivisen kehittämisen ja vakiinnuttamisen (Laine, 2014; Tourunen ym., 2019). Rikosten uusiminen on vahvasti yhteydessä ongelmalliseen päihteidenkäyttöön (Lappi-Seppälä, 2000) ja tarve vankien päihdekuntoutukselle on ilmeinen. Viimeisimmän vankien terveystutkimuksen mukaan päihdehäiriötä ilmenee lähes yhdeksällä kymmenestä vangista, mikä tarkoittaa kymmenkertaista osuutta suomalaisen valtaväestöön nähden (Joukamaa ym., 2010; Lintonen ym., 2011). Erityisesti vankien laittomien huumausainesten käyttö on lisääntynyt huomattavasti vuosikymmenten aikana (Lintonen ym., 2012). Suomalaisten vankien päihdehäiriöiden määrä on poikkeuksellisen korkea myös kansainvälisesti vertailtuna (ks. Fazel ym., 2017).

Valtaosa aiemmasta suomalaisesta ohjelma-toimintaan kohdistuneesta tutkimuksesta on tarkastellut toiminnan uusintarikollisuutta ehkäiseviä vaikutuksia (ks. Tyni & Aaltonen, 2021, tästä poikkeavia tutkimusasetelmia, esim. Granfelt, 2007; Tourunen, 2000; Tourunen ym., 2019). Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat olleet vankiryhmät ja heidän käyttäytymisensä ohjelmaan osallistumisen jälkeen. Huomio on kiinnittynyt pääosin vankien ja yhteiskunnan niistä saamaan hyötyyn: miten ohjelmalla pystytään vaikuttamaan vankien ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen (esim. Tyni ym., 2014; Väyrynen ym., 2014; Tyni & Aaltonen, 2021). Vä-

hemmälle huomiolle on jäänyt yhteistyön toteutuminen käytännössä: kahden erityyppisen toimijan periaatteiden yhteensovittaminen ja dialogiin liittyvien haasteiden ja mahdollisuuksien tunnistaminen. Yhteistyön toteutumisesta on tärkeä tarkastella omana tutkimusaiheenaan, jotta ymmärtäisimme paremmin ulkoistettua rikosseuraamuksellista kuntoutustyötä.

Tarkastelemme tässä artikkelissa Naarajärven avovankilan pitkäaikaista yhteistyötä kolmannen sektorin järjestön Myllyhoitoyhdistys ry:n kanssa vankien päihdekuntoutuksen toteutuksessa. Tavoitteena on kuvata os-topalveluna tuotettua ohjelmatoimintaa käytännön tasolla ja sen autonomista asemaa vankilaympäristössä noin kymmenen vuoden yhteistyösuhteen aikana. Olemme valinneet keskeiseksi näkökulmaksi sidosryhmäyhteistyön toteutumisen tarkasteluun aineistosta vahvasti esille nousevat toiminnan autonomiaan liittyvät kysymykset. Autonomialla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, missä määrin kolmannen sektorin toimija on valmis mukauttamaan omaa arvopohjaansa ja toiminta-periaatteitaan vankeinhoidon käytäntöjen mukaisiksi ja miten paljon vankila joustaa omista toimintatavoistaan kolmannen sektorin toimijan tarjoaman palvelun tarkoituksenmukaisen järjestämisen vuoksi.

Tutkimuksen taustoittavana tietona on käytetty Vankitietojärjestelmästä poimittua rekisteriaineistoa ohjelmaan osallistuneista vangeista (N = 875; tarkemmin aineistosta, ks. liite 1) sekä Myllyhoitoyhdistykseltä saamiemme ohjelmatoiminnan raportteja, selvitystä ja ohjaajan opasta. Varsinaisiin tutkimuskysymyksiin vastataan avaintyöntekijöiden haastattelujen pohjalta (tarkemmin aineistosta, ks. luku 4).

PÄIHDEKUNTOUTUS VANKILOISSA

Päihdekuntoutuksen käytännön toiminta kytkeytyy vankilassa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteisiin vähentää uusintarikollisuutta tarjoamalla rikosseuraamusta suorittaville henkilöille henkisiä valmiuksia rikoksettomaan elämään (Rikosseuraamuslaitos, 2009). Yksittäisen vangin tasolla näiden valmiuksien kehittyminen on sidottu rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen. Mikäli vangin rangaistusajan suunnitelmassa tavoitteeksi on asetettu päihdekuntoutus, täytäntöönpanosta vastaava laitos ohjaa vangin laitoksessa tarjolla olevaan, tavoitteen mukaiseen toimintaan (Arola-Järvi, 2012). Vangin motivaatio osallistua kuntoutukseen voi olla subjektiivinen halu raitistua tai perustua rangaistusajan suunnitelman noudattamisen välillisiin hyötyihin esimerkiksi poistumislupien tai laitossiirron saamiseksi (Liimatainen ym., 2017; Kaskela & Tourunen, 2018).

Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä järjestettävä päihdekuntoutus toteutetaan käytännössä päihdetyön yksilötasoisena ohjauksena, päihdeteemaisina tietoisuina ja yksilö- ja ryhmämuotoisena ohjelmatoimintana (Tourunen ym., 2012). Rikosseuraamuslaitoksella on kolme akkreditoitua eli laatukriteeristöltään Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymää päihdekuntoutusohjelmaa, jotka perustuvat kognitiivisbehavioraaliseen tai muuhun hyväksyttävään uusintarikollisuutta koskevaan teoreettiseen viitekehykseen ja joiden vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen on mahdollista tarkastella tilastollisesti (Rikosseuraamuslaitos, 2021; Tyni & Aaltonen, 2021; Suomela, 2002). Rikosseuraamuslaitoksen omien akkreditoitujen ohjelmien toteutuminen on kuitenkin epävarmaa ja ohjelmien osallistujamäärät ovat olleet laskusuunnassa (Tourunen ym., 2019; Obstbaum &

Tyni, 2015; Tyni & Aaltonen, 2021). Yksiköissä toteutettavan päihdekuntoutuksen lisäksi Vankiterveydenhuolto vastaa vankien opioidiriippuvuuden lääkkeellisen korvaushoidon (jatkossa korvaushoito) aloittamisesta ja jatkumoista vankeusaikana (Rautanen, 2021).

Suomessa päihdekuntoutusohjelmia on perinteisesti toteutettu Rikosseuraamuslaitoksen omana toimintana, ja ohjelman ohjaajina ovat toimineet Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet. Vankiloiden ohjelmatoiminnan tarjonta kuitenkin vaihtelee rikosseuraamusyksiköittäin ja on nykyään usein ulkopuolisen toimijan järjestämää (Helminen & Kilpeläinen, 2021). Myös Tanskassa ja Norjassa päihdekuntoutuksesta huolehtivat ulkopuoliset palveluntuottajat, kun taas Ruotsissa päihdekuntoutus on järjestetty erityisissä hoitovankiloissa (Tourunen ym., 2019). Muualla Euroopassa päihdekuntoutus painottuu pääsääntöisesti huumausaineriippuvuuden hoitoon, joka toteutetaan yhteistyössä mielenterveyspalvelujen, sosiaalihuollon, terveydenhuollon, vankeinhoidon ammattilaisten ja vapaaehtoisten kanssa (Hamilton ym., 2015).

AUTONOMIA KOLMANNEN SEKTORI TOIMIJAN JA RIKOSSEURAAMUSALAN VÄLISESSÄ YHTEISTYÖSSÄ

Kolmannen sektorin rooli rikosseuraamusalalla

Nykyinen keskustelu sektoritoimijoiden roolista vankien kuntoutuksessa ja yleisemmin rikosseuraamustyössä on käsitellyt eri osapuolten työnjakoa. Erityisesti pohjoismaille on ominaista kolmannen sektorin järjestöjen merkittävä rooli vankien kuntoutuksessa ja rikosseuraamuksen jälkeisen desistanssin yl-

läpittämässä. Kolmannen sektorin toimijoiden tutkimus on painottunut vankien vapautumisen aikaiseen yhteistyöhön, kuten esimerkiksi asumisen järjestämiseen. (Turner-Wilson ym., 2021; Tomczak & Thompson, 2019.) Vaikka kolmannen sektorin toimijoiden merkitys jo rikosseuraamuksen aikana tehtävän kuntoutustyön ja tuen osalta on kasvanut, kolmatta sektoria ja rikosseuraamusalaa edustavien työntekijöiden välisiä suhteita on tutkittu vähän (Mills ym., 2012; Tomczak & Thompson 2019; Abrams ym., 2019; Tomczak & Albertson, 2016).

Kolmannen sektorin toimijoiden vahvuusiksi mainitaan erityisasiantuntijuus, kustannustehokkuus ja suhteellisen itsenäinen asema rikosoikeudelliseen järjestelmään nähden (Mills ym., 2012; Meek ym., 2010). Suomessa kolmannen sektorin toimijat koetaan erityisen hyödyllisiksi vankiloissa arjen taitojen harjaannuttamisen, hengellisten asioiden käsittelyn ja päihdekuntoutuksen kannalta. Kolmannen sektorin toimijat tuovat mukanaan vankilaan vangeille kokemusta osallisuudesta ja maistiaisia siviilielämästä sekä henkilökunnalle laajempaa näköalaa vankien elämäntilanteista. (Helminen & Kilpeläinen, 2021.)

Päihdekuntoutuksen roolitus on merkityksellinen ohjelman ohjaajien vuorovaikutussuhteelle kuntoutukseen osallistuvan vangin kanssa. Rikosseuraamusalan virkamiehen toimiessa mukana päihdekuntoutuksessa hänen työssään yhdistyvät kontrolli ja rinnalla kulkeminen. Tämä rakenteellinen jännite heijastuu vangin ja rikosseuraamustyöntekijän vuorovaikutukseen. (Tourunen, 2000.) Vangit voivat kokea valvonnan ja kuntoutuksen roolien yhdistämisen hämmentävänä, kun taas ohjaajat eivät välttämättä näe ristiriitaa roolien välillä (Kaskela & Tourunen, 2018; Tourunen ym., 2019; myös Kolind ym., 2015.). Kolmannen sektorin toimija

taas asemoituu rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuolisena luotettavaksi ja helposti lähestyttäväksi vankien edunvalvojaksi. Parhaimmillaan siviilitoiminta voi luoda vankilaan omaleimaisen tilan, jossa vangit voivat hetkellisesti ottaa etäisyyttä omasta vanki-roolistaan (Mills ym., 2012; Tomczak & Albertson, 2016).

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että ostopalvelusopimusten suosiminen vaikeuttaa kolmannen sektorin toimijoiden arvopohjan toteutumista (Helminen, 2019). Vankilaympäristö haastaa palvelua tuottavaa tahoja sopeutumaan hyvin erityiseen ympäristöön ja vankilan tavoitteisiin. Erityisesti ostopalveluna tuotetun palvelun rahoituksen jatkumiseen ja kuntoutustyön organisoitumisen muutokseen liittyvät epävarmuudet voivat luoda jännitteisen tilanteen, jossa kolmannen sektorin toimija kokee painetta niin työskentely-yksikön, vankien ja rahoittavan osapuolen osalta (Burke ym., 2020). Brittiläisen vankilan henkilökunnan ja siviilitoimijan haastattelututkimuksen perusteella (Mills ym., 2012) osapuolten väliset suhteet koettiin hyvinä, eikä kärjistynyttä ristiriitaa toimijoiden tavoitteissa ollut havaittavissa. Sen sijaan vankilahenkilökuntaa huoletti mahdollinen siviilitoimijoiden ajattelemattomuus liittyen turvallisuuteen ja riskien hallintaan vankilaympäristössä. Kolmannen sektorin toimijat kokivat ajoittain vaikeuksia työskennellä vankien kanssa vankilan toimintoihin liittyvien äkillisten muutosten ja viestinnän vähyyden vuoksi. Lisäksi pieni osa vankilan henkilökunnasta asennoitui kielteisesti kokemusasiantuntija- tai vertaisyhtä tekkeviä kohtaan, koska näkivät vankilan pääasiallisen tehtävän rangaistuslaitoksena, eikä niinkään kuntoutusta tarjoavana instituutiona. (Burke ym., 2020; Tourunen, 2000; Tourunen ym., 2019.)

Selvä kaista -päihdeohjelma 2009–2019

Selvä kaista -päihdeohjelma käynnistyi Raha-automaattiyhdistyksen (nyk. STEA) rahoittamalla projektivaiheen kokeilulla vuosina 2009–2011 (Selvä kaista -ohjelman tarkempi kuvaus, ks. Kilpeläinen, 2012, s. 5–9). Tämän jälkeen ohjelmaa toteutettiin palveluntarjoajan vaihtumiseen saakka vuonna 2019. Selvä kaista -ohjelmaa toteutettiin viitenä päivänä viikossa (kesto kahdeksan viikkoa). Ohjelma sai rinnalleen lyhyemmän Selvä herätys -ohjelman (neljänä päivänä viikossa; kesto neljä viikkoa) vuonna 2012. Selvä herätys toimi nopean vasteen (NOVA) toimintona lyhytaikaisille vangeille¹.

Myllyhoidon päihdeohjelmatyö Naarajärven vankilassa lukeutuu Rikosseuraamuslaitoksen tekemän sidosryhmäyhteistyön alaiseen, Rikosseuraamuslaitoksen ulkoistamaan ja kilpailutettavaan toimintaan (Rikosseuraamuslaitos, 2022a). Päihdekuntoutuksen ostajana Naarajärven vankila on 101-paikkainen, miesvangeille tarkoitettu avolaitos Pieksämäellä. Laitokseen sijoitetaan vankeja, jotka ovat sitoutuneet päihdeettömyyteen ja suorittavat pitkän rangaistuksen loppuosaa tai lyhyttä tuomiota. (Rikosseuraamuslaitos, 2022b.) Vankilalla on kokemusta päihdekuntoutusyhteistyöstä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa 1980-luvulta lähtien.

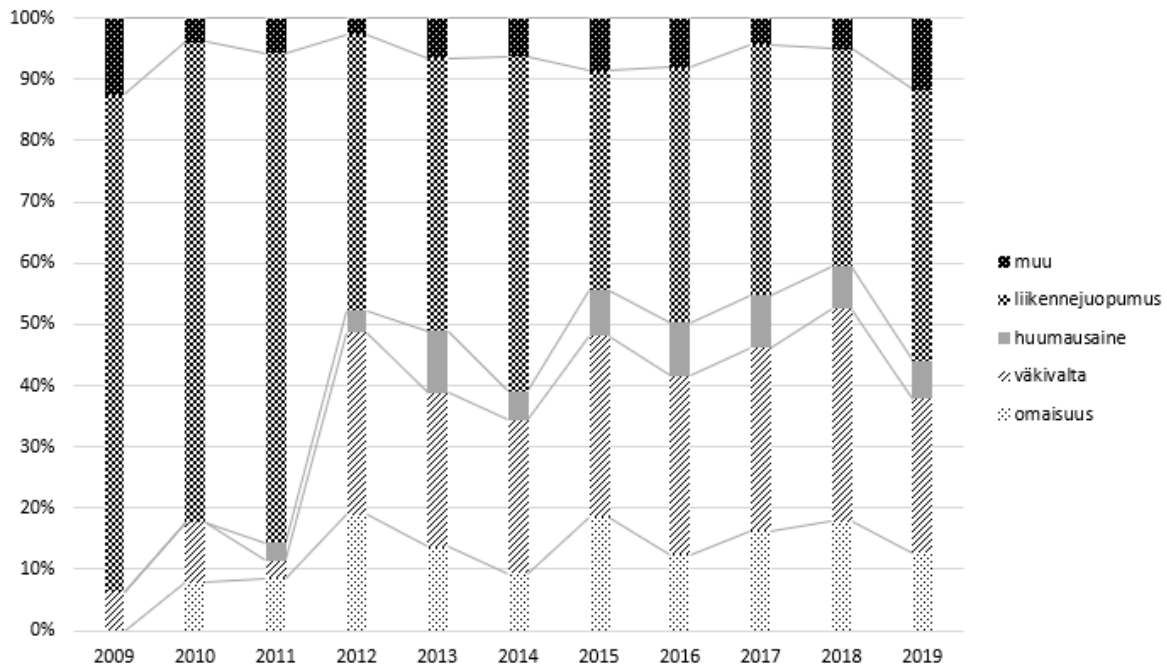
Päihdekuntoutuksen tarjoavana osapuolena Myllyhoitoyhdistys ry on riippumaton asiantuntija- ja kansalaisjärjestö, jonka toiminnan tavoitteena on ehkäistä riippuvuuksien syntymistä, auttaa riippuvuuksiin sairastuneita ja heidän läheisiään sekä kehittää toipumiskeskeistä hoitoa. (Myllyhoitoyhdistys, 2022a.) Se ei ole profiloitunut erityisesti ri-

kosseuraamuksen alueen järjestöksi. Yhdistyksen tarjoama päihdehoito perustuu Minnesota-mallin mukaisesti AA / NA:n 12 askeleen ohjelmaan, terapiaan sekä lääkkeettömään ja yhteisölliseen riippuvuuden hoitamiseen. (Myllyhoitoyhdistys, 2022b; Minnesota-hoidosta ks. McElrath, 1997; Stenius, 1991.) Käytännössä hoito sisältää yksilö- ja ryhmäterapiaa, luentoja, stressin- ja tunteidenhallintataitojen vahvistamista sekä vertaisryhmätoimintaa (Myllyhoitoyhdistys, 2022b).

Myllyhoitoyhdistys on tuonut siviilissä toteuttamansa päihdekuntoutuskonseptin vankilakontekstiin yhteistyössä vankilan kanssa. Toimintamalli on poikkeuksellinen verrattuna perinteiseen vankilassa tapahtuvaan päihdekuntoutukseen. Avovankila mahdollistaa päihdeohjelman siviiliohjaajien tiiviin läsnäolon vankilan arkipäivissä. Toimintaohjelman toteutus eroaa rikosseuraamusalan akkreditoituista ohjelmista ja päihdekuntoutusohjelmaan pääsee mukaan joustavasti. Myös vertaistuen jatkuva läsnäolo ohjelmatoiminnassa on poikkeuksellista. Ainutlaatuisiksi tapauksen tekee myös se, ettei vastaavaa päihdekuntoutusmuotoa ole tarjolla muissa Suomen vankiloissa, mistä syystä kyseinen yhteistyö on mielenkiintoinen tapaustutkimuksen kohde. (Kilpeläinen, 2012; Rikosseuraamuslaitos, 2023.)

Rikosseuraamuslaitoksen Vankitietokannasta poimitun tiedon perusteella Selvä kaista- tai Selvä herätys -ohjelmassa oli ohjelmatasoisesti keskimääräisesti 101 ohjelmaan osallistumiskertaa vuodessa (osallistuneiden ka: 88 vankia). Vankitasolla tarkasteltaessa yhteensä 875 vankia osallistui ohjelmatoimintaan vuosien 2009–2019 aikana.

¹ Naarajärven vankilassa lyhytaikaisella vangilla tarkoitetaan korkeintaan kaksi kuukautta laitoksessa olevaa vankia.

Kuvio 1. Selvä kaista- ja Selvä herätys -ohjelmiin osallistuneiden päärikoslajit vuosina 2009–2019 (%).

Ohjelmaan osallistumisen keskeytys on ollut suhteellisen harvinaista: yhteensä 32 vankia keskeytti Selvä kaista-, ja 13 Selvä herätys -ohjelman. Keskeytykset johtuivat ylipäänsä joko vangin kykenemättömyydestä jatkaa osallistumista esimerkiksi mielenterveyteen tai ryhmädynamiikkaan liittyvien seikkojen vuoksi, tai vangin uudelleen sijoittamisesta suljettuun vankilaan laitosrikkomuksen seuraamuksena.

Kuviossa 1 esitetään vuosina 2009–2019 Myllyhoidon järjestämään ohjelmaan osallistuneiden vankien vankeusrangaistuksen päärikoslaji. Ohjelman alkuperäinen tavoite liikennejuoppouden uusimisen vähentämiseen näkyy selkeästi alkuvuosina ohjelmaan osallistuneiden vankien päärikoksessa (liikennejuopumusten osuus on noin 80 %). Kuitenkin väkivaltarikoksiin syyllistyneiden osuus kasvoi merkittävästi ohjelmatoiminnan pilottivaiheen (v. 2009–2011) jälkeen. Vuonna 2011 käyttöön otettu valvontarangaistus (HE 17/2010 vp) on voinut vaikuttaa

vankirakenteeseen vähentäen rattijuopumus-tuomioiden osuutta ohjelmaan osallistuneiden keskuudessa. Vankiprofiiliin on osaltaan vaikuttanut Selvä herätys -ohjelman perustaminen vuonna 2012, minne ohjattiin erittäin lyhyttä laitosaikaa suorittavia vankeja. Noin kolmasosa kaikista Myllyhoidon ohjelmaan osallistuneista vangeista olivat ensimmäisellä vankeustuomiollaan (288 vankia). Selvä kaista- tai Selvä herätys -ohjelmaan osallistuneiden vankien ikä on vaihdellut 18–70 ikävuoden välillä.

TUTKIMUSONGELMA, AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimustamme ohjaavat kysymykset ovat:

1. Millaisia jännitteitä kuntoutusyhteistyössä on havaittavissa?
2. Miten kuntoutusyhteistyön osapuolet ovat ratkaisseet toimintaperiaatteiden eroavaisuuksien tuomia haasteita?

Tutkimuksen teemahaastattelujen tekemiseen pyydettiin suostumus organisaatiokohdaisesti Naarajärven vankilalta ja Myllyhoitoyhdistys ry:ltä sekä jokaiselta haastatteluun osallistuneelta henkilöltä. Haastateltaviksi kutsuttiin ohjelman avaintyöntekijöinä toimineita henkilöitä joko sen toteuttajana tai muussa hallinnollisessa roolissa. Haastateltavien valinta noudatteli osin lumipallo-otannalle tyypillisiä piirteitä. Haastateltavat saattoivat antaa vihjeen henkilöstä, jolla voisi olla tutkimusaiheen kannalta relevanttia tietoa.

Teimme haastatteluja kahdeksan kappaletta Teams-yhteyden välityksellä (neljä kummas-takin organisaatiosta) keväällä 2021. Haastattelut kestivät 1,5–2 tuntia ja käsittelivät seuraavia teemoja: Selvä kaista- ja Selvä herätys -ohjelmat yleisellä tasolla (ml. sisältö ja menetelmät), ohjelmiin osallistuvat vangit, toiminnan reunaehdot ja yhteistyö. Teemojen valinnassa hyödynsimme ohjelmatoiminnan aikana kertynyttä dokumentaatiota ohjelman kehittämistyöstä ja rahoittajalle projektivaiheen päätyttyä toimitettua loppuraporttia.

Haastattelut keskittyivät projektivaiheen jälkeiseen aikaan. Haastatteluun valikoituneiden henkilöiden kokemukset painottuivat erityisesti vuosille 2015–2019. Vankilan puolelta haastatelluista kolme oli työskennellyt Naarajärvellä koko ohjelman olemassaolon ajan. Myllyhoitoyhdistyksen puolelta kahdella haastatellulla oli kokemusta projektivaiheen ajalta sekä vuoden 2015 jälkeiseltä ajalta, yhteensä noin viiden vuoden ajalta kummallakin. Loppujen kolmen haastatellun kokemukset ajoittuivat vuosille 2015–2019.

Mahdollisimman monipuolisen tulkinnan turvaamiseksi osallistuimme molemmat haastattelujen aineistolähtöiseen sisällön analyysiin (Tuomi & Sarajärvi, 2012; Ruusu-

vuori ym., 2010). Erilaiset koulutustaus-tamme (MK: rikostaloustiede ja MT: sosiologia) näkyivät esimerkiksi aineistosta nostettujen havaintojen ja niiden tulkintojen moninaisuutena. Analyysiprosessi toteutettiin jatkuvassa vuoropuhelussa tutkijoiden kesken. Ensimmäisessä vaiheessa molemmat tutkijat lukivat litteroidun aineiston läpi tutustuen sisältöön. Tämän jälkeen aineistosta poimittiin haastatteluteemojen mukaisia, kyseistä teemaa kuvaavaa tekstiä. Toisessa vaiheessa aineiston käsittelyä jatkettiin jakamalla aineisto teema-alueittain tutkijoiden kesken. Seuraavilla lukukierroksilla aineistosta kiteytyi avainsanoja aikaisemman tutkimuksen, tutkimukselle asetettujen tavoitteiden ja haastatteluille määriteltyjen teema-alueiden pohjalta. Tekstiä luettiin myös huomioimalla haastateltavan taustaorganisaatio ja työtehtävä. Avainsanat, jotka läpi leikkasivat molempien tutkijoiden lähiluennassa olevia teema-alueita, otettiin lähempään tarkasteluun. Tämän jälkeen aineisto käytiin yhdessä systemaattisesti avainsanojen kautta läpi, ja niiden avulla tunnistettiin ja luokiteltiin aineiston keskeiset sisältöteemat. Tunnistimme autonomian keskeisimmäksi yhteistyötä määrittäväksi tekijäksi tämän luennan pohjalta.

TULOKSET

Sisällönanalyysiprosessissa tunnistimme autonomian keskeisimmäksi yhteistyötä määrittäväksi tekijäksi. Autonomia heijastui kolmeen alateemaan, jotka olivat: 1) Myllyhoito-yhdistyksen (myöhemmin *Myhy*) ja Naarajärven vankilan (myöhemmin *NaV* tai *vankila*) osapuolten päihdekuntoutukseen liittyvät toimintaperiaatteet 2) päihdeohjelman autonomiseen asemaan liittyvät tulkin-nat päihdeohjelman sisällöllisistä ja menetel-

mällisistä ratkaisuista sekä autonomiaan liittyvät sisäiset jännitteet ja 3) kuntoutuksen osapuolten välisen dialogin rakentuminen. Seuraavaksi käymme läpi nämä keskeiset teemat ja esitämme otteita haastatteluaineistosta tulkintojemme tueksi.

Päihdekuntoutuksen toimintaperiaatteet, haasteet ja ratkaisut

Vangit osallistuivat Selvä kaista- tai Selvä herätys -päihdeohjelmiin vankilatyöntekijöiden ohjaamina. Vankila pyrki huomioimaan vangin tilanteen ja ajankohdan, jolloin ohjelmaan osallistuminen voisi hyödyttää vankia kaikkein eniten. Kriteerit päihdetoimintaohjelmiin ohjaamiselle perustuivat rangaistusajan suunnitelmassa määriteltuihin tavoitteisiin. Lisäksi ohjelmaan ohjaamisessa pyrittiin ottamaan huomioon osallistujaryhmän kokoonpano mm. iän ja vankihierarkian näkökulmasta. Avovankilan kontekstissa yhdeksi lisäarvoksi kolmannen sektorin yhdistyksen tuottamassa päihdeohjelmassa nähtiin vankien mahdollisuus olla tekemisissä siviilitoimijoiden ja siten siviilimaailman kanssa jo ennen vapautumista.

Yhteistyössä koettiin tärkeäksi tunnistaa kummankin tahon toiminnan tavoitteet ja hyväksyä niiden erilaisuus. Päihdeohjelman ohjaaja (H5) näki vankilan ulkopuolisena toimijana tärkeäksi tiedostaa oman toiminnan tavoitteiden lisäksi myös vankilaorganisaation ja eri työtehtävissä olevien työn tavoitteet:

”Kun menee ulkopuolisena toimijana tekemään työtä, niin täytyy olla tietoinen oman toiminnan tavoitteesta. Sitten täytyy olla tietoinen sen organisaation toiminnan tavoitteista ja niiden [tavoitteiden] täytyy elää rintarinnan [...] on hyväksyt-

tävä, että vartijahenkilökunnan työn tavoitteet eivät ole samat kuin päihde-työnohjaajien tavoitteet.”

(H5, Myhy)

Taulukkoon 1 on koottu Myhyn ja vankilan toimintaperiaatteet sekä periaatteiden eroavaisuuksista syntyneitä käytännön haasteita päihdekuntoutuksen toteuttamisessa ja niiden käytännön ratkaisuja. Myhyn keskeiset toimintaperiaatteet (Myllyhoitoyhdistys ry, 2022c) limittyvät osittain Rikosseuraamustaloksen toimintaperiaatteiden kanssa. Riippuvuutta aiheuttavaa asiaa ei rajata, vaan se voi olla toiminnallinen tai tiettyyn nautintoaineeseen liittyvä. Tämä avaa mahdollisuuden erilaisten päihderiippuvuuksien hoitoon. Kahdentoista askeleen päihdeohjelmaa toteutettiin vankilan järjestys- ja turvallisuussääntöjen, muun toiminnan ja päiväjärjestyksen ehdoilla. Päihdeohjelmiin osallistuneiden vankien vankilan ulkopuolisista käynneistä AA- ja NA-kokouksissa sekä päihdekuntoutukseen liittyvissä tapahtumissa tai leireillä käytiin pitkään neuvotte-luita. Laitoksen ulkopuolisiin ryhmiin osallistuminen tarkoitti vankilan toimintatapojen muutosta, johon vankila suhtautui myönteisesti:

”[...] sitten yksi, mikä ei suinkaan vähäpätöisin asia, (on) että Myllyhoidon kanssa kun lähdettiin kartoittamaan ulkopuolisiin ryhmiin osallistumista. Että meillä on iät ja ajat... että vankilassa toimii joku AA-kerho kerran viikossa. Käydään kahvittelemassa, tupakoimassa ja puhumassa kaikki päihdeasiat siellä läpi. Sitten (kun) kuitenkin saatiin tämä osaksi vankilankin toimintaa Myllyhoidon toteuttamana, niin käytiin AA-ryhmissä: Jyväskylä, Kuopio, Varkaus, Mikkeli esimerkiksi. [...] kulloisenkin tarpeen mukaan

on pyritty mukauttamaan meidän toimintaa siihen ja sitten yhteistyössä näiden toimijoiden kanssa rakennettu semmoista toimintaa, mikä kulloinkin on tarpeen.”
(H8, NaV)

Myhyn kannalta osallistuminen vankila-alueen ulkopuolisiin tapahtumiin tuki päihdeongelmasta toipumista, kun taas vankilan toiminnan näkökulmasta päihdeohjaajien ja rikosseuraamusta suorittavien turvallisuuden takaaminen oli haastavaa näissä tilanteissa. Myhyn toiminnan pitkäjänteinen ja sujuvaksi todettu toiminta vahvisti luottamusta, mikä mahdollisti lopulta käynnit laitoksen ulkopuolella.

”Liittyen vaikka turvallisuuteen tai tällaisiin asioihin, niin tottakai meidän pitää niihin sopeutua, eikä niitä ruveta muokkaa minun mielestä. Mutta kyllähän esimerkiksi tällaiset reissut talon ulkopuolelle useamman vangin kanssa, se että me ylipäätään päästiin niihin ja näin, niin

kyllähän se kertoo vankilan luottamuksesta myös meidän tekemiseen ja siihen, että me osataan oikeasti handlata se tilanne ja arvioida myöskin ne ihmiset, ketä me tavallaan kuljetetaan, että... kyllähän me tällaistaikin arviota tehtiin, kun me lähetettiin johonkin, että miten on, onko joku ihminen sellainen riski, että tulisi joku riski, kun me otetaan se. Tällaisia arvioita käytiin ja sen mukaan aina toimittiin.”
(H1, Myhy)

Päihderiippuvuuden määritelmä sairautena, josta toipuminen edellyttää päihteenkäytöstä luopumista oli haasteellinen. Päihderiippuvuus on yksi merkittävä uusintarikollisuutta ylläpitävä tekijä, johon vankeusaikana tulisi vaikuttaa. Tämän takia vankilan puolelta haluttiin lähettää Selvä kaista- tai Selvä herätys -ohjelmiin vankeja, jotka olivat samanaikaisesti korvaushoidossa. Kuitenkin Myhyn toimintaperiaatteiden mukaisesti korvaushoidossa oleva ei ole käytännössä si-

Taulukko 1. Myllyhoidon ja Naarajärven vankilan toimintaperiaatteet ja niiden yhteensovittamisen haasteet.

	toimintaperiaatteet	toimintaperiaatteet	Haaste	Ratkaisu
1	perustuu 12 askeleen ohjelmaan	perustuu järjestys- ja turvallisuussääntöihin ja riskien hallintaan	vankien poistuminen vankilan alueelta AA- ja NA-käynneille	vankila muutti toimintatapojaan
2	riippuvuus sairautena	riippuvuus uusintarikollisuuden riskitekijä	suhtautuminen korvaushoidossa oleviin vankeihin	Myhy jousti päiheteettömyyden periaatteestaan
3	tavoitteena kokonaisvaltainen muutos	tavoitteena uudelleenrikollisuuden ehkäisy	päiheteettömyyden toteutumisen aikahorisonttien eroavaisuus	Myhyn tavoite elämänmittaisesta muutoksesta tuki vapautumisen jälkeisen kuntoutusjatkumon suunnittelua
4	motivaatio hoitoon	motivaatio osallistumiseen	päihdekuntoutujan sitoutumisen haasteet ja niihin reagointi	Myhy pyrki luomaan mielekkään osallistumiskokemuksen. Vankila motivoi osallistumiseen vedoten rangaistusajan suunnitelmaan

toutunut päihteettömyyteen. Tästä periaatteesta oli kuitenkin joustettu siinä määrin, että korvaushoidossa olevat vangit pystyivät osallistumaan Selvä herätys -ohjelmaan:

” [...] kurssille kun tulee [...] korvaushoidossa olevia kavereita, ja siinä vieressä saattaa istua kaveri - - - on käyttänyt itse Subutexia ja on lopettanut sen käytön. Ja siinä istuu vieressä kaveri, kuka on laillisessa korvaushoidossa ja kertoo, kuinka hän on ollut raittiina, niin kyllähän nämä (tilanteet) sellaisia kitkoja ja ristiriitoja vähän herättävät. - - - Saimme vankilan kanssa puhuttua sellainen homma, että olimme valmiita ottamaan korvaushoitollaisia ryhmään, mutta siihen lyhyempään ryhmään. Ja jos he olivat motivoituneita ja halukkaita työstää omaa riippuvuuttaan pitemmälle, niin olimme valmiita ottamaan Selvä kaistaan, - - - että kävisi sen lyhyemmän kurssin ja sitten meidän haastattelumme kautta [...] olisi mahdollisuus päästä. Ei tullut tämän [haastateltavan työskentelyaikana] yhtäkään sellaista motivoitunutta korvaushoidossa olevaa (vankia), että olisimme päästäneet Kaistalle.”

(H1, Myhy)

Riippuvuudesta toipuminen käytännössä kokonaisvaltaisena elämän- ja ajattelutavan muutoksena palvelee myös vankilan tehtävää uudelleenrikollisuuden ehkäisyssä. Myhyn periaatteen mukaisesti elämänmuutos on kuitenkin pitemmän vertaistuellisen kuntoutuksen lopputulemaa, jolloin päihdeohjelmaan osallistumiselle ei välttämättä asetettu yhtä kunnianhimoista aikaikkunaa päihteettömyyden toteutumiselle. Vankilan näkökulmasta tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan vangin uusintarikollisuusriskiä pienentävästi, missä kannustaminen päihteettömyyteen on kuntoutuksellisessa keskiössä.

Siinä missä Myhyn kuntoutuksellinen aikaikkuna on ihmisen koko loppuelämä, vankilan mahdollisuudet vaikuttaa rajoittuvat rangaistusaikaan. Kuntoutuksellisten tavoitteiden ajallinen eroavaisuus kietoutuu vapautumisen jälkeisen kuntoutusjatkumoiden rakentamisen mahdollisuuteen, jossa haastattelujen mukaan oli onnistuttu.

”[...] sain hirveän hyvää tietoa, vaikka jos minä lähdin jonkun vangin (kanssa) suunnittelemaan sitä laitossijoitusta, hakemaan päihdekuntoutusta tai muuta, niin sitten meillä oli semmoinen avoin dialogi sen vangin ympärillä. [...] (keskustelimme) miten he (ohjelman ohjaajat) ovat kokeneet ne haasteet vangin elämässä ja mitä vanki on siellä viestittänyt [...] me pystyttiin tosi yksityiskohtaisia maksusitoumushakemuksia tekemään ja suunnittelemaan siitä, että minkälaiseen kuntoutukseseen sitä lähettäisiin ajaa [...]. Siitä tykkäsin erityisesti, mutta se vaati aika monta (tekijää). Se vaati sen hyvän vangin ja se vaati hyvän kotikunnan, niin se vaatii sitten hyvän vuorovaikutuksen tuonne ryhmään, niin mutta ne oli semmoisia onnistumisia.” (H4, NaV)

Myhyn näkökulmasta riippuvuuteen sairastuneen motivaatio ei määrittele hoidon lopputulosta. Tämä voidaan tulkita siten, että vangin ei tarvitse haluta muutosta ohjelmaa aloittaessaan. Päihdekuntoutujan motivaation taso saattoi hetkittäin luoda ohjelman toteuttamiseen haasteita, joka puolestaan haastoi ohjaajien ammatillisuutta.

”[...] joutui aika paljon, siitä huolimatta vaikka sinne nyt on rakennettu erilaisia työkaluja ohjaajille, siellä kyllä joutui semmoista tilannetajua ja sellaista niin kuin hetkeen tarttumista käyttä. Että jos joku nyt avautui vaikka siitä perheestään

puhumaan, siitä sitten viedä siitä mahdollisimman pitkälle, että saatiin sinne jokin keskusteltavaa. Sanoisin näin, että siviilissä tehtävään päihdetyöhön verrattuna niin kyllä se hiljaista se porukka on ja vähän semmoista perässä vedettävää.” (H6, Myhy)

Vankilan näkökulmasta motivaatio ohjelmaan osallistumiseen voi olla välillinen. Tällöin kannustimena osallistumiseen on rangaistusajan suunnitelmassa eteneminen ja sen mahdollistamat asiat tai sanktioiden välttäminen. Ohjelman keskeyttäminen voisi aiheuttaa vangille esimerkiksi poistumisluvan epäämisen tai muun rikosseuraamusalan sanktion, jotka eivät siviilissä toteutettavaan kuntoutukseen kuulu.

”Varmaan ne (vankien) motivaatiot ovat vähän samanlaisia, kuin aikaisemmin. Mutta tämä rangaistusajan suunnitelma on tuonut sen omansa, että aikaisemminhan oli selkeästi havaittavissa [...] niitä vankeja, joilla oli motivaatio jo vankilaan tullessaan tai meidän laitokseemme tullessaan. - - - nämähän olivat niitä perinteisiä, minkälaisia (vankeja) ennen rangaistusajan suunnitelmaa otettiin päihdekuntoutukseen. - - - mutta sitten on ne ihmiset, keillä ei ole oikeastaan minkäänlaista motivaatiota, mutta kun se (päihdekuntoutuksen tavoite) sanotaan siellä rangaistusajan suunnitelmassa [...] niin niille (vangeille) se on sitten nimellistä se, että käydään keskustelussa, käydään kurssilla. - - - mutta aina on Selvä kaistan osalta (ollut) se ajatus, että - - - Kun siellä (ohjelmassa) on mukana ja kuuntelee ja motivaatio kasvaa - - - siihen on tämä ransu (rangaistusajan suunnitelma) hyvä asia, että voidaan motivaatioasioita, vaikka sitä (motivaatiota) ei olisikaan muuta kuin tällainen nimellinen, niin sitten se sitten nostaa.” (H7, NaV)

Rikosseuraamuksellisen järjestelmän näkökulmasta ohjelman luonnetta pyrittiin määrittelemään rangaistusajan suunnitelmaan ja sisäiseen ohjelmakategorisoinnin mukaisesti (ts. onko kyse enemmän päihdeettömyyttä vai elämänhallintaa tukevasta ohjelmatoiminnasta):

”...minä sanoin heille (Myhyn ohjaajille), että minä käsittelen sitä asiaa (ohjelματοimintaa) jo enemmän kuin rattiohjelman, että jos voisimme sisältöjä jakaa sillä tavalla, että minä voisin sitä täällä tehtävää avustustyötä ja osoitusta muuttaa vähän sinne heille, että se olisi sellainen elämänhallintaa tukeva ohjelma.”

(H4, NaV)

Haastateltavien kertoman perusteella organisaatioiden työn tavoitteiden ja työtapojen erilaisuus huomioitiin osapuolten kesken. Päihdeohjelman ohjaajan näkemyksen mukaan ulkopuolisen toimijan on saavutettava autonominen asema. Tämä edellyttää hyvää pohjatyötä tuon aseman ottamiseksi ja vankilan johdon sitouttamiseksi toimintaan. Vankilan johdon näkökulmasta Myhyn strateginen ajattelu ohjelman oman tilan ottamisesta vankilaympäristössä ja tavoite istuttaa ohjelma osaksi vankilan arkea pienin askelin auttoi madaltamaan vankilan ja ulkopuolisten toimijoiden välistä raja-aitaa, joka vankilassa vielä 2010-luvun alussa vallitsi. Toiminnan periaatteista ja päihdeohjelmien toteutuksen itsemäärittelyn rajoista on ajoittain keskusteltu Myhyn ja vankilan edustajien kesken:

” [...] ne (toiminnan tavoitteet) nousee erilaiselta toiminta-ajatuksen pohjalta, toimintaideologian pohjalta. Ja se pitää hyväksyä ja sitten antaa autonomia sekä sille pääorganisaatiolle että vaatia sitä itselleen. Ja se ei ole ihan luonnollinen

asia, että sen autonomian saa. Se pitää ottaa se oma paikka. [...] tietenkin inhimillisessä elämässä on välillä pieniä kupruja ja kuoppia ja sitten on tasaista maastoa, että kaikkea siihen kuuluu. [...] kun se pohjatyö on tehty hyvin, niin se toimii. Ja johto on [...] sitoutunut niin se toimii.”

(H5, Myhy)

Sisällölliseen ja menetelmälliseen autonomiaan kohdistuneet jännitteet

Päihdeohjelmat toteutettiin itsenäisesti sisällöllisesti ja menetelmällisesti, kuitenkin vankilan toiminnan rakenteet huomioon ottaen. Ohjelmatoiminta sovitettiin vankilan päiväjärjestyksen mukaisesti arkipäiville ja klo 7 alkaen. Paikkana toimi vankilan entinen kirjasto, joka oli rauhoitettu Myhyn ohjelmatoiminnalle. Myhy-ohjaajien oli sisäistettävä vankilan muodolliset turvallisuussäännöt. Myhy-ohjaajien haastatteluista ilmenee, että turvallisuusajatteluun kasvoi pikkuhiljaa käytännön ja työn tekemisen kautta.

”Aina piti huomioida turvallisuusnäkökanta, että se ottaa tietysti (aikaa), että kasvoi itse siihen. Sehän on ihan itsestään selvä asia. - - - jos mitä uuttakin mietittiin tai jos ei jotain tiennyt, niin tavallaan tosi helppo että sitten meni vain apulaisjohtajan luo ja kysyi. - - - Vaikka se nyt tuntuu jälkikäteen itsestään selvältä, mutta ei se

silloin tuntunut, niin että jos --- joku kysyy, että voisiko saada puhelinnumeron tai muuta, niin... siihen pitäisi ihan selkeästi (vastata) että ei missään nimessä, että ei mitään yhteystiedon vaihtoa.” (H3, Myhy)

Vankilan henkilökuntaan kuulunut haastateltava taas pohti järjestyssääntöjen soveltamisen edellyttävän työntekijöiltä tietoista itsensä kovettamista, jotta sääntöjä tulisi noudatettua tarkasti.

”Tämä on toimintaympäristönä hankala, - - - on kenelle tahansa, joka tänne tulee töihin, siviili- tai virkamies. --- Tässä on paljon erityispiirteitä, niin kuin vankien kanssa tehtävässä työssä, että henkilökunnan kesken on helppoa työskennellä, mutta se itse vankien kanssa tehtävä työ on haastavaa. He (vangit) on hirveen taitavia monilla ei-hyvillä sektoreilla, kuten manipuloinnissa tai näin, ja se vaatii semmoista inhottavaa kovuutta kyllä ihmiseltä - - - ajattelen, että se ottaa kyllä ... 2 vuotta, että pääset taloon sisään. --- että vankien kanssa ymmärtää realiteetit. --- Jokaisella uudella työntekijällä on alkuun haasteita ja ne on semmoisia rajaamiseen liittyviä haasteita. --- Kyllä se on haastavaa - - - tulet siviilinä tai sitten suoraan tähän virkamiestehtävään.” (H4, NaV)

Vankilan muun toiminnan (esim. työtoiminta) ja Myhy-ohjelmatoiminnan yhteensovittamisen vastuu oli osallistuvalla vangilla

Taulukko 2. Autonomia ohjaajien ja vankilan henkilöstön näkökulmista sekä autonomiaan kohdistuvat jännitteet.

Myllyhoidon ohjaajat	henkilöstö	Jännite
Ehdoton luottamus informatiiviseen sisältöön	Sisällölliset asiat jätettiin ohjelmatoimijan vastuulle	Kohderyhmän ja heidän tilanteen erityispiirteiden huomioon ottaminen
Vertaisuuden periaate	Vankien ja vankilan henkilöstön välinen sekä vankien keskinäinen hierarkia	Rajankäynti ohjaajien vastuun otossa ja työn rajaamisessa

ja vankilan henkilöstöllä, eivätkä Myhyn ohjaajat ottaneet tähän kantaa. Uusien ohjelman toteuttamismuotojen kehittämisessä käytiin keskustelua ensisijaisesti apulaisjohtajan kanssa. Taulukko 2 tiivistää päihdeohjelman autonomisen toteuttamisen pääelementit ja niiden myötä syntyneitä jännitteitä Myhyn ja vankilan välisessä yhteistyössä.

Ohjelman sisällön tuottaminen ja toteutus oli Myhyn vastuulla. Tämä heijastuu myös haastatteluihin: ohjelman sisällöstä ja sen menetelmistä kertoivat haastatteluista pääosin Myhyn työntekijät. Vankilan työntekijät olivat tietoisia Myhyn kuntoutusohjelman pääperiaatteista, mutta eivät sinällään käytännön toteutuksesta.

”Ei aina niin tarkkaan edes tiedä sitä kaikkea, (että mitä) ne menetelmät (on)... ne ovat luentoja ja ryhmäkeskusteluja, ja se AA:n askeleet siellä taustalla on. Niitä siellä käydään läpi ja nämä on varmaan ihan hyviä, --- ollaan päihdeasian ympärillä ja sitten toinen toistaa hioo siinä.” (H7, NaV)

Vankilan henkilökuntaan kuuluneen haastateltavan mukaan kuntoutusohjelman sovitusta sisällöstä perillä olivat parhaiten siviili-toimijoiden kilpailutuksessa mukana olleet Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet.

”...minä en ole niissä neuvotteluissa (...) läsnä. Minä saan sitten myöhemmin ne sopimukset nähdä ja tutustua tavallaan siihen sisältöön, mistä on sovittu.” (H4, NaV)

Ohjelmatoiminnan autonomisen aseman mahdollisti molemminpuolinen luottamus ohjelman informatiiviseen elementtiin², eikä vankilan puolelta koettu tarvetta vaikuttaa ohjelman sisältöihin. Haastateltavat kokivat,

että jokainen vanki sai uutta tietoa ja näkemystä päihderiippuvuuteen.

”Kun meidän henkilöstömme valikoi ja teki toimintaan osoituksia sinne (päihdeohjelmaan), niin sitten Myllyhoito hoiti oman tehtävänsä ja kävi läpi niitä ja jouduttiin aika vähän puuttumaan. Se oli aika lailla itsenäinen yksikkö, joka hoiti omaa toimintaansa.” (H8, NaV)”

Minä en henkilökohtaisesti usko, että kukaan, kuka siihen (ohjelmaan) osallistui, ei varmasti ollut haittaa, vaikka saattoi se oma asenne olla negatiivinen tai kärtyisä tai sellainen kielteinen. Niin ne ovat kuitenkin sellaisia asioita, minä uskon, että ihminen ajan kanssa, kun se alkaa edes jotain oivaltamaan mitä siellä puhuttiin ja käytiin läpi, niin ymmärtää, että ne ovat sellaisia asioita, joita voi hyödyntää omassa elämässään.” (H1, Myhy)

Ohjelman informatiivisen elementin toteuttaminen aiheutti kuitenkin paikoin vankien tilanteen ja erityispiirteiden huomioimiseen liittyviä jännitteitä. Haastatellut vankilan työntekijät viittasivat ohjelman sisältöön tuomalla esille ohjelmatoiminnan osallistumisen raskauden ja ettei siihen osallistuminen ollut puhtaasti vapaaehtoista. Liian syvälle vangin elämänsäkuuluun ja kokemuksiin meneminen koettiin epätarkoituksenmukaisena ja vankien vointia horjuttaneena asiana.

Ohjelman sisältöä ei kehitetty Myhyn ja vankilan yhteistyönä enää pilotointijakson jälkeen vankien ja heidän tilanteensa erityispiirteitä huomioiden. Vankilan päihdekuntoutuksesta vastaavien työntekijöiden asiantuntijuutta osallistujajoukosta ei hyödynnetty. Vuosina 2017–2018 toteutettiin kuitenkin ohjelman uudistamistyötä, jonka aikana Myhyn ohjaaja selvitti päihdeohjelman

² Myllyhoidollinen työote sisältää kemialliseen riippuvuuteen perustuvan sairauden hoitoa kuntoutusohjelman puitteissa. Informatiivinen elementti tarkoittaa tiedon jakamista riippuvuussairaudesta ja

omien valintojen merkityksestä riippuvuussairaana (Selvä Kaista -ohjelman pilotointijakson loppuraportti. Luettu 11.1.2021.)

toteuttamiseen liittyviä tarpeita Myhyn ja vankilan puolelta. Uudistustyö jäi lopulta kesken kilpailuttamiskierroksen ja uuden päihdeohjelman tuottajan valitsemisen myötä.

Haastatellut ohjaajat toivat esille myös Myhyn sisäisiä näkemuseroja ohjelman käytännön toteutuksesta ja ohjelmassa käsiteltävästä sisällöstä. Nämä näkemuserot liittyivät myös vankilan työntekijöiden haastatteluissa ilmenneisiin päihdeohjelmaan osallistuneiden vankien elämäntilanteiden, päihteiden ongelmallisen käytön kokemusten ja näennäisen vapaaehtoisen osallistumisen haasteisiin. Karkeasti jaotellen, yhtäältä haluttiin painottaa traumatietoista päihderiippuvuudesta valitsemista tutkimustiedon pohjalta, ja toisaalta osallistujien raskaiden kokemusten käsittelyn rinnalla painotettiin yhteisöllisyyden ja luottamuksellisen ilmapiirin rakentamista ryhmätoimintojen (esimerkiksi liikunta) ja keveämmän keskustelun keinoin:

”...kyllähän siellä (ohjelmassa) erilaiset maailmat kohtaavat jo siinä, että miten ohjaajat sitä pyörittää. Silloin, kun minä menin sinne, niin oli jotenkin tullut sitten sinne Selvä kaistan sisäisiä käytäntöjä, joitain sen kaltaisia, mitä minä en omassa mielessäni voinut hyväksyä ollenkaan. Ja sitten niistä puheeksi ottaminen ohjaajaparien kanssa oli aina tietysti omanlaisensa juttu, että se nostatti vähän ehkä tunteita, vaikka nyt ihan hyvissä väleissä pysyttiin.” (H6, Myhy)

”... aika paljon siinä (ohjelman toteuttamisessa) oli muutoksia tapahtunut. Ohjelmaan oli tullut paljon sellaista tyhjäkäyntiä. - - - he (vangit) sitten kritisoiivat minua, että mitä sanoin, kun pidän luentoja - - - minä kysyin, että mitä te sitten teitte? (Vastaus oli, että) me kävimme pelaamassa, ulkoiltiin, laitettiin ruokaa. Ja sitten keskustelut olivat olleet sellaisia, että ohjaaja antoi aiheen ja saatiin vapaasti keskustella siitä aiheesta. - - - Minä olin

kyllä aivan kauhuissani, että tähän on tultu, mutta en tiedä sitten, en ole ollut siellä katsomassa, että mitä on tapahtunut. - - - Kyllä siinä (ohjelman toteuttamisessa) vaihtelua varmaan on ihan sen mukaan, että ketä sitä on tekemässä. Ohjaajilla on erittäin suuri merkitys, että minkälaisella mielenmaisemalla he itse lähestyvät sitä juttua.” (H5, Myhy)

Sisällöllisesti ohjelman toteuttamisessa oleellista oli päihdeohjelmaan osallistuvien henkilöiden vertaisuus ryhmässä (vrt. vankilan hierarkkisuus). Käytännössä se tarkoitti jokaisen ryhmään osallistuvan henkilön yhdenvertaista asemaa, mukaan lukien ohjaajat. Vertaisuutta ilmensi myös työparin taustojen erilaisuus. Toisella ohjaajista tulee olla oma toipumiskokemus. Vertaisuus ohjelman käytännön toteutuksessa näyttäytyi osallistujilta odotettavassa käytöksessä: ns. luentotilaisuuksissa vangit saivat tauottaa tekemistään omaehtoisesti, kun taas ryhmäytymistä painottavan toiminnan muodossa vankien odotettiin osallistuvan aktiivisesti.

”[...] minä olin jotenkin sellaisen tiukemman linjan kannattaja, että siellä oli ihan käytännöiksi tullut tällaisia, vaikka luentoja tai jotain ohjelmia, jos katsottiin tai kuunneltiin, niin siellä sai [valita istuiko vai esimerkiksi makasi lattialla] --- mutta minä sitten olin [sillä kannalla], että kyllä nyt pitäisi jaksaa istua tämän ohjelman ajan.” (H6, Myhy)

Ohjaajien näkökulmasta hierarkkisen rakenteen puute on tarkoittanut oman työn omaehtoista rajaamista. Ohjaajat saattoivat esimerkiksi suunnitella ohjelmaan rakenteen mukaisten teemojen käsittelytapaa vapaasti. Kuitenkin ilman ohjelman toteuttamiseen osallistuvien ohjaajien ulkopuolista työnohjausta tai akkreditoitua muotoa ohjelmaan osallistumiskokemus voi olla erilainen eri vuosina. Haastattelujen perusteella voi todeta, että päihdeohjaajat ottivat vastuunsa ohjelmatoiminnasta hyvin vakavasti. Selvä

kaista -ohjelman pilotointivaiheessa ja myöhemmin ohjaajana toiminut haastateltava kertoo, että ohjelman ohjaajilla oli luentojen ja materiaalien suhteen ”aika vapaat kädet”:

”... Siinä ei todellakaan menty kauhean tiukkaan protokollaan, että mitä siihen ohjelmaan oli kirjoitettu, vaan jos minulla oli jotain, mitä mietittiin työparin kanssa, että voisi sopia nyt tälle ryhmälle, niin se sitten toteutettiin.” (H6, Myhy)

” [...] luennoissa, vaikka se tema pysyisi samana, sen voi esittää hyvin löyhästi tai tukevasti, siis että se on sisällöllisesti vaativampaa. Itse edustan tätä koulukuntaa, että se saa, ja mielellään pitää olla, sisällöllisesti vaativampaa- [...] siihen liittyy minulla sellainen ajatus, että sen pitää olla vaativaa, koska kun tekee sitä työtä vankien kanssa, ei pidä toimia alentuvasti, että niin kuin vähätellen. [...] Tasoa pitää ja kannattaa nostaa, että olette hienoa jengiä ja tämä koskee juuri teitä, ja me olemme täällä teitä varten. Sellaisten asioiden pitäisi välittyä myöskin silloin kun mieltii niitä luentoja, miten niitä esittää.” (H5, Myhy)

Vankien ja vankilan henkilökunnan välinen ja vankien keskinäiset suhteet ovat hierarkisia. Kuntoutusohjelmaan osallistumisen näkökulmasta tämä näkyy käytännössä esimerkiksi jo aiemmin mainitun osallistumisen näennäisen vapaaehtoisuuden lisäksi vankilan henkilökunnan päätäntävaltana siinä, kuka vanki sopisi kulloiseenkin kuntoutusryhmään toimivan osallistujakokouksen aikaansaamiseksi. Kysyttäessä vankilahierarkiaan liittyviä näkökulmia esille nousivat mm. kulttuuri- tai rikostaustaan, ikään tai statukseen liittyviä seikkoja.

”No ne romanit ... heillä on siis tämä puhumissääntö. --- No korvaushoito voi tehdä ongelman... sitten joskus joudutaan mieltimään, että voi olla vaikka rikos-

kumppani, tai sitten voi olla rikostaustaltaan hyvin erilaiset. --- Yksi iäkkäämpi (vanki) ryhmässä aina vähän tasapainottaa sitä tilannetta.” (H4, NaV)

”Toki siellä sellaisiakin on tullut tietyllä tavalla vastaan, että minkälaisessa roolissa ryhmään osallistuja, päihdeongelmainen vanki on vankilahierarkiassa. Onko hänellä esimerkiksi joku status järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tällaisella statuksella olevalla henkilöllä on aika vaikea lähteä puhumaan omista heikkouksista ja olla kovin avoin. Sitten tietenkin se, minkälainen status henkilöllä on paikallisesti täällä näin vankiorganisaatiossa... että onko hänellä joku tehtävä. Onko hän esimerkiksi välittäjä, silloin varmaan tulee uskottavuusongelma sitä kautta eikä varmaan kovin paljo uskalla puhua itsestään.” (H8, NaV)

Myhyn ohjaajat korostivat autonomisuuttaan ja eroa vankilaviranomaisiin päihdeohjelmatoiminnassa. Ohjelmaan osallistujille kerrottiin, että ohjaajat ovat siviilityöntekijöitä vankilan sisällä. Ohjelmassa pyrittiin rakentamaan luottamuksellinen ilmapiiri korostamalla vaitiolovelvollisuutta. Ohjelmaan osallistuneet olivat tuoneet palautteensa ilmi, että ”he kokevat meidät (ohjelman ohjaajat) erilaisina, kuin vankilan muut työntekijät” (H1, Myhy). Myhyn lähestymistapa oli ihmisen kohtaamista, mitä ei määritä rikoskäyttäytyminen tai muut henkilöön liitettävät asiat. Ohjaajilla oli velvollisuus tarvittaessa ilmoittaa vankilan henkilökunnalle, mikäli ryhmässä olisi tapahtunut uhkaavia tilanteita, joita esimerkiksi vankien keskinäinen hierarkia olisi saattanut aiheuttaa.

Haastattelujen mukaan haastavia tilanteita tapahtui erittäin harvoin. Lähtökohtaisesti ryhmät selvittivät itsenäisesti mahdolliset ristiriitatilanteet, mikä rakensi ryhmiin luottamuksellista ilmapiiriä. Myhyn ohjaaja kuvailee suhtautumistapaansa ohjelmaan osallistuneisiin vankeihin seuraavasti:

” [...] aika useinhan [...] se [osallistuminen päihdeohjelmaan] oli todella vasten hakoista, mutta siinä vaikuttaa työntekijöitten persoona niin paljon. Että miten sinä sen ihmisen otat siihen vastaan, [...] ihmisen lukutaito siinä tilanteessa ja sellainen kannustava ja tietynlainen ymmärtäminen ja empatiakyky henkilöä kohtaan. Sellainen välittämistä ja positiivisuudesta käsin kuitenkin, vaikka [ohjelmaan osallistujan suhtautuminen] olisi negatiivinen, kun [on] lähestynyt sitä ihmistä, niin sitten se on huomannut, että häntä kohdellaan ihmisenä, että hän on ihan samanarvoinen meidän työntekijöiden kanssa, kuin kuka tahansa ihminen, että ei ole sellaista eriarvoisuutta siinä, niin kyllä se vaan on yleensä toimi.” (H3, Myhy)

Päihdekuntoutuksellinen yhteistyö Myhyn ja NaVin välillä sisälsi haasteita ja jännitteitä, joihin kumpikin osapuoli sopeutui kymmenen vuoden ajan. Myhy ei omaksunut rikosseuraamuksen virallisia toimintaperiaatteita, mutta otti ne huomioon toiminnassaan. Myhy tuotti omaehtoisesti päihdekuntoutusta, jossa ohjaajilla oli vapaus määrittää ohjelman sisältöä ja toimintaa sekä kohdata osallistujat vertaisina. Vankila päihdekuntoutuksen ympäristönä kuitenkin vaikutti, millaisia rikosseuraamusta suorittavia yksilöitä ohjelmaan osallistui. Yhteistoiminta perustui luottamukseen Minnesota-mallin mukaisen kuntoutuksen tehokkuudesta, mutta vankiryhmille räätälöidyn kuntoutustoiminnan kehittäminen jäi ohueksi. Seuraavassa jaksossa kuvailemme ohjelman ohjaajien ja vankilan työntekijöiden välistä dialogin rakentumista ohjelman autonomisen aseman osatekijänä.

Dialogin rakentuminen

Myhyn ja vankilan edustajien suhtautuminen päihdeohjelman ja vankilan muun toiminnan yhteensovittamiseen vaihteli vuosien myötä ja eri henkilöiden ollessa päihdekuntoutustyössä mukana. Pohja yhteistyölle luotiin projektivaiheessa vuosina 2009–2011, jossa tiiviimpi vuorovaikutus oli projektivaiheen läpiviemisen edellytys. Tämän kolmen vuoden pituisen tietoisin yhteistyön rakentumisen ajanjakson jälkeen dialogi jäi heikoksi.

Myhyn ohjaajille tarjottiin mahdollisuutta osallistua säännöllisesti vankilan järjestämään rangaistusajan suunnitelma -tiimin palaveriin, mutta käynnit jäivät toteutumatta. Ohjaajat kertoivat, ettei Myhyn resurssit riittäneet palaverissa käyntiin ja ohjelman käytännön toteuttamiseen samanaikaisesti. Vankilan työohjaaja näki tiimiin osallistumisen olevan tärkeän – epävirallisenkin – tiedonkulun ja yhteisen keskustelun areenana, jossa suunnitelma vankien vankilassaoloajasta lyödään lukkoon. Tiimiin osallistuivat kaikki muutkin ulkopuoliset toimijat, kuten valmentavan koulutuksen (VALMA) opettajat. Vankilan puolelta otettiin kuitenkin yhteyttä Myhyyn esimerkiksi, jos haluttiin kuulla ohjaajien näkemys päihdeohjelman käyneen tai siinä parhaillaan olevan vangin poistumislupa liittyvässä asiassa.

”Meillä oli... mikähän sen nimi oli? Olikohan se kerran viikkoon, kun uusia kaveriteita (vankeja) tulee taloon, on sijoituskeskustelu missä on eri toimijoita vankilasta ja sitten päätetään, kuka sijoitetaan mihinkin (toimintaan). Tällaisissa keskusteluissa olimme jokunen kerta, ja oli tarkoitus olla säännöllisesti ja koko ajan, mutta meidän resurssimme ei oikein tahotonut riittää siihen. Se toi haasteita meidän toimintaamme, niin emme saaneet sitä säännöllisesti pyörimään.” (H1, Myhy)

” [...] meillä on tämä Ransu-tiimi kerran viikossa [...] (jossa) on muita ulkopuolisia toimijoita (opettajia) ... olemme sopineet heidän kanssaan, että he osallistuvat kerran kuukaudessa ransu-tiimiin ja käymme läpi kaikki nämä opiskelijat. Monesti se on vaan, että eipä tässä, (vanki) on touhunnut entiseen malliin [...] Mutta sitten jos on erityisempiä juttuja jonkun kanssa, on vaikeata ja havainnut jotain, niin on hyvä tilaisuus keskustella ja pohdita sitä isommalla porukalla. [...] minusta ainakin se tuntuu ihan hyvältä systeemiltä ja siinä vaihdetaan tietoja koko ajan.” (H7, NaV)

Keskustelun ylläpito oli henkilöitynyttä ja kiinni kunkin omasta aktiivisuudesta. Vuoden 2015 tienoilla vankilassa aloittanut päihdetyötä tekevä virkamies kertoo, että tullessaan töihin vankilalle Myhyn ja vankilan välinen kontakti oli minimissään: *”alkuun ei ollut mitään kontaktia ohjaajien kanssa.”* Vuosien 2015–2019 myötä yhteistyö jälleen tiivistyi, jolloin yhdistyksen ja vankilan välille syntyi dialogia vankien päihdekuntoutuksen ympärillä. Tämä dialogi hyödytti muun muassa vankien vapautumiseen liittyvien käytännön asioiden, kuten yksityiskohteisempien maksusitoumushakemusten teossa. Kuitenkin Myhyn ja vankilan erilaiset tulokulmat päihdekuntoutukseen sekä Myhyn ohjaajien vaitiolovelvollisuus monimutkaisti keskusteluyhteyttä ja aiheutti katkoksia tiedonvälitykseen.

Myhyn ja vankilan edustajien välistä keskustelua väritti erilaiset tulokulmat päihdekuntoutukseen ja siihen osallistumiseen. Vankilan päihdetyöntekijöiden näkökulmasta huomiota kiinnitettiin rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja uusintarikollisuusriskiin vaikuttamiseen. Myhyn näkökulmasta vankien taustoilla ei ollut merkitystä. Jokainen ohjelmassa oleva vanki sai osallistua oman kykynsä ja tapansa mukaan.

” [...] meitä ei edes kiinnostanut asiakkaan tausta [...] jos hän haluaa niistä [taustoistaan] puhua ja kertoa, niin saa kertoa meille mitä haluaa [...] me lähetettiin siitä, että lähdetään kohtaamaan näitä (vankeja) ihmisinä.” (H1, Myhy)

Päihdeohjelmaan osallistuvan vangin omiin, päiväkohtaisiin tuntemuksiin pohjautuvan osallistumisaktiivisuuden salliva ilmapiiri nähtiin toimimattomana suhteessa vankilan muihin toimintoihin ja sotivan vankilan arvomaailmaa vastaan. Tällainen ristiriita tiedostettiin, mutta siihen suhtauduttiin vaihtelevasti niin Myhyn kuin vankilan puolelta, eikä asiasta ilmeisesti suuremmin keskusteltu yhdessä.

”Se on tosi salliva ilmapiiri... vaikka minä ymmärrän Myllyhoidon toimintaideologian, että siellä mennään (yksilön) vahvuuksilla ja ketään ei pakoteta muuttumaan, niin se mahdollistaa sen, että tehdään paljon yksilön ehdoilla päiväohjelmaa ja se ei toimi vankilan muissa toiminoissa... että se on niin ja näin... kumpi joustaa? On vaikeaa ajatella, että Myllyhoito vanhana toimijana voisi oman toimintaideologiaansa muuttaa niin paljon... Että sehän sotii heidän arvomaailmaansa kohtaan. Mutta sitten taas se heidän mahdollistama toimintansa sotii vankilan arvomaailmaa kohtaan, että on siellä ristiriitoja kyllä. [...] se on tosi hankalaa asia, että sitten jos Myllyhoito tekisi niin kuin vankila määrittää, niin eihän he voi täysin toteuttaa sitä mihin heidät on joskus kasvatettu ja opetettu.” (H4, NaV)

Rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvän, kontrollin elementin puuttuminen näkyi myös vankikohtaisessa palautteessa, joka toimitettiin vankilalle. Vanki sai itse lukea sen ennen vankilalle lähettämistä ja sanoa siitä mielipiteensä. Ohjaajat kokivat tärkeäksi koostaa palautteen, joka:

” [...] ei ainakaan haittaisi tämän ihmisen eteenpäin menemistä, koetettiin niitä myönteisiä ja hyviä juttuja mitä me olimme havainneet kurssin aikana, niin enemmän julki (niitä). [...] ei ollut tarkoitus, että meidän kurssillamme olisi mitään negatiivista vaikutusta kenenkään rangaistukseen, olipa se oma asenne ollut minkälainen tahansa siellä kurssilla.” (H1, Myhy)

” [...] oli sillä tavalla yleensä kirjoitettu, ettei sitä tarvinnut lähteä muokkaamaan (vangin pyynnöstä). Jos oli jotain haasteita, niin toki oli laitettu siihen haasteet. Ja sitten oli nostettu hyviä puolia, jos oli [...] ja sitten oli niitä henkilöitä, kenestä ei oikein voinut sanoa mitään, niin sitten se [palaute] oli hyvin neutraali.” (H3, Myhy)

Myhyn ohjaajien vaitiolovelvollisuus esti keskustelun ja tiedonkulun yksittäisten vankien käyttäytymisestä vankilan henkilökunnan kanssa. Puutteeksi todettiin, ettei keskusteluyhteys koskaan syventynyt sen laatuiseksi, että osapuolet olisivat voineet yhdessä pohtia kokonaisuutta sekä päihdeohjelman tarkoituksenmukaisia tavoitteita vankilan tehtävään nähden. Säännölliset tapaamiset keskustelun ylläpitämiseksi olisivat voineet lisätä rinnakkaistoiminnan synergiaa vankien kuntoutustyössä:

”No se tiedonkulku on ollut se, että siinä varmaan olisi ollut sitä, on sitä kehittämisen varaa, että se on sellainen, että sieltä tulee tieto... Voisi tulla [...] koko taloa koskevia muutoksia, tai... ja kyllähän niistä myös kerrottiin, mutta on paljon jäänyt varmasti kertomattakin. - - - siinä viestinnän puolella ja sitten se just - - - sellainen tasaväkinen, [...] että jos on toiselle ulkopuoliselle toimijalle pidetty joku ja ohjeistettu jostain asiasta, ja sitten meille ei sanottu mitään tästä samasta asiasta - - -” (H3, Myhy)

”Olisi se tapa siinä, että voisi tulla luottamusta tavallaan myös näille Myllyhoitoyhdistyksen tai sitten muiden toimijoiden taholta [...] vankilan toimintatapoihin. [...] he (Myhyn ohjaajat) kuitenkin ovat aika yksinään siinä omissa kuviossaan. - - - me olemme kuitenkin näiden vankien kanssa se kaikki muu aika tekemisissä, kuin mikä he ovat sen kurssiajan. - - - joka toimii näiden vankien kanssa muunnallisissa ympäristöissä, niin olisihan se kokemusten jakaminen... voisi antaa lisää informaatiota nämä päihdetyöntekijät tai nämä kurssien pyörittäjät.” (H7, NaV)

POHDINTA

Tämän tapaustutkimuksen tavoitteena on ollut kuvata siviilitoimijan autonomista asemaa suomalaisessa avovankilassa. Myhyn ja vankilan toimintaperiaatteet eroavat toisistaan, mutta osapuolet onnistuivat rakentamaan konkreettisesti sujuvaa kuntoutusyhteistyötä. Siviilitoimijana Myhy vältti Tourusen (2000) esille tuomaa rakenteellista jännitettä kuntoutuksen ja valvonnan roolien yhdistymisessä. Lisäksi siviilistatuksen etu avovankilan näkökulmasta oli ohjelmaan osallistujien altistaminen vankilan ulkopuoliseen elämään ja ajatteluun (ks. Helminen & Kilpeläinen, 2021).

Myllyhoito vastasi kuntoutusohjelman sisällöstä ja menetelmistä. Molemmipuolinen luottamus Myllyhoidollisen menetelmän toimivuuteen näyttäytyy vahvana. Vankila ei puuttunut ohjelmien sisällöllisiin asioihin, vaan neuvottelua ohjelman sisällöistä ja menetelmistä käytiin Myhyn ohjaajien kesken ilman vankilan näkemyksen huomioonottamista (vrt. Mills ym., 2012; Meek ym., 2010).

Päihdekuntoutusohjelman vahvan autonomisen aseman hyväksyminen oli ratkaisu Myllyhoidon ja vankilan erilaisten toimintaperiaatteiden tuomiin haasteisiin. Aikaisemmassa tutkimuksessa (Mills ym., 2012) havaittuja kolmannen sektorin toimijoiden kohtaamia haasteita kuntoutustyön käytännön toteuttamisessa vankilan aikataulujen tai niistä poikkeamien vuoksi ei ilmennyt. Sen sijaan Myhyn ohjaajien toteuttamaa arvopohjaa (ks. Helminen, 2019) ja sen tuomia valintoja ohjelmatoiminnan käytännön toteuttamiseen koetteli kysymykset korvaushoidollisten vankien mahdollisuudesta osallistua päihdeohjelmaan, osallistujien raskaiden ja moniongelmaisten taustojen käsittelystä sekä vankiyhteisön hierarkian häivyttämisestä ohjelmatoiminnassa.

Yhteistoiminnan pitkäaikaisuus on kuitenkin mahdollistanut ohjelmatoiminnan räätälöimisen kumpaakin osapuolta tyydyttäväksi kokonaisuudeksi vuosien varrella. Autonominen asema, vankilayksikön antama tuki sekä yhteistyötahojen roolien tietoinen erillaisuus avaa kolmannen sektorin toiminnalle rinnallakulkijan aseman vankien kuntoutustyössä verrattuna vankilan virkamiehiin (ks. Tomczak & Thompson, 2019).

Ohjelmatoiminnan itsenäinen luonne ohitti vankilan näkökulmasta tärkeän vankien tilanteiden erityispiirteiden huomioimisen. Sen sijaan Myllyhoitoyhdistyksen näkökulmasta itsenäinen luonne näyttäytyi haasteina ohjaajien työn järjestämisessä. Itsenäisyys heikensi yhteistyön osapuolten välistä tiedonkulkua. Myhyn autonominen asema vankilaympäristössä on ollut osatekijä pinnalliseen ja suhteellisen ohueen dialogiin, joka ei välttämättä ole poikkeuksellista kolmannen sektorin ja vankilan välisessä yhteistyössä (Mills ym., 2012). Ilman kummallekin osapuolelle toimivia rakenteita vuoropuhelun ylläpitoon,

dialogi yhdistyksen ja vankilan välillä näyttäytyi henkilöityneen. Vuoropuhelu on kietoutunut lähinnä arkisiin, kulloinkin ratkaistaviin asioihin. Molemminpuolista halua proaktiiviseen ja kehitystyöhön tähtäävään vuorovaikutukseen olisi ollut, joskin Myhy koki tärkeämmäksi huolehtia ohjelman toteuttamisesta ja vankien kanssa käytävästä dialogista. Dialogin ylläpidon haasteet ovat jättäneet yhteisen ohjelman kehittämistyön ohjelmatoiminnan myöhempinä vuosina paitsioon. Myhyn kuntoutusohjelman ja rikosseuraamustyön tavoitteiden limittyminen toimivan dialogin avulla olisi voinut lisätä myös osapuolten välistä synergiaa, josta olisi voineet hyötyä erityisesti kuntoutusohjelmaan osallistuvat vangit.

Tämä tapaustutkimus avaa uudenlaisia näkökulmia ostopalveluna tuotetun ohjelmatoiminnan toteuttamiseen, joka on keskeinen elementti Rikosseuraamuslaitoksen kuntoutustoimintaa. Aikaisemman tutkimuksen kohdistuessa enemmälti vapautumisen nivelvaiheeseen (Tyni & Aaltonen, 2021), tutkimuksemme lisää ymmärrystä pitempiäaikaisen sidosryhmäyhteistyön organisoitumisesta. Tutkimuksen vahvuus on monipuolinen haastatteluja taustoittava aineisto, jonka poimintaan osallistui tutkijoiden lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon, Naarajärven vankilan ja Myhyn edustajia. Naarajärven vankila ja Myhy asennoituivat tutkimuksen tekoon positiivisesti ja yhteistyö haastatteluihin rekrytoinnin onnistumiseksi oli sujuvaa. Lisäksi meidän tutkijoiden erilaiset tieteenalataustat mahdollistivat monipuolisen tulosten tulkinnan.

Tutkimukseen liittyy kaksi rajoitetta. Ensiksi NOVA-toiminnan työntekijöitä (työpajatoiminta), joilla oli merkittävä rooli vankien ohjaamisessa Selvä herätys -ohjelmaan, ei saatu haastateltua johtuen vankan kokemuksen omaavan työntekijän pitkästä poissaolosta.

Selvä herätys -ohjelma toimi tutkimuksen ajankohtana sijaisjärjestelyjen turvin, minkä vuoksi haastatteluun saatava informaatio olisi jäänyt vaillinaiseksi. Toiseksi määrällisen aineiston poiminnan yhteydessä havaitsimme eroja kirjaamiskäytänteissä niin eri työntekijöiden välillä kuin myös eri ajankohtana tehdyissä kirjauksissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että poiminnan yhteydessä osa osallistumistiedoista on saattanut jäädä pois lopullisesta aineistosta.

Tutkimuksen pohjalta nostamme esiin toimenpidesuosituksiksi keskusteluyhteyden rakenteellisen kehittämisen ja sen tietoisien ylläpitämisen sekä tämän rakenteen huomiointonottamisen myös ostopalvelusopimusta laatiessa. Kuntoutusyhteistyö toteutetaan vankilayksikkötasolla ja siellä toimivien ihmisten kanssa. Kilpailutetut sopimukset tuottavat käytännössä 2–3 vuoden patkätöilyä syyttä ja työn jatkumisen epävarmuutta. Vankilan järjestyssääntöihin sekä osallistujaryhmän ominaisiin piirteisiin totuttaudutaan käytännön työn kautta pitemmällä aikavälillä. On myös vankilan etu, että siellä työskentelevät henkilöt ymmärtävät turvallisuuskäsitteisiin perustuvat käytännöt. Sopimusten pätkittäisyys ei myöskään edistä ohjelmatoiminnan kehittämistyötä vankilayksiköiden tasolla. Ylipäätään pitkäjänteinen ja vahva molemminpuolinen sitoutuminen yhteistyöhön takaisi päihdepalveluiden sopivuuden kunkin vankilayksikön tarpeisiin.

KIRJALLISUUS

- Abrams, L.S., Moreno, L., & Harrikari, T. (2019). The Voluntary Sector Role in Youth and Young Adult Justice Services: A Comparative Case Study of Finland and England/Wales. *Youth Justice*, 19(3), 278-298. <https://doi.org/10.1177/14732254198886932>
- Arola-Järvi, A. (2012). *Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja*. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Burke, L., Millings, M., Taylor, S., & Ragnone, E. (2020). Transforming rehabilitation, emotional labour and contract delivery: A case study of a voluntary sector provider in an English resettlement prison. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 61, 100387–. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2020.100387>
- Fazel, S., Yoon, I. A., & Hayes, A. J. (2017). Substance use disorders in prisoners: an updated systematic review and meta-regression analysis in recently incarcerated men and women. *Addiction (Abingdon, England)*, 112(10), 1725–1739. <https://doi.org/10.1111/add.13877>
- Granfelt, R. (2007). ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa.” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007.
- Hamilton, L., Koehler, J. A., & Lösel, F. (2015). Treatment Programmes for Substance Abusing Offenders in Europe: A Survey of Routine Practice. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(3), 371–384. <https://doi.org/10.1007/s10610-014-9255-5>

- Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi, HE 17/2010 vp.
- Helminen, M. (2019). *Finnish civil society organizations in criminal justice: exploring their possibilities to fulfil mission values and maintain autonomy from a comparative perspective*. University of Turku, Turku.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7749-9>
- Helminen, M., & Kilpeläinen, M. (2021). Rikosseuraamusala hyötyy yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa monin tavoin. *Haaste*, 4.
- Joukamaa, M., & Aarnio, J. (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve: perustulosraportti*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Kaskela, T., & Tourunen, J. (2018). Facing drug problems and advancing sentence plan. Prisoners' perspectives on drug treatment programmes in Finland. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 42(2-3), 195–213.
<https://doi.org/10.1080/01924036.2017.1326391>
- Kilpeläinen, M. (2012). ”Muista aina liikenteessä, Selvä kaista omi eessä”–Selvä kaista -toimintaohjelman vaikutusarvio. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2012.
- Kolind, T., Frank, V. A., Lindberg, O., & Tourunen, J. (2015). Officers and drug counsellors: New occupational identities in Nordic Prisons. *British Journal of Criminology*, 55(2), 303–320.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azu088>
- Laine, M. (2014). *Kriminologia ja rankaisun sosiologia* (2. uud. laitos.). Helsinki: Tietosanoma.
- Lappi-Seppälä, T. (2000). *Rikosten seuraukset*. Helsinki: Werner Söderström laitieto.
- Liimatainen, A., Rantala, K., Mäkipää, L., & Tyni, S. (2017). *Porkkanaa ja keppiä: rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/182418>
- Lintonen, T., Obstbaum, Y., Aarnio, J., von Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Kääriäinen, J., ... & Joukamaa, M. (2012). The changing picture of substance abuse problems among Finnish prisoners. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(5), 835–842.
<https://doi.org/10.1007/s00127-011-0390-8>
- Lintonen, T. P., Vartiainen, H., Aarnio, J., Hakamäki, S., Viitanen, P., Wuolijoki, T., & Joukamaa, M. (2011). Drug Use Among Prisoners: By Any Definition, It's a Big Problem. *Substance Use & Misuse*, 46(4), 440–451.
<https://doi.org/10.3109/10826081003682271>
- McElrath, D. (1997). The Minnesota Model. *Journal of Psychoactive Drugs*, 29(2), 141–144.
<https://doi.org/10.1080/02791072.1997.10400180>
- Meek, R., Gojkovic, D., & Mills, A. (2010). *The role of the third sector in work with offenders: the perceptions of criminal justice and third sector stakeholders*. Third Sector Research Centre, Working Paper 34.
<https://eprints.soton.ac.uk/185207/>
- Mills, A., Meek, R., & Gojkovic, D. (2012). Partners, guests or competitors: relationships between criminal justice and third sector staff in prisons. *Probation Journal*, 59(4), 391–405.

- <https://doi.org/10.1177/0264550512458475>
- Myllyhoitoyhdistys ry (2022a). (julkaisuaika tuntematon). *Historia*. Haettu 17.11.2022 osoitteesta <https://myllyhoitoyhdistys.fi/fi/yhdistys/#historia>
- Myllyhoitoyhdistys ry (2022b). (julkaisuaika tuntematon). *Mitä on Myllyhoito?* Haettu 16.2.2022 osoitteesta <https://myllyhoitoyhdistys.fi/fi/tukea-ja-tieto/#mita-on-myllyhoito>
- Myllyhoitoyhdistys ry (2022c). (julkaisuaika tuntematon). *Strategia ja säännöt*. Haettu 16.2.2022 osoitteesta <https://myllyhoitoyhdistys.fi/fi/yhdistys/#strategia>
- Obstbaum, Y., Lintonen, T., Aarnio, J., von Gruenewald, V., Vartiainen, H., Mattila, A., Hakamäki, S., Viitanen, P., Wuolijoki, T., & Joukamaa, M. (2011). Päihdehaittojen laitospuolisen kontrollin jakautuminen sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin säilön ja vankilan välillä 1985–2006. *Yhteiskuntapolitiikka*, 76(1), 30–44. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117805>
- Obstbaum, Y., & Tyni, S. (2015). Who receives substance abuse treatment in the “real world” of the prison? A register-based study of Finnish inmates. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 16(1), 76–96. <https://doi.org/10.1080/14043858.2014.1003709>
- Rautanen M. (2021). *Päihdeet ja vankila*. Päihdelinkki. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteiden-kayton-erityisryhmia/paihteet-ja-vankila>
- Rikosseuraamuslaitos (2009). *Yhdistymisen aika*. Rikosseuraamusalan vuosikertomus. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisu-muut/6DprSgykx/Vuosikertomus_2009.pdf
- Rikosseuraamuslaitos (2021). *Ohjelmatyön linjaukset vuosille 2021–2024*. Julkinen muistio 2021 (Diaarinumero 4/400/2021).
- Rikosseuraamuslaitos (2022a). (31.8.2022). *Yhteistyö*. Haettu 23.3.2022 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/yhteistyö.html>
- Rikosseuraamuslaitos (2022b). (9.9.2022). *Toimipaikat ja yhteystiedot*. Haettu 17.11.2022 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayeystiedot/vankilat/naarajarvenvankila.html#>
- Rikosseuraamuslaitos (2023). (31.8.2022). *Päihdeohjelmat*. Haettu 19.6.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/paihdeyto/paihdeohjelmat.html#>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Vastapaino.
- Stenius, K. (1991). “The most successful treatment model in the world”: introduction of the Minnesota model in the Nordic countries. *Contemporary Drug Problems*, 18(1), 151–179.
- Suomela, M. (2002). Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen (toim.), *Vankeinhoidon perusteet* (s. 221–238). Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4.
- Tomczak, P. J., & Albertson, K. E. (2016). Prisoner Relationships with Voluntary Sector Practitioners. *Howard Journal of Crime and Justice*, 55(1-2), 57–72. <https://doi.org/10.1111/hojo.12164>
- Tomczak, P., & Thompson, D. (2019). Inclusionary control? Theorizing the effects of penal voluntary organizations’ work. *Theoretical Criminology*, 23(1), 4–24.

- <https://doi.org/10.1177/1362480617733724>
- Tourunen, J. (2000). *Epäilyksen polttopisteessä: tutkimus päihdekuntoutusosastosta vankilassa*. Stakes, Helsinki.
- Tourunen, J., Kaskela, T., & Weckroth, A. (2019). *Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa. Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset*. Helsinki: A-Klinikkasäätiön raporttisarja 68.
- Tourunen, J., Weckroth, A., & Kaskela, T. (2012). Prison-based drug treatment in Finland: History, shifts in policy making and current status. *NAD Publication*, 29(6), 575–588.
<https://doi.org/10.2478/v10199-012-0048-1>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2012). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (9. uud. laitos). Hansaprint Oy, Vantaa.
- Turner-Wilson, A., Dearborn, S., & Bullen, C. (2021). Avenues of Opportunity: Journeys of Activities Through Third Sector Organisations. Teoksessa S. Hean, B. Johnsen, A. Kajamaa & L. Kloetzer (toim.), *Improving interagency collaboration, innovation and learning in criminal justice systems: supporting offender rehabilitation* (s. 323-340). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-70661-6_13
- Tyni, S., & Aaltonen, M. (2021). Vankeus-aikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. *Kriminologia*, 1(1), 39–59.
<https://doi.org/10.54332/krim.109019>
- Tyni, S., Keinänen, A., & Kipinoinen, K. (2014) Cognitive Skills -ohjelman vaikutukset vankien ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen: tulokset, ongelmat ja mahdollisuudet. Edilex 2014/13. Haettu osoitteesta: www.edilex.fi/lakikirjasto/13521.
- Väyrynen, S., Ronkainen, S., Silen, M., Keränen, A., & Tyni, S. (2014) *Muutokseen motivointi ja väkivaltaisuuden muutos. Arviointitutkimus Move! -ohjelman vaikuttavuudesta*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2.

ENGLISH SUMMARY

Mia Kilpeläinen and Miisa Törölä: A case study of autonomy challenges in a substance use rehabilitation programme offered by a third sector organization in collaboration with an open prison

This article focuses on a study that examined collaboration between a third sector organization, Myllyhoitoyhdistys, and Naarajärvi Prison in conducting a substance abuse rehabilitation programme from 2009 to 2019. This study provides insights into practical aspects of their cooperation, with a particular emphasis on the organisation's autonomy in implementing the programme.

The research aimed to address two key questions: 1) What tensions emerged in cooperation? 2) How did the two parties overcome the challenges posed by differences in operating principles? The study utilized data from the national prisoner data system (N = 875) as background information, while interviews were conducted with key actors in the collaboration (N = 8). The findings indicated a high level of mutual trust in the effectiveness of the rehabilitation method. However, conflicts arose due to the parties' different perceptions of dependency and rehabilitation and the need to consider the special characteristics and situations of the prisoner group. The study highlights the importance of fostering a structured dialogue between the parties to facilitate the development of their collaboration in implementing the programme.

Keywords: third sector organization – cooperation – prison – rehabilitation programme

Mia Kilpeläinen ja Miisa Törölä: Tapaustutkimus kolmannen sektorin toteuttaman päihdekuntoutusohjelman autonomisesta asemasta avovankilassa

Liite 1. Rekisteriaineiston kuvaus

Tutkimuksessa käytettävä rekisteriaineisto kerättiin keskushallintoyksikön luvalla

Rikosseuraamuslaitoksen Vankitietojärjestelmästä keväällä 2021. Aineisto sisältää Naarajärven vankilassa Selvä kaista- ja Selvä herätys -ohjelmiin vuosina 2009–2019 osallistuneiden vankien tietoja. Rikosseuraamuslaitoksen vankitietokannassa on käytössä valmiita ohjelmakoodeja ohjelmatyyppin ja -nimikkeen mukaisesti. Koodien käytön yhdenmukaisuudesta ei kuitenkaan ollut varmuutta, joten ohjelmatietoja haettiin vapaalla sanahauulla Naarajärven yksikön kirjauksista mahdollisimman kattavan poiminnan mahdollistamiseksi. Lopulliseen aineistoon poimittiin ohjelmarivit, joiden nimikkeessä mainittiin Selvä herätys, Selvä kaista tai Myllyhoito. Aineiston henkilöiden kokonaismäärä on 875 ja ohjelmien suoritusmerkintöjen määrä 1013 kappaletta. Tilastollisen analyysin tavoitteena on tarkastella päihdeohjelmiin osallistuneiden vankiryhmien profiilin muutosta vuosien 2009–2019 välillä iän ja päärikoslajin perusteella.

Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy uhrien läheisten näkökulmasta

MARIANNE ELLILÄ, EIJA PAAVILAINEN & ANNA LIISA AHO

Perhesurmat aiheuttavat paljon inhimillistä kärsimystä perheen lähipiirissä sekä koko yhteiskunnassa. On tärkeää, että perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä taustatekijöitä tunnistamalla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perhesurman uhrien läheisten kokemuksia perhesurmien taustatekijöistä ja ennaltaehkäisystä. Tavoitteena on tuotetun tiedon avulla tunnistaa riskiä perhesurmaan ja auttaa kehittämään perhesurmaa ehkäiseviä tukimuotoja perheille. Tutkimuksessa kerättiin tietoa sähköisellä kyselyllä perhesurman uhrien 17 läheiseltä, joista 11 osallistui myös teemahaastatteluun. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Läheiset kuvailivat perhesurmien taustalle perheeseen ja parisuhteeseen, perhesurmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen sekä lapsuuteen ja ammattilaisiin liittyviä tekijöitä. Läheiset kokivat, että perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä avunsaamiseen, ammattilaisiin ja yhteiskuntaan liittyvillä tekijöillä. Läheisten kokemukset tuovat esiin ja vahvistavat tietoa niistä taustatekijöistä, joita tunnistamalla ja huomioimalla voidaan edistää perhesurmien ennaltaehkäisyä. Läheiset toivat esille myös konkreettisia keinoja, jotka heidän kokemuksensa mukaan olisivat hyödyksi ennaltaehkäisyssä.

English summary at the end of the article

Avainsanat: perhesurma – lapsensurma – lapsensurma-itsemurha – läheiset

Tutkimus on toteutettu Alli Paasikiven Säätiön ja Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan rahaston rahoituksella. Kirjoittajat kiittävät rahoittajia sekä tutkimukseen osallistuneita läheisiä.

JOHDANTO

Suomessa tapahtuneissa perhesurmissa vuosina 2010–2018 menehtyi yhteensä 289 uhria, kun uhri oli tekijän lapsi, vanhempi, kumppani, entinen kumppani tai muu sukulainen. Perhesurmissa vuosina 2010–2019 surmattiin yhteensä 44 alle 15-vuotiasta lasta, joista 18 oli poikia ja 26 tyttöjä. Lapsen surmaaja oli biologinen äiti 24:ssä ja biologinen isä 17:ssä tapauksessa, muu perhepiiriin kuuluva henkilö puolestaan kolmessa tapauksessa. Aikuisten naisuhrien surmaaja oli nykyinen puoliso, entinen kumppani tai seurustelukumppani 60 prosentissa tapauksista ja uhrina menehtyi 134 naista vuosina 2010–2018. Kaikkiaan kymmenessä prosentissa tapauksista surman tekijä oli joku muu uhrin lähiomainen. (Lehti, 2020.) Suomessa vuonna 2021 viranomaisten tietoon tuli pari- ja lähisuhdeväkivallan uhreja yhteensä 10900. Uhreista aikuisia oli 8300 ja alaikäisiä lapsia 2600. Vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta lisääntyi 6,9 prosenttia edellisestä vuodesta. Viranomaisten tietoon ei tule kaikkea perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa, joten tapausten todellinen määrä on suurempi. (SVT, 2022.)

Perhesurman käsitteelle ei ole olemassa yksittäistä määritelmää. Määritelmä on vaihdellut kirjallisuudessa ja tutkimuksissa riippuen uhrien määrästä, perhesurman tekijän ja uhrin välisestä suhteesta sekä siitä, onko tekijä tehnyt itsemurhan (Liem & Reichelmann, 2014). Suomen laki ei tunnista perhesurmaa, ainoastaan surman, murhan ja tapon. Rikoslaisissa on kuitenkin määritelty lapsensurma, joka tarkoittaa, että nainen synnytyksestä johtuvasta uupumuksesta tai siitä johtuvasta ahdistuksesta surmaa lapsensa. (RL 21:4.) Myös muissa Pohjoismaissa laki määrittelee yksittäisen henkirikoksen (Lehti ym., 2019). Tässä tutkimuksessa perhesurmalla tarkoitetaan kaikkia niitä surmia, joissa perheenjäsen

surmaa toisen perheenjäsenen. Perheenjäsenellä tarkoitetaan vanhempaa, isä- tai äiti-puolta, avio- tai avopuolisoa, entistä puolisoa, rekisteröidyn parisuhteen osapuolia, sisarusia, biologisia lapsia tai adoptiolapsia tai samassa taloudessa asuvia puolison lapsia. Tutkimuksessa läheisiä ei rajattu pelkästään sukulaissuhteisiin. Läheinen saattoi siis olla perhepiirin ulkopuoleltakin, sillä myös perhepiirin ulkopuolisilla läheisillä on merkittävää tietoa perhesurmaan johtaneista tekijöistä.

Kaupin (2012) väitöstutkimuksen mukaan perhesurmien taustalta on tunnistettu perhesurmaajan mielenterveysongelmia, päihteiden käyttämistä, väkivaltaisuutta ja omassa lapsuudessa koettua perheväkivaltaa. Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksen mukaan vuosina 2003–2012 perhesurman taustatekijöiksi todettiin parisuhteen ongelmat, vaikea erotilanne ja vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat (Piispa ym., 2012). Kansainvälisessä tutkimuksessa perhesurmien taustalla on todettu olevan mielenterveyden häiriöitä, parisuhteen ongelmia ja huoltajuuskiistoja (Myers ym., 2021). Lisäksi taloudelliset vaikeudet ovat edeltäneet perhesurmia (Chan ym., 2003; Karlsson ym., 2021). Perhesurmien taustalla on ilmennyt myös eristäytyneisyyttä perheestä ja yhteisöstä, impulsiivisuutta, väkivaltarikollisuutta sekä lastensuojeluun liittyviä tekijöitä. Perheen vaikea tilanne ei läheskään aina näkynyt ulkopuolisille lapsen olemuksesta. (Sidebotham & Retzer, 2019.) Kirjallisuuskatsauksessa vanhemman mielenterveysongelmista erityisesti psykoottinen häiriö oli merkittävä perhesurman taustatekijä (Mäkikomsi & Aho, 2018). Myös persoonallisuushäiriöitä on todettu lapsensa surmanneilla vanhemmilla ja epävakaa persoonallisuus on noussut esille taustatekijänä (Cullen & Fritzon, 2019;

Léveillé & Vignola-Lévesque, 2020). Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa perhesurmien taustalla on kuvattu olevan tekijän aiempaa rikollisuutta ja perheväkivaltaa (Aho ym., 2017). Lisäksi perhesurman tekijän itsemurhalla on todettu olevan yhteys perhesurmiin (Debowska ym., 2015; Declercq ym., 2017; Putkonen ym., 2009; Sachmann & Harris Johnson, 2014; Sidebotham & Retzer, 2019; Tosini, 2020).

Suomessa perhesurmia on tutkittu vähän ja aiempi tutkimus on pohjautunut pääosin rekisteriaineistoihin. Läheisten kokemuksiin perustuvaa tutkittua tietoa ei ole saatavilla ja siksi aihealueesta on tärkeää tuottaa uutta tietoa, joka perustuu perhesurman uhrien läheisten näkökulmaan. Myöskään perhesurmien ennaltaehkäisyä ei ole aiemmin tutkittu Suomessa ja tarvitsemmekin tietoa siitä, miten voisimme auttaa perheitä ajoissa. Yhteiskunnallisesti on tärkeää, että perhesurmista voidaan saada tutkimuksen kautta tietoa. Myös perhesurman kohdanneilla läheisillä on oikeus puhua kokemuksistaan ja tuoda niitä näkyviksi tutkimuksen keinoin (Aho & Kylmä, 2012; Paavilainen ym., 2014). Eri näkökulmista tehtyjen tutkimusten avulla voidaan saada kattavampi ja monipuolisempi kuva perhesurman taustatekijöistä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perhesurman uhrien läheisten kokemuksia perhesurmien taustatekijöistä ja ennaltaehkäisystä. Tavoitteena on tuotetun tiedon avulla tunnistaa riskiä perhesurmaan ja auttaa kehittämään perhesurmaa ehkäiseviä tukimuotoja perheille. Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Mitkä ovat uhrien läheisten mukaan perhesurmien taustatekijöitä?
- 2) Miten uhrien läheisten mukaan perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä?

AINEISTO JA MENETELMÄT

Aineisto kerättiin perhesurman uhrien läheisiltä tutkimukseen kehitetyllä sähköisellä Microsoft Forms -kyselylomakkeella sekä teemahaastatteluilla. Yhteensä 17 läheistä vastasi sähköiseen kyselyyn vuoden 2021 maaliskuun ja joulukuun välisenä aikana. Kyselyyn vastanneista läheisistä yhtätoista haastateltiin vuoden 2021 syyskuun ja joulukuun aikana.

Eettinen ennakoarviointi pyydettiin Tampereen alueen ihmistieteiden eettisestä toimikunnasta, joka antoi puoltavan lausunnon tutkimukselle lokakuussa 2020. Läheiset saivat tiedotteen tutkimuksesta ja antoivat tietoisien ja kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta sekä haastattelun nauhoittamisesta. Järjestöiltä saatiin lupa tutkimustiedotteen jakamiseen. Läheisille kerrottiin tutkimuksen mahdolliset hyödyt ja haitat sekä mahdollisuudesta keskeyttää tutkimus. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa noudatettiin tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ohjeita koskien tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, tutkittavan vahingoittamisen välttämistä ja yksityisyyden turvaamista sekä tietosuojan noudattamista (TENK, 2019). Haastatteluissa tutkija kohtasi perhesurmiin liittyvät läheiset sensitiivisesti (Aho & Kylmä, 2012) ja heihin otettiin myös sovittu yhteyttä viikon päästä haastattelusta ja kysyttiin kokemuksia haastattelusta sekä sen mahdollisesti aiheuttamasta kuormituksesta.

Valtakunnalliset suru- ja lastensuojelujärjestöt välittivät nettisivuilla tutkimuspyyntöä sähköiseen kyselylomakkeeseen. Lisäksi läheisiä tavoitettiin kyselyyn lumipallo-otannalla; jotkut osallistujista esimerkiksi välittivät tietoa kyselystä toisille uhrien läheisille. Sähköisessä kyselyssä läheisiltä kysyttiin heidän halukkuuttaan osallistua yksilöhaastatteluun. Haastattelut toteutettiin sovittuna

ajankohtana lähitapaamisella tai Microsoft Teams -etäyhteyden välityksellä. Ennen kyselyyn osallistumista läheiset saivat tutustua tutkimustiedotteeseen, ja heillä oli mahdollisuus kysyä tutkimuksesta lisää tiedotteen yhteydessä olevien tutkijan yhteystietojen kautta.

Sähköisessä kyselylomakkeessa oli 18 kysymystä, joista avoimia kysymyksiä oli 14 (liite 1). Kyselyn avoimet kysymykset liittyivät perhesurman tapahtumiin, taustatekijöihin ja ennaltaehkäisyyn. Kyselyssä kartoitettiin myös läheiseen, uhriin ja tekijään liittyviä taustatietoja. Kyselyn lopuksi läheisiltä kysyttiin heidän mahdollisuudestaan osallistua myöhemmin haastatteluun. Yksilöhaastattelut olivat keskustelunomaisia ja haastattelujen teemoina olivat perhesurman taustalla olevat tekijät ja perhesurman ennaltaehkäisy. Tutkijoista yksi toteutti kaikki yksilöhaastattelut ja kukin haastattelu eteni yksilöllisesti teemoja tarkentaviin kysymyksiin. Haastattelujen kesto vaihteli 42 minuutin ja yhden tunnin 51 minuutin välillä. Sanasta sanaan litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 154 sivua tekstiä (Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1). Yksilöhaastattelut tehtiin läheisten toiveiden mukaisissa rauhallisissa paikoissa tai etäyhteydellä huomioiden tietosuojaan liittyvät asiat.

Molempien aineistojen analyysimenetelmänä käytettiin tutkimuskysymysten ohjaamana induktiivista sisällönanalyysia, koska tarkoituksena oli kuvata monitahoista ja sensitiivistä ilmiötä (Elo & Kyngäs, 2008). Ensiksi tutustuttiin kyselyn vastauksiin ja litteroinnin jälkeen kuunneltiin vielä haastattelut. Kysely- ja haastatteluaineisto analysoitiin yhtenä aineistona. Aineistosta etsittiin alkuperäisiä ilmaisuja, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Alkuperäisilmauksien analyysiyksikkönä oli lausuma, josta tehtiin pelkistystä kuitenkin säilyttäen mahdollisimman

tarkasti lausuman olennainen merkitys. Analyysin edetessä samanlaiset pelkistykset ryhmiteltiin ja luokiteltiin ala- ja yläluokiksi sekä lopulta pääluokiksi (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Aineistosta muodostui 3139 pelkistystä, 130 alaluokkaa ja 26 yläluokkaa, jotka jakaantuivat kuuteen pääluokkaan. Tulosten esittelyssä aineisto-otteet on koodattu kyselyn (K) ja haastattelun (H) mukaisesti.

Tutkimukseen osallistuneet (N = 17) olivat 16:n eri perhesurman läheisiä. Läheiset olivat iältään 25–70-vuotiaita, ja heistä 15 oli naisia ja kaksi miehiä. Läheisen suhde uhriin oli äiti, veli, sisko, isovanhempi, lapsi, entinen puoliso, eno tai muu läheinen. Perhesurmat olivat tapahtuneet vuosina 1989–2021, ja niissä kuoli yhteensä 28 ihmistä. Tekijän suhde uhriin oli vanhempi, aikuinen lapsi, puoliso, veli tai muu perheenjäsen. Tekoväline oli yleisimmin teräase. Perhesurmista kuolleita uhreja oli 23, joista alaikäisiä lapsia oli 12. Perhesurman tekijöistä viisi teki itsemurhan perhesurman jälkeen. Suurin osa tekijöistä oli miehiä: 13:n tekijän sukupuoleksi oli ilmoitettu mies. Yhdeksän perhesurmajista oli teon aikana päihteiden vaikutuksen alaisena. Ennakoivia tekijöitä oli havaittavissa kymmenessä tapauksista, mutta toisissa tapauksissa läheiset kuvailivat perhesurman olleen täysin ennakoimaton.

TULOKSET: PERHESURMIEN TAUSTATEKIJÄT JA ENNALTAEHKÄISY

Läheisten aineistosta muodostui 130 alaluokkaa sekä 26 yläluokkaa, jotka jakaantuivat kuuteen pääluokkaan: pääluokat kuvasivat perhesurmien taustatekijöitä (liite 2) ja ennaltaehkäisyä (liite 3). Läheisten mukaan perhesurmien taustalla oli perheeseen ja parisuhteeseen, perhesurmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen sekä lapsuuteen ja

Taulukko 1. Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy.

Perhesurmien taustatekijät

Pääluokka	Yläluokka
perheeseen ja parisuhteeseen liittyvät tekijät	lasten turvattomat kotiolot perheen ahdinko väkivalta ja ongelmat parisuhteessa vaikeutunut erotilanne
perhesurmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyvät tekijät	perhesurmaajan terveyteen liittyvät tekijät perhesurmaajan tunteisiin ja ajatteluun liittyvät tekijät perhesurmaajan itseä tuhoava käyttäytyminen perhesurmaajan ongelmallinen käyttäytyminen muita kohtaan perhesurmaajan huono sosioekonominen tilanne
perhesurmaajan lapsuuteen liittyvät tekijät	perhesurmaajan huolestuttava käyttäytyminen lapsuudessa perhesurmaajan lapsuuden autoritaarinen kasvatusta perhesurmaajan lapsuuden huono kodin tunneilmasto perhesurmaajan lapsuuden turvaton kasvuympäristö
ammattilaisiin liittyvät tekijät	ammattilaisten epäonnistunut toiminta hyvinvointijärjestelmän toimimattomuus perhesurmaajan aiempi kontakti viranomaisiin perheen avun piiriin pääsemättömyys

Perhesurmien ennaltaehkäisy

Pääluokka	Yläluokka
avunsaamiseen liittyvät tekijät	avun ja tuen saaminen ajoissa avunsaamisen mahdollisuuksista paremmin tiedottaminen väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen vakavasti mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden parempi hoito
ammattilaisiin ja yhteiskuntaan liittyvät tekijät	ammattilaisten välisen yhteistyön ja koulutuksen parantaminen asiakkaan ja perheen tilanteen parempi tunteminen lasten parempi suojeleminen yhteiskunnalliset toimet kaiken ikäisten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen

ammattilaisiin liittyviä tekijöitä. Läheiset kokivat, että perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä avunsaamiseen, ammattilaisiin ja yhteiskuntaan liittyvillä tekijöillä. (Taulukko 1.)

Perheen ja parisuhteen sisäinen turvattomuus perhesurmien taustalla

Lasten turvattomat kotiolot, perheen ahdinko, väkivalta ja ongelmat parisuhteessa sekä vaikeutunut erotilanne olivat perheeseen ja parisuhteeseen liittyviä tekijöitä.

Lasten turvattomat kotiolot ilmenivät lapsiin kohdistuvana fyysisenä ja henkisenä väkivaltana kotona, lasten oireiluna kotioloihin, lasten pelkona kertoa kotioloista, lasten huonoina kotioloina ja tehtyinä lastensuojeluilmoituksina. Läheiset kuvailivat fyysisen väkivallan merkkejä lapsissa ja lasten rankaisemista kotona. Henkiseen väkivaltaan liittyi lapsille huutamista, lasten pelottelua, syyttämistä, haukkumista ja emotionaalista hylkäämistä. Oireilu näkyi lapsen käytöksessä esi-

merkiksi sulkeutumisen ja masentuneisuutena. Lapset pelkäsivät kertoa kotioloistaan, koska vanhemmat olivat uhkailleet heitä siitä, ettei kotona tapahtuvista asioista saa kertoa ulkopuolisille. Lasten huonot kotiolot olivat johtaneet lastensuojeluilmoituksiin, joiden kautta toivottiin apua perheen tilanteeseen.

”... kun jälkeinpäin ajattelee niin pelolla alistettu, peloteltu, niin että hän ei uskaltanut asiasta kertoa, vaikka kysyttiin, useampaan kertaan.” H1

Perheen ahdinko kuvailtiin taloudellisina huolina, kuormittavana perhetilanteena, tukiverkkojen puuttumisena, perheessä selvittämättöminä tapahtumina, avuttomuutena vanhempana ja kulissien ylläpitämisenä. Taloudelliset huolet olivat lisänneet perheen ahdinkoa ja kuormittava perhetilanne oli ilmennyt sairauksina perheessä sekä vanhemman rasakaana arkena. Perheen kulissien ylläpitäminen näkyi tarpeena näyttää ulkopuolisille kaiken olevan hyvin ja toisaalta perhe myös halusi itse suojella läheisiä vaikenemalla perheen ongelmista.

”... raha-asiat on olleet tosi retuperällä, niin että ne ei oo ees riittänyt siihen arjen pyörittämiseen, on ollut liikaa velkaa suhdanteessa...” H2

Väkivalta ja ongelmat parisuhteessa ilmenivät haukkumisena, uhkailuna, kiusaamisena ja kontrollointina parisuhteessa. Lisäksi ne näkyivät fyysisenä, taloudellisena ja seksuaalisena väkivaltana, riitelemisenä, sairaalloisena mustasukkaisuutena ja väkivallan tunnistamisen vaikeutena parisuhteessa sekä parisuhteesta lähtemisen vaikeutena. Kontrollointi parisuhteessa oli ilmennyt perhesurmaajan hallitsemana arkena ja arjen tapahtumien määrittämisenä. Väkivallan tunnistamista oli läheisten mukaan vaikeuttanut väki-

valtaan tottuminen ja parisuhteen dynamiikan vääristyminen, jonka seurauksena normaalin erottaminen epänormaalista oli vaikeutunut.

”...mä pelkäsin kun käydään yhdessä kaupassa, että joku tulee vastaan, joku miespuolinen tuttu, vaikka jostakin työympyrästä tai ihan sama mistä, niin jos hän niinku tervehtii, koska se tarkoittaa sitä että mun tarvii antaa hirvee selonteko miks juuri tämä ihminen tervehti minua, miten just tämä ihminen sattui olemaan siihen aikaan siinä kaupassa, ja miks hän kattoi mua sillä tavalla.” H3

Vaikeutunut erotilanne sisälsi eron jälkeistä puolison vainoamista, erosta kostamista puolisolalle, kyvyttömyyttä hyväksyä eroa puolisosta, omistushalua ja huoltajuusriitaa lapsista sekä perheidyllin menettämisen pelkäämistä. Eron jälkeinen vainoaminen näkyi entisen puolison seuraamisena ja runsaana viestien lähettämisenä. Perheidyllin menettämisen pelkääminen ilmeni miehen epätoivoisena haluna säilyttää status ja idylli perheestä.

”...hänhän kohdisti niin kuin minuun sen kaiken, ja tää tekohan oli kosto mulle, kosto siitä että mä rohkenin hänestä erota.” H10

Perhesurmaajan oma elämäntilanne perhesurmien taustalla

Perhesurmaajan terveyteen, tunteisiin ja ajatteluun liittyvät tekijät, itseä tuhoava käyttäytyminen, ongelmallinen käyttäytyminen muita kohtaan sekä huono sosioekonominen tilanne olivat perhesurmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyviä tekijöitä.

Perhesurmaajan terveyteen liittyvät tekijät näkyivät mielenterveysongelmina, työuupu-

muksena, uniongelmina ja vakavana fyysisenä sairastumisena. Perhesurmaajan mielen-terveysongelmat ilmenivät masentuneisuutena, epävakaana käytöksenä, harhaluuloisuutena ja psykoosina. Työuupumukseen liittyi työstressiä ja epäonnistumista työelämässä sekä työpäivien pitenemistä. Lääkäristä oli haettu apua uniongelmiin sekä myös vakavaan fyysiseen sairastumiseen.

”...oli unettomuutta ja en tiedä oliko ahdistusta tai masennusta, mutta hän kävi sitten työterveyslääkärillä ja sai jotkut lääkkeet siihen ja ihan perinteiseen tapaan ja ei tietenkään mihinkään terapiaan lähtenyt.” H10

Perhesurmaajan tunteisiin ja ajatteluun liittyvät tekijät kuvailtiin häpeän, nöyryytyksen ja katkeruuden tuntemisena, surun tuntemisena läheisen kuolemasta, mustavalkoisena ajatteluna, tunteettomuutena, hylätyksi tulemisen pelkona, impulsiivisuutena sekä ajatusmallina muiden olevan itseä vastaan. Perhesurmaaja häpesi eroa parisuhteesta, pelkäsi julkista nöyryytystä sekä koki syvää katkeruutta ja surua, joita ei osannut käsitellä rakentavasti. Perhesurmaajalla oli ollut aiempia hylkäämiskokemuksia ja hän koki hylätyksi tulemisen pelkoa. Impulsiivisuus näkyi hyökkäävänä käytöksenä ja hermostumisina läheisille. Perhesurmaaja ajatteli muiden olevan itseään vastaan, uskoi kaiken takana olevan pahaa, eikä pystynyt ajattelemaan asioita hyvän kautta.

”...sillä häpeällä oli myös tosi iso osa, kun laskee yhteen sen kaikki teorit, se varmaan jotenkin aatteli et nyt ajatellaan että mä oon lähtenyt toisen miehen mukaan ja hän on hävinnyt toiselle miehelle.” H3

Perhesurmaajan itseä tuhoava käyttäytyminen sisälsi päihteiden väärinkäyttöä, kiellettyjen hormonien käyttöä, itsemurhan suunnittelua ja itsemurhalla uhkaamista sekä omien mielen-terveysongelmien salaamista.

Päihteiden väärinkäyttöön liittyi perhesurmaajan runsasta alkoholinkäyttöä, lääkkeiden väärinkäyttöä sekä huumeiden, kuten kannabiksen ja amfetamiinin käyttöä. Perhesurmaaja väärinkäytti myös hormoneja anabolisina steroideina lihaskasvun lisäämiseksi. Itsemurhan suunnittelu ja sillä uhkaaminen ilmeni tekstiviesteillä ja puheina. Mielen-terveysongelmien salaamiseen liittyi läheisille teeskentely siitä, että kaikki on hyvin.

”...hän uhkas että, kun tietenkin niistä ongelmista puhuttiin vuosien varrella aina tai minä yritin puhua, niin jossain välissä oli että hän teki sitä, et jos te lähette niin ei hänellä ole mitään syytä elää.” H3

Perhesurmaajan ongelmallinen käyttäytyminen muita kohtaan näkyi armottomuutena, vihamielisyytenä, pelotteluna ja väkivaltaisuu-tena muita kohtaan. Lisäksi se ilmeni läheisten mukaan narsistisena ja manipulatiivisena käyttäytymisenä muita kohtaan, rikollisina tekoina, uhkaavina kirjoituksina sosiaalisessa mediassa, epäterveenä itsekkyytenä ja riitelynä ihmissuhteissa. Perhesurmaajan narsistinen ja manipulatiivinen käyttäytyminen ilmeni siinä, että hän hurmasi ihmisiä puolelleen ja kohteli muita ihmisiä ”pelinappuloina”, joita käytti hyväkseen saadakseen haluamansa. Rikolliset teot olivat pääasiassa omaisuuteen kohdistuneita rikoksia ja väkivaltarikoksia.

”... jos joku asettui vastateloim, niin hän saattoi aivan kylmästi katkaista välit, ei ollut enää missään tekemisissä, tosi sellaista pelimäistä toimintaa.” H10

Perhesurmaajan huono sosioekonominen tilanne sisälsi yksinäisyyttä ja syrjäytyneisyyttä yhteiskunnassa sekä työn loppumista. Yksinäisyyteen liittyi ystävyysuhteiden päättymisen, joka osittain johtui perhesurmaajan käyttäytymisestä ystäviä kohtaan.

Elämänhallinnan ongelmat näkyivät yhteiskunnasta syrjäytymisenä.

”...joitakin vuosia ennen näitä kaikkia tapahtumii, niin hän sanoi että kun hänellä on tää asuntokin ja hän on laittanut tätä, mutta kukaan ei tule kylään, mua säälitti, että onko hän tosiaan noin yksinäinen nykyään.” H11

Perhesurmaajan lapsuuden kokemukset perhesurmien taustalla

Perhesurmaajan huolestuttava käyttäytymisen lapsuudessa, lapsuuden autoritaarinen kasvatus, huono kodin tunneilmasto ja turvaton kasvuympäristö olivat perhesurmaajan lapsuuteen liittyviä tekijöitä.

Perhesurmaajan huolestuttava käyttäytymisen lapsuudessa näkyi päihteiden käyttönä ja väkivaltaisena käyttäytymisenä lapsuudessa. Lapsuudessa päihteenä oli käytetty alkoholia ja kannabista. Surmaajan väkivaltainen käytös oli ollut hyvin vakavaa jo tämän lapsuudessa ja siihen oli liittynyt myös läheisten uhkailemista teräaseilla.

”...se oli aina semmonen kiihkeä ja muistan että se joskus, kun jostain niin kovasti sai sel-lasen raivarin niin saattoi seinää hakata ja joku suuttuminen pettyminen, myöhemminkin iski joskus nyrkkiä ovesta, että ovesta oli sel-lasii reikii.” H5

Perhesurmaajan lapsuuden autoritaarinen kasvatus tarkoitti ylirealistisia lapsuuden vaatimuksia, ankaraa lapsuutta ja esimerkiksi sitä, ettei lapsuudessa annettu vaihtoehtoja valita uraa. Perhesurmaajaa kasvatettiin lapsesta asti koviin tavoitteisiin. Lapsuuden ilmapiiri oli ollut ankara, lapsen ei sallittu valittaa ja vanhemmat olivat kasvattaneet tätä tiukassa kurissa. Surmaajalle ei ollut annettu mahdollisuutta kouluttautua lapsuudessa

haaveammattiin, vaan tämän piti toteuttaa vanhempiensa toiveet.

”...hänet oli kasvatettu siihen, että aina pitää tehdä se kaikkein paras ja lopputulos pitää olla mahdollisimman hyvä, että hän tuli perheestä, jossa odotusarvot oli tosi korkeella...” H4

Perhesurmaajan lapsuuden huono kodin tunneilmasto sisälsi ristiriitaisen, huonon ja tunnekyllän ilmapiirin lapsuudessa kotona, vanhempien riittävän eron ja asioiden käsittelemättömyyden lapsuudessa. Perhesurmaajan lapsuudessa tapahtunut vanhempien riittävä ero oli ollut merkittävä kokemus ja myös eräänlainen käännekohta surmaajan elämässä. Asioita ei oltu käsitelty lapsuuden perheessä, mikä ilmeni siinä, ettei ongelmista puhuttu rakentavasti eikä niiden olemassaoloa myönnetty.

”... (perhesurmaajan lapsuudessa) äiti oli kauheen katkera, hän muisteli todella pitkään aivan mitättömiä asioitakin, mikä sitten taas heijastui meihin, että kyllä me tajuttiin että siinä on jotakin, ja sitten kun äiti puhui isän selän takana pahaa, niin se tietysti vaikutti meihin, että kun isä tuli esimerkiksi töistä kotiin, niin me äkkiä vilahdettiin jonnekin omiin huoneisiin ja omiin nurkkiin.” H11

Perhesurmaajan lapsuuden turvaton kasvuympäristö kuvailtiin vanhemman päihteiden käyttönä, perheväkivaltana, oman äidin mielenterveyden ja jaksamisen ongelmina, turvattomuutena, sukupolvien huono-osaisuutena sekä raakojen asioiden tekemisenä omassa lapsuudessa. Perhesurmaajan lapsuudessa vanhempien päihteiden käyttö sisälsi runsasta alkoholin käyttöä ja vanhempi myös hoiti lapsia päihtyneenä. Perheväkivaltailmeni fyysisenä ja henkisenä väkivaltana lapsia kohtaan, mutta lapset myös altistuivat vanhempien väliselle väkivallalle.

”... (perhesurmaajan lapsuudessa) äiti oi-reili siinä todella paljon ja hän oli todella epävaka, että hän ei kestänyt sitä normaalia arkielämää, että hän oli siinä kotona, mutta hän ei ollut läsnä.” H11

Ammattilaisten rooli perhesurmien taustalla

Ammattilaisten epäonnistunut toiminta, hyvinvointijärjestelmän toimimattomuus, perhesurmaajan aiempi kontakti viranomaisiin ja perheen avun piiriin pääsemättömyys olivat ammattilaisiin liittyviä tekijöitä.

Ammattilaisten epäonnistunut toiminta ilmeni väkivallasta vaikenemisena neuvolassa sekä viranomaisten ja terveydenhuollon ammattitaidottomuutena. Ammattitaidottomuuteen liittyi esimerkiksi se, ettei lapsia otettu huostaan ajoissa. Lisäksi terveydenhuollon ammattilaiset eivät ottaneet vakavissaan läheisten huolta perheen tilanteesta, jotta perheelle olisi voitu järjestää apua riittävän ajoissa.

”...he sitten puhutti isää siitä tapahtumasta, en tiedä mitä se siellä puhu, mutta he kumos sen huostaanoton ja sanoivat sitten että yhden mahdollisuuden isä vielä saa, että annetaan yrittää hänen olla isä ja siinäpä se sitten olikin, se mahdollisuus.” H6

Hyvinvointijärjestelmän toimimattomuus kuvailtiin tiedonkulun toimimattomuutena ammattilaisten välillä, sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuutena ja neuvolapalveluiden heikkenemisenä. Tiedonkulun toimimattomuus ilmeni vaitiolovelvollisuuden väärintulkintana sekä siinä, että ammattilaisilta puuttui perheen auttamisen kannalta välttämätöntä tietoa.

”tieto on ollut pirstaleista, että jos jollakin ois ollu ne kaikki palapelin palat siinä ottaa ja kasaa ne niin ois voinu nähdä sen, että okei tässä perheessä on kaikki hunningolla,

et siellä on ollu raha-asiat erillään, sitten on ollu nää yksittäiset tapahtumat erillään.” H2

Perhesurmaajan aiempi kontakti viranomaisiin ilmeni tekijän saamana lähestymiskieltona, perhesurman suunnitteluna ja yrityksenä sekä kontaktina poliisiin ennen surmaa. Osassa tapauksista läheiset olivat olleet yhteydessä poliisiin ja myös perhesurmaaja itse oli saattanut olla tekemisissä virkavallan kanssa.

”...sitten kun on tullu tää lähestymiskielto niin hän on sitten havainnut et hän ei oo-kaan onnistunut...” H3

Perheen avun piiriin pääsemättömyys ilmeni perheen vaikeutena pyytää ja ottaa apua vastaan, avun saamisen vaikeutena, tiedonpuutteena avun saamisen mahdollisuuksista, avun hakemisen häpeämisenä ja läheisten pelkona tekijää kohtaan estämässä avun hakemista. Lisäksi perheen avun piiriin pääsemättömyys näkyi siinä, ettei surmaaja tunnistanut omaa avun tarvetta eivätkä ulkopuoliset reagoineet vakaviin merkkeihin. Läheiset kuvailivat, etteivät he olleet saaneet tarvitsemaansa apua, vaikka hakivat sitä useasti. Lisäksi avun hakemista oli estänyt läheisten pelko perhesurman tekijää kohtaan, joka oli käyttäytynyt aggressiivisesti, uhkaillut läheisiään sekä hallinnut näitä pelolla. Surmaaja ei tunnistanut omaa avun tarvettaan, koska oli läheisten mukaan sairautunnoton. Lisäksi ulkopuoliset eivät olleet reagoineet vakaviin merkkeihin, vaikka tekijä oli esitellyt aseita ja puhunut synkkiä ajatuksiaan.

”...palloteltiin vaan sinne ja tonne ja kukaan ei ottanut siitä asiasta koppia, että nyt tämä hoidetaan tämä asia ja jätettiin meidät vähän yksin sen asian kanssa.” H8

Avunsaamisen tärkeys perhesurmien ennaltaehkäisyssä

Avun ja tuen saaminen ajoissa, avunsaannin mahdollisuuksista paremmin tiedottaminen, väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen sekä vakavasti mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden parempi hoito olivat avunsaamiseen liittyviä tekijöitä.

Avun ja tuen saamiseen ajoissa liittyen kuvailtiin tarvetta avun saamiseen matalalla kynnyksellä ja avun saamista erokiistoihin. Avun saaminen matalalla kynnyksellä sisälsi avun järjestämistä lapsille ja aikuisille sekä perheille. Erityisesti toivottiin tukea perheille, ennaltaehkäiseviä palveluita ja lyhyempiä odotusaikoja.

”...lastenvalvojien ja lastensuojelun tulee kuunnella erittäin herkällä korvalla ihmisiä, jotka ilmaisevat huolensa esim. tulevaan tai alkaneeseen erokiistaan liittyen. Kuten itsekin silloin, asianosaiset eivät välttämättä pysty näkemään tai tietämään kaikkia ratkaisu- tai sovitteluvaihtoehtoja.” K17

Avunsaannin mahdollisuuksista paremmin tiedottamiseen liittyi tiedon parempaa välittämistä saatavilla olevaan apuun sekä taitoa puhua paremmin asiakkaalle avusta. Jälkimmäisen kuvailtiin pitävän sisällään oikeanlaiset sanavalinnat ja avun vastaanottamisesta asiakkaalle syntyvän syyllisyydentunteen välttäminen. Lisäksi ammattilaisten tulisi onnistua viestimään asiakkaille, että nämä voivat pärjätä elämässä hyvin, vaikka tarvitsevatkin apua.

”...vaikeassa tilanteessa olevilla ei monesti ole voimavaroja etsiä tietoa tai hakea apua. Lisäksi mietin maahanmuuttajaperheiden tilannetta, joissa jo kulttuuriset tai kieleen liittyvät seikat voivat hankaloittaa tiedon saamisen ja avun tavoittamisen.” K17

Väkivallasta puhumiseen ja siihen puuttumiseen liittyen kuvailtiin väkivallan moninaisuuden avaamista asiakkaalle, väkivallasta kysymistä ammatillisesti kahden kesken, asiakkaan kohtaaman väkivallan tunnistamista ja väkivaltaan reagointia sekä konkreettista apua väkivallan uhreille. Väkivaltaan reagointi tarkoitti, että väkivaltaan tulisi puuttua ja viranomaisten tulisi vaatia väkivallan uhreja kertomaan aina totuus. Konkreettinen apu väkivallan uhreille tarkoitti esimerkiksi muuttoapua, koska kaikilla uhreilla ei ole auttajia tukena.

”...sitä ei voi esittää rutiininomaisesti, konetta näpytellen, katsomatta siihen asiakkaaseen, ja kysyä että koetko läheissuhteissasi väkivaltaa, no niin, sitten toinen sanoo en, ja asia on sillä taputeltu, ja sitten siinä pitäisi avata vielä ja tällä kysymyksellä tarkoitetaan sekä seksuaalista väkivaltaa, että henkistä väkivaltaa, joka voi olla tämmöistä esimerkiksi, tai sitten ihan fyysistä väkivaltaa...” H10

Vakavasti mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden parempaan hoitoon sisältyi avohoidon parempaa toimivuutta ja tarvetta mielenterveyslain muuttamiseen. Läheisten mukaan avohoito ei toimi, jos asiakas ei ole sitoutunut hoitoon tai ei ymmärrä omaa tilannettaan. Mielenterveyslaki tarvitsee myös muuttamista, jotta mielenterveyden ongelmista kärsivälle, sekä sitä kautta myös perheenjäsenille, saataisiin apua ajoissa.

”...sitten tietysti kyllä siihen lakiin, siihen mielenterveyslakiin pitäisi tulla muutos, vaikka en oo lakimies ja en oo perehtynyt mutta mitä mä sanoin sinne, että siinä laissa on se, että jos ihminen on itelleen, muille vaaraksi, hengenvaaraksi, niin sitten hänet määrätään pakkohoitoon, no eikös nyt ollut vaaraksi muille, hengenvaaraksi, mutta siitä huolimatta häntä ei määrätty, se on vähän,

että onko siinä laissa porsaanreikiä ja jotain, että miten se sitten määritellään, että kuka on vaaraksi ja ketä ei, herkemmin mun mielestä pitäis pakkohoitoon saada.” H8

Ammattilaisten ja yhteiskunnan tärkeä rooli perhesurmien ennaltaehkäisyssä

Ammattilaisten välisen yhteistyön ja koulutuksen parantaminen, asiakkaan ja perheen tilanteen parempi tunteminen, lasten parempi suojeleminen, yhteiskunnalliset toimet ja kaiken ikäisten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen olivat ammattilaisiin ja yhteiskuntaan liittyviä tekijöitä.

Ammattilaisten väliseen yhteistyöhön ja koulutuksen parantamiseen liittyi ammattilaisten välistä parempaa yhteistyötä ja tiedonsiirtoa, koulutuksen kehittämistä sekä lisäämistä. Ammattilaisten välistä parempaa yhteistyötä ja tiedonsiirtoa pidettiin tärkeänä ja koettiin, että lapsen etu tulisi huomioida myös salassa pidettäviä tietoja siirrettäessä, jotta kaikki ammattilaiset olisivat tietoisia lapsen tilanteesta. Yhteistyön parantamiseksi myös ehdotettiin sosiaalityöntekijöille omaa työpistettä kouluille, jolloin he olisivat osa moniammatillista yhteistyötä.

”... sitä voi lisätä hyvin paljon, lääkäreille että sosiaalityöntekijöille, terveydenhoitajille, että ihan koulussa, että sinne vaan pyytää yhdelle luokalle että joku kokemusasiantuntija tai joku muu vastaava, poliisikin puhumaan, nekin tietää nykyään jumalattoman paljon, niitä on koulutettu, että nää ei oo mitään helppoja, että se on otettava, ja neuvolassakin jos aattelee että jos joku rupee sanomaan että on raskasta ja toinen juo, ei oo rahaa siihen ja siihen, että sielläkin jo sitten puututtaisiin jo äkkiä.” H7

Asiakkaan ja perheen tilanteen paremmin tuntemiseen sisältyi pysyvämpää ja luottamuksellisempaa suhdetta asiakkaaseen sekä ammattilaisten perehtymistä perheen tilanteeseen kokonaisvaltaisemmin. Pysyvämpi ja luottamuksellisempi suhde asiakkaaseen ja perheeseen edellyttäisi neuvoloissa samaa terveydenhoitajaa jokaisella käyntikerralla vaihtuvan työntekijän sijasta. Terveydenhoitajien vaihtuvuus on ongelma erityisesti isoissa kaupungeissa, jolloin perhe ei tule tutuksi terveydenhoitajalle eikä luottamuksellista suhdetta ehdi syntyä. Myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus koettiin haasteena.

”...kyllä mä luulen, että jos miettii muutamat hassutkin kontaktit mitä on ollut näit, et on käyny vaikka sosiaaliturvatoimenpiirissä hakee avustusta rahallista, niin ehkä sielläkin vois joku henkilö, joka lähtee hoitaa sitä perheen raha-asioita, niin sillä ois ehkä sen verran koulutusta, että saattais saada vihiä siitä mitä siellä ehkä on tapahtunut tai tavallaan mitä siinä perheessä muutenkin tapahtuu, eikä vaan katota välttämättä sitä taloudellista puolta, ehkä kokonaisvaltainen tää.” H2

Lasten parempaan suojelemiseen kuvailtiin lasten turvallisempaa kasvuympäristöä, läsnä olevaa kuuntelemista, parempaa tukemista ja edun huomioimista. Lapsen edun huomioimisen tulisi olla ensisijaista ja vanhemman oikeus lapseen ei saisi mennä lapsen hyvinvoinnin edelle.

”se ehkä vähän unohtuu, että se ei oo vain se, että on lastensuojelukontakti jollakin perheellä, ja käydään sitten kouluterveydenhuollossa, se pitäisi saada se arki toimimaan niin että se kokonaisuus sen lapsen ympärillä on sellasta turvallista ja selkeätä.” H1

Yhteiskunnallisiin toimiin toivottiin uhrien läheisten huomioimista paremmin sekundarisina uhreina, yhteiskunnallista keskustelua

hyvinvoinnista ja arvoista, resurssien lisäämistä lasten kanssa työskenteleville ja mielenterveystyöhön sekä koronan vaikutusten huomioimista perheissä. Lisäksi yhteiskunnallisiin toimiin kuvailtiin mediassa perhesurmien sensitiivistä käsittelyä, poliisin tärkeää roolia ja lähestymiskiellon koventamista. Koronan vaikutukset perheisiin tulisi huomioida, sillä korona-aika on kuormittanut erityisesti perheitä, joissa on muutenkin ongelmia.

”...sellaisissa tapauksissa, jossa on esim. parisuhdeväkivaltaa, voitaisiin poliisin tai muiden toimesta asettaa kovempia "ukaaseja" tai rangaistuksia esim. lähestymiskiellon saaneille. Useinkaan kun lähestymiskiellot ovat ihan "tyhjänpäiväisiä" eivätkä tehoa.” K2

Kaikenikäisten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen sisältyi aikuisten ja lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämistä. Läheiset toivat esille toiveen aikuisten vuorovaikutustaitojen kehittämisestä, sillä monille aikuisille on tuttua omien tunteiden käsittely alkoholin avulla. Lisäksi toivottiin lasten harjoittelevan konfliktinratkaisukeinoja.

”...sallittais sellaista herkkyyttä pojille ja sitä tunteiden sanoittamista, lupa olla omanlaisensa poika, ilmasta itseensä ja sellaista empatiaa ja herkkyyttä, sen harjoittelemista koulussa, eikä tietenkään koske vain poikia, että näkisin että tämän tyyppisillä ihan peruskasvatukseen liittyvillä asioilla vois paljonkin ehkä ennaltaehkäistä, tällaista väkivaltaista, äkkipikaista käyttäytymistä, kun ois sitten keinoja käsitellä sitä vaikka paha oloa tai surua tai keskustelemalla tai puhumalla.” H9

POHDINTA

Perhesurman uhrien läheiset kuvailivat perhesurmien taustatekijöitä ja ennaltaehkäisyä laajasti, ja tuloksista nousi esille asioita, joita on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa (Aho ym., 2017; Chan ym., 2003; Declercq ym., 2017; Karlsson ym., 2021; Kauppi, 2012; Léveillé & Vignola-Lévesque, 2020; Myers ym., 2021; Mäkiköksi & Aho, 2018; Putkonen ym., 2009; Sachmann & Harris Johnson, 2014; Sidebotham & Retzer, 2019; Tosini, 2020). Tutkimus tuotti kuitenkin myös uutta tietoa uhrien läheisten näkökulmasta ja perhesurmien ennaltaehkäisystä. Läheisten mukaan osa taustatekijöistä johtui jo perhesurmaajan lapsuudesta ja osa eletystä elämästä ennen surmaa. Tutkimuksen tuloksista voidaan nostaa esille asioita, joita ammattilaisten on hyvä huomioida työssään, kohdatessaan asiakkaita ja perheitä. Lähisuhdeväkivalta eri muodoissaan nousi esille taustatekijänä lähes kaikissa läheisten kokemuksissa. Perheissä väkivaltaa oli ennen tekoa kohdistettu puolisoon, entiseen puolisoon, vanhempaan, lapseen ja sisarukseen.

Tutkimuksen mukaan parisuhteissa tapahtunut aiempi väkivalta ja vaikeutunut eroti-
lante olivat perhesurman riskitekijöitä. Myös Nikupeterin ym. (2017) mukaan uhkaavalla erotilanteella ja parisuhdeväkivallalla sekä eron jälkeisellä vainolla oli yhteys perhesurmiin. On tärkeää, että ammattilaiset tarjoavat vaikeutuneessa erotilanteessa perheenjäsenille ajoissa apua ja ottavat väkivallan puheeksi sekä avaavat väkivallan moninaisuutta. Läheiset kuvailivat parisuhdeväkivallan eri muotoja perhesurmien taustalla ja niin väkivallan tunnistamisen vaikeutta parisuhteessa kuin myös parisuhteesta lähtemisen vaikeutta. Perhesurmien taustalla kuvailtiin olleen lasten turvattomia kotioloja, ja läheis-

ten mukaan lasten parempi suojeleminen olisikin tärkeää perhesurmien ennaltaehkäisyssä.

Lasten kaltoinkohtelun taustalla olevilla tekijöillä on paljon yhteistä perhesurmien taustatekijöiden kanssa, sillä molempiin sisältyy vanhempien päihteiden käyttöä, perheväkivaltaa, perheen kriisejä, mielenterveysongelmia, eristäytyneisyyttä, tukiverkoston puutetta ja kaltoinkohtelun kokemuksia lapsuudessa (Rantanen ym., 2022). Tunnistamalla ja ehkäisemällä lasten kaltoinkohtelua voidaan myös ehkäistä perhesurmia, koska väkivalta lasta kohtaan voi pahimmillaan johtaa perhesurmaan. Myös kansallisessa lapsistrategiassa mainitaan lasten suojeleminen kielteeltä väkivallalta sekä lapsen oikeus elämään. Oikeus elämään on myös yksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisimmistä kohdista, jonka mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin toimenpiteisiin suojellakseen lapsia (Valtioneuvosto, 2021). Isien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa kuvaavassa tutkimuksessa (Ellonen ym., 2017) noin kuusi prosenttia isistä kohdisti lapseensa vakavaa fyysistä väkivaltaa vuoden aikana. Isien lapsiinsa kohdistama lievempi väkivalta (ns. kuritusväkivalta) lisäsi vakavan väkivallan käytön myöhempää todennäköisyyttä. Myös isien omat väkivallan kokemukset lapsuudessa lisäsivät omaan lapseen kohdistuvan väkivallan riskiä. Perhesurmaajista osa oli kokenut perheväkivaltaa lapsuudessaan, ja olisikin tärkeää tiedostaa väkivallan ylisukupolvisuus, jotta väkivallan kierre voitaisiin katkaista.

Läheisten mukaan perhesurmien taustalla oli myös ammattilaisten epäonnistunut toiminta, joka ilmeni esimerkiksi väkivallasta vaikeutena neuvolassa. Läheiset kuvasivat väkivallasta puhumista ja siihen puuttumista yhdeksi tärkeäksi perhesurmien ennaltaehkäisemiseen liittyväksi tekijäksi. Suomessa

lähisuhdeväkivallan määrä on korkea ja lähisuhdeväkivalta onkin yhteiskunnallinen ongelma. Suomalaisen tutkimuksen mukaan terveydenhuollon ammattilaisten tulisi tunnistaa lähisuhdeväkivalta ja puuttua siihen paremmin. (Kivelä ym., 2019.) Lähisuhdeväkivallasta tulee kysyä asiakkaalta ja ammattilaisten velvollisuus on sekä tunnistaa lähisuhdeväkivalta että puuttua siihen (Walls & Drape, 2021). Suomessa on käytössä Isossa-Britanniassa kehitetty MARAK-moniammatillinen menetelmä, joka on tarkoitettu vakavan parisuhdeväkivallan riskin arviointiin ja uhrin auttamiseen (Robbins ym., 2014). Barnahus-malli on puolestaan tarkoitettu sellaisten lasten kohtaamiseen, jotka ovat joutuneet väkivallan uhriksi. Malli huomioi lapsen edun rikosepäilyn selvittämisessä ja mallin avulla lapselle järjestetään apua ja tukea moniammatillisesti (Johansson, 2012). Molempien menetelmien haasteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että ne palvelevat vain osaa väkivallan uhreista ja niiden hyödyn kannalta mallit olisi tärkeää ottaa käyttöön valtakunnallisesti. Lähisuhdeväkivaltaa tulee myös ehkäistä eri keinoin. Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi tuli Suomessa voimaan elokuussa 2015. Sopimusta sovelletaan perheväkivallan kaikkiin uhreihin ja sopimuksen 28 artikla käsittelee ammattihenkilöstön ilmoituksia, joiden yhteydessä mainitaan myös perhesurmien ehkäiseminen. (STM, 2017.) Uhrien lisäksi on myös tärkeää auttaa väkivallantekijöitä, jotta lähisuhdeväkivalta saadaan loppumaan.

Perhesurmaajan terveyteen liittyvistä tekijöistä mielenterveysongelmat olivat yleisiä ja ilmeisiä teon taustatekijöitä. Kaikilla surmaa- jista ei kuitenkaan ollut todettuja mielenterveysongelmia ennen tekoa, tai perhesurman

tekijä oli saattanut salata mielenterveysongelmiaan. Kansainvälisessä tutkimuksessa on tuotu esille mielenterveysongelmien tunnistamisen haaste ammattilaisille, sillä vaikka suurimmalla osalla perhesurman tekneistä äideistä oli tunnistettavia mielenterveysongelmia, niiden vakavuus oli jäänyt tunnistamatta tai ne eivät olleet johtaneet oikea-aikaisiin toimiin ennen perhesurmaa. Tutkimuksen mukaan palveluiden on oltava saatavilla ja myös läheisten tekemät ilmoitukset on otettava vakavasti. Terveystieteiden ammattilaisten on pystyttävä herkästi tunnistamaan sellaiset merkit, jotka osoittavat lisääntyvää stressiä tai mielenterveyden ongelmia perheissä. Erityisen tärkeää tämä on tilanteissa, jossa vanhemmalla on itsemurha-ajatuksia tai harhaisia ajatuksia lapseen liittyen. (Sidebotham & Retzer, 2019.) Itsemurhan suunnittelu ja sillä uhkaaminen nousivat taustatekijöinä esiin tässäkin tutkimuksessa, ja viisi perhesurman tekijöistä oli tehnyt itsemurhan surmatyön jälkeen. Aiemmissä tutkimuksissakin perhesurmilla on todettu olevan yhteys tekijän itsemurhaan (Debowska ym., 2015; Declercq ym., 2017; Putkonen ym., 2009; Sachmann & Harris Johnson, 2014; Sidebotham & Retzer, 2019; Tosini, 2020). Tutkimusten mukaan mielenterveyspalveluissa on tärkeää huomioida asiakkaan perhesuhteet, erityisesti jos asiakkaalla on lapsia (Rantanen ym., 2022). Mielenterveysongelmien lisäksi perhesurmaajan päihteiden väärinkäyttö tuli esille aiempien tutkimusten mukaisesti (Kauppi, 2012), mutta lisäksi läheiset kuvailivat kiellettyjen hormonien käyttöä. Perhesurmaajan ongelmallinen käyttäytyminen muita kohtaan näkyi myös rikollisina tekoina, vaikkei perhesurmaajalla ollut välttämättä aiempaa rikosrekisteriä.

Ammattilaisten välisen yhteistyön ja koulutuksen parantaminen sekä tiedon siirtäminen

olivat läheisten mukaan perhesurmia ennaltaehkäiseviä tekijöitä. Sisäministeriön selvityksessä tuodaan esille, että perhesurmien ennaltaehkäisyyn tarvitaan poikkihallinnollista yhteistyötä eri ammattiryhmien välillä sekä tiedon kulkua (Sisäministeriö, 2014). Läheisten kuvailemia taustatekijöitä olivat perhesurman suunnittelu ja aiempi kontakti poliisiin. Poliisi, sosiaalihuolto ja terveydenhuolto tarvitsevat yhteisen rekisterin, jotta tiedon saaminen voidaan turvata ammattilaisten välillä. Perhesurmien ennaltaehkäiseminen on vaikeaa, mutta koulutuksen avulla voidaan lisätä ammattilaisten kykyä tunnistaa taustalla olevia tekijöitä ja puheeksi ottamisen taitoa. Puheeksi ottamisen on myös todettu olevan tärkeä itsemurhien ennaltaehkäisyä tukeva keino (Wärdig ym., 2022), ja siksi se on tärkeää myös perhesurmien ennaltaehkäisyssä. Läheiset toivat esille myös resurssien lisäämisen mielenterveystyöhön ja lasten kanssa työskenteleville sekä poliisin tärkeän roolin yhteiskunnassa.

Perhesurmat aiheuttavat paljon inhimillistä kärsimystä perheen lähipiirissä. Läheisten mukaan uhrien läheiset tulisi huomioida yhteiskunnassa paremmin sekundaarisina uhreina, sillä perhesurman vaikutukset läheisiin ovat monitahoiset. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan perhesurman jälkeiset vaikutukset läheisiin ovat merkittävät ja nämä vaikutukset saattavat näkyä monenlaisina perheen sisäisinä ongelmina (Jackson ym., 2022). Läheisten mukaan tarvitaan yhteiskunnallista keskustelua arvoista ja hyvinvoinnista, minkä lisäksi konkreettisia keinoja tulisi tuoda myös käytäntöön. Läheiset toivat myös esille, että koronan vaikutuksia perheisiin tulisi huomioida myös perhesurmien ennaltaehkäisyn näkökulmasta.

Myös perheiden kohtaama ahdinko ja avun puute tulivat esille läheisten näkökulmissa. Läheiset mainitsivat etenkin perheiden oikea-

aikaisen auttamisen ja tukemisen yhtenä ennaltaehkäisyn keinona. Perhesurmien ennaltaehkäisyn näkökulmasta tulisi huomioida erityisesti nopea avun saanti niin mielenterveysongelmiin ja vaikeutuneeseen erotilanteeseen kuin perheen ahdinkoon. Lisäksi läheiset toivoivat medialta perhesurmien sensitiivistä käsittelyä, sillä vääränlainen uutisointi perhesurmista lisää läheisten ahdinkoa. Medialle on laadittu ohjeet liittyen itsemurhien uutisointiin (Solin & Partonen, 2016) ja ohjetta voitaisiin soveltaa myös perhesurmien uutisoinnissa. On tärkeää, että media välittää asiallista tietoa perhesurmista. Uutisointiin tulisikin myös liittää yhteystiedot, joiden kautta on mahdollista saada apua. Median kautta viranomaiset eivät välttämättä voi kertoa perhesurmista vaitiolovelvollisuuden takia, vaikka taustatekijöitä olisi ollutkin. Myös valtion tulisi maksaa ns. kärsimyskorvaukset suoraan henkirikosten uhrien läheisille, sillä lain mukaan läheisen tulee hakea korvauksia ensin henkirikoksen tekijältä (RIVL 4:27), vaikka tekijä saattaa olla varaton. Kärsimyskorvaukset eivät korvaa läheisen kuolemaa, mutta auttavat taloudellisesti tragedian keskellä.

Suomessa tulisi rikosoikeudellisen prosessin jälkeen selvittää perhesurmien tai perhesurmien yritysten taustalla olevia tekijöitä laajasti sekä kehittää ennaltaehkäisyä saatujen tietojen avulla. Esimerkiksi Englannissa ja Walesissa on lakisääteinen vaatimus selvittää lähisuhteissa tapahtuneet 16-vuotiaiden ja sitä vanhempien surmat (Haines-Delmont ym., 2022). Samalla tavoin Ruotsissa laki määrää, että sosiaalihuollituksen tulee käsitellä kaikki lähisuuhdesurmat (Lag 2007:606). Eri maissa käytettyjen lähisuuhdesurmien tutkimustoimintojen välillä on eroja, mutta yleisesti tarkoituksena on selvittää surmien taustalla olevat tekijät ja tiedon avulla ehkäistä lähisuuhdeväkivaltaa ja lähisuhteissa tapahtuvia

surmia. Suomessa on tehty selvitystä lähisuuhdesurmien tutkimustoimintomallin kansallisesta toteuttamisesta ja vertailtu muissa maissa käytössä olevia malleja. (Koskela & Houtsonen, 2022.) Myös valtioneuvoston hankkeessa tutkittiin tapahtumaketjuja naisiin kohdistuneissa parisuhdetapoissa, jotta näitä voitaisiin ehkäistä paremmin. Parisuhdesurmien taustalla on riskitekijöitä ja usein taustalla on parisuhdeväkivaltaa, joka jää suurelta osin piilorikollisuudeksi. Tutkimuksen mukaan parisuhdeväkivallan parempi tunnistaminen on keskeistä, koska vain tunnistettuun parisuhdeväkivaltaan voidaan reagoida ja siten saada rikoksen uhrin sekä tekijät avun piiriin. Parisuhdetappojen ennaltaehkäisyssä olisikin tärkeää laadukkaan ja luotettavan tiedon kerääminen rutiininomaisesti eri tahoilta, joka edellyttäisi ammattilaisilta parisuhdeväkivallan monimuotoisuuden tunnistamista ja kirjaamista, riskinarviointimenetelmien käyttämistä sekä väkivallasta ilmoittamista eri viranomaisille. (Suonpää ym., 2023.) Esimerkiksi oikeusministeriön asettama työryhmä on pyrkinyt tuottamaan tärkeää tietoa seuraamalla naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman toimeenpanoa vuoden 2020 syksystä vuoden 2023 kevääseen (Ruuskanen, 2023). Kaikki edellä mainitut selvitykset ja hankkeet ovat tärkeitä perhesurmien ennaltaehkäisylle.

Tutkimuksen luotettavuutta tukee läheisten vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen ja se, että läheiset muodostivat heterogeenisen vastaajajoukon, joka ei rajoittunut vain uhrin lähiperheeseen. Laadullinen tutkimusote oli tutkimuksen tarkoitukseen ja tavoitteeseen nähden sopiva. Pranee Liamputtongin (2019) mukaan laadullisen tutkijan tulee olla herkkä osallistujan henkilökohtaiselle elämänkerralle ja olla reflektiivinen tutkimuksen suorittamisen ja tulkinnan suhteen. Analyysin luotettavuutta tukee puolestaan

luokittelusta keskusteleminen tutkijaryhmässä ja prosessin vaiheittainen eteneminen. Analyysin aikana palattiin myös alkuperäisiin ilmauksiin luokittelun luotettavuuden varmistamiseksi. Tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi tuloksissa on esitetty otteita alkuperäisistä ilmauksista, mutta esitystavassa on huomioitu, ettei läheisiä tai tutkimuksen perhesurmia voida tunnistaa. Luotettavuutta lisäsi myös riittävän ajan varaaminen kaikille tutkimuksen vaiheille (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Tutkimuksen rajoitteena voidaan pitää osallistujien pientä määrää, vaikka aineisto olikin rikas. Aineiston koko oli kuitenkin riittävä vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja 3139:n pelkistykseen avulla saatiin tärkeää tietoa perhesurmien taustatekijöistä ja ennaltaehkäisystä. Aineiston keräämisessä käytettiin harkinnanvaraista ja tarkoituksenmukaista poimintaa, joka on laadullisen tutkimuksen ominaispiirre. Tämä on kuitenkin saattanut vaikuttaa siihen, että tapausten määrä on melko pieni. (Eskola & Suoranta, 1998.) Tutkimuksessa ei tavoitettu maahanmuuttajataustaisia läheisiä, joka saattaa kertoa siitä, että heitä on vaikea tavoittaa järjestöjen kautta myös avun piiriin saamisen näkökulmasta.

Perhesurmien taustatekijät olivat yhdenmukaisia aikaisempien tutkimusten kanssa, mutta tämä tutkimus laajentaa silti tietoa läheisten näkökulmasta sekä perhesurmien ennaltaehkäisystä ja väkivaltakäyttäytymisen monimuotoisuudesta. Tutkimus osoittaa, että perhesurmien taustatekijät ovat monitahoiset ja taustatekijät saattavat näkyä pitkällä aikavälillä. Parantamalla ammattilaisten välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua sekä koulutusta, voidaan myös tunnistaa perheen taustatekijöitä ja perhesurmaan liittyviä riskejä. Tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää ammattilaisten koulutuksessa ja kehittäessä

perhesurmaa ehkäiseviä tukimuotoja perheille. Jatkossa tarvitaankin tutkimusta perhesurmien taustatekijöistä ja ennaltaehkäisystä ammattilaisten näkökulmasta.

KIRJALLISUUS

- Aho, A. L., & Kylmä, J. (2012). Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä: näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa. *Hoitotiede*, 24, 271–280.
- Aho, A. L., Remahl, A., & Paavilainen, E. (2017). Homicide in the western family and background factors of a perpetrator. *Scandinavian Journal of Public Health*, 45(5), 555–568.
<https://doi.org/10.1177/1403494817705587>
- Chan, C. Y., Beh, S. L., & Broadhurst, R. G. (2003). Homicide–suicide in Hong Kong, 1989–1998. *Forensic Science International*, 137(2/3), 165–171.
[https://doi.org/10.1016/S0379-0738\(03\)00350-5](https://doi.org/10.1016/S0379-0738(03)00350-5)
- Cullen, D., & Fritzon, K. (2019). A Typology of Familicide Perpetrators in Australia. *Psychiatry, Psychology & Law*, 26(6), 970–988.
<https://doi.org/10.1080/13218719.2019.1664276>
- Debowska, A., Boduszek, D., & Dhingra, K. (2015). Victim, perpetrator, and offense characteristics in filicide and filicide–suicide. *Aggression & Violent Behavior*, 21, 113–124.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.011>
- Declercq, F., Meganck, R., & Audenaert, K. (2017). A Case Study of Paternal Filicide–Suicide: Personality Disorder, Motives, and Victim Choice. *Journal of Psychology*, 151(1), 36–48.

- <https://doi.org/10.1080/00223980.2016.1211983>
- Ellonen, N., Peltonen, K., Pösö, T., & Jansson, S. (2017). A multifaceted risk analysis of fathers' self-reported physical violence toward their children. *Aggressive Behavior, 43*(4), 317–328. <https://doi.org/10.1002/ab.21691>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing, 62*(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Haines-Delmont, A., Bracewell, K., & Chantler, K. (2022). Negotiating organisational blame to foster learning: Professionals' perspectives about Domestic Homicide Reviews. *Health & Social Care in the Community, 30*(5), 2818–2826. <https://doi.org/10.1111/hsc.13725>
- Jackson, C. L., Margolius, S., Stout, J., & Browning, S. (2022). The Impact of Intrafamilial Homicide on the Family System. *Journal of Family Violence, 37*(4), 573–583. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00319-9>
- Johansson, S. (2012). Diffusion and Governance of 'Barnahus' in the Nordic Countries: Report from an On-going Project. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention, 13*, 69–84. <https://doi.org/10.1080/14043858.2012.739323>
- Karlsson, L. C., Antfolk, J., Putkonen, H., Amon, S., da Silva Guerreiro, J., de Vogel, V., Flynn, S., & Weizmann-Henelius, G. (2021). Familicide: A Systematic Literature Review. *Trauma, Violence & Abuse, 22*(1), 83–98. <https://doi.org/10.1177/1524838018821955>
- Kauppi, A. (2012). *Filicide, Intra-Familial child homicides in Finland 1970-1994*. Väitöskirja No 118. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0812-4>
- Kivelä, S., Leppäkoski, T., Helminen, M., & Paavilainen, E. (2019). Continuation of domestic violence and changes in the assessment of family functioning, health, and social support in Finland. *Health Care for Women International, 40*(11), 1283–1297. <https://doi.org/10.1080/07399332.2019.1615917>
- Koskela, S., & Houtsonen, J. (2022). *Aikuisien lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa. Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 23. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022051836502> (Viitattu 12.2.2023)
- Lag (2007:606) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2007606-om-utredningar-av-seende-vissa_sfs-2007-606 (Viitattu 5.2.2023)
- Lehti, M., Kivivuori, J., Bergsdóttir, G.S., Engvold, H., Granath, S., Jónasson, J.O., Liem, M., Okholm, M.M., Rautelin, M., Suonpää, K., & Syversen, V.S. (2019). *Nordic homicide report. Homicide in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden, 2007–2016*. (Katsauksia 37/2019). Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0669-8> (Viitattu 19.2.2023)
- Lehti, M. (2020). *Henkirikoskatsaus 2020*. Katsauksia 41/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

- <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0674-2> (Viitattu 1.8.2022)
- Léveillé, S., & Vignola-Lévesque, C. (2020). Toward a Better Understanding of the Psychosocial Issues and Different Profiles of Male Filicides. *Journal of Psychology*, 154(7), 467–486. <https://doi.org/10.1080/00223980.2020.1777071>
- Liamputtong, P. (2019). Qualitative Inquiry. Teoksessa P. Liamputtong (toim.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* (s. 9–25). Singapore: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-5251-4> (Viitattu 15.2.2023)
- Liem, M., & Reichelmann, A. (2014). Patterns of Multiple Family Homicide. *Homicide Studies*, 18(1), 44–58. <https://doi.org/10.1177/1088767913511460>
- Myers, W. C., Lee, E., Montplaisir, R., Lazarou, E., Safarik, M., Chan, H. C., & Beauregard, E. (2021). Revenge filicide: An international perspective through 62 cases. *Behavioral Sciences & the Law*, 39(2), 205–215. <https://doi.org/10.1002/bsl.2505>
- Mäkikomi, M., & Aho, A. L. (2018). Perhesurmaajan motiivit tekijän näkökulmasta -kirjallisuuskatsaus. *Hoitotiede*, 30(2), 119–131.
- Nikupeteri, A., Lappi, C., Lohiniva-Kerkelä, M., Kauppi, A., & Laitinen, M. (2017). Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. *Oikeus*, 46(3), 290–309.
- Paavilainen, E., Lepistö, S., & Flinck, A. (2014). Ethical issues in family violence research in healthcare settings. *Nursing Ethics*, 21(1), 43–52. <https://doi.org/10.1177/0969733013486794>
- Piispa, M., Taskinen, J., & Ewalds, H. (2012). *Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012*. Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-728-8> (Viitattu 1.3.2022)
- Putkonen, H., Amon, S., Almiron, MP., Yourstone Cederwall, J., Eronen, M., Klier, C., Kjelsberg, E., & Weizmann-Henelius, G. (2009). Filicide in Austria and Finland – a register-based study on all filicide cases in Austria and Finland 1995–2005. *BMC Psychiatry*, 9(74). <https://doi.org/10.1186/1471-244X-9-74>
- Rantanen, H., Paavilainen, E., & Flinck, A. (2022). *Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskiolojen tunnistaminen*. Hoitosuositus. <https://www.hotus.fi/hotus-hoitosuositus-perheessa-tapahtuvan-lapsen-kaltoinkohtelun-riskiolojen-tunnistaminen/?preview=true> (Viitattu 20.10.2022)
- Rikoslaki 21.4.1995/578. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki#L21> (Viitattu 23.1.2022)
- Rikosvahinkolaki 29.12.2005/1204. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051204#L2P8> (Viitattu 22.2.2023)
- Robbins, R., McLaughlin, H., Banks, C., Bellamy, C., & Thackray, D. (2014). Domestic violence and multi-agency risk assessment conferences (MARACs): a scoping review. *Journal of Adult Protection*, 16(6), 389–398. <https://doi.org/10.1108/JAP-03-2014-0012>
- Ruuskanen, E. (2023). *Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman 2020–2023 loppuraportti*. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:9.

- Helsinki: Oikeusministeriö.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-718-4> (Viitattu 30.4.2023)
- Sachmann, M., & Harris Johnson, C. M. (2014). The Relevance of Long-Term Antecedents in Assessing the Risk of Familicide-Suicide Following Separation. *Child Abuse Review*, 23(2), 130–141.
<https://doi.org/10.1002/car.2317>
- Sidebotham, P., & Retzer, A. (2019). Maternal filicide in a cohort of English Serious Case Reviews. *Archives of Women's Mental Health*, 22(1), 139–149.
<https://doi.org/10.1007/s00737-018-0820-7>
- Sisäministeriö. (2014). *Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomais-ten välinen tiedonvaihto*. Työryhmän selvitys. Sisäministeriön julkaisu 1/2014. Helsinki: Sisäministeriö.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-898-5> (Viitattu 4.9.2022)
- Solin, P., & Partonen, T. (2016). *Itsemurhien ehkäisy ja uutisointi mediassa: Työkälypaketti media-alan ammattilaisille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 06/2016. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016062922166> (Viitattu 21.2.2023)
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2017). *Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3970-7> (Viitattu 6.9.2022)
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2022). Riikos- ja pakkokeinotilasto (verkkojulkaisu). Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/cktocg0y01p8v0b00pnkr0hu6> (Viitattu 10.11.2022)
- Suonpää, K., Koskela, T., Sutela, M., Törolä, M., & Aaltonen, M. (2023). *Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot: Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-133-9> (Viitattu 28.4.2023)
- Tosini, D. (2020). Familicide in Italy: An Exploratory Study of Cases Involving Male Perpetrators (1992–2015). *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21/22), 4814–4841.
<https://doi.org/10.1177/0886260517714436>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarvointi-ihmistieteissa> (Viitattu 10.10.2022)
- Valtioneuvosto. (2021). *Kansallinen lapsistrategia*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021: 8. Helsinki: Valtioneuvosto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5> (Viitattu 15.10.2022)
- Walls, E., & Drape, K. (2021). Recognising and supporting families through domestic violence and abuse. *British Journal of Nursing*, 30(3), 156–159.
<https://doi.org/10.12968/bjon.2021.30.3.156>
- Wärdig, R., Engström, A.-S., Carlsson, A., Wärdig, F., & Hultsjö, S. (2022). Saving lives by asking questions: nurses' experiences of suicide risk assessment in telephone counselling in primary health care. *Primary Health Care Research & Development*, 23, 1–8.
<https://doi.org/10.1017/S146342362200055X>

ENGLISH SUMMARY

Marianne Ellilä, Eija Paavilainen and Anna Liisa Aho: Background factors and prevention of familicides from the perspective of victims' loved ones

Familicides cause a lot of human suffering among the people close to the affected family as well as more broadly in society. It is important that we can prevent familicides by identifying their background factors. The purpose of this study was to describe the victims' loved ones' experiences of the background factors and prevention of familicides. The aim was to identify the risk of familicide based on produced evidence and to help develop forms of support for families in an effort to prevent familicides. The study was carried out using an electronic survey. The survey was filled out by 17 familicide victims' loved ones, out of which 11 also took part in a theme interview. The data were analysed using inductive content analysis. Based on the loved ones' descriptions, the factors underlying familicides were related to the family and intimate partnership, the perpetrator's personal and social situation, childhood and professionals. The loved ones felt familicides could be prevented with factors related to receiving help, professionals and society. The experiences of victims' loved ones reveal and strengthen knowledge of the background factors whose identification and consideration help prevent familicides. The loved ones also suggested concrete measures that they found beneficial for prevention based on their experience.

Keywords: familicide – filicide – filicide-suicide – loved ones

Marianne Ellilä, Eija Paavilainen ja Anna Liisa Aho: Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy uhrien läheisten näkökulmasta

Liitetaulukko 1. Sähköinen kyselylomake.

Kysymykset

---

1. Sukupuolesi
2. Ikäsi
3. Kansalaisuutesi
4. Kuvaile perhesurmaan johtanut tapahtuma ja tekotapa
5. Suhteesi (esimerkiksi naapuri, ystävä, vävy) perhesurman uhriin?
6. Suhteesi (esimerkiksi naapuri, ystävä, vävy) perhesurman tekijään?
7. Uhrin suhde (esimerkiksi puoliso, lapsi, ex-puoliso) perhesurman tekijään?
8. Perhesurman uhrien lukumäärä?
9. Kuolleen läheisesi ikä?
10. Kuolleen läheisesi sukupuoli?
11. Milloin perhesurma on tapahtunut (kuukausi ja vuosi)?
12. Liittykö perhesurmaan tekijän päihteiden alaisena oleminen?
13. Oliko mielestäsi perhesurmaa ennakoivia tekijöitä havaittavissa?
14. Jos vastasit kyllä edelliseen kysymykseen, niin kuvaile mahdollisimman kattavasti mitä perhesurmaa ennakoivia tekijöitä oli havaittavissa?
15. Kuvaile mahdollisimman laajasti, miten mielestäsi perhesurmia voitaisiin estää yhteiskunnassa (esimerkiksi neuvolan, lastensuojelun, poliisin kautta) ja mitä keinoja voitaisiin käyttää?
16. Mitä haluat kertoa tutkijoille aiheeseen liittyen?
17. Kokemuksesi tähän kyselyyn osallistumisesta.
18. Mikäli olet halukas osallistumaan myöhemmin haastatteluun, jätä yhteystietosi (sähköpostiosoitteesi tai puhelinnumerosi). Kiitos osallistumisestasi kyselyyn.

Liitetaulukko 2. Perhesurmien taustatekijät.

Päälouokka	Yläluokka	Alaluokka
perheeseen ja parisuhteeseen liittyvät tekijät	lasten turvattomat kotiolot	lapsiin kohdistuva fyysinen väkivalta kotona lapsiin kohdistuva henkinen väkivalta kotona lasten oireilu kotioloihin lasten pelko kertoa kotioloista lasten huonot kotiolot tehty lastensuojeluilmoitus
	perheen ahdinko	taloudelliset huolet kuormittava perhetilanne tukiverkkojen puuttuminen perheessä selvittämättömiä tapahtumia avuttomuus vanhempana kulussien ylläpitäminen
	väkivalta ja ongelmat parisuhteessa	haukkuminen parisuhteessa uhkailu parisuhteessa kiusaaminen parisuhteessa kontrollointi parisuhteessa fyysinen väkivalta parisuhteessa taloudellinen väkivalta parisuhteessa seksuaalinen väkivalta parisuhteessa riitelemine parisuhteessa sairaalloinen mustasukkaisuus parisuhteessa väkivallan tunnistamisen vaikeus parisuhteessa parisuhteesta lähtemisen vaikeudet
	vaikeutunut erotilanne	eron jälkeinen puolison vainoaminen erosta kostaminen puolisolle

		<p>kyvyttömyys hyväksyä eroa puolisoista</p> <p>omistushalu lapsista</p> <p>huoltajuusriita lapsista</p> <p>perheidyllin menettämisen pelkääminen</p>
perhesurmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyvät tekijät	perhesurmaajan terveyteen liittyvät tekijät	<p>mielenterveysongelmat</p> <p>työuupumus</p> <p>uniongelmat</p> <p>vakava fyysinen sairastuminen</p>
	perhesurmaajan tunteisiin ja ajatteluun liittyvät tekijät	<p>häpeän tunteminen</p> <p>nöyryytyksen tunteminen</p> <p>katkeruuden tunteminen</p> <p>surun tunteminen läheisen kuolemasta</p> <p>mustavalkoinen ajattelu</p> <p>tunteettomuus</p> <p>hylätyksi tulemisen pelko</p> <p>impulsiivisuus</p> <p>ajatusmalli muiden olevan itseä vastaan</p>
	perhesurmaajan itseä tuhoava käyttäytyminen	<p>päihteiden väärinkäyttö</p> <p>kiellettyjen hormonien käyttö</p> <p>itsemurhan suunnittelu</p> <p>itsemurhalla uhkaaminen</p> <p>omien mielenterveysongelmien salaaminen</p>
	perhesurmaajan ongelmallinen käyttäytyminen muita kohtaan	<p>armottomuus muita kohtaan</p> <p>vihamielisyys muita kohtaan</p> <p>pelottelu muita kohtaan</p> <p>väkivaltaisuus muita kohtaan</p>

		<p>narsistinen käyttäytyminen muita kohtaan</p> <p>manipulatiivinen käyttäytyminen muita kohtaan</p> <p>rikolliset teot</p> <p>uhkaavat kirjoitukset sosiaalisessa mediassa</p> <p>epäterve itsekkyyys</p> <p>riitely ihmissuhteissa</p>
	perhesurmaajan huono sosioekonominen tilanne	<p>yksinäisyys yhteiskunnassa</p> <p>syrjäytyneisyys yhteiskunnassa</p> <p>työn loppuminen</p>
perhesurmaajan lapsuuteen liittyvät tekijät	perhesurmaajan huolestuttava käyttäytyminen lapsuudessa	<p>päihteiden käyttö lapsuudessa</p> <p>väkivaltainen käyttäytyminen lapsuudessa</p>
	perhesurmaajan lapsuuden autoritaarinen kasvatus	<p>ylirealistiset lapsuuden vaatimukset</p> <p>ankara lapsuus</p> <p>lapsuudessa ei annettu vaihtoehtoja valita uraa</p>
	perhesurmaajan lapsuuden huono kodin tunneilmasto	<p>ristiriitainen ilmapiiri lapsuudessa kotona</p> <p>huono ilmapiiri lapsuudessa kotona</p> <p>tunnekylmä ilmapiiri lapsuudessa kotona</p> <p>vanhempien riitaisa ero lapsuudessa</p> <p>asioiden käsittelemättömyys lapsuudessa</p>
	perhesurmaajan lapsuuden turvaton kasvuympäristö	<p>vanhemman päihteiden käyttöä lapsuudessa</p> <p>perheväkivaltaa lapsuudessa</p> <p>oman äidin mielenterveyden ongelmia lapsuudessa</p> <p>oman äidin jaksamisen ongelmia lapsuudessa</p> <p>turvattomuutta lapsuudessa</p> <p>sukupolvien huono-osaisuutta lapsuudessa</p>

		raakojen asioiden tekeminen omassa lapsuudessa
ammattilaisiin liittyvät tekijät	ammattilaisten epäonnistunut toiminta	väkivallasta vaikeneminen neuvolassa viranomaisten ammattitaidottomuus terveydenhuollon ammattitaidottomuus
	hyvinvointijärjestelmän toimimattomuus	tiedonkulun toimimattomuus ammattilaisten välillä sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuus neuvolapalveluiden heikkeneminen
	perhesurmaajan aiempi kontakti viranomaisiin	tekijän saama lähestymiskielto perhesurman suunnittelu perhesurman yritys kontakti poliisiin ennen surmaa
	perheen avun piiriin pääsemättömyys	vaikeus pyytää apua vaikeus ottaa apua vastaan avun saamisen vaikeus tiedonpuute avun saamisen mahdollisuuksista avun hakemisen häpeäminen läheisten pelko tekijää kohtaan esti avun hakemisen surmaaja ei tunnista omaa avun tarvetta ulkopuoliset ei reagoineet vakaviin merkkeihin

Liitetaulukko 3. Perhesurmien ennaltaehkäisy.

Päälouokka	Yläluokka	Alaluokka
avunsaamiseen liittyvät tekijät	avun ja tuen saaminen ajoissa	avun saaminen matalalla kynnyksellä avun saaminen erokiistoihin
	avunsaannin mahdollisuuksista paremmin tiedottaminen	tiedon parempi välittäminen saatavilla olevaan apuun taito puhua paremmin asiakkaalle avusta
	väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen	väkivallan moninaisuuden avaaminen asiakkaalle väkivallasta kysyminen ammatillisesti kahden kesken asiakkaan kohtaaman väkivallan tunnistaminen asiakkaan kohtaamaan väkivaltaan reagointi konkreettista apua väkivallan uhreille
ammattilaisiin ja yhteiskuntaan liittyvät tekijät	vakavasti mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden parempi hoito	avohoidon parempi toimivuus tarve mielenterveystilain muuttamiseen
	ammattilaisten välisen yhteistyön ja koulutuksen parantaminen	ammattilaisten välinen parempi yhteistyö ammattilaisten välinen parempi tiedon siirto koulutuksen kehittäminen koulutuksen lisääminen
	asiakkaan ja perheen tilanteen parempi tunteminen	pysyvämpi suhde asiakkaaseen luottamuksellisempi suhde asiakkaaseen ammattilaisten perehtyminen perheen tilanteeseen ko- konaisvaltaisemmin

lasten parempi
suojeleminen

lasten turvallisempi kasvuympäristö
lasten läsnä oleva kuunteleminen
lasten parempi tukeminen
lasten edun huomioiminen

yhteiskunnalliset
toimet

uhrien läheiset huomioidaan paremmin sekundaarisina
uhreina
yhteiskunnallinen keskustelu hyvinvoinnista
yhteiskunnallinen keskustelu arvoista
resurssien lisääminen lasten kanssa työskenteleville
resurssien lisääminen mielenterveystyöhön
koronan vaikutukset huomioitava perheisiin
mediassa perhesurmien sensitiivinen käsittely
poliisin tärkeä rooli
lähestymiskiellon koventaminen

kaiken ikäisten
tunne- ja vuoro-
vaikutustaitojen
kehittäminen

aikuisten tunnetaitojen kehittäminen
aikuisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen
lasten tunnetaitojen kehittäminen
lasten vuorovaikutustaitojen kehittäminen

Translasten ja -nuorten perheväkivaltakokemukset

VENLA HAKALA

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret kokevat muita ikäisiään enemmän vanhempien tekemää perheväkivaltaa. Lasten ja nuorten kokeman perheväkivallan ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen välistä yhteyttä ei kuitenkaan ole tarkasteltu tarkemmin ja etenkin kotimainen tutkimustieto aiheesta on vähäistä. Tässä artikkelissa tarkastellaan ristiintaulukoinnin ja logistisen regressioanalyysin keinoin translasten ja -nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen yhteyttä vanhempien tekemään väkivaltaan. Aineistona käytetään vuoden 2022 kansallisen lapsiuhritutkimuksen aineistoa. Tutkimustulosten mukaan translapset ja -nuoret kokevat muita ikäisiään todennäköisemmin vanhempiensa tekemää henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Logistisen regressioanalyysin tulosten mukaan yhteys kuitenkin katoaa, kun kontrolloidaan muita perheväkivaltakokemusten todennäköisyyteen vaikuttavia muuttujia. Poikkeuksena on muunsukupuolisten lasten ja nuorten kokema henkinen väkivalta. Muunsukupuolisuuden ja henkisen väkivallan välinen yhteys säilyi tilastollisesti merkitseväenä (OR 1,56, CI 1,11–2,19, $p = 0,011$) muiden tekijöiden vakioimisenkin jälkeen. Tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja vanhempien taholta koetun väkivallan välinen yhteys selittyy pääosin muilla väliin tulevilla tekijöillä. Tulosten perusteella translasten ja -nuorten muita nuoria yleisemmät väkivaltakokemukset näyttävätkin johtuvan erilaisten yksilöllisten ja perheeseen liittyvien riskitekijöiden kasautumisesta. Translasten ja -nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvointiin ja tarpeisiin tulisikin kiinnittää erityishuomiota ja varmistaa, että sukupuolivähemmistöön kuuluvat alaikäiset ja heidän perheensä saavat riittävää ja asiantuntevaa tukea sekä apua kohtaamiinsa haasteisiin.

English summary at the end of the article

Avainsanat: translapset – transnuoret – perheväkivalta –
sukupuolivähemmistöt – lapsiuhritutkimus

JOHDANTO

Transihmisten on todettu kokevan cis-sukupuolista valtaväestöä enemmän väkivaltaa (esim. Blondeel ym., 2018; McKay ym., 2019; Stotzer, 2009). Ilmiön on havaittu aikuisväestön lisäksi koskettavan myös lapsia ja nuoria (Grossman ym., 2006; Jokela ym., 2020; Kaltiala & Ellonen, 2022; Sterzing ym., 2017; Stroem ym., 2021). Kansainvälisen tutkimuksen mukaan juuri perheenjäsenen tekemän väkivallan on havaittu muodostavan merkittävän osan transihmisten uhrikokemuksista (McKay ym., 2019).

Suomessa lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja perheväkivaltakokemusten yhteyttä ei juurikaan ole tutkittu. Tarcastellessaan suomalaisten lasten ja nuorten seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemuksia Kaltiala ja Ellonen (2022) havaitsivat myös näiden kokemusten olevan huomattavasti yleisempiä translasten ja -nuorten kohdalla verrattuna cis-sukupuolisiin lapsiin ja nuoriin. Yhteys seksuaalisen häirinnän tai -väkivallan ja sukupuoli-identiteetin välillä kuitenkin lieveni ja paikoitellen hävisi kokonaan, kun tutkimuksessa huomioitiin muita ilmiöön mahdollisesti yhteydessä olevia tekijöitä, kuten mielenterveyden haasteita, käyttäytymismalleja sekä perheoloihin liittyviä tekijöitä. Tulos antaa viitteitä siitä, että yhteys väkivaltakokemusten ja sukupuoli-identiteetin välillä on todennäköisesti monimutkaisempi kuin se, että sukupuoli-identiteetti itsessään selittäisi kohonnutta väkivallan riskiä. Tutkimusten mukaan sukupuolivähemmistöön kuuluville lapsille ja nuorille kasaantuu myös muita sosiaalisia ongelmia enemmän kuin muille lapsille ja nuorille. Sosiaalisten ongelmien kasaantumista on pyritty selittämään esimerkiksi vähemmistöstressin käsitteen avulla (Hendricks & Testa, 2012; Meyer, 2003).

Tässä artikkelissa kysytään, onko lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen yhteydessä perheväkivallan kokemiseen ja jos on, katoaako tai heikentyykö mahdollinen yhteys huomioitaessa yksilön muita ominaisuuksia ja olosuhteita. Artikkelissa käytetään sukupuoli-identiteetin käsitettä kuvaamaan lapsen itsensä määrittelemää sukupuolikokemusta. Henkilöihin, joiden sukupuoli-identiteetti on binäärinen, mutta eroaa syntymässä määritellystä sukupuolesta, viitataan termillä *binääri transsukupuolinen*. Henkilöihin, jotka eivät identifioitu yksiselitteisesti mieheksi tai naiseksi, viitataan kattokäsitteellä *muunsukupuolinen*. Henkilöihin, joiden sukupuoli-identiteetti on yhteneväinen syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa, viitataan termillä *cis-sukupuolinen*. Transsukupuolisuudella ei tässä artikkelissa siis viitata lääketieteelliseen määritelmään tai diagnoosiin. Transihmisten voidaan sanoa kuuluvan sukupuolivähemmistöihin ja cis-sukupuolisten sukupuolienemmistöön. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2022; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022.)

Aiemmat tutkimukset translasten ja -nuorten perheväkivaltakokemuksista ovat pystyneet huomioimaan lapsiin ja nuoriin liittyviä muita tekijöitä vain rajallisesti ja aiheen kotimainen tutkimus on lähes olematonta. Artikkelissa vastataan tähän puutteeseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa sukupuolivähemmistöryhmät myös yleensä niputetaan yhteen tutkien sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemuksia suhteessa enemmistöön (esim. Blondeel ym., 2018; Eisenberg ym., 2017; Jokela ym. 2020). Syynä yhdistämiselle lienee tutkimusaiheen uutuuden lisäksi myös havaintojen harvinaisuus aineistoissa. Erilaisten vähemmistöryhmien niputtaminen yhteen voi kuitenkin piilottaa ryhmille erityisiä kokemuksia ja toisaalta ruok-

kia käsitystä homogeenisestä ryhmästä, joiden kohtaamat haasteet ovat yhtenäisiä. Tästä syystä on tärkeää tarkastella myös pienempien vähemmistöryhmien eroja suhteessa valtaväestöön. (Reisner & Hughto, 2019.) Tässä tutkimuksessa vastataan myös tähän tarpeeseen.

Tutkimus perustuu vuoden 2022 Lapsiuhritutkimuksen aineistoon. Aineisto kerättiin kansallisesti edustavalla otoksella kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisia sähköisellä kyselylomakkeella keväällä 2022 suomalaisissa peruskouluissa. Tutkimuksessa sukupuoli-identiteettiä kartoitettiin kaksiosaisella kysymyksellä, jonka avulla aineistosta voidaan erottaa sukupuolivähemmistöön kuuluvia vastaajia. Tämä mahdollistaa aiheen tarkastelun kansallisesti kattavalla lapsiuhritutkimusaineistolla ensimmäistä kertaa Suomessa.

TRANSLASTEN JA -NUORTEN HYVINVOINTI JA VÄKIVALTAKOKEMUKSET

Trans-etuliitteellä (esim. transihminen, translapsi, transnuori) viitataan sukupuolivähemmistöön kuuluviin henkilöihin, joiden sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisen yhteneväinen syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa. Transihmisen sukupuoli-identiteetti voi olla syntymässä määriteltyyn sukupuoleen nähden ”vastakkainen” tai binäärisen mies-nais-jaottelun ulkopuolinen. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2022; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022.) Jokaisella ihmisellä on oikeus määritellä tai olla määrittelemättä oma sukupuoli-identiteettinsä haluamallaan tavalla ja toisaalta identiteettiä kuvaava kieli ja sanasto ovat jatkuvassa muutoksessa (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2022). Näistä syistä joi-

tuksen on mahdotonta muodostaa yksiselitteisiä

rajauksia, jotka kuvastaisivat täydellisesti erilaisten sukupuolikokemusten kirjoja. McKayn ym. (2019) systemaattinen kirjallisuuskatsaus sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen väkivaltakokemuksista osoittaa, että transihmiset kokevat lapsuudessa ja nuoruudessa cis-sukupuolisia enemmän väkivaltaa kotona ja kodin ulkopuolella. Stotzerin (2009) yhdysvaltalaisutkimukseen keskittyvän katsauksen mukaan transihmiset kokevat cis-sukupuolisia enemmän väkivaltaa nuoresta iästä asti ja he kokevat todennäköisemmin useita eri väkivallan muotoja. Myös kotona koettu väkivalta on tässä ryhmässä yleistä. Sterzingin ym. (2017) tutkimuksessa puolestaan havaittiin transnuorten kokevan perheväkivaltaa sekä uhrikokemusten kasaantumista cis-sukupuolisia ikätovereitaan useammin.

Vaikka aihetta on tutkittu Suomessa vielä vähän, vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulokset näyttävät samansuuntaisina kansainvälisen tutkimuksen kanssa. Kyselyn tulosten mukaan fyysisen uhan sekä seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemukset ovat translasten ja -nuorten keskuudessa yleisempiä kuin muilla samanikäisillä. Myös perheessä tapahtuvien väkivaltakokemusten havaittiin olevan translapsilla ja -nuorilla muita yleisempiä; huoltajien toimesta henkistä väkivaltaa trans-oppilaista oli kokenut 43 prosenttia (vrt. muut 27 %) ja fyysisistä väkivaltaa 21 prosenttia (vrt. muut 11 %). (Jokela ym., 2020.)

Translasten ja -nuorten uhrikokemuksilla on vakavia ja pitkäaikaisia vaikutuksia hyvinvointiin ja elämäntapaan (McKay ym., 2019). Sen lisäksi, että translapset ja -nuoret kokevat muita ikäisiään enemmän väkivaltaa, he kokevat mielenterveytensä muita ikäisiään heikommaksi. Erityisesti ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden tuntemukset

ovat yleisiä. (Jokela ym., 2020.) Translapset ja -nuoret yrittävät muita ikäisiään todennäköisemmin itsemurhaa ja he ovat todennäköisemmin itsetuhoisia (Kaniuka & Bowling, 2021). Grossmanin ja D'Augellin (2007) tutkimuksessa havaittiin, että vanhempien taholta henkistä tai fyysistä väkivaltaa kokeneet transnuoret yrittivät itsemurhaa vielä muita transnuoria todennäköisemmin. Myös translasten ja -nuorten yleinen terveys ja koulumenestys ovat muita ikätovereita todennäköisemmin huonoja. Selityksenä tälle uskotaan olevan sosiaalisen stigman kokemukset sekä sukupuoli-identiteettiin perustuva syrjintä. (Johns ym., 2018)

Sukupuolivähemmistöön kuulumisen lisäksi edellä mainittuihin terveydellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin vaikuttavat kuitenkin myös monet muut tekijät, jotka voivat toimia paitsi altistavina (Stith ym., 2009) myös suojaavina tekijöinä. Puhuttaessa väkivaltakokemuksiin vaikuttamisesta, suojaavien tekijöiden vahvistamista voidaan pitää yhtä tärkeänä kuin altistavien tekijöiden poistamista. Suojaavat tekijät voidaan jakaa sosioekologisen mallin mukaiseen neljään tasoon: yksilötason tekijöihin, ihmissuhdetason tekijöihin, yhteisötason tekijöihin sekä yhteiskunnallisen tason tekijöihin. (Johns ym., 2018.)

Johnsin ja kumppaneiden (2018) systemaattisen kirjallisuuskatsauksen mukaan yksilötasolla translapsia ja -nuoria suojaavat terveydellisiltä ja sosiaalisilta ongelmilta positiiviset näkemykset ja uskomukset itsestä sekä näkemys omasta kyvykkyydestä ja aktiivisesta toimijuudesta. Ihmissuhdetasolla suojaavia tekijöitä ovat hyvät suhteet omaan perheeseen, luotettaviin aikuisiin ja ikätovereihin, hyvä sosiaalinen tuki sekä turvalliseksi koettu suhde seurustelu- tai seksikumppaneihin. Yhteisötasolla suojaavia vaikutuksia on koulun kiusaamisen vastaisilla ja vähemmis-

töjä huomioivilla käytänteillä. Lisäksi positiivisia vaikutuksia on havaittu olevan myös järjestötoiminnalla sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöyhteisön näkyvyydellä.

Osan translasten ja -nuorten terveyttä, hyvinvointia ja koulumenestystä suojaavista tekijöistä on myös havaittu suojaavan yleisesti lapsia ja nuoria vanhempien taholta koetulta väkivallalta (Austin ym., 2020; Johns ym., 2018). Tutkimusten mukaan translasten ja -nuorten suojaavat tekijät ovat kuitenkin puutteellisempia kuin cis-sukupuolisilla lapsilla ja nuorilla (Eisenberg ym., 2017; Ross-Reed ym., 2019; ks. Eisenberg & Resnick, 2006). Perheväkivaltatutkimuksessa esimerkiksi lasten ja nuorten luottamuksen sekä hyvän suhteen vanhempiin on havaittu toimivan perheväkivallalta suojaavina tekijöinä (Austin ym., 2020). Kuitenkin Stroemin ja kumppaneiden (2021) yhdysvaltalaisutkimuksessa transnuorten havaittiin raportoivan matalampaa luottamusta ja huonompia kommunikaatioyhteyksiä vanhempiinsa kuin cis-sukupuolisten ikätoveriensa. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös suomalaisessa koulu-terveyskyselyssä (Jokela ym., 2020).

Olsonin ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa havaittiin, että ne translapset ja -nuoret, jotka elivät koetun sukupuolensa mukaan ja joiden vanhemmat tukivat tätä sukupuolen ilmaisua, eivät kokeneet muita ikäisiään enempää masennusoireita eikä heidän ahdistuneisuutensa ollut huolestuttavalla tasolla. Toisessa tutkimuksessa perheen ja koulun tarjoaman tuen huomattiin suojelevan translapsia ja -nuoria väkivallalta. Ongelmallista kuitenkin on, etteivät translapset ja -nuoret saa välttämättä yhtä vahvaa tukea ympäristöltään kuin cis-sukupuoliset ikätoverinsa. (Ross-Reed ym., 2019.) Tulokset antavat viitteitä siitä, että sukupuolivähemmistöön kuulumisen ei välttämättä itsessään johda lapsen tai nuoren heikkoon terveydentilaan vaan lapsen

tai nuoren hyvinvointiin näyttäisikin vaikuttavan se, millä tavoin ympäröivä yhteisö ja yhteiskunta lapsen tai nuoren identiteettiin suhtautuu. (Olson ym., 2016.)

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille kaasaantuvia sosiaalisia ongelmia on pyritty selittämään vähemmistöstressin käsitteen avulla (Hendricks & Testa, 2012; Meyer, 2003). Teorian mukaan vähemmistöt altistuvat vähemmistöstatuksensa vuoksi sisäisille ja ulkoisille stressitekijöille, joilla voi olla negatiivisia vaikutuksia henkiseen ja fyysiseen terveyteen. Ulkoisiin stressitekijöihin lukeutuvat yhteiskunnan ja yhteisöjen syrjivät käytännöt kuten rakenteellinen syrjintä tai vähemmistöihin kohdistuva väkivalta. Sisäisiä stressitekijöitä puolestaan ovat esimerkiksi sisäistetty homo- tai transfobia, oman identiteetin salassapito tai muiden ihmisten reaktioiden jatkuva monitorointi ja pelkääminen. (Meyer, 2003). Myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten vanhemmat voivat kokea vähemmistöstressiä (Abreu ym., 2019; Hidalgo & Chen, 2019; Sansfaçon ym., 2022).

MENETELMÄT

Aineisto

Tässä artikkelissa tarkastellaan, onko lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen yhteydessä vanhempien tekemän väkivallan kokemiseen. Tutkimuksen aineistona käytetään vuoden 2022 kansallisen lapsiuhritutkimuksen aineistoa. Kyselytutkimus kartoitti lasten ja nuorten väkivalta- ja muita uhrikokemuksia elämän eri osa-alueilta, kuten kotoa, koulusta ja vapaa-ajalta. Aineisto kerättiin toukokuussa 2022 nimettömällä, sähköisellä kyselylomakkeella Manner-Suomen ja Ahvenanmaan peruskoulujen kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisilta. Kyselyyn vastasi

6825 lasta ja nuorta, joista analyysivaiheeseen päätyi 6603 vastaajaa. Kuudesluokkalaisia vastaajista oli 53,6 prosenttia (n = 3536) ja yhdeksäsluokkalaisia 45,0 prosenttia (n = 2974). Lisäksi 1,4 prosentin (n = 92) luokka-astetieto puuttuu. Vastaajien iän mediaani oli 13,00 vuotta (IR 3). Lopullinen aineisto edustaa varsin hyvin kaikkia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisia. Kyselyyn vastasi 40 prosenttia alkuperäisestä otoksesta. Valtaosa vastaajakadosta oli koulutason katoa, joka ei aiheuta vastaajien valikoitumista siten, mitä yksilötason kato aiheuttaisi. Lisäksi katoa pystyttiin korjaamaan painokertoimilla. Tutkimushanke on saanut Tampereen alueen ihmistieteiden eettisen neuvottelukunnan puoltavan lausunnon (24/2022). (Mielityinen ym., 2023.)

Epäluotettavien vastaajien ja virheellisten vastausten eliminointi

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että itseraportoitavissa kyselytutkimuksissa osa lapsista ja nuorista raportoi virheellisesti kuulumisestaan vähemmistöryhmiin (Cimpian ym., 2018; Cimpian & Timmer, 2019; Kaltiala-Heino & Lindberg, 2019; Robinson-Cimpian, 2014). Virheellisiä tietoja antavat vastaajat raportoivat todennäköisemmin myös äärimmäisiä kokemuksia ja käyttäytymismalleja, kuin muut vastaajat. Erityisesti vähemmistöryhmien kokemuksia tarkastellessa tällaisten virheellisten ”hupivastauksien” tunnistamisen merkitys korostuu, sillä tarkasteltavan vastaajajoukon pienentyessä hupivastauksien osuuden kasvu saattaa vaikuttaa tuloksiin merkittäväällä tavalla. Hupivastauksia voidaan kuitenkin pyrkiä seulomaan vastauksien joukosta erilaisten menetelmien avulla. (Kaltiala-Heino & Lindberg, 2019; Robinson-Cimpian, 2014.)

Myös tässä tutkimuksessa virheellisiä vastauksia pyrittiin jäljittämään mahdollisesti hupivastauksiin houkuttelevien muuttujien tunnistamisella sekä etsimällä vastauksia, joissa yhdistyy useita harvinaisia vastausvaihtoehtoja. Tarkasteluun valittiin muuttujia, joiden katsottiin houkuttelevan mahdollisiin valheellisiin tai liioitteleviin vastauksiin ja jotka korreloivat merkittävästi sukupuoli-vähemmistöön kuulumisen kanssa ilman, että tälle yhteydelle on aiemmissa tutkimuksissa havaittu syy. Hupivastauksiksi tulkittujen vastausten poistamisella ei kuitenkaan ollut merkittävää vaikutusta analyysien tuloksiin sukupuoli-vähemmistöjen perheväkivaltakemuksia tarkasteltaessa. Syynä tälle lienee perheväkivaltakysymysten sijoittuminen kyselyn loppupuolelle. Valtaosa hupivastailijoiksi epäillyistä vastasi vain kyselyn alkuosan kysymyksiin ja päätyi myöhemmissä osioissa jättämään vastaamatta kysymyksiin. Tästä syystä äärimmäiset ja todennäköisesti epärehelliset vastaukset eivät näyttäisi juurikaan vääristävän tämän tutkimuksen analyysseja, eikä kokeiltujen mallien pohjalta tunnistettujen vastaajien poistamista nähty tarpeellisenä. Kaikkein ilmeisimpien hupivastauksien eliminoimiseksi aineistosta poistettiin kuitenkin ne vastaajat, jotka olivat raportoineet heillä olevan kaikki lomakkeessa kysytyt vammat, sairaudet ja erityistarpeet (*näkövamma, kuulovamma, fyysinen vamma, pyörätuolin tai muun liikkumisen apuvälineen käyttö, hengityselinsairaus, sisäelinsairaus, oppimisen ja/tai muistin vaikeudet, tarkkaavaisuus ja ylivilkkaushäiriö, muu vamma, sairaus tai erityistarve*). Aineistosta poistettuja vastaajia oli yhteensä kuusi kappaletta, joista kaksi oli luokiteltu cis-sukupuolisiksi ja neljä muunsukupuolisiksi.

Muuttujat

Sukupuolivähemmistöön kuuluminen

Vastaajien sukupuoli-vähemmistöön kuulumisen määriteltiin kahden kysymyksen perusteella. Sukupuolivähemmistöön kuulumisen määrittely kysymällä erikseen juridista ja koettua sukupuolta on todettu luotettavaksi tavaksi erotella aineistosta sukupuoli-vähemmistöön kuuluvia vastaajia (Eisenberg ym., 2017; Reisner ym., 2014). Vastaajilta kysyttiin ensin heidän juridista sukupuoltaan: ”*Mikä on juridinen sukupuolesi (sukupuoli, joksi sinut on syntyessäsi määritetty tai joka on merkitty esimerkiksi passiisi)?*”. Kyselyyn vastanneista 49,9 prosenttia (n = 3408) oli juridiselta sukupuoleltaan tyttöjä ja 47,3 prosenttia (n = 3227) poikia. 2,8 prosenttia (n = 191) vastaajista ei raportoinut juridista sukupuoltaan.

Seuraavaksi vastaajilta kysyttiin ”*Miten itse määrittelet sukupuolesi?*”. Vastausvaihtoehtoina olivat ”tyttö”, ”poika”, ”molemmat”, ”ei kumpikaan” sekä ”kokemukseni vaihtelee”. Vastaajista 46,1 prosenttia (n = 3142) määritteli itsensä tytöksi, 47,6 prosenttia (n = 3248) pojaksi, 0,7 prosenttia (n = 46) molemmiksi, 1,4 prosenttia (n = 99) ei kummaksikaan ja 2,4 prosenttia (n = 164) kertoi kokemuksensa vaihtelevan.

Cis-sukupuolisiksi vastaajiksi tässä tutkimuksessa luokiteltiin ne vastaajat, joiden ilmoittama juridinen ja koettu sukupuoli eivät ole ristiriidassa keskenään. Binääreiksi transvastaajiksi puolestaan luokiteltiin ne, jotka ovat ilmoittaneet juridiseksi sukupuolekseen poika ja koetuksi sukupuolekseen tyttö (n = 15) tai juridiseksi sukupuolekseen tyttö ja koetuksi sukupuoleksi poika (n = 48). Muunsukupuolisiksi luokiteltiin ne vastaajat, jotka eivät kokeneet olevansa tyttöjä tai poikia, kokivat olevansa molempia sukupuoliä tai kertoivat sukupuolikokemuksensa vaihtelevan.

Tämän jaottelun mukaan muodostettiin sukupuoli- vähemmistömuuttuja, jossa cis-sukupuoliset saivat arvon 0, binäärit transsukupuoliset arvon 1 ja muunsukupuoliset arvon 2.

On mahdollista, että osa tutkimuksen rajaukseen sopivista, sukupuoli- vähemmistöön kuuluvista vastaajista on kokenut kysymyksen juridisesta sukupuolesta epämiellyttävänä, eikä ole siksi vastannut kysymykseen. Tähän viittaa myös se, että 21,0 prosenttia juridisen sukupuolen vastaamatta jättäneistä kertoo määrittelevänsä oman sukupuolensa joksikin muuksi kuin tytöksi tai pojaksi. On kuitenkin mahdotonta päätellä, moniko vastaamatta jättäneistä tytöksi tai pojaksi itsensä määrittelevistä vastaajista kuuluu sukupuoli- vähemmistöön ja siksi analyysiin ei ole otettu mukaan vastaajia, jotka 1) eivät ole raportoineet juridista eivätkä koettua sukupuoltaan, 2) eivät ole raportoineet itse määrittelemäänsä sukupuolta, tai 3) eivät ole raportoineet juridista sukupuoltaan, mutta ovat vastanneet koetuksi sukupuoli- leksen tyttö tai poika. Näillä perusteilla analyysistä jätettiin pois 216 vastaajaa (3,2 %).

Perheväkivalta

Vanhempien vastaajiin viimeisen 12 kuukauden aikana kohdistamaa väkivaltaa mitattiin kyselyssä 14 kysymyksellä. Kysymykset sisälsivät erilaisia henkisen ja fyysisen väkivallan tekoja. Kaikki 14 kysymystä kysyttiin vastaajilta erikseen koskien isän ja äidin kanssa koettuja riitatilanteita. Kysymykset kuuluivat seuraavasti:

Onko äitisi/isäsi riidellessänne 12 viime kuukauden aikana...

1. Murjottanut tai kieltäytynyt puhumasta asiasta
2. Haukkunut, nälvinyt, kiroillut tai loukannut muuten, ei kuitenkaan koskenut fyysisesti
3. Heittänyt, lyönyt tai potkaissut suutuksissaan jotakin esinettä (esim. paiskonut ovia)
4. Uhannut väkivallalla
5. Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut sinua vihaisesti
6. Tukistanut sinua
7. Lämäyttänyt sinua
8. Lyönyt sinua nyrkillä
9. Lyönyt sinua jollakin esineellä
10. Potkaissut tai potkinut sinua
11. Antanut sinulle piiskaa
12. Uhannut veitsellä tai ampuma-aseella
13. Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta
14. Tehnyt jotain muuta väkivaltaista

Vastausvaihtoehdot olivat kyllä tai ei. Vanhempien taholta koetun henkisen väkivallan muuttuja muodostettiin luomalla uusi muuttuja isiä ja äitejä koskevista kysymyksistä 1–4. Fyysistä väkivaltaa mittaava muuttuja muodostettiin kysymyksistä 5–13. Mikäli vastaaja oli vastannut ”Kyllä” edes yhteen uuden muuttujan osakysymykseen, tulkittiin hänellä olevan kokemuksia kyseisestä väkivaltatyypistä. Mikäli vastaaja ei ollut vastan-

nut mihinkään uuden muuttujan osakysymykseen, merkittiin vastaus puuttuvaksi tiedoksi. Sukupuolivähemmistöön kuulumisessa ei ollut merkitseviä eroja kysymyksiin vastanneiden ja puuttuvien vastausten välillä.

Kovariaattimuuttajat

Sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja perheväkivaltakokemusten lisäksi analyysissä käytettiin erilaisia kovariaattimuuttujia. Muuttujiksi valikoitiin sellaiset aineistosta saatavissa olevat muuttujat, jolla on aiemmissa tutkimuksissa nähty olevan mahdollinen yhteys kotona koettuun väkivaltaan. Käytettyjä taustatietomuuttujia olivat juridinen sukupuoli (poika/tyttö), luokka-aste (6. lk./9. lk.), perherakenne (ydinperhe/muu), isän koulutus (vain peruskoulu/vähintään toinen aste), äidin koulutus (vain peruskoulu/vähintään toinen aste), vanhempien työttömyys (ei työttömyyttä/ainakin toinen vanhemmista työttömänä), vastaajan näkemys perheen taloudellisesta tilanteesta (vähän tai ei lainkaan talousvaikeuksia/paljon talousvaikeuksia), vastaajan maahanmuuttotausta (syntynyt Suomessa/syntynyt muualla), vanhempien maahanmuuttotausta (molemmat syntyneet Suomessa/ainakin toinen syntynyt muualla), vastaajan sijoitustausta (ei sijoitustaustaa/asunut joskus sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa).

Taustamuuttujien lisäksi kovariaattimuuttujina käytettiin myös terveydentilaa kuvailevia muuttujia, jotka mittaavat erityisen tuen tarvetta (ei erityisen tuen tarvetta/jokin vamma, sairaus tai muu tuen tarve), koettua terveydentilaa (melko hyvä tai parempi/huono) sekä vahvuudet ja vaikeudet -mittarin (engl. *Strengths and Difficulties Questionnaire*; jatkossa SDQ) tunneoireosion tuloksia (normaaliarvo/raja-

arvo/poikkeava arvo). SDQ-mittarissa vastaajia pyydetään arvioimaan heidän hyvinvointiaan koskevia väittämiä sen perusteella, miten asiat ovat olleet viimeisen 6 kuukauden aikana. Tunneoireosio muodostuu viidestä väitteestä; ”Kärsin usein päänsärystä, vatsakivusta tai pahoinvoinnista”, ”Murehdin monia asioita”, ”Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen”, ”Jännitän uusia tilanteita. Kadotan helposti itseluottamukseni” sekä ”Kärsin monista peloista, olen helposti pelästynyt”. Kunkin väitteen vastausvaihtoehdot olivat ”pätee varmasti” (2pst.), ”pätee jonkin verran” (1pst.) sekä ”ei päde” (0pst.). Normaaliarvoksi luokiteltiin pisteet 0–5, raja-arvoksi 6 pistettä ja poikkeaviksi arvoiksi pisteet 7–10. (SDQ-info, 2022.) Väitteistä muodostettiin analyysiä varten summamuuttuja (Cronbachin alfa = 0,714). SDQ-mittarin tunneoireosion on todettu luotettavasti seulovan masennus- ja ahdistuneisuusoireista kärsiviä lapsia ja nuoria sekä ennakoivan tulevia masennus- ja ahdistuneisuusdiagnooseja (Goodman, 2001).

Vastaajien vapaa-ajanviettoa ja riskikäyttäytymistä mitattiin useilla muuttujilla. Tällaisia muuttujia olivat vastaajan näkemys siitä, onko hänellä ainakin yksi läheinen ystävä (kyllä/ei), käyttääkö vastaaja alkoholia viikoittain (ei/kyllä), viettääkö vastaaja vapaa-aikaansa julkisissa tiloissa klo 22 jälkeen (harvoin tai ei koskaan/melko usein tai usein), ovatko kaverit, joiden kanssa vastaaja viettää vapaa-aikaa yleensä tätä vanhempia nuoria tai aikuisia (ei/kyllä) sekä käyttääkö vastaaja päivittäin tupakkaa, sähkötupakkaa tai nuuskaa (ei/kyllä).

Taulukko 1 Muuttujien jakaumat ja prosenttiosuudet aineistossa.

Taustamuuttujat	n (%)	Taustamuuttujat	n (%)	Taustamuuttujat	n (%)
Sukupuolivähemmistöön kuuluminen		Syntymämaa		Tupakkaa/nuuskaa päivittäin	
Cis	6232 (94,4 %)	Suomi	6226 (94,3 %)	Ei	6053 (91,7 %)
Binääri trans	63 (0,9 %)	Muu	282 (4,3 %)	Kyllä	238 (3,6 %)
Muu	308 (4,7 %)	Vanhempien syntymämaa		Vähintään yksi ystävä	
Juridinen sukupuoli		Molemmat syntyneet Suomessa	5625 (85,2 %)	Kyllä	5701 (86,3 %)
Poika	3195 (48,4 %)	Ainakin toinen ulkomailla	770 (11,7 %)	Ei	556 (8,4 %)
Tyttö	3367 (51,0 %)	Sijoitustausta		Julkisilla paikoilla klo 22 jälkeen	
Luokka-aste		Ei	6340 (96,0 %)	Harvoin	5187 (78,6 %)
6. lk.	3536 (53,6 %)	Kyllä	158 (2,4 %)	Usein	586 (8,9 %)
9. lk.	2974 (45,0 %)	Erityisen tuen tarve		Kaverit itseä vanhempia	
Perherakenne		Ei	4928 (74,6 %)	Ei	5801 (87,9 %)
Ydinperhe	4576 (69,3 %)	Kyllä	1675 (25,4 %)	Kyllä	586 (8,9 %)
Muu	1978 (30,0 %)	Koettu terveydentila		Voi keskustella vanhempien kanssa omista asioistaan	
Isän koulutustausta		Hyvä	6194 (93,8 %)	Kyllä	6114 (92,6 %)
Peruskoulu	203 (3,1 %)	Huono	236 (3,6 %)	Ei	386 (5,8 %)
Ylempi	4091 (62,0 %)	SDQ tunneoireet		Perheessä keskustellaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista avoimesti	
Äidin koulutustausta		Normaali	2943 (44,6 %)	Kyllä	3401 (51,5 %)
Peruskoulu	104 (1,6 %)	Raja-arvo	552 (8,4 %)	Ei	2755 (41,7 %)
Ylempi	4393 (66,5 %)	Poikkeava	2479 (37,5 %)	Huoltaja tietää, kenen kanssa vastaaja viettää aikaa	
Vanhempien työttömyys		Käyttää alkoholia viikoittain		Yleensä	6352 (96,2 %)
Ei työttömyyttä	5019 (76,0 %)	Ei	6253 (94,7 %)	Harvoin	97 (1,5 %)
Ainakin toinen työtön	910 (13,8 %)	Kyllä	95 (1,4 %)	Nähty vanhemman päihtyneenä useita kertoja viikossa	
Perheen taloudellinen tilanne		Kokeillut huumeita		Ei	3407 (51,6 %)
Ei juurikaan talousvaikeuksia	6076 (92,0 %)	Ei	6263 (94,9 %)	Kyllä	65 (1,0 %)
Paljon talousvaikeuksia	82 (1,2 %)	Kyllä	187 (2,8 %)		

Prosenttiosuuksien yhteenlaskettu summa on vähemmän kuin 100 % koska aineistossa on puuttuvia tietoja.

Analyysissä käytettiin myös seuraavanlaisia, vastaajan perheoloja kuvailevia mittareita: kykeneekö vastaaja keskustelemaan huoltajiansa kanssa itseään koskevista asioista (ainakin joskus/ei koskaan), puhutaanko vastaajan perheessä avoimesti seksuaalisuuteen liittyvistä asioista (ainakin joskus/ei koskaan), tietävätkö huoltajat, kenen kanssa vastaaja viettää vapaa-aikaansa (aina tai joskus/harvoin tai eivät koskaan) sekä kuinka usein vastaaja on nähnyt vanhempansa selvästi humalassa viimeisen 12 kk aikana (kerran viikossa tai harvemmin/useita kertoja viikossa).

Analyysimenetelmät

Sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja vanhempien taholta koetun väkivallan yhteyttä tutkittiin ensin ristiintaulukoinnin ja Pearsonin χ^2 -testin avulla. χ^2 -testillä testataan muuttujien välistä riippumattomuutta vertaamalla havaittuja ja odotettuja frekvenssejä. Testin odotettuja frekvenssejä koskevien oletusten täyttymistä tarkasteltiin analyysien yhteydessä (Valli, 2015, s. 61–64.) Tämän jälkeen yhteyttä tarkasteltiin vakioimalla taustamuuttujia logistisen regressioanalyysin avulla. Logistinen regressioanalyysi pyrkii ennustamaan todennäköisyyksiä, jotka raportoidaan vetosuhdelukuna (engl. *odds ratio*; jatkossa OR) sekä tilastollisena merkitsevyytenä (*p*).

Taulukko 2. Vanhempien taholta koettu väkivalta viimeisen 12kk ajalta, ristiintaulukointi sukupuolikokemuksen mukaan.

Vanhempien taholta koettu väkivalta viimeisen 12kk ajalta				
	Cis	Binääri trans	Muunsukupuolinen	χ^2, p
Henkinen väkivalta	27,5 % (n = 1042)	43,2 % (n = 19)	50,3 % (n = 99)	$\chi^2 = 51,707$ $p < 0,001$
Fyysinen väkivalta	4,7 % (n = 181)	13,6 % (n = 6)	9,0 % (n = 18)	$\chi^2 = 14,464$ $p < 0,001$

Henkinen väkivalta: 0 solussa (0,0 %) odotettu frekvenssi on pienempi kuin viisi. Pienin odotettu frekvenssi 12,67.

Fyysinen väkivalta: Yhdessä solussa (16,7 %) odotettu frekvenssi on pienempi kuin viisi. Pienin odotettu frekvenssi on 2,19. χ^2 -testin oletukset täyttyvät (Valli, 2015, s. 61–64).

(Kaakinen & Ellonen, 2023a.) Vetosuhde kuvaa, miten väkivaltakokemusten veto muuttuu, kun selittävien muuttujien arvot vaihtelevat. Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidetään arvoa $p < 0,05$. Lisäksi raportoidaan 95 % luottamusväli (CI) joka kertoo, millä välillä vetosuhteen voidaan 95 prosentin todennäköisyydellä sijaitsevan perusjoukossa. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, 2023.) Aineistossa ei havaittu merkittävää multikollineaarisuutta kovariaattimuuttujien välillä. Myös muut logistisen regressioanalyysin oletukset täyttyvät. (Kaakinen & Ellonen, 2023b.)

Logistiset regressiomallit tehtiin erikseen henkisen ja fyysisen väkivallan kokemuksille. Henkisen ja fyysisen väkivallan muuttujat määriteltiin vuorollaan riippuviksi muuttujiksi ja sukupuolivähemmistömuuttuja ja käytetyt kovariaatit (ks. taulukko 1) riippumattomiksi muuttujiksi. Analyysi aloitettiin mallilla, jossa ainoa perheväkivaltakokemuksia selittävä tekijä oli sukupuoli-identiteettiä kuvaava muuttuja. Toisessa vaiheessa analyysiin lisättiin kovariaattimuuttujat, joiden avulla muodostettiin toinen malli.

TULOKSET

Kuvailevien tulosten mukaan molemmat tarkastellut väkivallan muodot ovat yleisempiä

Taulukko 3. Logistisen regressioanalyysin tulokset.

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Henkinen väkivalta						
Cis	1			1		
B. trans	1,96	1,07–3,57	0,03	1,2	0,60–2,29	0,65
Muunsukup.	2,66	1,99–3,54	<,001	1,6	1,11–2,19	0,01
Fyysinen väkivalta						
Cis	1			1		
B. trans	3,34	1,41–7,93	0,01	2,4	0,92–6,11	0,08
Muunsukup.	2,01	1,21–3,34	0,01	1	0,52–1,73	0,86

Malli 1: Sukupuolivähemmistöön kuuluminen **Malli 2:** lisätty juridinen sukupuoli, luokka-aste, perherakenne, isän koulutustausta, äidin koulutustausta, vanhempien työllisyystilanne, perheen taloudellinen tilanne, maahanmuuttotausta, vanhempien maahanmuuttotausta, sijoitustausta, erityisen tuen tarve, koettu terveys, SDQ tunneoiremittari, vähintään yksi ystävä, alkoholin käyttö, huumeiden käyttö, vapaa-ajanvietto julkisilla paikoilla klo 22 jälkeen, kavereiden ikä, tupakointi tai nuuskan käyttö, vanhempien kanssa puhuminen, kotona seksiin liittyvistä asioista puhuminen, tietävätkö vanhemmat missä viettää vapaa-aikaa, vanhempien näkeminen päihtyneenä.

sukupuolivähemmistöjen keskuudessa (taulukko 2). Yhteys on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$). Henkisen väkivallan kokemukset näyttävät olevan yleisimpiä muunsukupuolisten keskuudessa, kun taas fyysisen väkivallan kokemukset ovat binaareilla transsukupuolisilla muita yleisempiä.

Logistisen regressioanalyysin tulokset osoittavat, etteivät sukupuolivähemmistöjen ja cis-sukupuolisten väliset erot säily aineistossa merkitsevinä, kun yhteyteen mahdollisesti liittyviä muita tekijöitä vakioidaan (taulukko 3). Ainoana poikkeuksena esiin nousee muunsukupuolisuuden yhteys vanhempien taholta koettuun henkiseen väkivaltaan. Mallin mukaan näyttäisi siltä, että muunsukupuoliset lapset ja nuoret kokevat vanhempiensa taholta henkistä väkivaltaa hieman todennäköisemmin kuin cis-sukupuoliset ikätoverinsa (OR = 1,56, $p = 0,011$). Liitetaulukkoissa 1 ja 2 on esitetty kaikkien riippumattomien

muuttujien yhteydet vanhempien taholta koettuun henkiseen (liitetaulukko 1) ja fyysiseen (liitetaulukko 2) väkivaltaan.

POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen yhteydessä perheväkivallan kokemiseen. Sukupuolivähemmistöön kuulumisen määriteltiin vastaajan oman sukupuoli-identiteettikokemuksen mukaisesti. Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on havaittu, myös tämän tutkimuksen mukaan suurempi osa translapsista ja -nuorista raportoi perheväkivaltakokemuksia verrattuna muihin lapsiin ja nuoriin. Näyttää kuitenkin siltä, että yhteys heikentyy tai häviää kokonaan, kun tarkastelussa kontrolloidaan muita vanhempien taholta koettuun väkivaltaan yhteydessä olevia muuttujia. Lapsen tai nuoren sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja kotona

koetun väkivallan yhteys näyttäisikin selittyvän muilla lapsen elämään liittyvillä tekijöillä.

Tulos on aiheen tutkimuksen kannalta tärkeä. Ilmiön aiemmassa tutkimuksessa havaittu yhteys sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja perheväkivallan välillä voi synnyttää käsityksen siitä, että juuri vähemmistöön kuuluminen on väkivaltakokemusten taustalla vaikuttava tekijä, sillä analyyseissä ei ole huomioitu monia yhteyttä mahdollisesti selittäviä muita tekijöitä. Laajemmin yksilöön liittyviä muita tekijöitä on pystytty huomioimaan tutkittaessa lasten ja nuorten sukupuolivähemmistöön kuulumisen yhteyttä muihin väkivallan muotoihin. Tutkimustulokset esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen seksuaalisen häirinnän kokemuksista ovat samansuuntaisia kuin käsillä olevan tutkimuksen, eli selittävä yhteys sukupuoli-identiteetin ja väkivaltakokemusten välillä heikkenee tai katoaa huomioitaessa muita tekijöitä. (Kaltiala & Eltonen, 2022.)

Yhteyden katoaminen tai heikentyminen ei kuitenkaan tee merkityksettömäksi havaintoa siitä, että translapsit ja -nuoret raportoivat enemmän väkivaltakokemuksia vanhempiensa taholta kuin muut ikätoverinsa. Havainto translapsille ja -nuorille kasaantuvista perheväkivaltakokemuksista on sekä tilastollisesti että kliinisesti merkitsevä. Yhteyden taustalla näyttää tämän tutkimuksen perusteella olevan pääasiassa se, että translapsilla ja -nuorilla esiintyy korostuneesti muita väkivaltakokemusten riskitekijöitä, kuten hyvinvointiin tai lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen liittyviä ongelmia. Tätä tulkintaa tukevat aikaisemmat tutkimustulokset, joiden mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluville lapsille ja nuorille kasautuu erilaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia (Johns ym., 2018; Jokela ym., 2020; Kaniuka & Bowling, 2021; McKay ym., 2019).

Sukupuolivähemmistöille yleisesti kasautuvia väkivaltakokemuksia on pyritty aiemmissa tutkimuksissa selittämään vähemmistöstressin käsitteen avulla (Hendricks & Testa, 2012; Meyer, 2003). Myös perheväkivaltatutkimuksessa vanhempien lapsiin kohdistaman väkivallan on havaittu olevan yhteydessä vanhempien kokemaan stressiin (Stith ym., 2009). Hidalgon ja Chenin (2019) havaintojen mukaan vähemmistöstressiä esiintyykin myös translasten cis-sukupuolisilla vanhemmilla. Hidalgon ja Chenin tutkimuksessa vanhemmat raportoivat erilaisia ulkoisia ja sisäisiä stressitekijöitä, kuten kokemuksia lapsen sukupuoli-identiteettiin tai -ilmaisuuksiin liittyvästä syrjinnästä ja väkivallasta, negatiivisia odotuksia liittyen lapsen tulevaisuuteen sekä lapsen sukupuoli-identiteetin salaaminen tai sukupuolihistorian paljastumisen pelko. Tutkimus havaitsi näillä stressitekijöillä olevan laajoja vaikutuksia vanhempien psykososiaaliseen hyvinvointiin. Stressitekijät olivat yhteydessä muun muassa eristyneisyyteen, syyllisyyden ja menetyksen tunteisiin, ahdistuneisuuteen, uniongelmiin, lisääntyneeseen päihteiden käyttöön, stressiin ja huoltajan uupumiseen (engl. *caretaker fatigue*).

Vanhempien kokemalla vähemmistöstressillä voi olla negatiivinen vaikutus lapsen ja vanhemman suhteeseen, erityisesti mikäli vanhempi rajoittaa lapsen sukupuolen ilmaisua yhteiskunnan tai lähipiirin reaktioiden pelossa. Vanhempi voi ajatella suojelevansa lasta rajoittamalla tämän sukupuolen ilmaisua, mutta tulla todellisuudessa näin itse vahingoittaneeksi lapsensa hyvinvointia. (Hidalgo & Chen, 2019.) Myös Abreun ja kumppaneiden (2019) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa osa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten vanhemmista raportoimielenterveysoireista prosessoidessaan lap-

sensa identiteettiä ja lapsensa asemaa yhteiskunnassa. Negatiiviset mielenterveysvaikutukset yhdistyivät yhteiskunnallisiin ulkoiisiin tekijöihin, kuten sukupuolinnormien ahtauteen ja sukupuolivähemmistöjen syrjintään. (Abreu ym., 2019.)

Perheväkivaltatutkimuksessa vanhempien korkean stressitason on havaittu olevan yhteydessä lapsen tarpeiden laiminlyömiseen. Lapsen ja vanhemman välisen suhteen puolestaan on havaittu olevan yhteydessä sekä laiminlyöntiin että vanhempien lapsiin kohdistamaan fyysiseen väkivaltaan. (Stith ym., 2009.) Translasten vanhempien kokemaa vähemmistöstressiä saattaisi siis stressitekijöiden kasaantuessa vaikuttaa väkivaltariskiin, mikä voisi osaltaan selittää translasten- ja nuorten cis-nuoria yleisempiä perheväkivaltakokemuksia ja toisaalta myös sitä, miksei sukupuolivähemmistöön kuulumisen itsessään kuitenkaan lisää vanhempien taholta koetun väkivallan riskiä. Toisaalta vanhempien kokemaa stressiä ja mahdollinen negatiivinen suhtautuminen lapsen sukupuoli-identiteettiin voivat vaikuttaa negatiivisesti lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen, mikä kasvattaa väkivallan riskiä (em.). Näin ollen ilmiön taustalla ei vaikuttaisi niinkään lapsen tai nuoren transidentiteetti, vaan esimerkiksi vanhempien ja translapsen tai -nuoren välisessä suhteessa heijastuva stressi.

Toinen translapsille ja -nuorille kasautuvia perheväkivaltakokemuksia selittävä tekijä saattaa olla translapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen tarjolla olevan tuen puutteellisuus. Aiempi tutkimus antaa viitteitä siitä, että erilaisten sosiaalisten verkostojen tarjoama tuki voi suojata huoltajia stressiltä ja parantaa heidän hyvinvointiaan, mikä puolestaan vähentää lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä. Tutkimustieto antaa viitteitä myös siitä, että hyvien sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden saatavuus suojaavat lapsiin

kohdistuvalta perheväkivallalta. (Austin ym., 2020.) Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja heidän perheidensä voi kuitenkin olla vaikeaa saada tarpeisiinsa sopivaa apua ja tukea (Hidalgo & Chen, 2019). Mikäli perheväkivallalta suojaavat tekijät olisivat trans- ja cis-sukupuolisilla lapsilla ja nuorilla yhtä laadukkaita ja helposti saatavilla olevia, erot trans- ja cis-sukupuolisten lasten ja nuorten välillä saattaisivat kaventua.

Tutkiessaan itsetuhoisuutta seksuaalivähemmistöjen keskuudessa Eisenberg ja Resnick (2006) havaitsivat, että seksuaalinen suuntaus selittää todellisuudessa vain pienen osan itsetuhoisuusalttiudesta, vaikka itsetuhoisen käytös ja ajattelu ovat seksuaalivähemmistöjen keskuudessa muita yleisempiä. Eisenbergin ja Resnickin mukaan itsetuhoisuuden määrä näiden ryhmien kesken tasoittuisi, mikäli itsetuhoisuudelta suojaavia tekijöitä vahvistettaisiin seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. On siis mahdollista, että vahvistamalla translasten ja -nuorten elämässä perheväkivallalta suojaavia tekijöitä, kuten lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sekä yhteiskunnan ja yhteisön tarjoamaa tukea, saataisiin kavennettua translasten ja -nuorten sekä heidän cis-sukupuolisten ikätoveriensa välistä kuilua perheväkivaltakokemusten määrässä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa translasten ja -nuorten perheväkivaltakokemuksista Suomessa määrällisen, kansallisesti kattavan kyselyaineiston avulla. Tutkimuksella ei voitu tyhjentävästi selittää translapsille- ja nuorille kasaantuvia perheväkivaltakokemuksia. Tutkimus kuitenkin avaa tärkeää keskustelua sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä osoittaa eri vähemmistöryhmien toisistaan erillisen tarkastelun olevan mahdollista ja kannattavaa.

Jatkossa aiheen tutkimuskenttää tulisikin laajentaa esimerkiksi pyrkimällä selittämään väkivaltakokemusten kasautumista sekä tarkastelemalla lähemmin yhteyden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Vaikka aiheen tutkimus on Suomessa vielä vähäistä, sekä vuoden 2022 lapsiuhritutkimuksen (Mielityinen ym., 2023) että vuoden 2019 kouluterveyskyselyn (Jokela ym., 2020) tulokset kertovat huolestuttavaa viestiä suomalaisten translasten ja -nuorten hyvinvoinnista. Kahden kansallisesti kattavan kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, että sukupuolivähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten asemaan ja hyvinvointiin tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota, eikä ryhmän kokemia terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia ole eettisesti kestävää ohittaa.

TUTKIMUKSEN RAJOITTEET

Tutkimuksen rajoitteet ovat itseraportointiin perustuvalla uhritutkimukselle tyypillisiä. Kriminologisessa tutkimuksessa on havaittu, että itseraportoitavissa kyselytutkimuksissa osa vastaajista joko yli- tai aliraportoi kokemuksiaan sekä joihinkin ryhmiin kuulumista (Ellis, 2010, s. 166–169; Gadd ym., 2011). Itseraportoitavat kyselytutkimukset tuovat rekisteritutkimusta paremmin näkyväksi piilorikollisuutta, mutta voivat toisaalta myös kerätä epärehellisiä vastauksia (Junger-Tas & Marshall, 1999). Näitä haasteita tutkimuksessa on pyritty sukupuolivähemmistöön kuulumista mitattaessa hallinnoimaan aiemmin mainituilla menettelyillä virheellisten vastausten tunnistamiseksi ja eliminomiseksi. On myös huomioitavaa, että perheväkivaltaa koskevissa kysymyksissä osa tämän tutkimuksen hyödyntämään kyselyaineistoon vastanneista on saattanut yli- tai aliraportoida kokemuksiaan.

Toinen tutkimuksen merkityksellinen rajoite on sukupuolivähemmistöön kuuluvien vastaajien vähäisyys. Erityisesti binääreiksi transsukupuolisiksi luokiteltujen vastaajien kohdalla ryhmän koko on erittäin pieni, mikä heikentää analyysin luotettavuutta. Ongelma on pienten vähemmistöryhmien tutkimiselle ominainen ja yksi näiden ryhmien tutkimiseen liittyviä keskeisimpiä ongelmia (Makvandi ym., 2013). Tutkimuksen rajoitteista huolimatta käsillä oleva tutkimus tuottaa kuitenkin aiemmin tutkimattomasta aiheesta tärkeää tietoa, jonka pohjalta aiheen tutkimusta voidaan tulevaisuudessa jatkaa ja kehittää.

Myös transsukupuolisten vastaajien määrittelyyn liittyy tiettyjä haasteita. Koska aiheen tutkimus erityisesti suomen kielellä on vielä jokseenkin vähäistä, sukupuolikokemukseen liittyvien termien käyttö ei ole yksiselitteisen vakiintunutta. Tietyn termin kuten ”transsukupuolinen” tai ”muunsukupuolinen” yleistäminen koskemaan ihmisjoukkoa ulkoa päin määrittää ja yksinkertaistaa yksilöiden moniulotteisia ja henkilökohtaisia sukupuolikokemuksia. Toisaalta yhden sukupuolikokemuksesta koskevan kysymyksen perusteella ei saada tarkkaa tietoa siitä, kuinka pysyvä tai vahva vastaajan kokemus omasta sukupuoli-identiteetistä on, onko vastaaja kertonut sukupuolikokemuksestaan kenellekään tai ilmentääkö hän sukupuolivähemmistöön kuulumista muille näkyvällä tavalla. Näiden vivahteiden tarkasteluun voitaisiin jatkossa keskittyä kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla.

Tämä tutkimus jättää tutkimusaineistosta johtuen ulkopuolelle intersukupuolisten vastaajien tarkastelun. Tutkimusaineistosta ei ole mahdollista tunnistaa ja erotella mahdollisia intersukupuolisia vastaajia, vaikka myös he kuuluvat sukupuolivähemmistöihin ja myös heidän uhrikokemustensa tarkastelu

olisi tärkeää. Tästä syystä intersukupuolisten lasten ja -nuorten perheväkivaltakokemusten tarkastelu on huomionarvoinen jatkotutkimuksen kohde.

Artikkelin empiirisissä analyyseissa sukupuoli vähemmistöjen ja cis-sukupuolisten väliset erot väkivaltakokemuksissa katosivat tai pienenivät selvästi, kun malleihin lisättiin yhteyden mahdollisesti liittyviä muita tekijöitä. Tulosten tulkinnassa on kuitenkin muistettava, ettei sisäkkäisen logististen regressiomallien tulkinta ole yhtä suoraviivaista kuin lineaaristen mallien tapauksessa (ks. Mood, 2010). Lisäksi tutkimuksen tilastollisen päätelyn tulkinnassa tulee huomioida havaintojen riippuvuutta koskeva rajoite. Koska vastaajat ovat ryvästyneet kouluihin ja luokkiin, ei havaintoja voida pitää toisistaan täysin riippumattomina (ks. esim. Kaakinen & Elloinen, 2023b).

KIRJALLISUUS

- Abreu, R. L., Rosenkrantz, D. E., Ryser-Oatman, J. T., Rostosky, S. S., & Riggle, E. D. B. (2019). Parental reactions to transgender and gender diverse children: A literature review. *Journal of Glbt Family Studies, 15*(5), 461–485. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2019.1656132>
- Austin, A. E., Lesak, A. M., & Shanahan, M. E. (2020). Risk and Protective Factors for Child Maltreatment: A Review. *Current Epidemiology Reports, 7*(4), 334–342. <https://doi.org/10.1007/s40471-020-00252-3>
- Blondeel, K., de Vasconcelos, S., García-Moreno, C., Stephenson, R., Temmerman, M., & Toskin, I. (2018). Violence motivated by perception of sexual orientation and gender identity: A systematic review. *Bulletin of the World Health Organization, 96*(1), 29–41E. <https://doi.org/10.2471/BLT.17.197251>
- Cimpian, J. R., & Timmer, J. D. (2019). Large-Scale Estimates of LGBQ-Heterosexual Disparities in the Presence of Potentially Mischievous Responders: A Pre-registered Replication and Comparison of Methods. *AERA Open, 5*(4), 2332858419888892. <https://doi.org/10.1177/2332858419888892>
- Cimpian, J. R., Timmer, J. D., Birkett, M. A., Marro, R. L., Turner, B. C., & Phillips II, G. L. (2018). Bias From Potentially Mischievous Responders on Large-Scale Estimates of Lesbian, Gay, Bisexual, or Questioning (LGBQ)-Heterosexual Youth Health Disparities. *American Journal of Public Health, 108*, S258–S265. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304407>
- Eisenberg, M. E., Gower, A. L., McMorris, B. J., Rider, G. N., Shea, G., & Coleman, E. (2017). Risk and Protective Factors in the Lives of Transgender/Gender Non-conforming Adolescents. *Journal of Adolescent Health, 61*(4), 521–526. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.04.014>
- Eisenberg, M. E., & Resnick, M. D. (2006). Suicidality among Gay, Lesbian and Bisexual Youth: The Role of Protective Factors. *Journal of Adolescent Health, 39*(5), 662–668. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2006.04.024>

- Ellis, L. (2010). *Research methods in criminal justice and criminology: An interdisciplinary approach*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Gadd, D., Karstedt, S., & Messner, S. F. (2011). *The SAGE Handbook of Criminological Research Methods*. SAGE Publications, Limited.
<https://doi.org/10.4135/9781446268285>
- Goodman, R. (2001). Psychometric Properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(11), 1337–1345.
<https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00015>
- Grossman, A. H., & D’Augelli, A. R. (2007). Transgender youth and life-threatening behaviors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 37(5), 527–537.
<https://doi.org/10.1521/suli.2007.37.5.527>
- Grossman, A. H., D’Augelli, A. R., & Salter, N. P. (2006). Male-to-female transgender youth: Gender expression milestones, gender atypicality, victimization, and parents’ responses. *Journal of GLBT Family Studies*, 2(1), 71–92.
https://doi.org/10.1300/J461v02n01_04
- Hendricks, M. L., & Testa, R. J. (2012). A conceptual framework for clinical work with transgender and gender nonconforming clients: An adaptation of the Minority Stress Model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 43(5), 460. <https://doi.org/10.1037/a0029597>
- Hidalgo, M. A., & Chen, D. (2019). Experiences of Gender Minority Stress in Cisgender Parents of Transgender/Gender-Expansive Prepubertal Children: A Qualitative Study. *Journal of Family Issues*, 40(7), 865–886.
<https://doi.org/10.1177/0192513X19829502>
- Johns, M. M., Beltran, O., Armstrong, H. L., Jayne, P. E., & Barrios, L. C. (2018). Protective Factors Among Transgender and Gender Variant Youth: A Systematic Review by Socioecological Level. *The Journal of Primary Prevention*, 39(3), 263–301. <https://doi.org/10.1007/s10935-018-0508-9>
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T., & Klemetti, R. (2020). *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitokset työpaperi 38/2020. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-580-3>
- Junger-Tas, & Marshall, I. H. (1999). The Self-Report Methodology in Crime Research. *Crime & Justice*, 25, 291–367.
<https://doi.org/10.1086/449291>
- Kaakinen, M. & Ellonen, N. (2023a). Logistinen regressio. Teoksessa: *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menettelmaopetus/kvanti/regressio/logistinen/>
Viitattu 8.2.2023.
- Kaakinen, M. & Ellonen, N. (2023b). Regressioanalyysin oletukset. Teoksessa: *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menettelmaopetus/kvanti/regressio/oletukset/>
Viitattu 9.3.2023.
- Kaltiala, R., & Ellonen, N. (2022). Transgender identity and experiences of sexual harassment in adolescence. *Child Abuse Review*, 31(4).
<https://doi.org/10.1002/car.2748>
- Kaltiala-Heino, R., & Lindberg, N. (2019). Gender identities in adolescent popula-

- tion: Methodological issues and prevalence across age groups. *European Psychiatry*, 55, 61–66.
<https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.09.003>
- Kaniuka, A. R., & Bowling, J. (2021). Suicidal self-directed violence among gender minority individuals: A systematic review. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 51(2), 212–219.
<https://doi.org/10.1111/sltb.12696>
- Makvandi E., Bouchard, L., Bergeron, P.-J., & Sedigh, G. (2013). Methodological Issues in Analyzing Small Populations Using CCHS Cycles Based on the Official Language Minority Studies. *Canadian Journal of Public Health*, 104(6), 55–59.
<https://doi.org/10.17269/cjph.104.3459>
- McKay, T., Lindquist, C. H., & Misra, S. (2019). Understanding (and Acting On) 20 Years of Research on Violence and LGBTQ + Communities. *Trauma, Violence, and Abuse*, 20(5), 665–678.
<https://doi.org/10.1177/1524838017728708>
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>
- Mielityinen, L., Hautamäki, S., Hakala, V., Fagerlund, M., Ellonen, N. (2023). *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2022 - määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988–2022*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2023: 5.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7158-5>
- Mood, C. (2010). Logistic Regression: Why We Cannot Do What We Think We Can Do, and What We Can Do About It. *European Sociological Review*, 26(1), 67–82.
<https://doi.org/10.1093/esr/jcp006>
- Olson, K. R., Durwood, L., DeMeules, M., & McLaughlin, K. A. (2016). Mental Health of Transgender Children Who Are Supported in Their Identities. *Pediatrics*, 137(3), e20153223.
<https://doi.org/10.1542/peds.2015-3223>
- Reisner, S. L. & Hughto, J. M. W. (2019). Comparing the health of non-binary and binary transgender adults in a statewide non-probability sample. *PLoS One*, 14(8), e0221583.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221583>
- Reisner, S. L., White, J. M., Bradford, J. B., & Mimiaga, M. J. (2014). Transgender Health Disparities: Comparing Full Cohort and Nested Matched-Pair Study Designs in a Community Health Center. *LGBT Health*, 1(3), 177–184.
<https://doi.org/10.1089/lgbt.2014.0009>
- Robinson-Cimpian, J. P. (2014). Inaccurate Estimation of Disparities Due to Mischievous Responders: Several Suggestions to Assess Conclusions. *Educational Researcher*, 43(4), 171–185.
<https://doi.org/10.3102/0013189X14534297>
- Ross-Reed, D. E., Reno, J., Peñaloza, L., Green, D., & FitzGerald, C. (2019). Family, School, and Peer Support Are Associated With Rates of Violence Victimization and Self-Harm Among Gender Minority and Cisgender Youth. *Journal of Adolescent Health*, 65(6), 776–783.
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.07.013>
- Sansfaçon, A. P., Newhook, J. T., Douglas, L., Gotovac, S., Raiche, J., Speechley, K. N., Lawson, M. L., & Bauer, G. R. (2022). Experiences and Stressors of Parents of Trans and Gender-Diverse Youth in Clinical Care from Trans Youth CAN!

- Health and Social Work*, 47(2), 92–101.
<https://doi.org/10.1093/hsw/hlac003>
- SDQ-info (2022). Information for researchers and professionals about the Strengths & Difficulties Questionnaires.
<https://www.sdqinfo.org/> Viitattu 30.9.2022.
- Sterzing, P. R., Ratliff, G. A., Gartner, R. E., McGeough, B. L., & Johnson, K. C. (2017). Social Ecological Correlates of Polyvictimization among a National Sample of Transgender, Genderqueer, and Cisgender Sexual Minority Adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 67, 1–12.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.02.017>
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., Som, A., McPherson, M., & Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14(1), 13–29.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.03.006>
- Stotzer, R. L. (2009). Violence against transgender people: A review of United States data. *Aggression and Violent Behavior*, 14(3), 170–179.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.01.006>
- Stroem, I. F., Goodman, K., Mitchell, K. J., & Ybarra, M. L. (2021). Risk and Protective Factors for Adolescent Relationship Abuse across Different Sexual and Gender Identities. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(8), 1521–1536.
<https://doi.org/10.1007/s10964-021-01461-9>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (2022). Sukupuolen moninaisuuden sanasto. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/> Viitattu 31.10.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022). Tasa-arvosanasto. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> Viitattu 31.10.2022.
- Valli, R. (2015). *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen* (2. uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (2023). Tilastollinen päättely. Luottamusväli. Teoksessa: *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menettelmaopetus/kvanti/paattely/paattely/#luottamusvali> Viitattu 8.2.2023.

ENGLISH SUMMARY

Venla Hakala: Parental violence experiences among transgender children and youth

In previous studies, it has been found that gender minority children and youth experience more parental violence than others their age. However, the connection between parental violence and belonging to a gender minority has not been examined in more detail, and especially domestic research on the subject is scarce. In this article, cross-tabulation and logistic regression analysis are used to examine the connection between children and youth belonging to the gender minority and parental violence. Data from the 2022 Finnish National Child Victim -survey is used. According to the research results, trans children and youth are more likely to experience mental and physical parental violence than others their age. However, according to the results of the logistic regression analysis, the connection disappears when other variables affecting the probability of parental violence are controlled. The only exception in the data is the connection between mental violence experiences and non-binary identity, which remained statistically significant (OR 1,56, CI 1,11–2,19, $p = 0,011$) even after adjusting for other factors. The research results indicate that the connection between belonging to a gender minority and parental violence is mainly explained by other intervening factors. Based on the results, the accumulation of violent experiences among trans children and youths would seem to be due to the accumulation of various individual and family-related risk factors. Special attention should be paid to the well-being and needs of trans children and youth and their families, and it should be ensured that they receive adequate and expert support and help for the challenges they face.

Keywords: transgender – children – youth – parental violence – gender minorities

Liitetaulukko 1. Vanhempien taholta koettu henkinen väkivalta viimeisen 12kk aikana, logistisen regressioanalyysin tulosten tarkempi erittely.

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Sukupuolivähemmistö						
Cis	1			1		
B. trans	1,96	1,08–3,57	0,029	1,17	0,60–2,29	0,646
Muunsukup.	2,66	1,99–3,54	<,001	1,56	1,11–2,19	0,011
Juridinen sukupuoli						
Poika				1		
Tyttö				2,29	1,95–2,70	<,001
Luokka-aste						
6. lk.				1		
9. lk.				1,21	0,98–1,49	0,071
Perherakenne						
Ydinperhe				1		
Muu				1,22	1,03–1,45	0,021
Isän korkein koulutus						
Peruskoulu				1		
Toinen aste tai korkeampi				1,05	0,68–1,63	0,82
Äidin korkein koulutus						
Peruskoulu				1		
Toinen aste tai korkeampi				0,73	0,38–1,39	0,333
Vanhempien työttömyys						
Ei				1		
Kyllä				1,22	0,98–1,53	0,076
Taloudelliset haasteet						
Ei				1		
Kyllä				3,27	1,44–7,42	0,005
Syntymämaa						
Suomi				1		
Muu				1,13	0,72–1,78	0,593
Vanhempien syntymämaa						
Suomi				1		
Muu				1,21	0,92–1,58	0,175
Sijoitustausta						
Ei				1		
Kyllä				0,68	0,35–1,32	0,253

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Koettu terveys						
Hyvä				1		
Huono				2,17	1,45–3,25	<,001
SDQ tunne-elämä						
Normaali				1		
Raja-arvo				1,71	1,31–2,24	<,001
Poikkeava				0,93	0,75–1,15	0,494
E erityisen tuen tarve						
Ei				1		
Kyllä				1,16	0,98–1,38	0,086
Alkoholin käyttö viikoittain						
Ei				1		
Kyllä				0,47	0,21–1,09	0,078
Kokeillut huumeita						
Ei				1		
Kyllä				2,15	1,32–3,50	0,002
Tupakointi, sähkötu-pakointi, nuuskan käyttö päivittäin						
Ei				1		
Kyllä				0,9	0,55–1,47	0,663
Ainakin yksi ystävä						
On				1		
Ei				1,53	1,17–1,99	0,002
Julkisilla paikoilla klo 22 jälkeen						
Harvoin				1		
Usein				1,54	1,17–2,03	0,002
Vanhempia kavereita						
Ei				1		
Kyllä				1,08	0,82–1,41	0,61
Voi keskustella vanhempien kanssa						
Kyllä				1		
Ei				2,34	1,67–3,27	<,001

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Perheessä puhutaan seksuaal. liittyvistä asioista						
Kyllä				1		
Ei				1,19	1,02–1,40	0,029
Huoltaja tietävät ke- nen kanssa liikkuu						
Yleensä				1		
Harvoin				1,72	0,78–3,77	0,176
Vanhempi humalassa useita kertoja viikossa						
Ei				1		
Kyllä				3,63	1,60–8,24	0,002

Liitetaulukko 2. Vanhempien taholta koettu fyysinen väkivalta viimeisen 12kk aikana, logistisen regressioanalyysin tulosten tarkempi erittely.

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Sukupuolivähemmistö						
Cis	1			1		
B. trans	3,34	1,41–7,93	0,006	2,37	0,92–6,11	0,075
Muunsukup.	2,01	1,21–3,34	0,007	0,95	0,52–1,73	0,857
Juridinen sukupuoli						
Poika				1		
Tyttö				1,6	1,15–2,24	0,006
Luokka-aste						
6. lk.				1		
9. lk.				0,51	0,35–0,75	<,001
Perherakenne						
Ydinperhe				1		
Muu				1,17	0,84–1,61	0,355
Isän korkein koulutus						
Peruskoulu				1		
Toinen aste tai korkeampi				1,69	0,58–4,95	0,341
Äidin korkein koulutus						
Peruskoulu				1		
Toinen aste tai korkeampi				1,22	0,29–5,08	0,784
Vanhempien työttömyys						
Ei				1		
Kyllä				1,39	0,93–2,09	0,11
Taloudelliset haasteet						
Ei				1		
Kyllä				1,21	0,35–4,21	0,759
Syntymämaa						
Suomi				1		
Muu				2,18	1,09–4,39	0,03
Vanhempien syntymämaa						
Suomi				1		
Muu				1,2	0,74–1,94	0,473
Sijoitustausta						
Ei				1		
Kyllä				0,59	0,17–2,05	0,404

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Koettu terveys						
Hyvä				1		
Huono				1,14	0,62–2,09	0,681
SDQ tunne-elämä						
Normaali				1		
Raja-arvo				1,04	0,64–1,70	0,87
Poikkeava				0,77	0,52–1,13	0,177
Erityisen tuen tarve						
Ei				1		
Kyllä				1,4	1,01–1,94	0,042
Alkoholin käyttö viikoittain						
Ei				1		
Kyllä				0,87	0,23–3,25	0,832
Kokeillut huumeita						
Ei				1		
Kyllä				2,34	1,16–4,71	0,018
Tupakointi, sähkötu-pakointi, nuuskan käyttö päivittäin						
Ei				1		
Kyllä				1,52	0,70–3,29	0,29
Ainakin yksi ystävä						
On				1		
Ei				1,14	0,71–1,85	0,586
Julkisilla paikoilla klo 22 jälkeen						
Harvoin				1		
Usein				2	1,23–3,26	0,005
Vanhempia kavereita						
Ei				1		
Kyllä				1,23	0,76–2,01	0,4
Voi keskustella vanhempien kanssa						
Kyllä				1		
Ei				3,92	2,51–6,12	<,001

	Malli 1			Malli 2		
	OR	95 % CI	<i>p</i>	OR	95 % CI	<i>p</i>
Perheessä puhutaan seksuaal. liittyvistä asioista						
Kyllä				1		
Ei				1,33	0,97–1,83	0,072
Huoltajat tietävät ke- nen kanssa liikkuu						
Yleensä				1		
Harvoin				1,41	0,48–4,13	0,535
Vanhempi humalassa useita kertoja viikossa						
Ei				1		
Kyllä				1,29	0,40–4,14	0,672

Muuttuvat reaktiot rikollisuuteen: Yksityisen turvallisuusalan kontrolli, kontrollin kohteet ja luottamus

Veli Verkko -luento 3.11.2022

ELSA SAARIKKOMÄKI

Yksityisen turvallisuusalan väkivaltatapaukset ovat viime aikoina tuoneet alan ongelma-kohtia esille. Yksityistä turvallisuusalaa on tutkittu enenevässä määrin kriminologian alalla, mutta silti huomattavasti vähemmän kuin perinteistä valtion rikoskontrollia, kuten poliisia. Artikkelini nostaa esiin, että rikoskontrollin yksityistämiskehitys ja sen moninaiset seuraukset ovat jääneet liian vähälle huomiolle. Yksityisen turvallisuusalan nopea kasvu ja sen roolin laajentuminen julkiselle kentälle kertoo merkittävästä yhteiskunnallisesta muutoksesta. Tässä artikkelissa käyn läpi, mitä tiedetään yksityisen turvallisuusalan kontrollista niiden näkökulmista, jotka julkisessa, puolijulkisessa ja yksityisessä tilassa kohtaavat tätä kontrollia. Tulosten mukaan luottamus yksityiseen turvallisuusalaan on vähäisempää kuin poliisiin. Nuorilla ja vähemmistöryhmillä on epäluottamusta lisääviä kokemuksia häätämistä, kovista otteista ja epäasiallisesta käytöksestä. Esimerkiksi etnisen profiloinnin kokemuksiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota, jotta voidaan edistää yhdenvertaisuutta ja vähentää syrjäytymistä. Nuoria kunnioittavalla suhtautumisella voidaan luoda positiivisia suhteita ja luottamusta. Artikkelini painottaa, että turvallisuuden yksityistämiskehitystä on tarve ymmärtää aiempaa laajemmin. Keskittyminen pistemäisesti esimerkiksi turva-alan väkivallan ehkäisyyn ja koulutuksen lisäämiseen on tärkeää, mutta ei yksin riitä, vaan tarvitaan lisäksi syvällisempää keskustelua alan roolista ja rakenteellisista ongelmista. Kriminologisessa tutkimuksessa on tärkeää huomioida kontrollitutkimus laajasti, sisältäen niin rikoskontrollin muutokset kuin sen seurauksetkin. Tutkimusta on kehitettävä moniulotteisesti ja monimenetelmällisesti.

Suomen Kriminologinen Yhdistys ry myönsi kriminologian dosentti Elsa Saarikkomäelle ensimmäisen Veli Verkko -palkinnon marraskuussa 2022. Palkinto myönnettiin poikkeuksellisesti kontribuutiosta kriminologiaan. Palkinnon myöntämisen yhteydessä Saarikkomäki piti Veli Verkko -luennon 3.11.2022, johon tämä kirjoitus perustuu.

ALKUSANAT: Keskustelua yksityisen turvallisuusalan väkivallasta, ylilyönneistä ja etnisestä profiloinnista

Tässä kirjoituksessa teen koontia aiemmasta tutkimuksestani yksityisen turvallisuusalan kontrollista. Kirjoitus käsittelee yksityisen turvallisuusalan kasvun merkitystä tyypillisille kontrollin kohteille, valtaväestönuorille

ja rodullistetuille etnisille vähemmistönuorille, sekä luottamuksen tutkimusta. Alkuun kuvaan tätä laajaa rikoskontrollin kentällä tapahtunutta muutosta. Meillä on kuitenkin vasta vähän tietoa tästä sektorista, joka on tullut poliisin rinnalle tekemään osin hyvin samanlaisia tehtäviä, vaikkakin yksityiseen

toimintalogiikkaan perustuen. Tutkimusesi-
merkkien avulla nostan esiin monimenetel-
mällisen ja laadullisen tutkimuksen mahdol-
lisuuksia ja tarpeita kriminologian kentällä.

Melko pian pitämäni Veli Verkko -luennon
jälkeen uutisiin nousi monia yksityisen tur-
vallisuusalan merkittäviä epäkohtia. Marras-
kuussa 2022 uutisoitiin ensin etnisestä profi-
loinnista, sisäänpääsyn estämisestä ravinto-
loihin ja siitä, että vartiointiliikkeen työnteki-
jöllä oli ihmisten oletettuun alkuperään pe-
rustuvia koodeja (Mattsson & Mannila,
7.11.2022). Joulukuussa 2022 esiin tulivat ti-
lanteet, joissa yksityisen turvallisuusalan toi-
mijat olivat pahoinpidelleet useita heikossa
asemassa olleita ihmisiä ja kuvanneet pa-
hoinpitelyitä (Lehtinen & Karppi,
26.12.2022). Syksyllä 2023 syyttäjät on nos-
tanut syytteet 15 järjestyksenvalvojaa vas-
taan pahoinpitelyrikoksista ja virkarikok-
sista. Alkuvuodesta 2023 esiin tuli poikkeuk-
sellinen tapaus, jossa nainen kuoli kuuden
yksityisen turvallisuusalan toimijoiden ote-
teessa. Asiaa on tutkittu kuolemantuottamuk-
sena (Länsi-Uudenmaan poliisilaitos,
9.1.2023). Syyttäjät on nostanut tästä syytteen
syksyllä 2023. Asioista uutisoitiin laajasti ja
sisäministeri ilmoitti tekevänsä laajan selvi-
tyksen yksityisen turvallisuusalan säänte-
lystä, valvonnasta ja koulutuksesta (sisämi-
nisteriö 27.1.2023, SM006:00/2023). Media-
keskustelu keskittyi tapausten raportointiin ja
esimerkiksi voimankäytön koulutuksen riit-
tävydestä keskusteltiin vilkkaasti. Keskus-
telusta jäi pitkälti kuitenkin puuttumaan laa-
jempi ymmärrys siitä, kuinka merkittävästä
yhteiskunnallisesta ja rikoskontrollin muu-
toksesta on kyse ja kuinka laajoja seurauksia
tällä muutoksella voi olla.

Alaa pidempään tutkineena yksityisen turval-
liusalan liiallinen voimankäyttö ja etniseen
profilointiin viittaava toiminta ei valitetta-
vasti tullut yllätyksenä. Kuvaan tässä artikke-
lissa aihepiiristä tekemääni tutkimusta ja tut-
kimuksen kehityslinjoja. Tämän perusteella

voidaan todeta, että kyse ei ole yksittäista-
pauksista, vaan syvistä rakenteellisista epä-
kohdista, joihin puuttumiseen tarvitaan sekä
valtion että turva-alan itsensä toimia.

Veli Verkko -luento

Rikoskontrollin yksityistämiskehitys

Kontrollitutkimus on keskeinen osa krimi-
nologiaa. Suomessa ja kansainvälisesti on
tehty pitkään tutkimusta esimerkiksi rikosoikeus-
järjestelmästä, vankilasta, poliisista, so-
siaalisesta kontrollista ja rikosseuraamuk-
sista. Tutkimus on kuitenkin pitkälti keskitty-
nyt perinteiseen kriminologian kohteeseen eli
julkiseen rikosoikeusjärjestelmään. Esitän,
ettei yksityistämiskehitykseksi kutsumaani
ilmiötä ole huomioitu riittävästi.

Rikoskontrolli ei ole muuttumatonta, vaan eri
ajassa ja paikassa muuttuvaa. Yksityisen tur-
vallisuusalan laajeneminen perinteisesti poliis-
iin ja julkisen sektorin alalle on yksi kes-
keisimpiä viime aikojen muutoksia. Kansain-
välisesti ”*policing*”-tutkimus on kriminologi-
assa monipuolista, mutta keskittynyt lähinnä
poliisiin. Alalle on pikkuhiljaa kuitenkin syn-
tynyt myös ”*plural policing*” -tutkimusala,
joka keskittyy yksityisen ja julkisen sektorien
moninaiisiin kontrollin verkostoihin (mm.
Shearing & Stenning, 1981; Wakefield,
2003; White & Gill, 2013; Gurinskaya &
Nalla, 2020; Hirschmann ym., 2022).

Perinteisesti rikoskontrolli on ollut valtion
vastuulla, mutta nyt kansainväliset yksityiset
yritykset ovat siinä enenevässä määrin mu-
kana. Yksityisen turvallisuusalan ajatellaan
usein joko korvanneen poliisia tai olevan täy-
sin uusi ala – tutkimusten mukaan ala on kui-
tenkin tullut poliisiin rinnalle laajentaen kont-
rolliverkostoa (esim. Shearing & Stenning,
1981; Jones & Newburn, 2002; Leloup &
White, 2021; Saarikkomäki ym., 2022). Kes-
keistä on alan muuttunut rooli rikoskontrol-

lissa: tänä päivänä ala ei valvo enää vain yksityistä tilaa, vaan myös julkista ja puolijulkista tilaa.

Valvonta on nykyisin läsnä kaikkialla kaupunkitilassa. Yksityisen turvallisuusalan kasvu on muuttanut kaupunkitilaa, niin valvonnan ja turvallisuuden luonnetta kuin ihmisten kokemuksia kontrollista. Yksityisellä sektorilla ja sen toimeksiantajilla on käytännössä paljon valtaa määrittää, mitä järjestyksellä ja turvallisuudella tarkoitetaan.

Yksityisen turvallisuusalan kasvu ei liity pelkästään yritysten markkinalogiikkaan ja kasvun vauhdittamiseen (esim. Koskela, 2009). Keskeistä on myös huomata julkisen sektorin rooli muutoksissa. Valtiovalta on mahdollistanut turvallisuusalan laajentumisen lisäämällä toimivaltuuksia ja luovuttamalla valtaa hoitaa julkisia tehtäviä ja puuttua perusoi-keuksiin. Vartijat ja järjestyksenvalvojat toimivat myös yhteistyössä poliisin kanssa. Yksityistä ja julkista alaa ei siten voida nähdä täysin erillisinä, vaan yksityinen sektori toimii julkisen kanssa yhteistyössä, lain määrittelemissä kohteissa ja sille myönnettyin toimivaltuuksin. Onkin todettu, että alan toimivaltuuksien sääntely ja yhteistyö poliisin kanssa lisää alan legitimitettä (Thumala ym., 2011; White, 2012).

Yksityistä turvallisuusalaa koskeva kansainvälinen keskustelu keskittyi alkuun teoreettisiin debatteihin yksityisen turvallisuusalan kasvun syistä (esim. Shearing & Stenning, 1981; Jones & Newburn, 2002; White, 2012). Kansainvälistä tutkimusta on sittemmin kohdistettu myös poliisin ja yksityisen turvallisuusalan roolien moninaiseen sekoittumiseen ja määrittelyyn (esim. Gurinskaya & Nalla, 2020; Hirschmann ym., 2022). Suomessa tutkimusta on tehty jonkin verran esimerkiksi toimivaltuuksien ja valvonnan osalta (esim. Hautamäki, 2011). Empiirinen tutkimus on ollut Suomessa suhteellisen vähäistä, mutta lisääntymässä (tarkemmin esim. Paasonen &

Aaltonen, 2020; Saarikkomäki, 2017; Saarikkomäki & Alvesalo-Kuusi, 2020; Saarikkomäki ym., 2022). Näen olevan tärkeää edistää tietämystä kontrollin kohteiden näkökulmista ja luottamuksesta sekä kansainvälisellä että kotimaisella tutkimuskentällä.

Yksityinen turvallisuusala, luottamus ja tutkimuksen puute

Kansalaisten luottamusta poliisiin ja rikosoikeusjärjestelmään tutkitaan erityisesti prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden teorian avulla (engl. ”*procedural justice theory*”, PJT). Kiinnostus luottamuksen tutkimiseen on lisääntynyt, ja ala onkin kasvanut viime vuosina nopeasti (esim. Tyler, 1990; Jackson ym., 2012; Oberwittler & Roché, 2022; De Maillard, 2023).

Teorian mukaan kansalaisten käsitykset rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisesta kohtelusta ovat keskeinen järjestelmän luottamusta ja legitimitettä rakentava elementti. Tyler (1990) on keskeisessä tutkimuksessa kysynyt ”miksi ihmiset noudattavat lakia?” ja kääntänyt ajatuksen niin, että oikeudenmukaisuuden kokemuksen kautta muodostuva luottamus rikosoikeusjärjestelmään lisää lainkuuliaisuutta ja yhteistyöhalua. Luottamusta eivät niinkään rakenna käsitykset esimerkiksi poliisin tehokkuudesta tai sanktioista, vaan käsitykset reilusta, tasa-puolisesta ja kunnioittavasta kohtelusta (emt.).

Teoria perustuu lukuisiin empiirisiin väestötason poikkileikkaustutkimuksiin, joissa on usein tutkittu kyselyin yleisiä näkemyksiä luottamuksesta (Schaap & Saarikkomäki, 2022). Huomioitavaa on, että kyse on ihmisten käsityksistä luottamuksesta ja oikeudenmukaisesta kohtelusta (Tyler, 1990; Jackson ym., 2012; De Maillard, 2023). Kohtaaminen voi olla luottamusta lisäävä tai vähentävä, jopa väkivaltainen, ja voimakkaita tunteita

herättävä molemmissa osapuolissa (Saarikkomäki, 2017).

Teorian tutkimusta olen kehittänyt edelleen laadullisin menetelmin. Tutkimukseni ovat avanneet tietä laadulliselle prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden tutkimussuuntaukselle sekä etnisten vähemmistönuorten ja yksityisen turvallisuusalan suhteita käsittelevälle tutkimukselle (esim. Saarikkomäki, 2017; Saarikkomäki ym., 2021; Saarikkomäki & Alvesalo-Kuusi, 2020). Hiljattain esitimme myös teorian kaipaavan laajempaa kehittämistä (Schaap & Saarikkomäki, 2022).

Prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden tutkimuskentällä olen hahmottanut seuraavat tutkimustarpeet:

1. Tutkimusta julkaistaan paljon, mutta moni uusikin tutkimus keskittyy kuitenkin perinteisiin ja jo runsaasti tutkittuihin kyselytutkimusasetelmiin sekä vain käsitteiden testaamiseen (ks. edellä mainitut tutkimukset). Nämä tutkimukset ovat tuoneet tärkeitä tuloksia, mutta tarvitaan myös *monipuolisempia empiirisiä tutkimusasetelmia* ja laadullisia tutkimuksia. Asetelmia kehittämällä päästään myös kehittämään teoriaa ja sitä kautta luomaan uusia tutkimusasetelmia ja uutta tietoa.
2. Lisäksi *kontrollin kohteiden omat näkemykset ja kokemukset* jokapäiväisessä elämässä eivät ole olleet riittävän tutkimushuomion kohteena. Tutkimus on keskittynyt yleiseen luottamukseen, joka ei perustu välttämättä omiin kokemuksiin, tai erittele mistä luottamus rakentuu. Erityisesti marginalisoitujen ryhmien luottamuksen

rakentumisesta kaivattaisiin lisää tutkimusta.

3. Prosessuaalista oikeudenmukaisuutta ja käsityksiä luottamuksesta ei ole riittävästi tarkasteltu tässä muuttuneessa kontrollikontekstissa, jossa yksityinen turvallisuusala on tullut poliisin rinnalle. Tutkimuskentältä puuttuu tietoa luottamuksesta yksityiseen turvallisuusalaan tutkimushuomion keskittyessä pääosin poliisiin. Tältä osin puuttuu sekä kyselyettä laadullista tutkimustietoa. Viime aikoina tutkimuksia on tullut muutama (esim. Saarikkomäki, 2017; Gurinskaya & Nalla, 2020; Saarikkomäki & Lampela, 2022). Jatkossa myös teoriaa tulee kehittää, sillä yksityisen turvallisuusalan luottamuksen ja legitimitetin kysymykset eivät ole samanlaisia kuin julkisen toimijan.

Tarkastellessa etnisten vähemmistöjen ja yksityisen turvallisuusalan suhdetta prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden teorian näkökulmista tai sitä laajemmin, on tutkimuksia edelleen hämmästyttävän vähän (ks. myös Keskinen ym., 2018). Ihmisten kokemuksia yksityisestä turvallisuusalasta on siis tutkittu vähän verrattuna poliisiin.¹

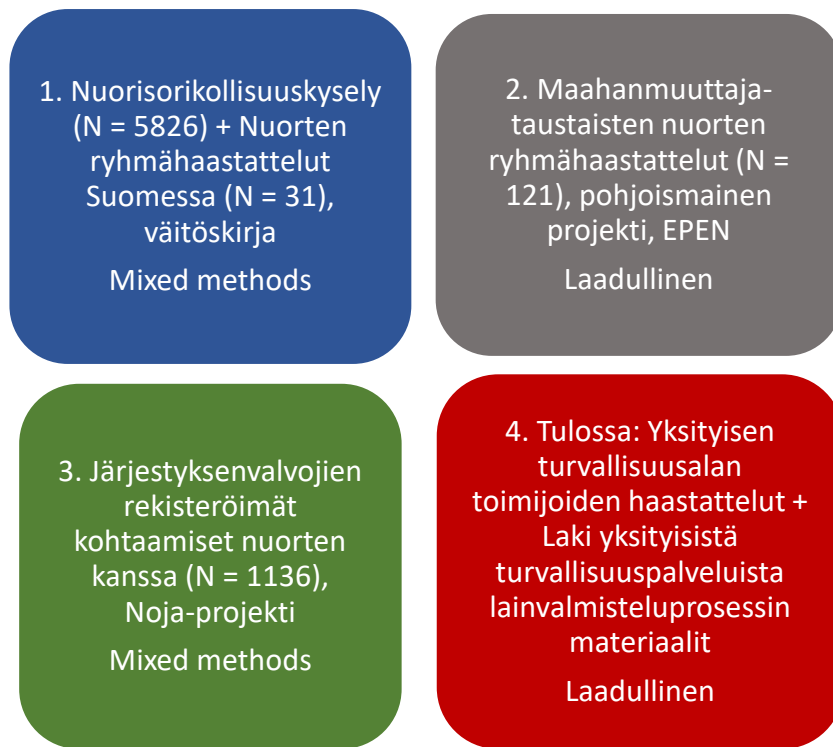
Laadullisten ja määrällisten aineistojen käyttö tutkimuksissani: yksityinen turvallisuusala ja luottamus

Kuviossa 1 näkyy, miten olen pyrkinyt tutkimaan edellä mainitsemiani tutkimusaukkoja erilaisin aineistoin ja menetelmin.

1. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (Krimo) sarjassa julkaistu väitöskirjani tarkasteli alaikäisten nuorten kokemuksia ja

¹ Esimerkiksi COST Police Stops -verkoston sivustolle (<https://polstops.eu/publications-resources/annotated-bibliography/>) on tehty poliisin pysäytyksistä

tutkimuskoontia. Kirjallisuutta on kattavasti verrattuna yksityistä turvallisuusalaa koskevaan tutkimukseen.

Kuvio 1. Erilaisten aineistojen käyttö projekteissa yksityisestä turvallisuusalasta.

luottamusta poliisiin ja yksityiseen turvallisuusalaan perustuen Nuorisoriikollisuuskysely- ja ryhmähaastatteluaineistoihin (Saarikomäki, 2017). Työ nosti esiin turvallisuusalan merkitystä kaupunkitilassa ja sen kontrollin laajuutta, sekä keskusteli kontrollin muutoksista, leimaamisteoriasta ja prosessuaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Tutkimus avasi kontrollitutkimusta narratiivisen kriminologian parissa.

2. Maahanmuuttajataustaisten vähemmistönuorten kokemuksiin poliisikontrollista paneuduin postdoc-hankkeessa, ja siitä tuli erityisen ajankohtainen Black Lives Matter -liikkeen myötä. Käytimme neljää pohjoismaata tarkastelevassa hankkeessa ryhmähaastatteluaineistoja (esim. Saarikomäki ym., 2021; Saarikomäki, 2021). Tutkimus keskittyi poliisiin, mutta yksityinen turvallisuusala nousi toistuvasti esiin (Saarikomäki & Alvesalo-Kuusi, 2020). Hankkeen artikkelit laajensivat keskusteluja prosessuaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja etnisestä profi-

loinnista. Sen lisäksi ne nostivat esiin poliisi-kohtaamisten merkitystä yhteiskuntaan kuulumiselle sekä kontrollin selektiivistä kohdistumista. Palaan hankkeeseen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3. Edelliset tutkimukseni korostivat, miten nuorten ja yksityisen turvallisuusalan kohtaamiset ovat toisinaan ongelmallisia, epäkunnioittavia, kovaotteisia, emotionaalisesti herkkiä sekä nuorten luottamusta ja tilankäytön mahdollisuuksia haastavia. Artikkelissa (Saarikomäki & Lampela, 2022) nostimme esiin myös vuorovaikutustilanteita, jotka vahvistivat luottamusta ja joissa nuoret saivat apua. Järjestyksenvalvojen koulutukseen ja rekrytointiin panostamalla luottamusta saatiin parannettua. Artikkelini tutki työmuotoa, jonka tarkoituksena on parantaa nuorten ja järjestyksenvalvojen suhteita. Otsikko ”Control, care, cooperation” – kontrollia, huolenpitoa ja yhteistyötä – kuvaa moninaisia suhteita. Nuorten näkökulmat ovat moninaisia; reflektioivia, positiivisia ja negatiivi-

sia. Analysoimme järjestyksenvalvojen raporteja, aineistoa, jollaista ei tietääkseni ole aiemmin käytetty kansainvälisestikään. Tulostemme mukaan koulutuksella ja keskittymisellä hyvään vuorovaikutukseen, pelkän häätämisen sijaan, vahvistettiin luottamusta ja nuorten asemaa.

4. Nykyinen tutkimusintressini keskittyy esimerkiksi a) yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kokemuksiin työroolistaan sekä b) kahden maan väliseen analyysiin siitä, millaisin argumentein lainsäädännössä on perusteltu yksityisen turvallisuusalan vallan lisäämistä, alan roolia suhteessa poliisiin ja roolin muutoksia (Aineistoina on toimijoiden haastattelut ja Turun yliopiston Lakitutka-palvelusta kerätty materiaali).

Yksityinen turvallisuusala, nuoret ja etnisen profilointi

Seuraavaksi esittelen *Experiences of policing among ethnic minority youth in the Nordic countries* (EPEN) -projektin tuloksia yksityisestä turvallisuusalasta. Hanke koski nuorten näkökulmia luottamuksesta poliisiin, ja 121 nuorta osallistui laadullisiin teemahaastatteluihin Pohjoismaissa (ks. esim. Saarikkomäki ym., 2021; Saarikkomäki, 2021). Maita vertaileva tutkimusasetelma oli kiinnostava, sillä saimme samanlaisia tuloksia kaikissa Pohjoismaissa poliisien osalta; vartijakohtaukset eivät kuitenkaan nousseet muualla esiin yhtä vahvasti kuin Suomessa.

Suomen osa-aineisto keskittyi vartijoihin ja järjestyksenvalvojiin. Haastattelujen lopussa oli kysymyksiä yksityisen turvallisuusalan toimijoista, mutta nuoret myös nostivat itse aiheen aktiivisesti esille. Haastatteluihin osallistui 30 nuorta yksilö- tai ryhmähaastatteluisissa. Nuoret olivat 15–23-vuotiaita (23 nuorta miestä ja 7 nuorta naista). Suurimmalla osalla (n = 23) oli monikulttuurinen tausta: he olivat syntyneet Suomessa, mutta vanhemmat olivat Euroopan ulkopuolelta.

Haastatellut nuoret olivat koulussa tai työelämässä, joten tutkimus ei käsitellyt kaikista marginalisoiduimpia ryhmiä. Rekrytoitaessa painotettiin, että hankkeessa tutkitaan luottamusta poliisin yleisellä tasolla, eivätkä sisäänottokriteereinä olleet omat kokemukset tai rikostausta. Lähes kaikki kontaktoimani nuoret, jotka täyttivät sisäänottokriteerit, osallistuivat haastatteluun.

Tuloksissa havaittiin, että lähes kaikilla oli kohtaamisia poliisien ja yksityisen turvallisuusalan kanssa, vaikka kohtaamisten määrä vaihteli (Saarikkomäki & Alvesalo-Kuusi, 2020; Saarikkomäki, 2021). Nuorten näkökulmat kohtaamisiin olivat hyvin moninaisia eivätkä he halunneet yleistää. Kontrollitoimijoita ymmärrettiin ja puhuttiin heidän ”tekevän vain työtään”. Parhaimmillaan oli reilujakin puuttumistilanteita, ja nuoret saivat apua. Lähes kaikille nuorille oli kuitenkin muodostunut epäreiluksi koettu tunne siitä, että epäily kohdistui toisinaan heihin pelkän oleilun tai olemuksen, heidän rodullistetun ihonvärinsä tai ”ulkomaalaiseksi” leimatun ulkonäkönsä, takia. He kuuluivat usein lauseen ”näytät epäilyttävältä”.

Yksityisen turvallisuusalan kontrolli kohdistui useimmiten tilan käyttöön, esimerkiksi oleiluun kauppakeskustilassa ja sieltä häätämiseen (Saarikkomäki & Alvesalo-Kuusi, 2020; Saarikkomäki, 2021). Yksityinen turvallisuusala puuttui nuorten käsitysten mukaan myös normirikkomuksiin. Lisäksi kontrolli kohdistui melko pieniin asioihin, kuten kovaan ääneen ja ryhmissä oleiluun. Erona väitöskirjaani (Saarikkomäki, 2017), usea osallistuja puhui kontrollin kohdistumisesta toistuvasti myös hyvin arkipäiväisiin asioihin. Esimerkiksi ruokakaupassa seurataan tai tutkitaan vaatteet, tai nuori on menossa harrastuksiin ja on jatkuvan kontrollin tai epäilevän katseen kohteena. Osa nuorista oli myös kokenut tai nähnyt kovia otteita, tai heihin oli kohdistunut rasistista kielenkäyttöä.

Nuoret vertasivat kohteluaan muihin samanlaisissa tilanteissa oleviin. Jos lähellä oli tapahtunut jotain, eikä muihin kiinnitetty huomiota, mutta heidän luoksensa tultiin, nuoret tulkitsivat epäilyn kohdistuneen heihin heidän oletetun ”ulkomaalaistaustansa” takia. Moni nuori oli syntynyt Suomessa, joten kohtaamiset haastoivat yhteiskuntaan kuulumista (Saarikkomäki ym., 2021).

Haastattelujen perusteella havaittiin myös, että nuorilla oli tarve kehittää erilaisia ”strategioita” arkielämän kohtaamisten ja syrjintäkokemusten hallintaan (Saarikkomäki ym., 2023). Näillä pyrittiin välttämään arkipäivän kontrollia käytännössä, tai ajatuksen tasolla ymmärtämään ja vastustamaan koettua syrjintää. Toisinaan nuoret myös yrittivät olla ystävällisiä tai puhua vastaan ja kyseenalaistaa pysäytyksiä. Osa kertoi kekseliäistä selviytymiskeinoista, kuten alla olevassa esimerkissä.

B2: Olin Alepassa, siinä oli yks vartija, ja mä olin ihan kaupassa ostamassa jotain eväitä, ja yhtäkkiä se vaan seurasi mua, aina kun mä katoin taakse ni se oli siinä. Sit mä menin toiseen osastoon ja yhtäkkiä mä vaan huomasin et se tulee sinne. Sit mä katoin sitä päin ja hymyilin, en mä voinu tehdä mitään muuta. Mä vaan lähin kaupasta pois, en mä halunnu olla sille uhkaava. Mä halusin näyttää et miks sä teet mulle tälleen? Ainoo tapa oli hymyillä. (Nuori mies, EPEN-aineisto Suomi.)

On selvää, että kokemus yksityisen turvallisuusalan kovista otteista, rasismista tai väkivallasta haastaa luottamusta. Kiinnostavaa oli, että myös häätäminen, nimittely, pelottava tilanne tai etninen profilointi, saattoivat vaikuttaa suuresti yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen sekä luottamukseen.

Samoin kuin tutkimuksissa poliisin ja vähemmistön suhteista (esim. Søndergaard &

Hussein, 2022; Oberwittler & Roché, 2022; De Maillard, 2023), myös yksityistä turvallisuusalaa tutkittaessa havaittiin kokemuksia prosessuaalista oikeudenmukaisuutta ja luottamusta haastavista puuttumistoimista ja etnisestä profiloinnista (ks. myös Keskinen ym., 2018). Kohtaamiset yksityisen turvallisuusalan kanssa vaikeuttivat oikeutta käyttää tilaa ja nuoret kokivat, että heidät määriteltiin turvallisuusriskiksi.

Tulokset vartiointisektorin etnisen profiloinnin kokemuksista olivat samanlaisia kuin pääosin aikuisia koskevassa tutkimuksessa (Keskinen ym., 2018). Vertailukohteita on kuitenkin vähän, sillä yksityisestä turvallisuusalasta löytyy lähinnä vain toinen tutkimus Suomesta (Keskinen ym., 2018) sekä eräs yhdysvaltalainen tutkimus (O’Dougherty, 2006). Muutama tutkimus on tehty siitä, miten yksityisen turvallisuusalan toimijat itse välttävät tai perustelevat etnistä profilointia (Löfstrand, 2015; Søgaard, 2017). Lisäksi opinnäytetyön mukaan valikoivuutta voi esiintyä myös toimeksiantajalta tai yritysjohtolta tullessa: esimerkiksi kaupat raportoivat epäilyttäviksi koetuista henkilöistä yksityisen turvallisuusalan toimijoille (Järvinen, 2022). Vartijatkin ovat hankalassa tilanteessa esimerkiksi toimeksiantajan edellyttäessä profilointia, joten taustasyitä etsiessä on mentävä myös yksittäisiä toimijoita syvemmälle.

YHTEENVETO: Kriminologisen kontrollitutkimuksen kehityskohteita

Lopuksi nostan esille kriminologisen kontrollitutkimuksen kehityskohteita ja jatkotutkimustarpeita. Ensinnäkin tarvitaan menetelmällistä moninaisuutta kriminologisessa tutkimuksessa. Nostin esiin esimerkkinä prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden tutkimusparadigman ja kuinka siinä on herännyt tarve käyttää kvantitatiivisten aineistojen lisäksi

myös kvalitatiivisia aineistoja, tai *mixed methods* ja pitkittäistutkimusta. Prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden teoriaperinteen pyrkimys on tutkia kohtaamistilanteita, luottamusta ja vuorovaikutusta. Siten on erikoista, että menetelminä on käytetty lähinnä kyselyitä, eikä juurikaan haastattelu- tai havainnointiaineistoja (Schaap & Saarikkomäki, 2022). Laadullinen ote paljasti myös teorian heikkouksia ja kehittämistarpeita. Lisäksi maiden välinen vertailu oli hyödyllistä ja jatkossakin kannatettavaa. Teorian ja tutkimusasetelmien kehittäminen on tärkeää, jotta muuttuvasta maailmasta saadaan ajantasaista ja monipuolista tietoa.

Toiseksi kriminologinen tutkimus on pitkälti keskittynyt julkiseen rikosoikeusjärjestelmään ja poliisiin, eikä muuttuvaa turvallisuuskentän alaa ole huomioitu riittävästi. Alussa kuvaamani perustavanlaatuiset muutokset rikoskontrollin ja turvallisuuden hallinnan kentällä nostavat tarpeen tutkia ilmiöitä laajemmin. Empiiriset tutkimukset ovat herättäneet tarpeen pohtia turvallisuuden yksityistämiskehitystä ja alan valtaa ja legitimitettä. Yksityistä turvallisuusalaa koskevaa tutkimusta olisi syytä ylipäänsä lisätä ja kehittää, alkuun esimerkiksi vertailemalla poliisitutkimuskentällä tehtyyn, mutta sen jälkeen vieden tutkimusta eteenpäin.

Tämä koskee myös prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden tutkimusparadigmaa. Aiemmassa tutkimuksessa on usein valtio ja legitimitetti keskeinen fokus, ja taustalla näkyy normatiivinen näkökulma poliisista; tärkeää olisi kuitenkin valtarakenteiden ja marginalisoitujen ryhmien kokemusten huomioiminen (Schaap & Saarikkomäki, 2022). Tutkimusasetelmia suunniteltaessa prosessuaalista oikeudenmukaisuutta ja ”*plural policing*” -kenttää tulisi yhdistää, eli painottaa luottamuksen ja kokemusten tutkimista. Yksityisen turvallisuusalan lisääminen tutkimuskentälle tuo esille kuitenkin uusia kiin-

nostavia kysymyksiä, koska ala ei ole julkinen toimija, vaikka toimiikin osin samantapaisissa tehtävissä kuin poliisi. Luottamuksen ja legitimitetin kysymykset ovat siten erilaisia.

Kriminologisessa kontrollitutkimuksessa on tarkasteltava moninaisia vaikutuksia eikä pelkästään rikollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Keskeiseksi kysymykseksi aineistojen pohjalta nousikin, miten kontrolli vaikuttaa laajasti ihmisen yhteiskuntaan kuulumiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kontrollilla voidaan luoda epäreiluksi koettuja ja syrjäyttäviä käytäntöjä ja leimoja, ja sitä kautta sillä voi olla jopa rikollisuutta lisääviä vaikutuksia, tai luottamusta, kuulumista ja avun tunnetta lisääviä kohtaamisia.

Jälkisanat

Alkuvuonna 2023 ja vuodenvaihteessa esiin tulleet yksityisen turvallisuusalan väkivalta- tapaukset nostivat aiheen tärkeyden myös julkiseen keskusteluun. Keskustelusta puuttui kuitenkin laajempi ymmärrys rikoskontrollin ja turvallisuuden hallinnan muutoksista sekä muutosten yhteiskunnallisista merkityksistä. Kontrollitutkimuksessa voidaan kääntää katse myös kontrollitoimijoiden rikoksiin ja epäasiallisiin toimiin, valvonnan puutteisiin tai niiden taustalla oleviin rakenteellisiin syihin. Rikoskontrollin yksityistämiskehitystä ja alan ongelmakohtia on syytä ymmärtää pintaa syvemmälle, jotta voimme puuttua myös haitallisiin seurauksiin. Keskittyminen turva-alan väkivallan ehkäisyyn ja koulutuksen lisäämiseen on tärkeää ja hyödyttää kaikkia osapuolia, mutta se ei yksin tai pistemäisenä riitä, vaan jatkossa tarvitaan syvällisempää tietoa alan roolista ja rakenteellisista ongelmista. Kriminologinen kontrollitutkimus voi tarjota monia mahdollisuuksia jatkotutkimuksille ja sitä kautta myös yhteiskunnassa ilmenevien ongelmien ratkaisuun.

KIRJALLISUUS

- De Maillard, J. (2023). Experiencing Police Stops in France. *European Journal of Policing Studies*, (6)1, 5–26.
<https://doi.org/10.5553/EJPS/2034760X2022001003>
- Gurinskaya, A. & Nalla, M. K. (2020). Citizen satisfaction with private police in Russia: Does satisfaction with public police matter? *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 36(1), 4–18.
<https://doi.org/10.1771/104398621989021>
- Hautamäki, T. (2011). *Yksityisen turvallisuusalan valvonta*. Lisensiaatintutkielma, Vaasan yliopisto.
- Hirschmann, N., John, T., Reichl F., & Garand, J. A. (toim.). (2022). *Plural Policing in the Global North*. Springer, Cham.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-16273-2>
- Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P., & Tyler, T. R. (2012). Why do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions. *British Journal of Criminology*, 52, 1051–1071.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azs032>
- Jones, T. & Newburn, T. (2002). The Transformation of Policing? *Understanding Current Trends in Policing Systems*, *British Journal of Criminology*, 42(1), 129–146. <https://doi.org/10.1093/bjc/42.1.129>
- Järvinen, E. (2022). *Etnisen profiiloinnin kontrollointi ja välttäminen yksityisellä turvallisuusallalla*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022062950509>
- Keskinen, S., Aminkeng Atabong, A., Himanen, M., Kivijärvi, A., Osazee, U., Pöyhölä, N., & Rousku, V. (2018). *Py-säytetyt - Etninen profiilointi Suomessa*. SSHK Notat 1/2018. Helsingin yliopisto.
- Koskela, H. (2009). *Pelkokierre: Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Gaudeamus.
- Lehtinen, D. & Karppi, T. (26.12.2022). Poliisi otti kiinni kuusi järjestyksenvalvojaa pahoinpitelyistä epäiltyinä – turvapalvelu käynnisti sisäisen tutkinnan. *Yle Uutiset*. Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20010337>
- Leloup, P. & White, A. (2021). Questioning Anglocentrism in plural policing studies: Private security regulation in Belgium and the United Kingdom. *European Journal of Criminology*, 20(2), 381–781.
<https://doi.org/10.1177/14773708211014853>
- Länsi-Uudenmaan poliisilaitos. (9.1.2023). Poliisi jatkaa tutkintaa tapauksessa, jossa henkilö menehtyi vartijoiden voimankäyttötilanteessa 7.1. Saatavilla: <https://poliisi.fi/-/poliisi-jatkaa-tutkintaa-tapauksessa-jossa-henkilo-menehtyi-vartijoiden-voimankayttotilanteessa-7.1>
- Löfstrand, C. H. (2015). Private security policing by ‘ethnic matching’ in Swedish suburbs: avoiding and managing accusations of ethnic discrimination, *Policing and Society*, 25(2), 150–169.
<https://doi.org/10.1080/10439463.2013.817996>
- Mattsson, I. & Mannila, S. (7.11.2022). Två stora väktarföretag använder koder för romer, afrikaner och asiater – väktare: ”Jag vill inte behandla människor som endast en del av en viss grupp”. *Yle Svenska*. Saatavilla: <https://svenska.yle.fi/a/7-10022573>
- O’Dougherty, M. (2006). Public Relations, Private Security: Managing Youth and Race at the Mall of America. *Environment and Planning D: Society and Space*, 24(1), 131–154.
<https://doi.org/10.1068/d64j>
- Oberwittler, D. & Roché, S. (2022). How institutional contexts shape police-adolescent encounters. *A study of France and Germany*, *Policing and Society*, 32(3),

- 378–410.
<https://doi.org/10.1080/10439463.2022.2037553>
- Paasonen, J. & Aaltonen, M. (2020). Violent victimization, fear of crime, and experiences of criminal justice processes among security personnel in Finland: evidence from survey data. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 36(1), 161–172.
<https://doi.org/10.1177/1043986219890207>
- Saarikkomäki, E. (2017). *Trust in Public and Private Policing: Young People's Encounters with the Police and Private Security Guards*. Research Report 3, Helsinki: University of Helsinki, Institute of Criminology and Legal Policy.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/174814>
- Saarikkomäki, E. (2021). Etnisten vähemmistönuorten kokemukset virallisesta kontrollista ja leimasta. *Kriminologia*, 1(1), 20–38. <https://kriminologia.journal.fi/article/view/109018>
- Saarikkomäki, E. & Alvesalo-Kuusi, A. (2020). Ethnic Minority Youths' Encounters With Private Security Guards: Unwelcome in the City Space. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 36(1), 128–143.
<https://doi.org/10.1177/1043986219890205>
- Saarikkomäki, E. & Lampela, P. (2022). Improving private security–youth relations in quasi-public spaces: control, care, cooperation. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 46(1), 15–30.
<https://doi.org/10.1080/01924036.2021.1899000>
- Saarikkomäki, E., Paasonen, J. & Haarla, S. (2022). Trust in Private Security: Current Research in Finland. Teoksessa N. Hirschmann, T. John, F. Reichl & J. A. Garand (toim.) *Plural Policing in the Global North* (s. 177–195). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-16273-2_10
- Saarikkomäki, E., Haller, M. B., Solhjell, R., Alvesalo-Kuusi, A., Kolind, T., Hunt, G., & Burcar Alm, V. (2021). Suspected or protected? Perceptions of procedural justice in ethnic minority youth's descriptions of police relations. *Policing and Society*, 31(4), 386–401.
<https://doi.org/10.1080/10439463.2020.1747462>
- Saarikkomäki, E., Solhjell, R., & Wästerfors, D. (2023). Dealing with police stops: how young people with ethnic minority backgrounds narrate their ways of managing over-policing in the Nordic countries. *Policing and Society*, 33(8), 937–952.
<https://doi.org/10.1080/10439463.2023.216838>
- Schaap, D. & Saarikkomäki, E. (2022). Rethinking police procedural justice. *Theoretical Criminology*, 26(3), 416–433.
<https://doi.org/10.1177/13624806211056680>
- Shearing, C.D. & Stenning, P.C. (1981). Modern private security: its growth and implications. *Crime and Justice*, 3/1981, 193–245.
<https://www.jstor.org/stable/1147380>
- Sisäministeriö. (27.1.2023). Työryhmä arvioidaan yksityisen turvallisuusalan ohjausta, valvontaa ja koulutusta. Saattavilla: <https://intermin.fi/-/tyoryhma-arvioidaan-yksityisen-turvallisuusalan-ohjausta-valvontaa-ja-koulutusta>
- Sisäministeriö SM006:00/2023. *Yksityisen turvallisuusalan koulutusta, ohjausta ja valvontaa selvittävä työryhmä* (6.2.2023–31.5.2023).
- Søgaard, T.F. (2017). Ethnicity and the policing of nightclub accessibility in the Danish night-time economy. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 24(3), 256–264.

<https://doi.org/10.1080/09687637.2017.1279588>

- Søndergaard, J. K. & Hussein, T. (2022). *Etnisk Profilerings – Hovedresultater fra tre undersøgelser*. Institut for Menneskerettigheder.
- Thumala, A., Goold, B. & Loader, I. (2011). A tainted trade? Moral ambivalence and legitimation work in the private security industry. *The British Journal of Sociology*, 62(2), 283–303.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2011.01365.x>
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. Yale University Press.
- Wakefield, A. (2003). *Selling Security: The Private Policing of Public Space*. Willan Publishing.
- White, Adam (2012). The new political economy of private security. *Theoretical Criminology*, 16(1), 85–101.
<https://doi.org/10.1177/1362480611410903>
- White, A. & Gill, M. (2013). The transformation of policing: from ratios to rationalities. *The British Journal of Criminology*, 53(1), 74–93.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azs049>

Rehabilitation, Recognition and Misrecognition

FERGUS MCNEILL

The paper is a lightly edited transcript of McNeill's plenary address at the Finnish Society of Criminology (Suomen Kriminologinen Yhdistys ry) Conference, which took place at the University of Eastern Finland in Joensuu on 3-4th November 2022.

INTRODUCTION

Even before I developed an academic interest in rehabilitation, I had a professional interest in these subjects. I worked in residential drug rehabilitation in the late 1980s and early 1990s, and then as a "justice social worker" (or probation officer) for most of the rest of the 1990s. So, I have been charged with the responsibility of supporting the rehabilitation of people in both those contexts.

But it is also important to acknowledge that even before the development of that professional interest, I had a personal interest in rehabilitation, as I think we all do. Probably the first time that I thought about rehabilitation (even if I did not use the term then) would have been when as a child I first recognised that I had hurt someone; most likely one of my parents or siblings. Since the relationship in question mattered to me, something had to be done about that hurt if we were going to restore the relationship and continue to get along together in the family in which my life was rooted.

So, rehabilitation – meaning here the process by which social relationships are restored after harm – is something which matters to all of us, whether or not we are touched by substance use problems or by criminal justice entanglement. But let me turn now towards that criminal justice context.

PUNISHMENT AND VIOLENCE

Both punishment and rehabilitation exist to address a problem of violence. By "violence" here I mean any action which violates those relationships of reciprocity on which our social life together depends. When we cause harm to one another, whether criminalised or not, we do violence to the social relationships on which our capacity to flourish as human beings depends.

Slavoj Žižek (2008), the Slovenian philosopher and cultural theorist, in his book *Violence*, helps us to look beyond our immediate, everyday understandings of interpersonal violence involving physical action and injury; a form of violence which as he notes has a "fascinating lure". Indeed, we seem to be endlessly fascinated by violence; whether watching or reading "Nordic noir" (or indeed "Tartan noir") stories about serial killers on the loose; or watching and enjoying violence in the context of sport, where it is corralled and regimented within frameworks of rules which makes it seem more acceptable.

But Žižek insists that we must also look beyond or behind that form of violence, which he labels "subjective violence", to understand the systemic violence that lies behind and beneath interpersonal conflict and harm. Here, he is referring to three forms of violence. One

is the violence embedded in language. Essentially, symbolic violence attributes a certain kind of spoiled identity and with it a kind of cultural de-valuing such that particular people (and social groups) come to be degraded in some way or other: It diminishes them as people (and fellow citizens) through the language used to describe them, and its symbolic power also produces material consequences.

Secondly, influenced by Marxism of course, Žižek argues that violence is also inherent in the social arrangements of capitalism, principally in the inequalities that produce very significant harms for specific populations, especially (but not exclusively) those on the wrong end of social inequalities.

Thirdly, he reminds us that we should attend to social arrangements and institutions that are themselves sustained by threats of legitimated violence. Obviously, since this is a criminology conference, we will easily recognise that prisons (but also probation and policing) are such institutions; the power of the police, the power of the probation officer, the power of the courts, the power of the prison staff, is ultimately underwritten by the possibility of them deploying lawful violence to neutralise a threat, or to secure compliance from or apply punishment to a fellow citizen. We may hope that this threat is not often enacted, but it is nonetheless what underlies the system of criminal justice. We know this because if people fail to comply and keep on failing to comply with the instructions of police and penal authorities then, eventually, these agents of the state will – at the very least – lay their hands on those people and put them in places where they would not choose to be. In any other circumstances, this would be a criminal offence. It is not an offence in this context only because the violence is state-legitimated.

Žižek, then, points to the importance of symbolic, structural and systemic violence and encourages us to look beyond our obsession with interpersonal violence. In Figure 1, I use this framework to highlight three sets of relationships in which we might be interested as criminologists. We might look at subjective, interpersonal violence recognising that that is crime or a subcategory of crime. We might see that the way that we respond to crime in the criminal justice system sometimes entails and represents systemic and symbolic violence. Being subjected to punishment does not only mean that you are subject to potential violence from agents of the state. It also means that you are degraded. In the process of being punished your citizenship is in a certain sense diminished. Garfinkel (1956), of course, wrote famously about status degradation ceremonies, with court proceedings being one such example.

So, we have subjective violence, through criminalisation and penalisation, leading to systemic and symbolic violence. But we also have plenty of criminological evidence that punishment produces or reinforces structural inequalities. In the populations of our prison systems and, to a certain extent, in the populations on our probation caseloads we find the most disadvantaged people in any society; and their unequal position is reinforced through processes of punishment. So, we can construct this diagram as a vicious circle, a recurring problem; inequalities underpin and provoke subjective violence; we respond with legitimated state violence; that violence reinforces the inequality, which may motivate further offending, which leads to further punishment, and so on and so on.

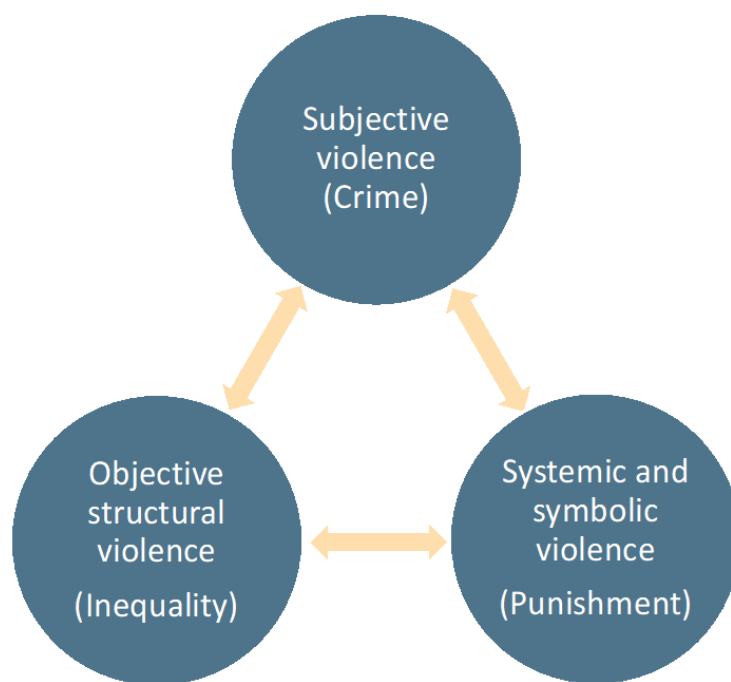

Figure 1. Forms of Violence.

VIOLENCE AND REHABILITATION

More narrowly, we need to ask what is the relationship between these forms of violence and rehabilitation? In the common sense understanding of rehabilitation, particularly amongst people who are in favour of it and optimistic about it, rehabilitation can be seen as a means of violence reduction. Rehabilitation can aim to help a person change so that they do not conduct themselves violently in future. That is a very important and very common meaning of rehabilitation. But equally, rehabilitation is often cast as an alternative to punishment, or as a way of reducing the adverse effects of punishment, thus seeking also to reduce symbolic and systemic violence, not just subjective or interpersonal violence.

However, on the other side of the argument critics of rehabilitation would argue that rehabilitation is itself an expression or form of violence. C.S. Lewis, who is now most famous as the writer of children's fiction (the Narnia books) was also a very popular theologian and essayist and an English language

academic at the University of Oxford. He wrote a very interesting critique of reformist approaches to punishment, suggesting that: “[of] all tyrannies, a tyranny sincerely exercised for the good of its victims may be the most oppressive” (Lewis, 1953, p. 228). The victims he has in mind here are “offenders”. What Lewis feared was that enthusiasm for supposedly scientific rehabilitation risked allowing crude mechanisms of psychological control to transform and change people who deserved both to be respected as autonomous individuals *and* to be punished. So-called scientific attempts to interfere with their character or personality were tyrannical in his assessment.

From a quite different perspective, Pat Carlen, a very distinguished English critical criminologist, in a paper entitled “Against rehabilitation: For reparative justice” argues:

...the ideal of rehabilitation is played out through different disciplinary, welfare and security rhetorics, and yet with always the

same effect: of malignantly returning poorer and already-disadvantaged law-breakers to their place at the same time as benignly keeping richer and more powerful criminals in theirs (Carlen, 2013, p. 90).

Certainly, I agree that the gravest of harms have been perpetuated not by the majority of people presently filling prisons; many of whom have little or nothing to be rehabilitated to. Indeed, this is a common complaint of critical criminologists: that all the "re"-words -- rehabilitation, reinsertion, reintegration, resocialisation -- peddle a myth that the people caught up in criminal justice were once habilitated, integrated, socialised and well-supported by a just and fair society against which they offended.

In an essay in the *British Journal of Criminology*, Zygmunt Bauman (2000) does not so much critique rehabilitation as declare it dead, because of the rise of a consumerist, postmodern, neoliberal society. Rehabilitation was once linked to a great collective project of social welfare and security associated with the rise of the post-war welfare states and with social democracy itself. But the late-modern demise of that project means that "[t]he question of 'rehabilitation' is today prominent less by its contentiousness than by its growing irrelevance" (Bauman, 2000, p. 210).

Yet, just a few years later, Francis Cullen, a very distinguished American criminologist, was advocating for:

a new pathway – one that draws on Americans' long-standing cultural belief in offender reformation and on the emergent "what works" scientific literature. We should reaffirm rehabilitation as corrections' guiding paradigm (Cullen, 2007, p. 728).

Choosing between these positions on rehabilitation and assessments of it is not straightforward, partly because the forms of violence in play are complicated and diverse, but also because the meanings of rehabilitation are complex and often unclear. We have a great word in the Scots dialect: "fankle". In English, its closest translation would be "tangle". But a fankle is more than a tangle; a person can be described as being "in a fankle" when they are in a state of confusion. I think rehabilitation is a fankled concept. We need to carefully disentangle its meanings and its different elements to try to understand what it is that we should oppose, and what it is that we should support.

I will come back to this de-fankling project later but let me end this introduction by clarifying the meaning of misrecognition, since this is the mirror that I want to hold up to rehabilitation in the remainder of this paper. Nancy Fraser, the American feminist and social theorist, suggests that if we want to pursue social justice, there are three Rs that we must attend to. One is the *redistribution* of material resources. Another is political *representation*, making sure that the voices of people are heard in decision-making that affect them. The third is *recognition*. Fraser argues that:

...people can also be prevented from interacting on terms of parity by institutionalized hierarchies of cultural value that deny them the requisite standing; in that case, they suffer from status inequality or misrecognition (Fraser, 2007, p. 20).

In other words, a person can be seriously disadvantaged where constructed norms and standards allow their voices and positions to be ignored or regarded as worthless while others are elevated and celebrated. Those denied the requisite standing suffer from status

inequality or "misrecognition". So, misrecognition denies status, maldistribution denies resources and misrepresentation denies voice. And in those conditions, there is no social justice.

With the scene set, in the next part of the paper, I will offer two contrasting examples of rehabilitation processes. One is, I think, a definitive example of *rehabilitation as misrecognition*. The second is an example of *rehabilitation as recognition*, so there may be something useful to learn from comparing the two. Comparing the two examples will, I hope, help us to assess the circumstances under which rehabilitation is violent and the circumstances under which it can support human flourishing and, perhaps, social justice.

Rehabilitation as Misrecognition: Teejay's story

Between 2012 and 2016 I was chair of the European Union-funded COST Action IS1106. This research network on offender supervision spanned 23 countries and had about 70 active members. We wanted to try to develop new methods and new concepts for studying penal supervision. One subgroup of the Action was interested in how people experienced such supervision. To that end, we tried to think of creative and innovative ways to explore those experiences, realising that interview-based research might be affected by selection and social desirability biases (Durnescu et al., 2013).

In our *Supervisible* project (Fitzgibbon et al., 2017), we tried a different approach. We used disposable or digital cameras to enable people who were or had been subject to supervision in Germany, England and Scotland to take pictures that represented what it felt like for them to be supervised. Then, in each country, we got the participants together, looked at the pictures and explored what they

communicated. Other colleagues ran a similar sister project called *Picturing Probation*, where we asked practitioners to take pictures that represented their work (Worrall et al., 2017). In a subsequent project called *Seen and Heard* we put a dozen of the photographs from these projects together and used them as stimulus materials in a songwriting workshop attended by people with experiences of supervision and (with the help of professional musicians) co-wrote songs that reflected further on these experiences.

In that songwriting workshop, I co-wrote a song called *Blankface* with a man called Teejay. He had also taken part in the Scottish fieldwork for the *Supervisible* project. Previously, I have written in detail both about Teejay's photography and about the songwriting process (McNeill, 2019). To summarise here, Teejay is a Glaswegian, working class man in his 50s. Long since released from the custodial part of a life sentence imposed in his youth, he is now serving life licence parole in the community. He will be on this kind of parole for the rest of his life unless he is recalled to custody. When I first met him (around 2014), his time in prison was already long distant: indeed, he had already spent more than 10 years under supervision in the community. We met a few times over the course of a couple of years and have stayed in touch since.

In the songwriting workshop, Teejay was drawn to four pictures that had been hung next to each other on a wall. One showed a Dutch probation officer across a desk in an interview room; she looks tired and is staring blankly past the camera. Another showed the sliding doors of a Dutch probation office. The third picture, taken by a German man subjected to post release supervision, showed an alarm clock at midnight: zero hours. The fourth was taken by a Scottish man subject to a community sentence. It shows the shadows cast by two men who have climbed onto a

children's climbing frame, with one higher than the other. Both look as if they are caught in a net or web.

Teejay recognised the blank-faced expression of the Dutch probation officer and suggested that, as her supervisee, he would have offered a blank face in return. He supposed that they would never connect, and that the supervision order would inevitably be breached so that he'd return to prison, through the sliding doors. Then, at zero hours, he'd be re-released and the cycle would repeat. Over the course of a couple of days, we worked together on a song that developed this narrative and set it to suitable music; a kind of "rising lament" as we called it.¹

I have reproduced the song's lyrics here:

*The clock spins, zero hour begins
This is the end, the end again
Here sits Blankface and she spins my tale
I've stopped listening now I know that I'll fail*

*Tick by tick and line by line
Thread by thread now you weave mine
A web of shadows, a silk spun tomb
A windowless room, windowless room*

*Sliding doors open and they welcome me
in
This is the place, the place we pay for sin
These four seasons they reflect in glass
Trapped in a jar here where the time will
not pass*

*Tick by tick and line by line
Thread by thread now you weave mine
A web of shadows, a silk spun tomb
A windowless room, windowless room*

*One day ending, a new day begins
Tick says "he'll do it", again and again and
again
You see what you want but I know it's not
real
Anyone out there who can feel what I feel?*

I play this song to my students from time to time and ask them what feelings it evokes. They tend to say things like hopelessness, despair, frustration, being trapped, being lost, being misunderstood.

Thinking about the song as a representation of (imagined) misrecognition, we might say that the Blankface is looking at Teejay but not seeing him; at least not as he sees himself. Instead, she is painting a picture or spinning a tale of him through the process of filling in the paperwork of the penal system; perhaps the risk assessment form: "Tick by tick and line by line". In the song, the metaphor switches to "thread by thread", referencing the spider's web, a "web of shadows"; and then a "windowless room", indicating no escape from this misrecognition. Indeed, Teejay said directly in reference to the fourth picture that the criminal justice system is like a spider's web. "The more you struggle, the more tightly bound you become". To me, that seems a very vivid description of the systemic violence of the criminal justice system. Indeed, right at the end of the song, there is a very strong and clear claim of misrecognition: "You see what you want but I know it's not real, anyone out there who can feel what I feel?"

In my 2019 paper, I used my encounters with Teejay to develop the idea of the "Malopticon"; a spin on Jeremy Bentham's "Panopticon" prison design, which, of course, Michel Foucault used to illustrate the nature of disciplinary power. But I argued, contra Foucault,

---

¹ The song can be accessed here: <https://www.voxlinis.co.uk/media/blankface/>

that Teejay wasn't describing disciplinary punishment at all. His rehabilitation was no longer in question. The social workers that he is supervised by are not making any effort to discipline or change him. Yet the justice system still manages him as if he were somehow risky; in that sense, it sees him badly. It also (still) sees him as "bad" and projects that misjudgement, cementing him in his social position as a permanently degraded and risky subject. That misjudgement has material consequences for the rest of his life, it curtails his liberties, affects his participation in the labour market and his standing in his community. In every aspect of his life, he will always be someone under supervision, someone who cannot be trusted to direct his own life.

Rehabilitation as Recognition: Mary and Grace

Next, let me move on to my more positive example, Mary, who told me that the whole trajectory of her life was transformed by the intervention of a probation officer called Grace (both names, like Teejay, are pseudonyms). Mary was 17 years old when she was placed on probation for a second offence in the mid-1960s. She came to see me at my office in 2009 in response to a newspaper advert that I had placed asking people who had been on probation in the 1960s in Scotland to talk to me about their experiences. The events that Mary related, then, were more than 40 years in the past.

In the early 1960s, Mary had managed to get into a good high school after her family had moved from an inner-city slum to a new peripheral housing estate in Glasgow. She was working hard at school and aimed to achieve qualifications to allow her to become a journalist and travel the world: that was her dream. But, at the age of 15, her parents told her she would have to leave school and get a job in a factory. They were poor and needed

the money. This was what provoked Mary's rebellion, expressed in the minor offending which led to probation supervision.

She found the experience of court intensely embarrassing and degrading. The judge berated her for being a disgrace to her school and her family. Her first probation officer was an older woman who was very authoritarian, who she didn't relate to or engage with, and who simply reinforced the shame and the parental instruction to get a job and settle down. But after about six months, Mary's case was transferred to Grace Carswell. Here's how Mary described what happened next:

Mary: And I had to go to there, oh I can't remember, two or three weeks' time or something like that. But she said the letter would be sent. So, the letter came and I went to the office and I met Grace Carswell and I can honestly say Grace Carswell turned my life around.

Fergus: *Okay.*

Mary: We hit it off straight away, you know, she was really, really fantastic. And instead of having to, coming into town to the probation office, I ended up going to see her in a school, in a primary school which was just down the road and she said I was to go once a week, she saw me once a week. And it was really good, you know, I was able to tell her about my home life, you know, and how miserable that I felt and she asked me what I wanted to do with my life and, you know, we just hit it off, we just hit it off. And on the occasions, you know, she'd say occasionally to come to the office in town and I would go... and she'd take me to tea in town, it was called Miss Cranstoun's. Now, you must remember here I was a 17-year-old, terrible background, you know, I never had any money and she would take me into this beautiful tea-room, you know, where all these well-dressed

people were sitting and, with the cake-stand, the waiter coming and, you know, I'd be sitting – I was absolutely overawed – overawed with it! And I thought "Gosh, she's brought me here!", you know, she's brought me here. So then -

Fergus: *Just a bit – what did that convey to you, that she'd brought you there? What did it mean to you?*

Mary: *I think it said that she liked me and, you know, and she listened to what I was saying and also sitting there and looking round as well and I thought "I could be here too, I could do this as well", you know – "This is what I want to do, this is what I want to do".*

Fergus: *Okay.*

Mary: *And then it got on we started talking about what, you know, well she did ask me what I wanted to do and I had said to her, you know, I had always wanted to be a journalist and I had always wanted to travel, you know, and I told her I never got the opportunity, she knew all that.*

Fergus: *Uh-hu.*

Mary: *And then we started talking about that, you know, I... left school at 15, absolutely nothing, absolutely nothing and no qualifications whatsoever. So, she said to me about nursing, she said "Do you ever think about nursing Mary?" and of course I just laughed at her and I thought "Gosh, no, no, no". And I said, "I wouldn't get into nursing, I don't have any qualifications". She was looking at it from the aspect because I wanted to travel and I think, when I look back, she was saying "Here is your opportunity to travel". I also think, as well she knew, and I knew, that I had to get out of the environment that I was living in, you know, I had to get out of there or else nothing would have worked. So, she encouraged me to write and I wrote to Heystoun*

hospital..., so I wrote there and got the interview and thought "Oh my God" and went for the interview and I was accepted. I was accepted... to do an enrolled nurse two-year course then and I was absolutely delighted. My mother was not happy at all; she said I would last six weeks at it and of course she had to go and [get] – I think they called it a Provident cheque² or something -- a ten-pound Provident cheque because I had to get shoes and the wee fob watch and things like that.

Fergus: *Yeah, yeah.*

Mary: *And so, I started at Heystoun hospital and I think as well the good thing about it too was you had to live in so I was away. I was away from home, I was away from all the fighting, I was away from all that and I just went on from there. I did my general, I did my specialism, worked with [indigenous peoples in different countries] –*

Fergus: *Wow!*

Mary: *-- and worked in [Asia] and –*

Fergus: *So you got to travel!*

Mary: *I got to travel and really I can only say it was due to Grace, it was due to her. She got married – you know, she used to tell me things, you know, wee things – still very professional but she would tell me wee things. She told me when she got engaged and things like that. She got married and then she got pregnant very quickly after she got married but at that time too it was coming up to the end of my probation as well and that was it. Really, I have never looked back.*

What happened then in this encounter that was so life transforming? I have written in more detail about Mary's story in a forthcoming

---

² For working class Glaswegians, "Provident cheques" were a common means of securing credit,

in return for weekly repayments collected from the home.

ing book chapter (McNeill, 2023, forthcoming) but in brief, Grace recognised Mary. First, she moved towards her in social terms. Rather than maintaining the status hierarchy between them and the social distance that the power of the probation officer conferred, she moved towards her. She did so by practising hospitality. Elsewhere in the interview, Mary described how Grace shook her by the hand and asked her if she wanted something to drink. Grace also listened attentively to Mary's story and her circumstances. She didn't lecture her as the judge, her parents and the first probation officer had done. Instead, she heard and validated Mary's story, not imposing a different story on her. Then in the visit to the tearoom, Grace showed Mary her worth and her potential, as opposed to cementing her in the social position that she was so desperate to escape. Together they set about co-authoring a new story for Mary, including by licensing Mary's silence about discrediting aspects of her past. The results were undeniably transformative in precisely the way that rehabilitation seeks.

DISCUSSION:

Comparing Teejay and Mary

Comparing these two stories, Teejay's is an account (or a creative representation) of misrecognition by a Blankfaced social worker; a pen-pushing apparatchik in a system which is inhumane and disinterested, and which is only concerned to sort a person into a category in order to treat (or mistreat) them in a specific way. What he communicated was the feeling of being stuck in an unequal position, a vulnerable position, a degraded position; one which entails immobility, irrespective of how much he might have changed as a person. He cannot go anywhere, he cannot do anything, he cannot move on. By contrast, Mary was recognised by Grace, and this means that, for her, forward movement is possible, not just through the probation order

but beyond it in her wider life trajectory. As Mary put it, Grace showed her "the places I could go".

The two stories also illustrate a distinction that Edgardo Rotman made many years ago, between two different kinds of rehabilitation:

The authoritarian model of rehabilitation is really only a subtler version of the old repressive model, seeking compliance by means of intimidation and coercion... The anthropocentric or humanistic model of rehabilitation, on the other hand, grants primacy to the actual human being rather than metaphysical fixations or ideologies, which long served to justify the oppressive intervention of the state. Client-centred and basically voluntary, such rehabilitation is conceived more as a right of the citizen than as a privilege of the state... (Rotman, 1994, p. 292).

Teejay's account is of authoritarian rehabilitation, whereas Mary explains the effects of being involved in rehabilitation realised in a much more anthropocentric form.

However, scholars analysing what contemporary rehabilitation has in fact become in late modernity (and particularly in the Anglosphere), have noticed a dark side to the revival of rehabilitation through a "what works" lens in recent decades:

Rehabilitation is now typically justified in utilitarian terms: that is, as a technology capable of producing crime reduction outcomes and thus also an effective instrument of risk management/public protection: a penal technology which principally benefits not offenders themselves, but ra-

ther the "public at large" – not least communities of actual and potential victims. (Robinson, 2008, p. 439).

This recasting of rehabilitation as a risk management device creates legitimacy problems, both in the eyes of those that are nominally being rehabilitated, like Teejay, who resist and reject being treated as objects on whom the State operates in the interest of others, and in the eyes of the wider public. And for that public too, rehabilitation loses its legitimacy if it cannot demonstrate effectiveness in reducing reoffending and protecting them. Even if that claim can be supported in general terms via claims about reoffending rates, it may not survive in the face of high-profile examples of failure to rehabilitate or to supervise, however exceptional those cases may be.

What then is rehabilitation's future if, despite Bauman's prognosis, it has one at all? Robinson (2008) suggests that it is possible to foresee a "devolved" future for rehabilitation, where civic responsibility for helping people who have offended towards reform and reintegration comes to the fore once again, as it did in probation's origins in many countries. She suggests that this might also involve connecting rehabilitation more thoughtfully and more practically with reparative or restorative justice. Here, Robinson makes the subtle point that restorative practices, to the extent that they leave victims and communities satisfied, have utility, even if they fail to reduce crime.

Partly to try to make the case for this kind of future, in my "de-fankling" project (McNeill, 2014; Kirkwood & McNeill, 2015; Burke et al., 2018), I have articulated and (sometimes writing with others) refined a model of four inter-connected and inter-dependent forms of rehabilitation. *Personal rehabilitation* involves work that helps the individual to

change themselves, to develop their capacities and abilities, to explore their attitudes and values. Arguably, this has been the dominant concern of Anglophone criminology and Anglophone penal systems, often in the even narrower form of "correctional rehabilitation", which tends to assume that the thing to be corrected is the offending individual. But even when personal change is necessary and even when it happens, if the person is not judicially restored as a citizen, then they can't participate in society on equal terms; a criminal record can be a millstone around the returning citizen's neck, denying them access to the labour market and blunting their potential contribution as a citizen and a taxpayer. The blockage here is not within the person; it is caused by laws that states have passed which inhibit and constrain reintegration and participation. So, *legal or judicial rehabilitation* is also important.

Moral rehabilitation speaks to questions of reparative justice and of restoration and reconciliation between citizens. Even if the state considers that criminal matters are settled by the sentences courts impose, if victims and communities feel that justice has not been served, then there is no reconciliation. And for many people who have offended, a meaningful return to their community cannot happen safely and well without attending to such informal reconciliation. This also links to the fourth form: *social rehabilitation*. This concerns acceptance by others and belonging in community with others, so that when a citizen returns with new capacities to live well and contribute, and with their legal status restored, and where inter-personal reconciliation has been explored, then the wider community opens its doors and says, "Okay, you're back" or perhaps even "Welcome home" (Urie et al., 2017).

This acceptance, this sense of belonging in and to the community is obviously connected

to recognition. Indeed, all four forms of rehabilitation imply related kinds of recognition. Personal rehabilitation entails and requires recognition of personal potential and development. Legal rehabilitation requires recognition of restored and equal citizenship. Moral rehabilitation requires recognition of moral worth, of apology and reparation, and of restored membership of a polity. Ultimately, to be socially rehabilitated the returning citizen needs recognition as a legitimate, accepted and valued member of a community. To make all of this happen, the state has to commit and redistribute resources, and its professionals will likely have an important role to play. But it is in civil society and amongst our fellow citizens that reintegration happens (or fails to happen).

Conclusion

To conclude and to return to the questions with which I started, my argument is that rehabilitation can indeed be a form of state-imposed symbolic violence, at least when it is monological in nature. When the state and its agents impose narratives of people on people, then rehabilitation does symbolic violence and as a result faces fundamental problems in terms of its legitimacy. Furthermore, if those imposed narratives produce social immobility, including by reifying risk, then people subject to this form of penal power are stuck in a degraded position. This has been Teejay's experience.

In contrast, where rehabilitation recognises the worth and value of those that it engages, then it may find legitimacy, particularly when its practices and processes are dialogical. The Greek terms that lie behind the word dialogue refer to a "flow of meaning" between people; one which involves listening and hearing before speaking. It is through recognition and dialogue that for-

ward movement can be imagined and enabled; such an approach respects people both as they are and for what they can become. Grace understood the importance of that. She practiced dialogical rehabilitation.

Ultimately, Mary's experience and Grace's example also teaches us, I think, that rehabilitation may be less about enabling return to a condition that never existed and more about "reintegrative momentum" (Du Bois-Pedain, 2017); about moving forward. It is about generating that momentum, which also requires reparation, redistribution, representation, and recognition, and therefore the cooperation of the state with civil society and with citizens. Without owning those commitments and actively involving those collaborators, rehabilitation may indeed lapse into being, at best, ineffective and, at worst, violent.

REFERENCES

- Bauman, Z. (2000). Social issues of law and order, *British Journal of Criminology*, 40(2), 205–221.
<https://doi.org/10.1093/bjc/40.2.205>
- Carlen, P. (2013). Against Rehabilitation: For Reparative Justice. In K. Carrington, E. Ball, E. O'Brien, & J. Tauri (eds.) *Crime, Justice and Social Democracy – International Perspectives* (pp. 89–104). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1057/9781137008695_6
- Cullen, F. (2007). Make rehabilitation corrections' guiding paradigm. *Criminology and Public Policy*, 6(4), 717–728.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2007.00469.x>
- Du Bois-Pedain, A. (2017). Punishment as an inclusionary practice: Sentencing in a liberal constitutional state. In A. Du Bois-Pedain & A. Hart (eds.) *Criminal law*

- and the authority of the state*. Oxford: Hart.
- Durnescu, I., Enengl, C., & Grafl, C. (2013). Experiencing supervision. In F. McNeill & K. Beyens (eds.) *Offender Supervision in Europe* (pp. 19-50). Basingstoke: Palgrave.
https://doi.org/10.1057/9781137379191_2
- Fitzgibbon, W., Graebisch, C., & McNeill, F. (2017). Pervasive Punishment: Experiencing Supervision. In E. Carrabine & M. Brown (eds.) *The Routledge International Handbook of Visual Criminology* (pp. 305-319). London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315713281-24>
- Fraser, N. (2007). Reframing Justice in a Globalizing World. In T. Lovell (ed.) *Misrecognition, Social Inequality and Social Justice. Nancy Fraser and Pierre Bourdieu* (pp. 17–35). London and New York: Routledge.
- Garfinkel, H. (1956). Conditions of Successful Degradation Ceremonies, *American Journal of Sociology*, 61(5), 420-424.
<https://doi.org/10.1086/221800>
- Kirkwood, S. & McNeill, F. (2015). Integration and reintegration: Comparing pathways to citizenship through asylum and criminal justice. *Criminology & Criminal Justice*, 15(5), 511–526.
<https://doi.org/10.1177/1748895815575618>
- Lewis, C.S. (1953). The humanitarian theory of punishment. *Res Judicatae*, 6(230), 224–230.
- McNeill, F. (2014). Punishment as Rehabilitation. In G. Bruinsma & D. Weisburd (eds.) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 4195–4206). New York: Springer Science and Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5690-2_347
- McNeill, F. (2019). Mass supervision, misrecognition and the Malopticon. *Punishment and Society*, 21(2), 207-230.
<https://doi.org/10.1177/1462474518755137>
- McNeill, F. (2023, forthcoming). "The places I could go": A good story of probation. In L. Presser, J. Fleetwood, & S. Sandberg (eds.) *Good Stories: Telling Against Trouble*. New York and London: New York University Press.
- Robinson, G. (2008). Late-modern rehabilitation: The evolution of a penal strategy. *Punishment and Society*, 10(4), 429–445.
<https://doi.org/10.1177/1462474508095319>
- Rotman, E. (1990). *Beyond Punishment: A New View of the Rehabilitation of Criminal Offenders*. New York: Greenwood Press.
- Urie, A., McNeill, F., Cathcart Frödén, L., Collinson Scott, J., Crockett Thomas, P., Escobar, O., Macleod, S., & McKerracher, G. (2019). Reintegration, Hospitality and Hostility: Song-writing and Song-sharing in Criminal Justice. *Journal of Extreme Anthropology*, 3(1), 77-101.
<https://doi.org/10.5617/jea.6914>
- Worrall, A., Carr, N., & Robinson, G. (2017). Opening a window on probation cultures: A photographic imagination. In E. Carrabine & M. Brown (eds.) *The Routledge International Handbook of Visual Criminology* (pp. 268-279). London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315713281-21>
- Žižek, S. (2008). *Violence: Six Sideways Reflections*. New York: Picador Books.

Yksityisen turvallisuusalan kansainvälinen historia ja kehitystä selittävät taustatekijät

JYRI PAASONEN

Tämä kirjoitus pohjautuu Paasonen Yksityisen turvallisuusalan historia -teokseen ja hänen aiempaan Kriminologiablogin kirjoitukseensa.

Yksityinen turvallisuusala on kehittynyt valtiokohtaisesti. Tällä hetkellä useissa valtioissa käydään keskustelua yksityisen turvallisuusalan roolista ja sen merkityksestä yhteiskunnallisena toimijana, jolla on jo pitkä perinne (ks. esim. Johnston, 1992). Perinteisiä turvallisuusviranomaisten tehtäviä ulkoistetaan eri puolella maailmaa. Ulkoistaminen on herättänyt keskustelua siitä, heikkeneekö valtion suvereniteetti, kun julkisen vallan tehtäviä alkavat hoitaa entistä enemmän yksityiset toimijat. Yksityisen turvallisuusalan ja turvallisuusviranomaisten rajanveto on hämärtynyt, minkä myötä käydään keskustelua myös siitä, miten yksityinen turvallisuusala toimii ja kuinka sitä tulee valvoa. Yksityisen turvallisuusalan kasvun myötä valtiot ovat joutuneet kehittämään ja uudistamaan toimialan sääntelyä (Paasonen, 2021).

Yksityistä turvallisuusalaa koskeva kansainvälinen tutkimus on ollut vähäistä, jos sitä verrataan turvallisuusviranomaisiin liittyvään tutkimukseen, mutta se on lisääntynyt kuitenkin toimialan kasvun myötä. Yksityisen turvallisuusalan asemasta yhteiskunnissa alettiin kiinnostua 1970-luvun alussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa julkaistiin useita yksityiseen turvallisuusalaan liittyviä raportteja (esim. Kakalik & Wildhorn, 1971; O' Toole, 1978). Pian tämän jälkeen myös Kanadassa ja Isossa-Britanniassa julkaistiin toimialaan liittyen erilaisia julkaisuja ja tutkimuksia (esim. Draper, 1978; Shearing & Stenning, 1981).

Yksityinen turvallisuusala on kasvanut voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana, joten myös siihen liittyvä kansainvälinen tutkimus on painottunut toimialan kasvuun (esim. Bayley & Shearing, 1996; Johnston, 2000; Reiner, 2000). Tutkijat ovat tehneet useita kansallisia tutkimuksia yksityisestä turvallisuusalasta ja sen kehityksestä (esim. Saksasta Nogala & Sack, 1999; Ranskasta Ocqueteau, 2006; Venäjältä Volkov, 2002; Japanista Yoshida & Leishman, 2006; Etelä-Afrikasta Minnaar, 2005; Brasiliasta Wood & Cardia, 2006; Hollannista van Steden, 2007). Lisäksi on tehty tutkimuksia, joissa on vertailtu yksityisten turvallisuusalan kasvua ja kehitystä eri valtioissa (esim. South, 1994; de Waard, 1999).

Yksityisellä turvallisuusalalla on pitkä historia jo ennen kuin moderni poliisijärjestelmä luotiin yhteiskuntien teollistumisen myötä (Button, 2002). Tässä artikkelissa tarkastellaan toimialan alkutaipaleita 1800-luvulta lähtien Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Keski-Euroopassa. Lisäksi artikkelissa tarkastellaan yksityisen turvallisuusalan kehityksen taustatekijöitä ja sitä selittäviä erilaisia teorioita. Lopuksi esitetään kokoavia jottopäätöksiä.

ALLAN PINKERTON PERUSTAA YHDYSVALTOJEN ENSIMMÄISEN ETSIVÄTOIMISTON

Yhdysvalloissa etsivätoiminta sai yksityisellä sektorilla alkunsa tarpeesta, jota julkinen poliisi ei pystynyt täyttämään. Julkinen valvonta oli 1800-luvulla kehittämätöntä ja hajanaista sekä keskittynyt rikollisuuden torjunnan sijaan partioiden näkyvillä oloon. (Miller, 2019.) Näin ollen yksityisetsivistä tuli olennainen osa valvontaa, ja myöhemmin he jopa muokkasivat poliisin tutkintametoja (Ross, 2020, s. 25).

Yhdysvaltojen etsivätoiminta kehitettiin 1830-luvulla, ja ne laajenivat Allan Pinkertonin toimesta vuonna 1855 toimimaan suurten yritysten muun muassa huijauksiin ja kavalluksiin liittyvissä tutkimuksissa (Friedman, 1991, 1993). Myös junarosvot saivat kokea yksityisetsivien taidot 1860- ja 1870-luvuilla, kun esimerkiksi rautatiet, kaivosyritykset ja vakuutusyhtiöt palkkasivat yksityisetsiviä jahtaamaan karkulaisia ja soluttautumaan lainsuojattomien jengeihin (Morn, 1982).

Yhdysvalloissa alkoi 1800-luvulla vakiintua osassa alueita laaja käsitys siitä, milloin tappaminen on itsepuolustusta. Tämä käsitys heijastelee vallankumouksellista ja raja-alueiden ideologiaa, amerikkalaista asekulttuuria sekä niihin liittyviä ihanteita kunniasta ja miehisyydestä, mikä tuo mukanaan fyysisen vastaamisen uhkiin tai loukkauksiin. (Miller, 2020, s. 42)

Alun perin itsepuolustuksen piti olla hyökkääjää pakenevan henkilön viimeinen keino, mutta 1800- ja 1900-luvuilla tuomioistuimet ja oikeustieteilijät hylkäsivät ”pakeneemisvelvollisuuden” ja ”pidä oma puolesi” -näkemys sai kannatusta (Miller, 2020, s. 54). Tätä muutosta edistivät revolverin ja toistuvan kiväärin keksinnöt 1800-luvulla, joiden myötä pakeneminen muuttui vaikeammaksi ja monet ihmiset katsoivat, että yksilön hengen sekä maineen suojaaminen vaati välitöntä

reagointia pakenevien sijaan (Miller, 2020, s. 43).

Yksityisetsivät toimivatkin tosiasiallisena kansallisena poliisivoimana kuuden vuosikymmenen ajan 1870-luvulta lähtien. He täyttivät osa- ja liittovaltiollisen tason valvontapalvelujen puutteet, jotka olivat olemassa Federal Bureau of Investigationin (FBI) perustamiseen saakka, eli vuoteen 1935 asti. (Morn, 1982; Robertson, 2020, s. 117.)

CORNHILLIN KORULIIKKEEN RYÖSTÖ HERÄTTI KESKUSTELUN ISOSSA-BRITANNIASSA

Englannissa ja Walesissa rikosten syytteenpano oli 1800-luvun alussa pääosin uhrien, heidän perheidensä tai kavereidensa harteilla. Saatavilla olevien seurakunnan konstaapelien tai yövartijoiden tehtävänä oli lähinnä pidättää ja tuoda epäillyt henkilöt paikallisen henkikirjoittajan eteen, joka itse joko kuunteli tapauksen, siirsi sen korkeammalle viranomaiselle tai vakavimmissa rikkomuksissa oikeudenistuntoon, jota johti valtion nimittämä tuomari. Syytteenpanot olivat kuitenkin tuohon aikaan kalliita ja aikaa vieviä. (Cox & Devi-McGleish, 2020, s. 99.)

Vähemmän varakkaille ihmisille kansanomaiset ja epäviralliset oikeudenmukaisuuden muodot tarjosivatkin halvemmän ja yleensä välittömän vaihtoehdon kalliille oikeusjärjestelmälle. Tämä piti sisällään yhteisön jäsenten ilmaiseman kollektiivisen paheksunnan havaittuun loukkaavaan käytökseen. Epäiltyjä rikoksenteijöitä nöyryytettiin monilla tavoin, kuten kuljettamalla ja esittelemällä näyttävästi kaupungin läpi. Tätä ”kansanoikeutta” kansa käytti vaihtoehtona valtioperustaiselle rikosoikeusjärjestelmälle. (Cox & Devi-McGleish, 2020, s. 99–100.)

Painettu anteeksipyyntö oli myös yksi 1800-luvulla käytössä olleista keinoista saada oikeutta. Siinä sanomalehdessä julkaistiin anteeksipyyntö, jossa oli muun muassa rikoksentelekijän ja uhrien nimet, asuinpaikka, rikoksenteleko aika ja kuvaus rikoksesta. Lisäksi siinä oli usein toteamus uhrin käynnistämästä menettelystä rikoksentelekijää vastaan, mutta koska rikoksentelekijä julkisesti tunnustaa syyllisyytensä ja maksaa kaikki tarpeelliset kulut, uhri ystävällisesti pysäyttää virallisen syytteen espanon. Anteeksipyyntö päättyi yleensä juhlalliseen lupaukseen olla koskaan toistamasta rikosta. Tällainen käytäntö tyydytti yleensä sekä uhria että rikoksentelekijää. (Cox & Devi-McGleish, 2020, s. 100, 105.)

Painetut anteeksipyynnöt olivat sekä yksityisen että julkisen turvallisuuden ja oikeuden muoto, joka tarjosi mielenrauhaa uhrille ja osoitti muille ihmisille, että he olivat viattomia ja että heitä kohtaan oli tehty väärin. Lisäksi rikoksentelekijä säästyi mahdolliselta vankeusrangaistukselta ja pääsi jatkamaan elämäänsä yhteisönsä keskuudessa. (Cox & Devi-McGleish, 2020, s. 100–101, 111.)

Isossa-Britanniassa keskusteltiin Lontoossa vuonna 1865 tapahtuneen Cornhillin kuru liikkeen ryöstön jälkeen turvallisuudesta sekä sen muutoksesta, kenellä on vastuu rikosten torjunnasta. Tapaus ei ollut käännekohta turvallisuuden historiassa, vaan se toimi välietappina pidemmän ajan muutoksessa kaupallisista turvallisuuskäytänteistä, jotka perustuivat yksityisten omistajien suoraan, henkilökohtaiseen valvontaan, asiantuntijoiden tarjoamiin turvallisuusratkaisuihin sekä julkisella että yksityisellä puolella. (Churchill, 2020.)

Isossa-Britanniassa käytiin toisen kerran keskustelua valvonnan hoitamisesta 1900-luvun puolivälissä. Niin kauan kuin ihmiset muistivat, poliisit olivat aina kannustaneet kotitalouksia ja yrityksiä suojaamaan omaisuuttaan yksityisen turvallisuusalan tuotteilla ja palve-

luilla, kuten lukoilla, kassakaapeilla, hälyttimillä ja vartijoilla (kunhan vartijat eivät meneet kaduille). Tämä täydensi poliisin resursseja. (White, 2020, s. 78.)

Jotkut yksityisen turvallisuusalan yritykset olivat kuitenkin alkaneet tarjota alihankintana palveluita julkisilla alueilla. Tämä aiheutti närää, koska julkiset alueet olivat kuuluneet vain poliisille. Poliisille ongelmana oli se, kuinka toisaalta olla tekemisissä yksityisen turvallisuusalan yritysten kanssa ja saada rauhoitettua sivustakatsojat sekä toisaalta suojella ja vahvistaa poliisin johtoasemaa kaduilla. (White, 2020, s. 78–79.)

Ratkaisuksi keksittiin 1960-luvulla painostaa vartioimisliikkeet muodostamaan ammattiliiton pitkään vakiintuneiden ja kiistattomien turvasuojausyritysten kanssa sekä olla tekemisissä vain jälkimmäisten kanssa. Poliisin näkökulmasta tämä sai näyttämään siltä, että he olivat tekemisissä yksityisen turvallisuusalan kanssa, vaikka he yrittivät vältellä merkittävän yhteistyön muodostumista. (White, 2020, s. 79.)

RANSKASSA VALTIO RAJOITTI YKSITYISEN TURVALLISUUSALAN TOIMINTAA

Ranskassa 1800-luvulla poliisi vakoili työntekijöitä ja oli enimmäkseen huolissaan työelämän riidoista, kuten työntekijäyhdistysten ja johdon riidoista. Poliisi pelkäsi, että nämä johtaisivat järjestäytyneeseen hallituksen vastaiseen rintamaan. (Merriman, 2006.) Poliisin vakoojat palvelivatkin valtiota (Walton, 2015, s. 210).

Ranskassa kansalliset ja kunnalliset viranomaiset kiistelivät siitä, pitäisikö yksityisiä toimijoita käyttää rikollisuuden torjuntaan tai poliisitoimintaan. Etsivätoiminta oli kuitenkin pääosin valtion hallinnassa, kansalliset viranomaiset halusivat käyttää salaisia agent-

teja poliittiseen valvontaan, kun taas paikalliset pormestarit halusivat palkata poliisivakoojia soluttautumaan ryöstäjien ja varkaiden jengeihin. (Merriman, 2006.)

Näistä kahdesta valtion intressissä oli poliittinen valvonta, jossa salaisia taktiikoita päätettiin käyttää (Merriman, 2006). Viranomaisilla oli myös kaikista kehittynein ja kattavin valvontaverkosto (Ross, 2020, s. 33). Ranskan valtio rajoitti kuitenkin yksityisten toimijoiden toimivaltuuksia erityisesti rikosten tutkimisessa (Ross, 2020, s. 38).

YKSITYISEN TURVALLISUUSALAN KEHITYS SAKSASSA

Saksassa poliittiset kriisit muokkasivat niin valtiota kuin myös valvontaa 1900-luvulla. Esimerkiksi vallankumoukset, sodat ja Euroopan rajojen uudelleenmäärittelyt pitivät yllä kaaosta. Aselepo päätti taistelun länsirintamalla vuonna 1918. Aselevon jälkeisinä vuosina turvallisuuden tarjontaa määrittivät moninaisuus ja pirstoutuminen. (Large, 1980.)

Turvallisuutta tarjosivat tavallisten poliisien lisäksi epäsäännölliset sotilaalliset, puolisotilaalliset ja vapaaehtoiset joukot, kuten kansalaisvartijat (*Einwohnerwehren*) ja vapaajoukot (*Freikorps*). Samalla myös uudentyypisiä yksityisiä turvallisuuden ja valvonnan muotoja perustettiin. Ne eivät olleet kokonaan erillään turvallisuusviranomaisista, mikä hämärsi valtion ja yksityisen sektorin välistä rajaa. (Large, 1980.)

Saksassa sodan viimeisten vuosien aikainen luottamuspula jatkui sodan jälkeen. Yhteiskunnassa tapahtunut sodanaikainen mobilisointi ja militarisointi sekä sitä seurannut vallankumouksellinen toiminta selittivät tätä luottamuspulaa. (Altenhöner, 2008.) Yksityisten tiedustelupalveluiden syntyminen ja toiminnat kertoivat väestön luottamuspulasta

valtion turvallisuuskoneistoon (Altenhöner, 2020, s. 208–209).

Saksan tiedustelussa erottui vuosina 1918–1920 kolme asiaa: valvonnan lisääntyminen, perinteisten turvallisuutta ja tiedustelua tarjonneiden instituutioiden pirstoutuminen sekä valvonnan yksityistäminen. Yksityistäminen piti sisällään valtion toiminnan siirtämistä yksityisille toimijoille, kyseisten toimijoiden välisen yhteistyön ja verkostoitumisen tehostamisen sekä henkilöstön, rahoituksen ja tiedonvaihdon sekoittumisen. (Altenhöner, 2020, s. 208.) Myöhemmin valtion tilanteen vakautumisen ja normalisoitumisen aikoina sosiaalinen jännite helpottui ja yksityiset tiedustelupalvelut menettivät kannatuksensa (Altenhöner, 2020, s. 209).

KESKUSTELUA ALAN ROOLISTA JA SÄÄNTELYÄ BELGIASSA

Yksityisiä turvallisuusalan yrityksiä ja yksityisiä yövartijoita oli Belgiassa jo 1900-luvun alussa (Keunings, 2009, s. 66; Leloup, 2020). Ensimmäisen maailmansodan jälkeen yksityisen turvallisuusalan yritysten määrä jatkoi nousuaan (Leloup, 2020, s. 62). Vuonna 1934 käyttöön otettiin sääntelyä, jonka tarkoituksena oli kieltää puolisotilaalliset organisaatiot (Leloup, 2020, s. 60). Kaiken kaikkiaan yksityiseen turvallisuusalaan suhtauduttiin neutraalisti vuosina 1919–1939, kun taas vuosien 1945–1968 aikana alasta alettiin keskustella voimakkaammin (Leloup, 2020).

Vuodesta 1970 lähtien jatkuvasti laajeneva yksityinen turvallisuusala alkoi herättää kysymyksiä. Eri tahot olivat huolissaan alan tarkoituksesta ja pitivät alaa muutenkin epäilyttävänä. Erityisesti kaksi huolta nousi esille. Ensimmäisenä oli huoli ennen poliisille kuuluneiden tehtävien uudelleenjaosta, ja toisena yksityisen turvallisuusalan henkilöstön toimivaltuuksista sekä niiden mahdollistamista

ihmisoikeusloukkauksista. (Leloup, 2020, s. 59.)

1980-luvun alussa vallitsi yleinen yksimieliisyys siitä, että viralliselle poliisitoiminnalle kuului yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Yksityisen turvallisuusalan tehtävänä oli puolestaan suojella puhtaasti yksityisen ja kaupallisen puolen intressejä. Tutkimusten perusteella on kuitenkin jäänyt epäselväksi, kuinka paljon julkiset ja yksityiset turvallisuusalan toimijat olivat toistensa kanssa tekemisissä. (Leloup, 2020, s. 59.)

YKSITYISEN TURVALLISUUSALAN KEHITYKSEN TAUSTATEKIJÄT

Tutkijat ovat tarkastelleet yksityisen turvallisuusalan kehityksen taustatekijöitä. Kehityksen taustalla on katsottu olevan useita tekijöitä ja erilaisia teorioita. Yhtenä selitysteorianä on pidetty epäformaalin kontrollin teoriaa, jonka mukaan perinteiset auktoriteetit ovat heikentyneet yhteiskunnassa kaupungistumisen myötä. Tämä näkyy esimerkiksi turvallisuusalan toimijoihin kohdistuvien uhkauksien lisääntymisenä. Teorian mukaan juuri kaupungistuminen ja perinteisten perhearvojen muuttuminen ovat osaltaan johtaneet yksityisen turvallisuusalan kasvuun (Jones & Newburn, 2002).

Toisena selitysteorianä on käytetty fiskaalista teoriaa, jossa korostetaan turvallisuusviranomaisten väheneviä resursseja, joiden myötä yksityinen turvallisuusala on kasvanut. Turvallisuuden yksityistäminen ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista, koska usein yksityistämällä tarkoitetaan turvallisuuden ulkoistamista tai yksityisen ja julkisen välistä kilpailua. Yksityistämässä on katsottu olevan kysymys julkisen sektorin uudistamisesta, jossa perinteisiä julkisen sektorin tuottamia palveluita on annettu yksityisille toimijoille (George & Button, 2000, s. 33–34).

Yksityinen turvallisuusala on kasvattanut asiakaskuntaansa perinteisistä kaupan ja teollisuuden toimialoista uusiin sektoreihin. Monilla toimialoilla on haluttu keskittyä ydintoimintaan, minkä seurauksena turvallisuusalan toiminnot ovat ulkoistettu (McCrie, 2006). Tätä kehitystä ilmentää myös kolmantena selitysteorianä pidetty mass private property -teoria, jonka mukaan toimialan kasvua voidaan selittää yksityisten tilojen muuttumisella osin yleisiksi, julkisiksi tiloiksi (Shearing & Stenning, 1981). Kauppakeskukset ja muut vapaa-ajanviettopaikat ovat esimerkki juuri tällaisista uudenaikaisista puolijulkisista tiloista, joissa yksityisen turvallisuusalan toimijat huolehtivat turvallisuudesta. Nämä tilat ovat jääneet poliisin valvomien julkisten tilojen ulkopuolelle (van Steden & Sarre, 2010). Lisäksi yksityiset turvallisuusalan toimijat valvovat laajasti näiden tilojen edustoja samoin kuin julkisia liikenneasemia ja -välineitä. Tämä on herättänyt Suomessakin keskustelua kaupunkitilan muuttumisesta ja yksityisen turvallisuusalan roolista valvoa sitä. Keskustelussa on nostettu esille se, että yksityisestä turvallisuusalasta on tullut kehityksen myötä merkittävä julkisen vallan käyttäjä ja kaupunkitilan määrittelijä (ks. esim. Hirvonen, 2011; Koskela, 2009).

Neljäntenä selitysteorianä on pidetty rikollisuuden määrällistä kehitystä ja rikoksiin liittyvien pelkojen lisääntymistä (Shearing & Stenning, 1981). Tätä keskustelua on käyty kriminologiassa paljon, kun rikollisuuden laskeva trendi esiintyi suurella osalla Länsi- ja Pohjois-Eurooppaa sekä Australiassa. Tutkijat päättelivät, että ilmiön taustalla voisi olla kaikissa maissa samankaltaiset rikollisuuden laskuun vaikuttavat mekanismit. Yksimielisyyttä ei kuitenkaan ole siitä, mikä on todella aiheuttanut rikollisuuden laskun, kun tutkijat ovat etsineet tyypillisesti syitä kontrollipolitiikan osa-alueista, kuten ankarammista rangaistuksista ja poliisin toiminnan tehostumisesta. Osa tutkijoista on etsinyt syitä yhteiskunnan olosuhteista, kuten talouden

suhdanteista, tulojaosta ja väestörakenteen muutoksista.

Keskustelussa Farrell tutkimusryhmineen on valtavirrasta poiketen korostanut yksityisen turvallisuusalan kasvun merkitystä ja turvallisuusteknologian kehitystä. He ovat tutkimuksissaan käsitelleet turvallisuushypoteesiksi (*security hypothesis*) nimettyä teoriaa ja siitä kumpuavaa selitystä, sekä selitysten suhdetta muihin vallitseviin selitysmalleihin. Turvallisuushypoteesia kannattavat tutkijat osoittavat kiistattomasti, että turvallisuusteknologia vaikuttaa muun muassa autovarkauksien ja autoista varastamisen vähenemiseen. Tilastot osoittavat, että tilaisuus tekee varkaan -tyyppiset autovarkaudet lähtivät 1990-luvun alussa nopeasti laskuun sen jälkeen, kun Isossa-Britanniassa ja Australiassa ajonestolaitteet yleistyivät. Tilastot kuitenkin myös osoittavat, että ammattimaisemmin tehtyjen autovarkauksien väheneminen on ollut hitaampaa. Tästä voisi tehdä johtopäätöksen, että kehittyneempi turvallisuusteknologia on estänyt nimenomaan nuorten ja vähemmän taitavien varkaiden toimintaa. Turvallisuushypoteesia kannattavien tutkijoiden mukaan erityisen selvästi turvallisuusteknologian merkitys on näkynyt myös asuntomurtojen ja myymälävarkauksien vähenemisenä. Farrell tutkimusryhmineen myöntävät silti, että väkivaltarikollisuuden laskua turvallisuusteknologia ei yksiselitteisesti selitä. Tutkimusryhmä nostaakin esiin mahdollisuuden, että omaisuusrikosten väheneminen olisi epäsuorasti vähentänyt myös väkivaltaa. (Farrell, Tilley & Tseloni, 2015.)

JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksityinen turvallisuusala on ollut kansainvälisesti aina osa ihmisten turvallisuutta ja enemmän tai vähemmän yhteydessä turvallisuusviranomaisiin. Yksityinen turvallisuusala ei olekaan mikään uusi nykyajan ilmiö.

Toki yksityistä turvallisuusalaa voidaan määrittellä eri tavoin, mutta jos sitä tarkastelee avarakatseisesti, voidaan historiasta havaita laaja joukko ihmisiä, asioita ja tapahtumia, jotka ovat muokanneet alaa siihen malliin, mikä se eri valtioissa tällä hetkellä on.

Ihmisten, omaisuuden, yksityisyyden, työpaikkojen ja maineen suojeleminen on usein ulottunut valtion virallisten instituutioiden ulkopuolelle. Turvallisuutta on tuotettu muun muassa yksityisetsivien, julkisten anteeksiapyyntöjen ja vartijoiden kautta. Yksityisen turvallisuuden rakenteet ja käytännöt ovat toimineet esimerkkeinä, korvikkeina, kilpailijoina tai kumppaneina viranomaisille (Churchill, Janiewski & Leloup, 2020, s. 253). Eri valtioiden viranomaiset eivät usein olekaan kyenneet riittävästi suojelemaan, selvittämään rikoksia tai takaamaan oikeuden toteutumista, mikä on saanut aikaan tarpeen viranomaisten toiminnan ulkopuoliselle yksityiselle toiminnalle.

Eri valtioissa esimerkiksi sodat, vallassa olleet poliittiset näkemykset ja muut levottomuudet ovat muokanneet julkisen ja yksityisen turvallisuusalan välistä dynamiikkaa. Tilanteet ovatkin monissa valtioissa vaihdelleet historian aikana. Erityisesti Euroopassa sodilla oli vaikutusta enemmän valtiojohtoisen turvallisuuden määräävään asemaan.

Yksityisen turvallisuusalan kehitystä selittävät teoriat myös osoittavat, että on olemassa useita erilaisia yhteiskunnallisia taustatekijöitä toimialan kasvulle. Lisäksi yksityisen turvallisuusalan sääntelyyn liittyvät uudistukset ovat osaltaan mahdollistaneet kehityksen eri valtioissa. Zedner (2006) on toisaalta osuvasti todennut yksityisen turvallisuusalan kehityksessä olevan kyse ennen kaikkea paluusta historialliseen tilaan. Button (2002) on myös muistuttanut, että yksityisellä turvallisuusalalla on pitkä historia jo ennen kuin moderni poliisijärjestelmä luotiin yhteiskuntien teollistumisen myötä. Siten kyseessä ei ole mikään uusi trendi.

KIRJALLISUUS

- Altenhöner, F. (2008). *Kommunikation und Kontrolle: Gerüchte und städtische Öffentlichkeiten in Berlin und London 1914/1918*. München: Oldenbourg.
<https://doi.org/10.1524/9783486707458>
- Altenhöner, F. (2020). No license to know: Political crisis and the fragmentation and privatization of surveillance in Germany, 1918–20. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 195–213). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-14>
- Bayley, D. & Shearing, C.D. (1996). The Future of Policing. *Law and Society Review*, 30 (3), 585–606.
<https://doi.org/10.2307/3054129>
- Button, M. (2002). *Private Policing*. Cul-lompton: Willan.
- Churchill, D. (2020). The politics of security in liberal society: Responsibility for crime prevention in mid-Victorian Britain. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 175–194). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-13>
- Churchill, D., Janiewski, D. & Leloup, P. (toim.) (2020). *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991>
- Cox, D. J. & Devi-McGleish, Y. (2020). “Pardon asked”: Printed apologies as a form of private security and popular justice in nineteenth-century Britain. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 99–116). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-8>
- Draper, H. (1978). *Private Police*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Farrell, G., Tilley, N. & Tseloni, A. (2015). Why the Crime Drop? Teoksessa *Crime & Justice: A Review of Research*, 43. Chicago: The University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.1086/678081>
- Friedman, L. M. (1991). ”Crimes of Mobility”. *Stanford Law Review*, 43 (3), 637–658.
<https://doi.org/10.2307/1228914>
- Friedman, L. M. (1993). *Crime and Punishment in American History*. New York: Basic Books.
- George, B. & Button, M. (2000). *Private Security*. Leicester: Perpetuity Press Limited.
- Hirvonen, A. (2011). Kiistojen kaupunki sääntöjen, hallinnonin ja vastarinnan tilana. *Oikeus*, 3, 293–312.
- Johnston, L. (1992). *The Rebirth of Private Policing*. London: Routledge.
- Johnston, L. (2000). *Policing Britain: Risk, Security and Governance*. Harlow: Longman.
- Jones, T. & Newburn, T. (2002). The Transformation of Policing? Understanding Current Trends in Policing Systems. *British Journal of Criminology*, 129–146.
<https://doi.org/10.1093/bjc/42.1.129>
- Kakalik, J. & Wildhorn, S. (1971). *Private police in the United States: Findings and recommendations* (5). Santa Monica: Rand Corporation.
- Keunings, L. (2009). *Des polices si tranquilles: Une histoire de l'appareil policier belge au XIXe siècle*. Louvain-la-Neuve: Presses Universitaires de Louvain.
- Koskela, H. (2009). *Pelkokierre: Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Large, D. C. (1980). *The Politics of Law and Order: A History of the Bavarian*

- Einwohnerwehr, 1918–1921. *Transactions of the American Philosophical Society*, 70 (2), 3–88.
<https://doi.org/10.2307/1006300>
- Leloup, P. (2020). Co-operation or competition? Discourses on the role of the private security sector in Belgium, 1934–90. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 59–77). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-5>
- McCrie, R. D. (2006). A History of Security. Teoksessa M. Gill (toim.), *The Handbook of Security* (s. 21–44). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Merriman, J. (2006). *Police Stories: Building the French State 1815–1851*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195072532.001.0001>
- Miller, W. R. (2019). *A History of Private Policing in the United States*. London: Bloomsbury Academic.
- Miller, W. (2020). The “right to bear arms” and self-defence in the United States: Individualized private policing. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 42–58). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-4>
- Minnaar, A. (2005). Private-public partnerships: Private security, crime prevention and policing in South Africa. *Acta Criminologica*, 18 (1), 85–114. <https://hdl.handle.net/10520/EJC28859>
- Morn, F. (1982). *“The Eye That Never Sleeps”: A History of the Pinkerton National Detective Agency*. Bloomington: Indiana University Press.
- Nogala, D. & Sack, F. (1999). Private Re-configurations of Police and Policing: The Case of Germany. Teoksessa J. Shapland & L. van Outrive (toim.), *Police et Sécurité. Contrôle social et interaction public/privé. Social control and policing: the public-private divide* (s. 53–70). Paris: L’Harmattan.
- Ocqueteau, F. (2006). France. Teoksessa T. Jones & T. Newburn (toim.), *Plural Policing: A Comparative Perspective* (s. 55–76). London: Routledge.
- O’ Toole, G. (1978). *The Private Sector: Rent-a-cops, Private Spies and the Police-industrial Complex*. New York: Norton & Company.
- Paasonen, J. (2021). *Yksityisen turvallisuuksalan historia*. Helsinki: Jyri & Laura Paasonen Oy.
- Reiner, R. (2000). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.
- Robertson, S. (2020). The Pinkertons and the paperwork of surveillance: Reporting private investigation in the United States, 1855–1940. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 117–134). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-9>
- Ross, J. E. (2020). Undercover policing and state power in the United States and France from the nineteenth to the early twentieth century. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 23–41). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-3>
- Shearing, C. D. & Stenning, P. C. (1981). *Modern Private Security*. Teoksessa M. Tonry & N. Morris (toim.), *Crime and Justice (volume 3)* (s. 193–245). Chicago: University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.1086/449080>
- South, N. (1994). Privatizing Policing in the European Market: Some Issues for Theory, Policy and Research. *European Sociological Review*, 10 (3), 219–233.

- <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.esr.a036334>
- van Steden, R. (2007). *Privatizing Policing: Describing and explaining the growth of private security*. Hague: BJU Legal Publishers.
- van Steden, R. & Sarre, R. (2010). The tragic quality of contract guards: a discussion of the reach and theory of private security in the world today. *The Journal of Criminal Justice Research*, 1 (1), 1–19.
- Volkov, V. (2002). *Violent Entrepreneurs: The Use of Force in the Making of Russian Capitalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- de Waard, J. (1999). The Private Security Industry in International Perspective. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7 (2), 143–174.
<https://doi.org/10.1023/A:1008701310152>
- Walton, J. (2015). *The Legendary Detective. The Private Eye in Fact and Fiction*. Chicago: University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226308432.001.0001>
- White, A. (2020). Monopoly or plurality? The police and the private security industry in mid-twentieth-century Britain. Teoksessa D. Churchill, D. Janiewski & P. Leloup (toim.), *Private Security and the Modern State: Historical and Comparative Perspectives* (s. 78–95). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429060991-6>
- Wood, J. & Cardia, N. (2006). Brazil. Teoksessa T. Jones & T. Newburn (toim.), *Plural Policing: A Comparative Perspective* (s. 139–168). London: Routledge.
- Yoshida, N. & Leishman, F. (2006). Japan. Teoksessa T. Jones & T. Newburn (toim.), *Plural Policing: A Comparative Perspective* (s. 222–238). London: Routledge.
- Zedner L. (2006). Policing before and after the Police: The Historical Antecedents of Contemporary Crime Control. *British Journal of Criminology* 46 (1).
<https://doi.org/10.1093/bjc/azi043>

Lectio praecursoria

Rikosprosessin portinvartijat – Lähisuhdeväkivallan rikosluonteen rajanveto poliisin puuttumisen näkökulmasta

MONICA FAGERLUND

Monica Fagerlundin väitöskirja ”Rikosprosessin portinvartijat – Lähisuhdeväkivallan rikosluonteen rajanveto poliisin puuttumisen näkökulmasta” tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 10.6.2023. Vastaväittäjänä toimi tutkimusprofessori Timo Harrikari Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta ja kustoksena yliopistonlehtori, dosentti Virve-Maria Toivonen Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista. Väitöskirjan yhteenvedo on luettavissa verkko-osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/357913>

Läheisten ihmisten keskinäinen lievä väkivalta saattaa olla osa pitkäkestoista ihmissuhdetta ja värittää sitä voimakkaasti. Väkivaltaan liittyy usein toisen osapuolen harjoittamaa kontrollia ja alistamista. Lähisuhteessa väkivalta saattaa muodostaa jatkuvan uhan, joka heijastuu koko perheen elämään. Lähisuhdeväkivalta tapahtuu usein kotona, jonka tulisi tarjota turvaa ja suojaa, mikä lisää väkivallan ahdistavuutta ja vaikutusta jokaisen hyvinvointiin ja terveyteen perheen piirissä. Lähisuhdeväkivalta on usein myös toistuvaa, koska omaksuttuja käyttäytymismalleja usein toistetaan. Läheisessä suhteessa tapahtuvien lievien pahoinpitelyjen rikosoikeudellisessa sääntelyssä on siten perusteltua ottaa huomioon näiden tilanteiden erityispiirteet säätämällä teot virallisen syytteen alaisiksi.

Edellä esitetty katkelma on hallituksen esityksestä eduskunnalle rikoslain 21 luvun 16 pykälän muuttamiseksi vuodelta 2010 (HE 78/2010 vp). Tuossa hallituksen esityksessä esitettiin perusteluja lievien pahoinpitelyjen muuttamiseksi virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi tapauksissa, joissa väkivallan uhri on tekijälle laissa tarkemmin määritellysti läheinen henkilö.

Kyseinen vuonna 2011 voimaan astunut lakimuutos on osa Suomessa 1990-luvulla virinnyttä kehityssuuntaa, jonka myötä lähisuhde-, tai tuolloin vielä yleisemmin perheväkivaltana tunnettu ilmiö, pyrittiin tuomaan kodin

ja yksityisyyden piiristä yleisesti tunnustetuksi ongelmaksi, johon viranomaistenkin on puututtava (Kotanen, 2013). Nyt saatamme pohtia, eikö poliisin ole aina puututtava esimerkiksi pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttäviin tekoihin ja saatettava tekijät niistä vastuuseen? Lähisuhdeväkivallan osalta näin ei ole aina ollut.

Ennen 90-lukua lähisuhteissa tehtävän väkivallan määrittelyssä oli Suomessa vakiintunut ymmärrys ongelmasta perheen sisäisenä vuorovaikutushäiriönä. Lainsäädäntömme sisälsi pitkään seikkoja, joiden myötä viranomaisten puuttumiskynnys kodeissa ja läheisissä ihmissuhteissa tehtyyn väkivaltaan on

ollut korkeampi kuin vastaaviin väkivallante-koihin julkisilla paikoilla. Vielä 90-luvun alussa pahoinpitelyrikokset jaoteltiin teko-paikan perusteella virallisen syytteen alaisiin ja asianomistajarikoksiin. Asianomistajari-koksen poliisi voi ottaa tutkittavakseen ja syyttäjä nostaa siitä syytteen pääsääntöisesti vain, jos asianomistaja vaatii tekijälle ran-gaistusta. Kaikki pahoinpitelyrikokset olivat vielä tuolloin virallisen syytteen alaisia, jos ne oli tehty julkisella paikalla. Törkeää pa-hoinpitelyä lukuun ottamatta kaikki yksityi-sellä paikalla tehdyt pahoinpitelyt olivat sen sijaan asianomistajarikoksia, jolloin edellyt-tyksenä esitutkinnalle ja syytteen nostami-selle oli asianomistajan esittämä rangaistus-vaatimus. Käytännössä tämä tekojen tapahtu-mapaikan mukainen jaottelu johti siihen, että valtaosa perheensisäisestä väkivallasta mää-rittyi asianomistajarikoksiksi, eikä sellaisena tyypillisesti edennyt rikosprosessiin. (Kotanen, 2013, s. 82–88.)

Vuonna 1995 tapahtumapaikkaan perustuva jako pahoinpitelyissä ja viranomaisten puut-tumisvastuussa poistettiin. Hallituksen esi-tyksessä lain muuttamiseksi (HE 94/1993) todetaan, ettei se merkitse perheen yksityi-syyden kiistämistä, vaan pikemminkin ylei-sen perheväkivallan vastaisen asennemuu-toksen toteuttamista käytännössä. Muutok-sen tarvetta perusteltiin sillä, että uhrin mah-dollisuudet saada hyvitystä oikeusteitse ovat perheväkivaltatapauksissa kyseenalaiset, koska syytteen nostamatta jättäminen ei ehkä olekaan uhrin oma päätös, vaan seurausta tehdystä väkivallasta ja väkivallan uhasta. Virallisen syytteen alaisuus veisi väkivallan-tekijän harjoittamalta uhkailulta niin sano-tusti pahimman terän, kun syytteen nostami-nen ei riipu ainoastaan uhrin omasta aktiivi-suudesta (Kotanen, 2013, s. 92).

Samalla lakiin lisättiin kuitenkin niin kut-suttu vakaan tahdon pykälä. Sen myötä syyt-täjällä oli mahdollisuus jättää syyte nosta-matta, jos rikoksen asianomistaja sitä omasta

vakaasta tahdostaan pyytää. Vakaan tahdon pykälän on jälkikäteen todettu pitkälti vesit-täneen alkuperäisen lakimuutoksen hyvät tar-koitukset, ja se poistettiin rikoslaista vuonna 2004 (Kotanen, 2013, s. 140–150).

Alussa siteeraamani katkelma liittyy tois-taiseksi viimeisimpään lähisuheväkivallan virallisen sosiaalisen kontrollin kannalta olennaiseen rikoslain muutokseen. Hallituk-sen esityksessä lain muuttamiseksi (HE 78/2010 vp) aiemmat pahoinpitelyjä koske-neet lakimuutokset nähtiin riittämättöminä lähisuheväkivallan piilorikosluonteeseen pureutumiseksi. Säättämällä lähisuhteissa teh-dyt lievätkin pahoinpitelyt virallisen syytteen alaisiksi tavoiteltiin väkivallantekijöiden saattamista vastuuseen aiempaa yleisemmin, väkivallan vähentämistä jatkossa sekä ylei-sen yhteiskunnallisen asennemuutoksen ai-kaansaamista viestittämällä, ettei väkivalta läheisissä ihmissuhteissa ole enää lievimmis-säkään muodoissa hyväksyttävää.

MITEN TÄMÄ KAIKKI LIITTYY POLIISIIN?

Poliisilla oli vuonna 2021 yli 22 000 perhe-väkivallaksi luokiteltua kotihälytystehtävää. Samana vuonna poliisi kirjasi noin 4 700 perheväkivallaksi luokiteltua rikosilmoitusta. (PolStat, 2022a; 2022b.) Kotihälytystehtävät ovat tyypillisin väylä, jonka kautta perhevä-kivallaksi luokitellut ilmoitetut rikokset tule-vat poliisin tietoon. Perheväkivaltatehtävien ja -rikosilmoitusten tilastoissa oli havaittu vastaavan mittaluokan eroavaisuus jo yli 10 vuotta aiemmin, kun hallituksen esityksessä perusteltiin lievien lähisuhteessa tehtyjen pa-hoinpitelyjen muuttamista virallisen syytteen alaiseksi (HE 78/2010 vp). Vertaamalla perheväkivaltatehtävien ja perheväkivallaksi luokiteltujen rikosilmoitusten vuosittaisia määriä näyttää siltä, että vain pieni osa koti-hälytystehtävistä johtaa rikosilmoitukseen.

Lakimuutoksen perustelut (HE 78/2010 vp) lievien lähisuhteessa tehtyjen pahoinpitelyjen säätämisestä virallisen syytteen alaisiksi asettavat sekä suoraan että epäsuorasti huomattavaa painoarvoa ja vaatimuksia poliisin toiminnalle ja toimenpiteille lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa. Muutoksen perustelut nojaavat merkittävästi poliisin varhaisiin toimenpiteisiin juuri kotihälytystehtävillä. Läheisen suhteen määritelmän sisällyttäminen rikoslakiin syyteoikeutta laajentavana tekijänä johti käytännössä siihen, että poliisin tulisi esimerkiksi kotihälytystilanteessa selvittää, onko väkivallan osapuolten välillä laissa määritelty läheinen suhde. Muutos kavensi periaatteessa sekä poliisin että väkivallan uhrin harkintavaltaa sen suhteen, käsitelläänkö lähisuhdeväkivaltaa epäiltynä rikoksena, kun kaikista lievänkin pahoinpitelyn tunnusmerkit täyttävistä tapauksista on kirjattava rikosilmoitus riippumatta siitä, vaatiiko uhri teki-jälle rangaistusta.

AIEMPIEN TUTKIMUSTEN KIINNOSTUKSENKOHTEET JA KATVEALUEET

Lähisuhdeväkivallan yleisyyttä ja piirteitä erilaisin rajauksin ja painotuksin, väkivallan syitä, seurauksia, tekijöitä, uhreja ja esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten suhtautumista väkivaltaan ja sen osapuoliin on tutkittu melko monipuolisesti. Sen sijaan poliisin tutkiminen sekä yleisesti että erityisesti lähisuhdeväkivallan kohtaamisen näkökulmasta on meillä Suomessa jäänyt jopa hämmästyttävän vähäiseksi.

Yksi harvoista aihepiiriin tutkimuksista on Marja-Liisa Laapion (2005) parinkymmenen vuoden takainen etnografia *Poliisi ja perheväkivalta*. Tutkimus valottaa laadullisten menetelmien avulla poliisin asemaa viranomaisverkostossa sekä toimintakulttuuria perheväkivaltaongelman määrittelyssä aikana ennen

viimeisimpiä pahoinpitelyrikoksia koskeneita lakimuutoksia. Laapion tutkimuksessa poliisin rooli lähisuhde- tai perheväkivaltaan puuttumisessa näyttäytyy palokuntamaisena ja toimintaakin kuvataan ”tulipalojen sammutteluksi”, kun ensisijaiseksi ja pahimassa tapauksessa myös ainoaksi toimenpiteeksi jää akuutin tilanteen rauhoittaminen esimerkiksi ottamalla kiinni tai poistamalla paikalta häiriköksi tai väkivallantekijäksi arvioitu henkilö.

Poliisi on kuitenkin myös esitutkintaviranomainen eli keskeisiin poliisilakiin kirjattuihin tehtäviin kuuluu esitutkinnan suorittaminen ja epäiltyjen rikosten saattaminen syyteharkintaan (PoL 1. luku 1 §). Tämäkin huomioiden poliisin tehtävät näyttävät kenties äkkiseltään selkeiltä ja suoraviivaisilta: ensin ajetaan majjalla pillit vinkuen erottamaan tappelijat toisistaan, joku viedään ehkä putkaan ja myöhemmin rikostutkinnan puolella selvitetään, mitä oikeastaan tapahtui.

Kotimaista poliisialan tutkimusta kartoittaessani tulin yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että poliisin roolia ja toiminnan merkitystä koko rikosprosessin kannalta ei ole Suomessa kunnolla hahmotettu. Poliisialan ja poliisityön tutkimus on kokonaisuudessaan ollut suhteellisen vähäistä, vaikka kyseessä on keskeinen valtaa käyttävä viranomaistaho. Poliisilla on ratkaiseva rooli rikosprosessin käynnistymisessä ja rikosnimikkeen valinnassa. Lisäksi jo poliisin varhaiset toimet esimerkiksi näytön keräämisessä kotihälytystehtävillä ovat olennaisia esitutkinnan ja koko mahdollisen myöhemmän rikosprosessin kannalta. Kotimaista tutkimusta, joka tarkastelisi poliisin roolia ja toimintaa lähisuhdeväkivallan kohtaamisessa ja saattamisessa rikosprosessiin, ei kuitenkaan ollut olemassa.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA AINEISTOT

Lähisuhdeväkivallan virallinen sosiaalinen kontrolli on siis käynyt läpi huomattavia muutoksia lainsäädännön tasolla. Mutta onko muutoksilla saavutettu lainsäätäjän asettamia tavoitteita? Ovatko keskeisen kontrolliviranomaisen toiminta ja lähisuhdeväkivallan määritelmät linjassa valitun toimintapolitiikan kanssa?

Poliisin tuottamia ja toiminnan sivutuotteena syntyneitä tilastoja on tyypillisesti pidetty indikaattorina rikollisuuden määrästä (esim. Danielsson, 2020). Käytännössä rikostilastot kertovat kuitenkin enemmän poliisin toiminnasta. Empiirisen rikollisuuden tutkimuksen piirissä on yleisesti tiedossa, että virallistilastot ovat sitä parempia kuvaajia itse ilmiöstä, mitä vakavammasta väkivallasta on kyse. Esimerkiksi Suomessa lähes kaikki henkiriikokset tulevat viranomaisten tietoon.

Kun sen sijaan tutkimuksen tavoitteena on tarkastella poliisin toimintaa tyypillisemmin niin sanotulle harmaalle alueelle jäävissä lievemmissä väkivaltatapauksissa, jotka aiemmin määrittyivät laissa asianomistajarikoksiksi, on otettava huomioon, että rikostilastot kattavat vain pienen osan, kenties sen kuuluisan jäävuoren huipun, kaikesta lähisuhdeväkivallasta. Tämän vuoksi poliisin puuttumista lähisuhdeväkivaltaan on syytä tarkastella jo varhaisemmassa vaiheessa eli poliisin perheväkivaltatehtävillä, joilla monessa tapauksessa määrittyy se, kirjataanko väkivallasta rikosilmoitus, jolloin sitä on mahdollista lähteä tutkimaan epäiltynä rikoksena.

Koska voidaan olettaa, että edelleen vain pienessä osassa akuuttejakin väkivaltatilanteita soitetaan poliisia apuun, on mielekästä hyödyntää lisäksi kansalaisykselyjä sen tutkimiseksi, ovatko suomalaiset kenties herkistyneet kotona ja läheisissä ihmissuhteissa tehdyille väkivallalle. Kansalaisten arviot poliisi-

sin eri tehtävien tärkeydestä sekä tärkeysjärjestyksessä havaitut muutokset tarjoavat mahdollisuuden peilata yleisen asenneilmapiirin muutoksia poliisin toimintaan ja sitä ohjaavaan lainsäädäntöön.

Lähisuhdeväkivallan määritelmät vaihtelevat paitsi ajassa ja paikassa, myös kytkeytyen tutkijoiden omaan tieteenalaan ja sen tutkimusperinteisiin. Syvällisempään teoreettiseen ajatteluun kykenevät tutkijat ovat onneksi analysoineet tutkimuskenttää ja sen teoreettisia viitekehyksiä (esim. Ali & Naylor, 2013; Lawson, 2012; Bonnet, 2015). Näiden koontien ja jäsenysten avulla on mahdollista hahmottaa, miten erilaiset väkivallan ja läheisten suhteiden määritelmät kytkeytyvät väkivaltatutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin. Tutkimukseni tavoitteena ei siis ole ollut testata tai asettaa vastakkain näitä erilaisia sosiologisia, kriminologisia tai feministisiä teorioita väkivallasta. Sen sijaan lähisuhdeväkivaltatutkimuksen teoreettisten viitekehysten tarkastelu on ollut tässä tutkimuksessa välttämätöntä siksi, että niiden avulla on mahdollista jäsentää ja tulkita empiiristä aineistoa eli lain ja lainvalvojien määritelmiä lähisuhdeväkivallasta, ja missä määrin nämä määritelmät ovat yhdenmukaisia.

TUTKIMUKSEN TULOKSET

Yksi tutkimukseni keskeisimmistä tuloksista on se, että lievien lähisuhteissa tehtyjen pahoinpitelyjen säätäminen virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi ei tosiasiallisesti poistanut poliisin harkintavaltaa lähisuhdeväkivallan saattamisessa rikosprosessiin. Rikosilmoituksen kirjaamiseen tehtäviltä olivat selkeimmin ja varsinkin odotetusti yhteydessä väkivallan vakavuus ja näyttöön kytkeytyvä väkivallan todennäköisyys, mutta lisäksi se, että ensisijainen väkivallan uhri oli nainen. Valtaosassa vähintään lieväksi fyysiseksi väkivallaksi määrittyneistä tapauksista poliisi kirjasi

rikosilmoituksen, kun osapuolet olivat poliisin tietojen mukaan lähisuhteessa. Kuitenkin lähes kolmasosassa aineiston lähisuuhdeväkivaltaan liittyvistä tehtävistä rikosilmoitusta ei kirjattu, vaikka osapuolten välinen suhde on poliisin vastausten perusteella ollut tiedossa.

Kuten käytetystä tutkimusaineistosta tarkemmin selviää, kaikissa tapauksissa poliisin paikan päällä selvittämät tapahtumakulut eivät annakaan aihetta ilmoituksen kirjaamiselle. Tarkasteltaessa tarkemmin poliisin perusteluja sille, miksi rikosilmoitusta ei joissain tapauksissa kirjattu, korostuvat kuitenkin yleisimpien syiden joukossa se, että uhri ei halunnut tai vaatinut rikosilmoitusta ja että kyseessä oli vain lievä pahoinpitely ja sellaisena poliisin mukaan asianomistajarikos. Näin ollen huomattavassa osassa kirjaamatta jääneistä tapauksista syyt heijastelivat vanhentunutta lainsäädäntöä.

Kansalaisten arviot poliisin eri tehtävien tärkeydestä kertovat, että poliisin puuttuminen väkivaltaan kodeissa koetaan aiempaa tärkeämmäksi. Hätäpuheluihin perustuvien perheväkivaltatehtävien määrä on lisääntynyt lähes vuosittain, vaikka uhritutkimukset eivät osoita väkivallan läheisissä ihmissuhteissa samalla ajanjaksolla yleistyneen (esim. Koltola & Näsi, 2022, s. 15; Fagerlund ym., 2014). Tästä voidaan päätellä, että kansalaiset ovat aiempaa yleisemmin valmiita turvautumaan poliisiin akuuteissa kotien väkivaltilanteissa. Samaan aikaan poliisin perheväkivallaksi luokittelmien rikosilmoitusten määrä ei ole mainittavasti lisääntynyt. Näin ollen lainsäätäjän tavoittelema yleinen lähisuuhdeväkivallan vastainen asennemuutos on selvemmin havaittavissa kansalaisten kuin poliisin toiminnassa.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa havaittu uhrin sukupuolen kytkös rikosilmoituksen kirjaamiseen osoitti tarpeen tutkia tarkemmin sukupuolen yhteyksiä muihinkin poliisin toimenpiteisiin perheväkivaltatehtävillä. Huo-

mionarvoista on, että vaikka poliisien lähisuuhdeväkivallalle antamat määritelmät ovat tutkimuksen laadullisessa tekstiaineistossa kauttaaltaan hyvin sukupuolineutraaleja, sukupuolella näyttäisi kuitenkin olevan merkitystä poliisin toimenpiteissä kotihälytystehtävillä. Rikosilmoituksen kirjaamisen lisäksi kiinniotto tai pidättäminen ja uhrin ohjaaminen tukipalveluiden piiriin olivat kaikkein harvinaisimpia tapauksissa, joissa lähisuuhdeväkivallan uhri oli mies ja tehtävän hoiti kahden miespoliisin partio. Sitä vastoin sekä rikosilmoituksen kirjaaminen että kiinniotto olivat todennäköisimpiä tehtävillä, joissa ensisijaiseksi uhriksi arvioitiin nainen ja tehtävän hoiti kahden miespoliisin partio. Näin ollen poliisin voi tämän tutkimuksen valossa nähdä hahmottavan lähisuuhdeväkivaltaa ensisijaisesti naisiin kohdistuvana väkivaltana.

LOPUKSI

Tutkimus vahvistaa ja monipuolistaa ymmärrystä siitä, että sukupuoli tulee huomioida olennaisena tekijänä tutkittaessa lähisuuhdeväkivaltaa ja toisaalta myös poliisin toimintaa – ja ehkä aivan erityisesti tutkittaessa näitä molempia yhtä aikaa. Tutkimustuloksilla soisi olevan vaikutusta poliisin lähisuuhdeväkivaltaa käsittelevään koulutukseen väkivallan uhrien, tekijöiden ja ongelmadynamiikan tunnistamisessa. Lisäksi huomiota tulisi kiinnittää myös riskinarviointiin ennalta estävän toiminnan välineenä ja väkivallan osapuolten ohjaamiseen tukitoimien piiriin. Näitäkin laki ja kansainväliset sopimukset poliisilta edellyttävät (PoIL 1. luku 1 §; SopS 52/2015).

Tutkimuksen toteuttaminen osui ajankohtaan, jolloin lievätkin pahoinpitelyt lähisuhteessa olivat ehtineet olla virallisen syytteen alaisia rikoksia jo useamman vuoden ajan. Poliisin koulutukseen on kuitenkin sisällytetty lähisuuhdeväkivaltaa kattavammin käsitteleviä opintoja vasta aivan viime vuosina

(Niklander ym., 2019). Vuonna 2020 poliisihallitus julkaisi tiettävästi ensimmäisen valtakunnallisen ohjeen poliisin toiminnasta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa (Poliisihallitus, 2020). Viime vuonna Poliisihallitus julkaisi toiminnallisen käsikirjan lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi (Liimatainen & Rantaeskola, 2022). Lisäksi on tehty muutoksia sekä kotihälytystehtävien termistöön että rikosilmoitusten luokitteluun. Jos nämä muutokset kyetään yhdistämään lisääntyvään pakolliseen perus- ja täydennyskoulutukseen lähisuhdeväkivalta, on niillä potentiaalia selkiyttää poliisin puuttumista lähisuhdeväkivaltaan ja kehittää sitä aiempaa yhdenmukaisemmaksi lainsäätäjän tavoitteisiin nähden.

Koska tämän tutkimuksen neljästä osatutkimuksesta kolme on toteutettu osana tutkimus- ja kehittämishankkeita, joiden tavoitteena oli poliisin toiminnan ja koulutuksen kehittäminen lähisuhdeväkivallan kohtaamisessa, voi tyytyväisenä nyt todeta asiantilan mainituilta osin kohentuneen aivan viime vuosina. Jatkossakin tarvitaan tutkimusta sen arvioimiseksi, onko tuoreilla ohjeistuksilla, oppailla ja koulutuksella ollut vaikutusta käytäntöön ja onko vanhentuneen lainsäädännön vaikutus poliisin toiminnassa lopulta vähentynyt.

LÄHTEET

- Ali, P. A., & Naylor, P. B. (2013). Intimate partner violence: A narrative review of the feminist, social and ecological explanations for its causation. *Aggression and Violent Behavior, 18*(6), 611–619. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2013.07.009>
- Bonnet, F. (2015) Intimate partner violence, gender, and criminalisation: An overview of American debates. *Revue Française de Sociologie (English Edition), 56* (2), 264–287. <https://doi.org/10.3917/rfs.562.0357>
- Danielsson, P. (toim.) (2020). *Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia 42/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/320755>
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N., & Sariola, H. (2014). *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013 – Lapsiuhritutkimuksen tuloksia*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-270-8>
- HE 94/1993 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 78/2010 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.
- Kolttola, I. & Näsi, M. (2022). *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina. Kansallisen rikosuuhritutkimuksen tuloksia*. Katsauksia 51/2022. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/348246>
- Kotanen, R. (2013). *Näkymättömästä näkökulmaksi: Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa*.

- Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:5. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/38662>
- Laapio, M.-L. (2005). *Poliisi ja perheväkivalta: Tapaustutkimus poliisin toimintakulttuurista ja viranomaisverkostosta*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Laki naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (SopS 52/2015).
- Lawson, J. (2012). Sociological theories of intimate partner violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(5), 572–590. <https://doi.org/10.1080/10911359.2011.598748>
- Liimatainen, M. & Rantaeskola, S. (2022). *Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi*. Espoo: Poliisihallitus.
- Niklander, E., & Notko, M. & Husso, M. (2019). *Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja ammattilaisten koulutus sosiaali- ja terveydenhuollossa ja poliisissa*. EPRAS-hankkeen arviointi. Raportti 13/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-369-4>
- Poliisihallitus (2020). *Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa*. Poliisihallituksen ohje POL-2020-28566. Helsinki: Poliisihallitus.
- Poliisilaki (872/2011, PolL)
- Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat (2022a). *Poliisin hälytystehtävät: perheväkivalta*. Tilasto 1999–2021.
- Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat (2022b). *Perheväkivallaksi luokitellut rikosilmoitukset*. Tilasto 1999–2021.

Lectio praecursoria

Changing meanings of ethnicity in the everyday life of Finnish male prisons

HELENA HUHTA

Helena Huhdan väitöskirja ”Changing meanings of ethnicity in the everyday life of Finnish male prisons” tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 7.4.2022. Vastaväittäjänä toimi professori Torsten Kolind Aarhusin yliopistosta ja kustoksena vanhempi yliopistolehtori Tarja Tolonen Helsingin yliopistosta. Väitöskirjan yhteenveto on luettavissa verkko-osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/340907>

Prisons are closed institutions not only for those who are locked inside but also for the rest of us locked outside. Hence, we, who mostly live law-abidingly, have little if any knowledge about the everyday life behind bars. Perhaps this is the reason why it has inspired so many screenwriters and fiction writers. Prison is also an institution that exercises the most coercive power in a peace time society. The totality of prisons combined with their isolation from society are reasons why they should inspire, or at least be of interest to, the academics as well.

The starting point of this study was in statistics that illustrated a rapid increase in the number of foreign national prisoners in Finnish prisons. In the year 1990 Finnish prisons accommodated altogether 20 prisoners with foreign nationalities. This did not make up even one percent of the prisoner population (Statistics Finland, 2020). In the year 2016, when I conducted my fieldwork, the number of prisoners with foreign nationalities was 537 (FCSA, 2016).

If we count in Roma people, whose estimated number in Finnish prisons is around 200 (see,

Huhta, 2010), the share of ethnic minorities rises to almost a quarter of the prisoners. Additionally, the so-called second-generation immigrants are reaching the age of penal responsibility for the first time in a larger scale. Adding these numbers together raised urgent questions about what do we know about the social life in our prisons today; what is the Finnish prison institution like from the perspective of ethnic minorities; what are the relations like among prisoners and between prisoners and officers? I formulated these and many other questions under the main objective of studying the role of ethnicity for the social reality of everyday life in our prisons.

In order to answer these questions, I spent nine months in two closed male prisons and briefly visited one, conducting ethnographic fieldwork and interviewing 43 prisoners and 25 officers.

The Finnish criminal policy is celebrated for its rationality and humanity. Although these claims might be rightfully contested from various perspectives, what speaks for the exceptionalism of our policy and our prisons is

the access that they provide for press and researchers. This ethnographic study would not have been possible in most countries.

The initial observations I made in prison were largely visual. The physical construction (the gates, doors, fences, corridors, the scarcity of places to hang around) together with the strict daily schedule, formed a specific framework for social encounters. Different spaces in prison called for different kinds of conduct. Doreen Massey (1992; 1993) writes that social is always spatial and moreover that the spatial organization of social order always contains the element of power.

As the social order was organized in space, it revealed the importance of ethnicity. In some spaces, such in the dining hall of Niskala prison (a pseudonym), the ethnic divisions and segregation emerged in a rigid way, and they overrode all other possible social divisions. These spaces also made visible the socially shared ethnic categories as they were acted out on routinely. Three times every day, the prisoners gathered in the dining hall and navigated to their tables that they divided according to ethnic and racial categories.

In other spaces, ethnic divisions were less clearly observable, and in some, they evaporated at least temporarily. Although the three prisons I visited were different in many respects, the very same logic in categories and segregation applied to all of them.

The segregation applied also to the cells and wards. In Niskala, most prisoners with dark skin or Roma backgrounds lived in one large wing. Many of the workshops and education were open to prisoners living in all open wings, but some of them were addressed to particular wings. For most prisoners moving from one wing to another was a question of practicalities whereas for certain ethnic minorities it meant risks of social exclusion, bullying and threat of violence. Hence, the ethnic segregation was not only symbolic,

but it also had concrete effects on the prisoners' possibilities to attend work and schooling.

The social order among prisoners, which was organized in space, was maintained with violence and its threat. Furthermore, the hierarchy was mediated by *contextual ethnic stereotypes* that tied together ethnic prejudices and prisoner code. Ethnic categories that were held in the low ladders of the prisoner hierarchy were told to entail despised characteristics and behavior such as snitching, being dependent on officers, stealing from other prisoners and committing despised crimes. A particular set of characteristics was attached to each ethnic category, and these stereotypes were used to argue for the existence of ethnic hierarchy. The majority Finns at the top of the hierarchy were in the position to modify and maintain these contextual ethnic stereotypes.

The social order concerning ethnicity seemed established in the spatial organization and in the contextual ethnic stereotypes. Nevertheless, however cemented the ethnic hierarchy in prison might seem, behind all my findings was a tendency of change.

In Niskala prison, I had a grandstand view to observe a change in social order that took place in one residential ward I call the E-ward. In the beginning of my fieldwork in Niskala, first two and later a third dark-skinned prisoners were placed in this high-status ward, which had never had men with dark skin before. The placement was the major topic of discussion in the entire prison. The atmosphere was tense, and most prisoners and officers predicted a fast and violent end for this experiment. A few conflicts did occur, but the result was a surprise for many: in the end, the three newcomers were allowed to stay. After a while, they even started to dine in the same tables with majority Finns, which changed the symbolic daily re-establishment of ethnic categories.

Many factors influenced the outcome in the E-ward and although the change seemed dramatic at the time, it appeared to be part of a consistent long-term trajectory which moved towards the lenience of ethnic segregation and hierarchy. It is notable that the change of E-ward occurred at the same time as the large refugee arrival to Europe and Finland in 2015-2016. The “refugee crisis” heavily polarized the societal discussion concerning immigration in general. This debate penetrated the walls of the prisons primarily through the diligent consumption of television programs. Nevertheless, the underlying trajectories were strong enough to resist the influence of sudden societal panic. The interviews with majority ethnic prisoners revealed that their lives in the free society included ethnically diverse friend groups and spouses with foreign backgrounds and furthermore the criminal businesses had become increasingly international. Hence the environment where the incarcerated men came from had largely become contradictory with the racist prisoner culture.

Coming back to prisoner hierarchy, it is important to understand that a prisoner’s position in the hierarchy is affected both by prisoner code and ethnic/racial categories. The weight of different elements in the hierarchy and especially the weight of ethnicity in it can be better understood when we divide these elements into *definitive* and *flexible* characteristics. A sexual offender, squealer or a man who has stolen from other prisoners, is always at the bottom of the hierarchy, regardless of the other characteristics he might have. Typically, the snitches and sex offenders live in separated closed sections for their own security. The flexible characteristics, such as criminal career and social connections in criminal underworld, can be cumulated and compensated. For instance, being a novice in crime can be compensated by using instrumental violence or working out hard in the gym.

Ethnic backgrounds can be either definitive or flexible characteristics. This depends on the ethnic category and the prison. Analyzing ethnic categories from this perspective also provides an angle to understand the change in ethnic relations.

The described changes in the E-ward did not mean that the ethnic hierarchy would vanish, but that having a dark skin did not anymore determine one’s position in the prisoner community. As soon as these prisoners could live in normal open wards, they were evaluated also according to their individual faults and merits. A prisoner with dark skin or Roma background still had a lot to do to prove the contextual ethnic stereotypes wrong in their case, but it was now possible.

Donald Clemmer (1940) wrote in his seminal work of prisoner community that the prisoner culture reflects the society as it is part of it, but that the prisoner culture alters very little as the society around it changes. He might have been right that the prisoner culture is particularly persistent, but social life in prison does not stay unaffected when societal structures alter. I went to prisons to study the current situation of the prosaic social life in prisons. All my major results, however, illustrate change. Change and a direction which I did not anticipate: lenience of the ethnic hierarchy and gradually weakening ethnic segregation. These changes illustrate importantly the changing environment where the incarcerated individuals have grown up in and even the criminal subculture which is becoming ethnically more diverse.

So far, I have illustrated ethnic categories and segregation, ethnic hierarchy and contextual ethnic stereotypes, that is, external definitions of ethnicity. Ethnicity is, however, also a source of group-formation and self-identification. I have studied what kind of individual and collective coping practices prisoners

within the main ethnic and racial categories form, and I argue that these coping practices come close to the idea of distinct prisoner cultures. They draw both from social exclusion and cultures that are brought from outside the prison walls.

Although the change in relations between ethnically and racially defined groups seemed promising, the alternative direction is horrifying – horrifying enough to keep it in mind when organizing the everyday life in prisons. Exclusion of ethnic minorities from the prisoner community can intensify ethnically defined group formation, hostilities between these groups and development of distinct prisoner cultures. This kind of prisoner community is difficult to predict and dangerous to manage, let alone to live in.

The administrations of Finnish prisons have their own work to do in ensuring equal circumstances within the institutions. Racist incidents in encounters with officers, the problems in acquiring information in foreign languages and obstacles in receiving religious guidance must be given more attention in administration - already because injustice encourages prisoners to seek protection from their ethnically/racially defined groups and developing distinct coping practices. It is time for everyone working in prison to realize that similar treatment of all does not provide equal circumstances in prisons that are designed for the majority Finns.

The isolation of prisons is relative. The changes in the free society affect the daily life in prisons, and what occurs inside will further influence the free society. The improving ethnic relations and the lenience of ethnic hierarchy was perhaps a surprising finding. It does not only tell us about prisons but also about fractions of the free society that are not easily studied otherwise. The Finnish society is becoming ethnically more diverse, and it is promising to see that positive trajectories can

be found in those environments that are found otherwise problematic.

LÄHTEET

- Clemmer, D. (1940). *The Prison Community*. New York: Christopher Publishing House.
- FCSA (2016). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2016*. Helsinki: The Finnish Criminal Sanctions Agency.
- Huhta, H. (2010). *Selvitys etnisestä yhdenvertaisuudesta vankiloissa 2010*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2010. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Massey, D. (1992). Politics and Space-Time. *New Left Review*, 1(196), 65–84.
- Massey, D. (1993). Power-Geometry and Progressive Sense of Place. In J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson, & L. Tickner (eds.) *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change, Futures, new perspectives for cultural analysis* (pp. 59–69). London: Routledge.
- Statistics Finland (2020). *Statistical Yearbook of Finland 2020*. Helsingin kaupunki, Tilastokeskus.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-657-2>

Lectio praecursoria

Criminological Perspectives into Intimate Partner Violence: Uncovering Commonalities between Partner Violence and General Crime

MAIJU TANSKANEN

Maiju Tanskanen väitöskirja ”Criminological Perspectives into Intimate Partner Violence: Uncovering Commonalities between Partner Violence and General Crime” tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 26.5.2023. Vastaväittäjänä toimi apulaisprofessori Susanne Strand Örebron yliopistosta ja kustoksena professori Janne Kivivuori Helsingin yliopistosta. Väitöskirjan yhteenveto on luettavissa verkko-osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/357552>

Violence between current or former partners—that is, what I refer to as intimate partner violence—is commonly portrayed as something distinct from other types of violence. Media stories on individuals who have killed their partners quite often tend to emphasize the normality of these individuals. These stories reproduce the idea that, unlike other homicides, the killing of an intimate

partner is likely to occur out of the blue with hardly any visible risk factors of violence present prior to the incident.¹

Correspondingly, in public education efforts, the statement that violence occurring between partners does not depend upon background characteristics such as the socioeconomic status of the people involved in it is often implicitly or explicitly presented.² The

¹ See, for instance, the following news articles: *Il-talehti*, 20.12.2022, *Lastaan Ullanlinnan taposta epäillyllä psykiatrilla käyttänyt äiti osasi heti yhdistää kylmävät tapahtumat* [A mother whose child visited the psychiatrist suspected of the killing in Ullanlinna could immediately connect the chilling events]; *Ilta-Sanomat*, 2.5.2023, *Tuore parisuhde päättyi julmalla tavalla Hotelli Katinkullassa – tuttavat järkyttyivät 28-vuotiaan naisen kuolemasta: ”Shokkitilanne”* [A recent romantic relationship ended in a brutal manner at Hotel Katinkulta – acquaintances were shocked by the death of the 28-year-old woman: “A shock situation.”]; *MTV Uutiset*, 26.9.2020, *Surmattu perheenäiti Sini, 25, oli kuollessaan raskaana – rauhallisena tunnetun aviomiehen teko tuli sokkina ystäville: ”On vaikea uskoa, että Sini on poissa ja syyppää on hänen miehensä”* [The murdered mother

Sini, 25, was pregnant at the time of her death – the act of her husband, known for his calm demeanor, came as a shock to friends: “It’s hard to believe that Sini is gone, and the blame is on her husband.”]

² For example: “Kuka tahansa voi joutua perhe- ja lähisuhdeväkivallan kohteeksi: se ei ole kiinni sukupuolesta, iästä, koulutuksesta, varallisuudesta tai asuinpaikasta. [Anyone can become a victim of family and intimate partner violence: it is not dependent on gender, age, education, wealth, or place of residence]” Ensi- ja turvakotien liitto, <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/tunnista-vakivalta/>, accessed on 20.5.2023.

same discourse is rather rarely employed when discussing other types of crimes we know are unevenly distributed across the population. Overall, public discourses and anecdotes on violence between partners tend to portray it as an issue different from other forms of violence in terms of the people involved in and the pathways leading to it.

IS VIOLENCE BETWEEN PARTNERS TRULY DIFFERENT FROM OTHER TYPES OF CRIMES?

The separation of partner violence from general crime not only concerns lay theories and common-sense explanations, but science as well. Violence between partners has conventionally been studied outside mainstream criminology (Walby et al., 2014). Typically, it has been studied in the context of societal-level gender inequality and male oppression against women rather than within the framework of crime. It could be argued that this distinction between intimate partner violence and other types of crimes has also served some political and ideological purposes specifically related to promoting feminist ideas.

Conceptualizing violence between partners as violence against women and as a form of structural misogyny—instead of, for instance, as an individual antisocial propensity—serves as a powerful way of underscoring the importance of feminist pursuits within society. Clearly, framing partner violence as a gender issue is based on good intentions.

However, the question remains whether the extensive focus on gender and partner violence as male dominance over women has led many to overlook some key characteristics of violence between partners, particularly those relating to similarities between intimate partner violence and general crime. Therefore, we should ask: Is violence between partners truly that different from other types of crimes?

Regardless of how that question is answered, it is self-evident that intimate partner violence is not a minor societal issue and should not be treated as such. In Finland, multiple individuals lose their lives as a result of such violence each year (Suonpää et al., 2023). Yet, lethal violence represents the tip of the iceberg. A great number of people are physically injured at the hands of their loved ones and an even a greater number of people suffer psychological damage resulting from such violence (Siltala et al., 2022).

I argue that in order to successfully prevent and reduce any form of violence in our society, we should aim to rigorously study it as a real-life phenomenon. My research builds on the notion that understanding the nature and causes of intimate partner violence should stem from empirical, scientific research, not from anecdotes or theoretical ponderings without empirical support.

CRIMINOLOGICAL FACTS AND INTIMATE PARTNER VIOLENCE

Criminology is the empirical study of various types of behaviors and social phenomena that can be in a broad sense defined as crimes. Few things can be considered fact within the field of criminology, but I now take the risk of presenting five such “facts”.

First, it is a criminological fact that men generally commit more crimes than women, specifically violent crimes, regardless of the gender of the victim (e.g., Archer, 2004; Felson, 2002). Determining that gender plays some role in intimate partner violence would not necessarily point towards differences between partner violence and other types of crimes, but would, in fact, identify similarities between these phenomena.

Second, it is a criminological fact that crime is not evenly distributed in the population, but is systematically associated with certain

social correlates, some of which may be even more relevant predictors of crime than gender (e.g., Aaltonen et al., 2012; Baxendale et al., 2012). Assessing whether similar correlates are associated with intimate partner violence and other types of crimes may prove essential to understanding the similarities and differences between these phenomena.

Third, it is a criminological fact that those who commit crime quite seldomly only commit one type of crime (e.g., Piquero, 2000). Demonstrating that perpetrators of partner violence also tend to engage in other types of criminal behaviors would challenge the notion of violence between partners as conceptually and etiologically unrelated to general crime.

Fourth, it is a criminological fact that offenders and victims are quite often the same people (e.g., Berg & Shreck, 2022). The overlap between victim and offender populations is well-established for multiple types of crimes. As indicated by the general criminological research, studying the nature of this overlap in the context of intimate partner violence may shed light on the mechanisms producing violence.

Lastly, it is a criminological fact that crime is a complex phenomenon unlikely to be adequately understood by any single unifactorial explanatory framework. Scholars promoting certain “general” theories within criminology might disagree with this fact, but I stand my ground. If intimate partner violence is anything like general crime, understanding its nature and causes is likely to benefit from acknowledging the plurality of factors impacting it.

Overall, it could be argued that as long as we considered interpersonal violence between any individuals a crime, criminology remains the most relevant context for studying intimate partner violence. Indeed, a well-known

criminologist—and, a somewhat controversial scholar—Richard B. Felson, has argued that, “*violence is violence, regardless of the target. To understand it, we should rely on theories of violence and aggression, not feminism*” (Felson, 2002, p. 5). Notably, however, this argument is not necessarily true. More importantly, the argument is falsifiable. That is, it can be empirically assessed by testing whether criminological facts and notions apply to the context of intimate partner violence. Along these lines, my research aims to empirically assess the relevance of the criminological framework in studying intimate partner violence.

If, at this point, you remain unconvinced, let me take a brief sidestep into the philosophy of science to explain why this perspective is valid from a general scientific point of view. Karl Popper, probably the most well-known philosopher of science given that even I know of him, argued that, in order for a theory to be scientific, it should propose falsifiable hypotheses (Popper, 1958). In fact, the problem with some of the most prominent theoretical frameworks within partner violence research is that they do not quite satisfy this specific requirement. For instance, adequately verifying whether violence between partners is actually caused by structural-level patriarchy is, to my understanding, empirically exceptionally difficult. The advantage of my research is that we actually can test whether there are similarities and associations between partner violence and general crimes.

In addition to falsifiability, another philosophical concept that I bring to the table is the principle of parsimony—the so-called Occam’s razor—which states that “*Entities must not be multiplied beyond necessity*” (Baker, 2016). In simple language and in the context of my research, this means that, if intimate partner violence represents a subcate-

gory of general crime, relying on specific explanatory frameworks in attempts to explain it is not well-justified.

WHAT CAN BE LEARNED FROM APPLYING CRIMINOLOGICAL PERSPECTIVES TO INTIMATE PARTNER VIOLENCE?

Now that I have attempted to address the relevance of my research and demonstrated my expertise in philosophy, I next present my actual research findings from the four substudies in my dissertation. In these studies, I apply a criminological perspective to intimate partner violence in order to assess the commonalities between partner violence and general crime. While the studies explored multiple, more specific research questions employing a variety of statistical methods using both survey- and register-based data on intimate partner violence victimization and offending, the primary findings can be summarized in three main points. So, what can we learn from my research?

First, my research points towards considerable similarities between intimate partner violence and general crime. Importantly, the findings collectively demonstrate that various known criminological facts also apply to violence between partners. This emerged on various levels. Most importantly, my findings revealed common risk factors in partner violence and other types of violence and indicated the significance of known criminogenic risk factors, such as socioeconomic status, in understanding various patterns of intimate partner violence.

I also found that well-established criminological facts concerning the relevance of versatile criminal offenses and the victim-offender overlap also apply to intimate partner violence. Thus, in general, my findings do not support the idea that intimate partner violence is an entirely “unique” type of crime or

qualitatively distinct from general criminality. Rather, these phenomena have much in common.

Second, my primary findings relate to the interconnectedness of various forms of criminal victimization and offending among individuals involved in intimate partner violence. Not only is intimate partner violence similar to other types of crimes, but these phenomena also overlap. Fundamentally, I found that victims of intimate partner violence also face an elevated risk of being victims of other types of violence and crimes as well. Moreover, those who commit intimate partner violence also tend to commit other types of crimes. Specifically, a significant share of those who commit violence towards partners are generalist offenders who also break the law in other contexts.

In addition, my findings highlight the importance of acknowledging the associations between victimization and offending among individuals involved in partner violence. Victims and offenders of intimate partner violence are not two entirely separate groups of individuals, as some explanatory frameworks implicitly or explicitly assume. My research provides evidence indicating that the experiences of intimate partner violence offending and victimization might even be causally associated, a finding perhaps unsurprising to lay people, but unexpected to some criminologists.

Collectively, my research reveals that due to diverse associations between these phenomena, experiences of different types of victimization and offenses should not be studied in isolation from one another. Refusing to acknowledge the overlaps between intimate partner violence and other types of crimes, in addition to the overlap between victimization and offending, is likely to lead to an inadequate understanding of these phenomena.

Third, my main findings concern the complexity of intimate partner violence as a multifaceted social phenomenon. Ultimately, these findings demonstrate that not all partner violence is the same and multiple factors associate with different patterns of intimate partner violence. Indeed, findings from one of the substudies demonstrated that three distinct subtypes of intimate partner violence appeared in the victim survey data. Similarly, another substudy suggested that different subtypes of offenders could be identified based on the level of specialization in intimate partner violence.

Overall, my findings indicate that intimate partner violence is unlikely to be adequately understood through any simplistic and single-factor explanatory framework. Indeed, my research provides evidence for the notion that, while some forms of intimate partner violence may indeed fit well under the umbrella of general crime, understanding some subtypes of violence between partners is likely to benefit from more contextually based explanations.

THE ROLE OF GENDER AND A NOTE TO POLICYMAKERS

Given the above, it is also important to address the implications of my findings in terms of the role of gender in partner violence. Importantly, all of the data sets used in this research included both male- and female-perpetrated violence, rendering the assessment of the significance of gender possible in the first place. My primary findings concerning gender and intimate partner violence were twofold. On the one hand, all of the substudies revealed that gender played a considerable role in the patterns of intimate partner violence I examined. Most importantly, women were more likely to be victims and men perpetrators of such violence regardless of the data source.

On the other hand, the findings overall did not indicate an analytical primacy of gender over other characteristics of violence—nor did they propose that female- and male-experienced violence represented two entirely different phenomena. The take-home message, then, is that gender is important, but not necessarily the most important variable when attempting to understand intimate partner violence. While the complexities related to the relationship between gender and violence should be addressed in any research on violence between partners, using gender as the only analytical lens in such inquiries is unjustified.

Before providing my final conclusions, I direct my gaze towards policymakers. The distinction between intimate partner violence and other types of crimes in society concerns not only media anecdotes and scientific research, but also crime prevention efforts where intimate partner violence is most commonly targeted in isolation from other types of crimes and vice versa. My research suggests that single-focused strategies or isolated interventions may not effectively tackle the underlying causes and dynamics of any violence. Not recognizing the interconnections between intimate partner violence and crime more generally, in addition to the diversity of violence, may lead to a limited impact from any strategy. Clearly, rigorous research on the effectiveness of current practices, followed by evidence-based prevention efforts, is necessary to successfully reduce violence in our society.

FINAL REMARKS

Finally, I would like to address the implications of this research in a broader scientific context. Criminology as a field of science has frequently been criticized for its exclusive focus on male criminality and male-to-male vi-

olence, and for pushing forms of crime involving non-males to the margins of the field (Daly & Chesney-Lind, 1988; Walby et al., 2014). This critique remains valid and justified, particularly in light of the results reported here, which challenge the distinction between general crime and intimate partner violence most typically also involving females. I believe that criminology could quite easily tackle this critique by revising and widening its perspectives on crime.

On the other hand, my findings also challenge the prominent view of intimate partner violence, which suggests that gender should remain the primary analytical lens via which to understand violence between partners (Reed et al., 2010). Consequently, I acknowledge that some elements of my findings might be hard for some to swallow. Cognitive dissonance may arise from the conflict between what is perceived as social justice and a morally just perspective into partner violence alongside what the empirical evidence indicates is true. In fact, my own interest in this topic stemmed from such feelings, from realizing that I might have been wrong. Thus, in closing, I emphasize that the meaning of science is not to be emotionally convenient, but to seek the truth. In order to truly understand why violence occurs in our society, that must be the only aim.

REFERENCES

- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of general Psychology*, 8(4), 291-322.
<https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.4.291>
- Baker, A. (2016). Simplicity. In E. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/simplicity/>
- Baxendale, S., Cross, D., & Johnston, R. (2012). A review of the evidence on the relationship between gender and adolescents' involvement in violent behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 297-310.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.002>
- Berg, M. T., & Schreck, C. J. (2022). The meaning of the victim-offender overlap for criminological theory and crime prevention policy. *Annual Review of Criminology*, 5, 277-297.
<https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-120724>
- Daly, K., & Chesney-Lind, M. (1988). Feminism and criminology. *Justice Quarterly*, 5(4), 497-538.
<https://doi.org/10.1080/07418828800089871>
- Felson, R. B. (2002). *Violence & gender reexamined*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10470-000>
- Piquero, A. (2000). Frequency, specialization, and violence in offending careers. *Journal of research in crime and delinquency*, 37(4), 392-418.
<https://doi.org/10.1177/0022427800037004003>

- Popper, K. R. (1959). *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge.
<https://doi.org/10.1063/1.3060577>
- Reed, E., Raj, A., Miller, E., & Silverman, J. G. (2010). Losing the “gender” in gender-based violence: The missteps of research on dating and intimate partner violence. *Violence Against Women*, 16(3), 348-354.
<https://doi.org/10.1177/1077801209361127>
- Siltala, H., Hisasue, T., Hietämäki, J., Saari, J., Laajasalo, T., October, M., Laitinen, H-L., & Raitanen J. (2022). *Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:52. Helsinki: Valtioneuvosto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-385-2>
- Suonpää, K., Koskela, T., Sutela, M., Törrölä, M., & Aaltonen, M. (2023). *Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot: Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-133-9>
- Walby, S., Towers, J., & Francis, B. (2014). Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review*, 62, 187-214.
<https://doi.org/10.1111/1467-954X.12198>

Poliisin vaikuttavuus - Suoritteiden laskennasta vaikuttavuuden tutkimukseen

JARI TAPONEN

Jari Taponen väitöskirja ”Poliisin vaikuttavuus - Suoritteiden laskennasta vaikuttavuuden tutkimukseen” tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 25.8.2023. Vastaväittäjänä toimi apulaisprofessori Elsa Saarikkomäki Turun yliopistosta ja kustoksena professori Janne Kivivuori Helsingin yliopistosta. Väitöskirjan yhteenveto on luettavissa verkko-osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/563391>

Arvoisa kustos, kunnioitettu vastaväittäjä, hyvät kuulijat.

Kuinka moni teistä on seurannut viimeaikaista keskustelua väkivallan lisääntymisestä ja poliisin toimenpiteistä sen vähentämiseksi? Kysymys poliisin toimenpiteiden vaikutuksista rikollisuuteen ja turvallisuuteen on tärkeä myös seuraavista syistä. Ensinnäkin, pitkään jatkunut rikosten vähenemistrendi näyttää hidastuneen, ellei jopa kääntyneen (ks. Koltola, 2022, s. 7). Toiseksi, poliisi mittaa toiminnan tuloksellisuutta tekemisenä, ei aikaan saatuina vaikutuksina (ks. Salminen, 2005, s. 9–10, 24–25). Kolmanneksi, vahva tutkimusnäyttö poliisin vaikuttavuudesta on Suomessa puutteellista.

Rikosten vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen ovat poliisin yhteiskunnallisia vaikuttavuustavoitteita ja laissa määriteltyjä poliisin tehtäviä (Poliisilaki 872/2011, Poliisihallituksen tulossopimukset). Poliisin vaikuttavuudella tarkoitetaan poliisin yhteiskunnallista hyötyä eli kykyä vähentää rikollisuutta ja lisätä turvallisuutta (Lumijärvi, 2009, s. 19–20). Näyttö toimenpiteiden vaikutuksista on osa poliisin tietoon perustuvaa johtamista,

joka lisää toimenpiteiden osumatarkkuutta ja oikeuttaa rahankäyttöä (Eck, 2017, s. 58).

Poliisin vaikuttavuutta mitataan tavallisesti tilastoitujen rikosten määrinä. On kuitenkin tärkeää huomata, että tilastoitu rikollisuus ei kuvaa koko totuutta, koska suuri osa rikoksista jää piiloon. Väkivallasta jopa 87–90 % jää pimentoon. Tilastoihin kertyy vain viranomaisille ilmitullutta rikollisuutta ja ilmitulo vaihtelee ajassa ja paikassa. (Koltola & Näsi, 2022, s. 17). Esimerkiksi tehostettu poliisitoiminta voi aluksi kartuttaa tilastoja, kun piilossa olevaa rikollisuutta paljastuu. Tämä voi johtaa tulkintoihin kokonaisrikollisuuden lisääntymisestä. Tulkintojen epävarmuutta lisäävät lakimuutokset, kontrollin valikoituminen ja kansalaisten ilmoitusaktiivisuuden vaihtelut. Ne vaikuttavat tilastoidun ja piiloon jäävän rikollisuuden väliseen suhteeseen. (Kivivuori ym., 2018).

Myös turvallisuus on haastava tulosmittari. Turvallisuuden käsite vaihtelee sen mukaan, kenen turvallisuudesta puhutaan. Nykypäivän vihollisiin ja liittolaisiin jaetussa toimintaympäristössä turvallisuuden nimissä tehdyt toimenpiteet ovat yleensä puolueellisia ja voivat heikentää toimenpiteiden kohteeksi

joutuvien turvallisuuden tunnetta. Yleensä vieraat määritellään turvallisuuden nimissä ulkopuolelle. (Virta, 2006, s. 371–372.)

Sisäministeriö arvioi poliisin yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Arviointi perustuu poliisin vuosittain tuottamiin tunnuslukuihin ja raportteihin. (Asetus valtion talousarviosta 1243/1992). Arvioissa poliisi yleensä saavuttaa sille asetetut vaikuttavuustavoitteet. Vuonna 2012 poliisitoiminta arvioitiin onnistuneeksi, koska rikokset vähenivät 11 prosenttia. Etenkin lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta väheni merkittävästi. Vastaava arvio tehtiin myös vuosina 2015 ja 2017. Huomionarvoista on se, että myös vuonna 2021 poliisin arvioitiin onnistuneen hyvin, vaikka väkivaltarikokset lisääntyivät merkittävästi.

Tämä kuvaa poliisin tulosarvioinnin ongelmaa. Toimenpiteiden ja saavutettujen tulosten välistä syy-yhteyttä ei kyetä arvioimaan luotettavasti. Rikollisuuteen vaikuttaa poliisin lisäksi muun muassa rikosaseteiden ja taloudellisten suhdanteiden muutokset tai vaikkapa pandemiarajoitukset. Koska vaikuttavuuden arviointi on haastavaa, poliisi on kehittänyt itselleen toiminnallisia tavoitteita kuvaavan mittariston. Kuitenkin on niin, että tulostittari menettää merkityksensä, kun toiminnasta tulee tavoite (Strathern, 1997). Houkutus helposti kerättävien suoritteiden keräämiseen lisääntyy samalla, kun vaikeammin mitattavat tavoitteet jäävät huomiotta. "Esimerkiksi jalkapallo olisi aivan eri peli, jos tehtyjen ja päästettyjen maalien sijaan lopputuloksen ratkaisisi kulmapotkujen ja liikutaklausten määrät."

Pelkästään tekemistä kuvaavat tavoitteet etäännyttävät poliisia kansalaisten tarpeista ja kääntävät poliisin roolia sisäänpäin. Esimerkiksi poliisin resursseja säästäviin tutkinnan rajoittamispäätöksiin tai vapautteen kohdistuviin pakkokeinoihin, kuten tutkintavankien määrään liittyvät toiminnalliset tavoitteet ilman vaikutusarviointia voi johtaa oi-

keusturvan ja oikeusjärjestelmään kohdistuvan luottamuksen heikkenemiseen etenkin, jos toiminta kohdistuu epäeettisiin perusteisiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen poliisin rikollisuutta vähentävää ja turvallisuutta lisäävää vaikuttavuutta. Selvitän, saavuttaako poliisi sille asetetut yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet. Lisäksi pyrin tunnistamaan ne toimenpiteet, jotka eivät toimi tai jotka toimivat vastoin tavoitteita. Viitekehyksenä on kriminologinen rikollisuuteen kohdistuvien reaktioiden tutkimus ja kriminologinen arviointitutkimus.

Tässä viitekehyksessä tarkastelen erilaisia poliisin toimintamalleja, kuten yleisvalvontaa, kohdennettua valvontaa, paikallista ongelmanratkaisumallia ja yhteisöpoliisitoimintaa pelote- ja tilannetorjuntateorioiden sekä yhteispystyvyyden teorian sovelluksina. Peloteoria korostaa kontrollin merkitystä rikollisuuden vähentämisessä (Weisburd & Majmundar, 2018, s. 52; Kivivuori, 2018, s. 220). Tässä yhteydessä poliisin valvonnan ennalta estävä vaikutus perustuu potentiaalisen rikoksenteikijän pelkoon kiinnijäämisestä ja seurauksen konkretisoitumisesta. Teoria olettaa, että havaitessaan valvonnan läsnäolon, rikoksenteikijä jättää rikoksen tekemättä (ks. Nagin & Paternoster, 1993; Akers, 2017). Yhteispystyvyyden teoria tarkastelee yhteisön sosiaalisen koheesion ja kontrollin lisäämisen vaikutuksia rikollisuuteen ja turvallisuuteen. Yhteispystyvyys lisää asukkaiden osallisuutta ja motivaatiota huolehtia oman asuinalueensa turvallisuudesta ja viihtyvyydestä yhteistyössä poliisin kanssa. (ks. Sampson ym., 1997, s. 918–924). Tilannetorjuntateoria on puolestaan tiettyyn aikaan ja paikkaan kohdennettu rikosentorjuntamalli, jonka keskiössä ovat rikosentekotilaisuuksien vähentäminen. Teorian mukaan rikokset kasaantuvat tiettyihin paikkoihin, koska rikosenteikijät ja uhrit noudattavat samankaltaisia liikkumisrutiineja. Tällöin myös rikok-

sentorjuntatoimenpiteitä kannattaisi kohdistaa näihin kohteisiin. (Felson & Clarke, 1998, s. 14–23; Schneider, 2010, s. 45). Toimintamekanismeina ovat edellä mainitut kontrolli ja yhteispystyvyys.

Tutkimukseni koostuu neljästä osajulkaisusta. Ensimmäinen ja toinen osajulkaisu ovat systemaattisia kirjallisuuskatsauksia. Niissä analysoin aiempia empiirisesti toteutettuja poliisin vaikuttavuustutkimuksia. Ensimmäisessä osajulkaisussa tutkin poliisin toimenpiteiden vaikutuksia kohdealueella, ja toisessa osajulkaisussa selvitimme yhdessä väitöstutkija Petri Danielssonin kanssa, vähentävätkö poliisin toimenpiteet rikoksia todella vai siirtyvätkö ne vain poliisin näkökentän ulottumattomiin. Tämä on merkittävä toimenpiteiden vaikuttavuutta koskeva kriminologinen kysymys.

Näiden kahden osatutkimuksen aineisto koostuu englannin-, ruotsin- ja suomenkielisistä vertaisarvioituista poliisin vaikuttavuutta koskevista alkuperäistutkimuksista vuosilta 1970–2021. Hakuprosessi kohdistui elektronisiin lähteisiin ja aiempiin systemaattisiin kirjallisuuskatsauksiin ja meta-analyysiin. Alkuperäistutkimusten valintaprosessi noudatti etukäteen määriteltyjä kriteereitä, joiden avulla tutkimukset joko valikoituivat mukaan tai jäivät pois. Tällainen menetelmä auttaa välttämään vinoutumia johtopäätöksissä.

Hakuprosessit tuottivat kaikkiaan 5 558 hakusummaa, josta lopulliseen analyysiin valikoitui 97 kohdealueutkimusta ja 71 siirtymävaikutustutkimusta. Aineistomäärä ylittää aiemmat vastaavat kansainväliset tutkimukset, joiden aineistokoot vaihtelevat kymmenen ja 62 tutkimuksen välillä. Kolmannessa osajulkaisussa arvioin Helsingin poliisin tehostetun alkoholivalvonnan vaikutuksia nuorten väkivaltarikosten esiintyvyyteen.

Selvitin rekisteri- ja haastatteluaineistojen avulla, miten lisääntynyt kiinnijäämisriski

vaikuttaa nuorten alkoholikäyttäytymiseen ja miten mahdollinen käyttäytymisen muutos vaikuttaa väkivaltarikosten määrään. Vertailualueina käytin kolmea muuta poliisilaitosta, joissa valvontaa ei tehostettu samalla tavalla. Rekisteriaineisto koostui koulujen päätösviikonloppuina tehdystä valvonnasta, alaikäisille annetuista alkoholin hallussapitosakoista ja väkivaltarikollisuuden määrästä vuosina 2010–2016. Haastatteluaineisto koostui valvontaoperaatioihin osallistuneiden poliisien ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluista.

Neljännessä osajulkaisussa tutkimme yhdessä professori Mikko Aaltosen kanssa poliisipartioiden läsnäolon vaikutusta väkivaltaan ja häiriökäyttäytymiseen 13 eri häiriökohteessa Helsingissä. Siinä analysoimme poliisitehtäviin ja rikosilmoituksiin perustuvia paikannustietoja vuonna 2019 tapahtuneista rikoksista ja häiriöistä sekä poliisin valvonnan kohdentumisesta. Analyysissä hyödynnettiin muun muassa lineaarista regressiomallia.

Suurin osa poliisin vaikuttavuutta koskevasta tutkimuksesta on tehty Yhdysvalloissa. 90-luvulla tutkimusasetelmissa siirryttiin laajoilta alueilta rajattuihin häiriökohde- ja asuinaluetutkimuksiin. Samalla tutkimusten näyttötasot vahvistuivat. Tutkimusten näyttötasoja voidaan arvioida niin kutsutun Maryland-asteikon avulla. Asteikko kuvaa tutkimusasetelmiin perustuvaa näyttötasoa eli toimenpiteen ja tuloksen välisen kausaliteetin vahvuutta.

Hieman yllättävä havainto oli, että Suomesta löytyi vain muutama vertaisarvioitu poliisin vaikuttavuustutkimus, joista osa sivusi myös rikosten siirtymävaikutuksia. Vähäisen tutkimusmäärän lisäksi suomalaistutkimusten näyttötasot kärsivät heikoista tutkimusasetelmista ja yksipuolisesta, kyselyihin perustuvista aineistoista.

Tutkimuksessani osoitan, että oikein suunnatuilla, kohdennetuilla poliisitoimenpiteillä voidaan vähentää rajattujen kohteiden rikoksia ja häiriöitä sekä lisätä yhteisöjen ja asuinalueiden turvallisuutta. Kohdennettu valvonta vähentää rikoksia yli kaksi kertaa todennäköisemmin kuin poliisin kohdentamaton yleisen tason valvonta eli niin kutsuttu rutiinipartiointi. Myös valvonnan ajoituksella on merkitystä valvontavaikutuksen kannalta. Helsingin häiriökohteita koskevassa osatutkimuksessa poliisin läsnäololla ei havaittu yhteyttä rikosten ja häiriöiden esiintyvyyteen. Valvonnan heikko vaikuttavuus ei johdunut siitä, etteikö poliisi olisi valvonut oikeita paikkoja, vaan siitä, että valvonta ajoitui väärin. Toisin sanoen poliisi oli oikeassa paikassa väärään aikaan. Valvonta oli enimmäkseen hiljaisina talviaamuina ja vähimmillään vilkkaina kesäiltoina eli silloin, kun väkivaltaa ilmeni eniten.

Joissakin tapauksissa myös kohdennetut toimenpiteet toimivat vastoin odotuksia. Esimerkiksi intensiivinen valvonta siirtää rikollisuutta jonkin verran valvonnan ulottumattomiin. Etenkin pohjoismaiset tutkimukset tukevat tätä näkemystä. Tosin niiden näyttötaso on heikko. Myös kolmas osajulkaisu antaa viitteitä valvonnan aiheuttamista siirtymävaikutuksista. Nuoriin kohdennettu alkoholivalvonta rauhoitti koulujen päätösviikonloppuja, mutta siirsi osan alkoholia nauttivasta nuorisosta syrjäisiin paikkoihin pois aikuisten silmistä. Sen sijaan yhteistyöhön perustuva ongelmien syihin pureutuva ongelmanratkaisumalli ei siirrä rikoksia ja häiriöitä niinkään muualle, vaan pikemminkin toimenpiteiden hyödyt ulottuvat myös lähiympäristöön. Siirtymä- ja hyötyvaikutuksia voidaan arvioida toisessa osajulkaisussa laatimani siirtymävaikutusasteikon avulla.

Pahimmillaan tehostetun toiminnan lopputuloksena voi olla rikollisuuden tai turvattomuuden lisääntyminen. Etenkin epäoikeu-

denmukaiseksi koettu kontrolli heikentää toimenpiteiden kohteeksi joutuneiden turvallisuudentunnetta ja luottamusta poliisiin.

Näyttää siis siltä, ettei toimenpiteiden paikallista ja ajallista kohdentumista, saati niiden vaikutuksia voida havaita nykyisen tulosjohtamisen avulla. Tällä on suoria vaikutuksia kansalaisten turvallisuusodotuksiin. Jos esimerkiksi valvonta ja rikokset eivät kohtaa, kiinnijäämisriski ei konkretisoidu eikä valvonnalla voi teoriassa olla ennalta estävää vaikutusta. Tulevaisuudessa vaikuttavuusarviointia tulisikin kohdistaa paikallistasolla siihen ympäristöön ja aikaan, jossa turvallisuusilmiöt esiintyvät. Ilmiöpohjainen arviointi tarkoittaa paikallisesti esiin nouseviin rikollisuus- ja turvallisuusilmiöihin kohdistettujen toimenpiteiden vaikuttavuusarviointia.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen poliisin valvonta- ja yhteistyömallien vaikuttavuutta liitettämällä ne vaikutusmekanismien kautta osaksi kriminologian pelote- ja tilannetorjuntateorian sekä yhteispystyvyyden teorian sovelluksia. Tutkimukseni osoittaa, että rajatuille alueille kohdennetut tehostetut toimenpiteet vähentävät rikollisuutta todennäköisemmin kuin laajoilla alueilla tehdyt yleisluontoiset toimenpiteet. Kyse on pitkälti toimenpiteiden intensiteetistä suhteessa vallitseviin rikostentekomahdollisuuksiin. Tämä on linjassa aiempien poliisin toimenpiteiden vaikutuksia selvittäneiden tutkimustulosten kanssa.

Koska nykyisen kaltainen poliisin tulosjohtaminen johtaa helposti resurssien väärinkohdistamiseen, tuloksellisuuden arvioinnissa tulisi siirtyä paikallisella tasolla kohti ilmiöpohjaista vaikuttavuuden arviointia. Siten arvioinnissa voidaan hyödyntää kriminologisen vaikuttavuustutkimuksen asetelmia ja -menetelmiä. Tämä mahdollistaa siirtymisen tietoon tai paremminkin näyttöön perustuvaan poliisitoiminnan johtamiseen. Jatkossa poliisin tutkimus- ja analyysitoiminnan

on kyettävä vastaamaan kriminologian ja yhteiskuntatieteiden kausaalisen käänteen luomaan uskottavuushaasteeseen. Vaikuttavuusnäkökulman sivuuttaminen voi altistaa poliisin epäasialliselle poliittiselle vaikuttamiselle ja resurssien epätarkoituksenmukaiselle käytölle. Erityisesti poliisikoulutuksessa tulisi ottaa nykyistä enemmän huomioon kriminologiassa yleistyneet vahvat vaikuttavuustutkimuksen tavoitteet.

Se muuttaisi poliisin yhteiskunnallista roolia turvallisuuteen vaikuttavaksi toimijaksi osana rikoksia vähentävää kriminaalipolitiikkaa ja tilivelvollisuutta. Tämä kuitenkin edellyttää panostusta kriminologiseen vaikuttavuustutkimukseen ja poliisin tulostittariston muuttamista suoritteiden laskennasta kohti vaikuttavuuden arviointia.

LÄHTEET

- Akers, R. L. (2017). Rational Choice, Deterrence, and Social Learning Theory in Criminology. Teoksessa M. Natarajan (toim.) *Crime Opportunity Theories*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315095301-14>
- Eck, J. E. (2017). Some solutions to the evidence-based crime prevention problem. Teoksessa J. Knutsson & L. Tompson (toim.) *Advances in Evidence-Based Policing* (s. 45-63). London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315518299-4>
- Felson, M. & Clarke, R. V. (1998). *Opportunity Makes the Thief. Practical theory for crime prevention*. Police Research Series Paper 98. Home Office, London Research, Development and Statistics Directorate. McGraw-Hill Inc.
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K., & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus Oy.
- Kolttola, I. (2022). Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa I. Kolttola (toim.) *Rikollisuustilanne 2021* (s. 3-9). Katsauksia 52/2022, Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Kolttola, I. & Näsi, M. (2022). *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2021: Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia*. Katsauksia 51/2022, Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/348246>
- Lumijärvi, I. (2009). *Johtamisen vaikutus organisaation tuloksellisuuteen*. Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy Tampere. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8733-0>

- Nagin, D. S. & Paternoster, R. (1993). Enduring Individual Differences and Rational Choice Theories of Crime. *Law & Society Review*, 27(3), 467–496.
<https://doi.org/10.2307/3054102>
- Salminen, M. (2005). *Tulosohjauksen käsikirja*. Valtiovarainministeriö, Julkaisuja 2/2005. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhood and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(5328).
<https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Schneider, Stephen R. (2010). *Crime Prevention. Theory and Practice*. Taylor & Francis Group, LLC. U.S.
- Strathern, M. (1997). "Improving ratings': audit in the British University system". *European Review*. *John Wiley & Sons*, 5(3), 305–321.
[https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1234-981X\(199707\)5:33.0.CO;2-4](https://doi.org/10.1002/(SICI)1234-981X(199707)5:33.0.CO;2-4)
- Virta, S. (2006). Security. Teoksessa McLaughlin & J. Muncie (toim.) *The Sage Dictionary of Criminology* (s. 371–373). Sage Publications Ltd.
- Weisburd, D. & Majmundar, M. K. (2018). *Proactive Policing. Effects on Crime and Communities*. *Committee on Law and Justice Division of Behavioral and Social Sciences and Education*. The National Academies Press, Washington, DC.
<https://doi.org/10.17226/24928>

Lehdessä kirjoittaneet

Filosofian tohtori, terveystieteen maisteri, MSc disaster medicine, terveystieteiden dosentti **Hilla Nordquist** toimii yliopettajana Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa. hilla.nordquist@xamk.fi

Kauppätieteiden maisteri, ekonomi **Mia Kilpeläinen** toimii yliopisto-opettajana Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunnassa, oikeustieteiden laitoksella. mia.kilpelainen@uef.fi

Yhteiskuntatieteiden tohtori **Miisa Törölä** toimii tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunnassa, oikeustieteiden laitoksella. miisa.torola@uef.fi

Terveystieteiden maisteri **Marianne Ellilä** toimii väitöskirjatutkijana Tampereen yliopistossa. marianne.ellila@tuni.fi

Terveystieteiden tohtori **Eija Paavilainen** toimii professorina Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa sekä Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueella. eija.paavilainen@tuni.fi

Terveystieteiden tohtori **Anna Liisa Aho** toimii dosenttina Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. annaliisa.aho@tuni.fi

Yhteiskuntatieteiden kandidaatti **Venla Hakala** toimii tutkimusavustajana Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella. venla.hakala@tuni.fi

Valtiotieteiden tohtori, kriminologian dosentti **Elsa Saarikkomäki** työskentelee yliopistonlehtorina Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. elsa.saarikkomaki@utu.fi

Fergus McNeill työskentelee kriminologian ja sosiaalityön professorina Glasgow'n yliopistossa, Skotlannissa. fergus.mcneill@glasgow.ac.uk

Oikeustieteiden tohtori, dosentti **Jyri Paasonen** toimii tutkijana Vaasan yliopistossa. jyri.paasonen@uwasa.fi

Valtiotieteiden tohtori **Monica Fagerlund** toimii yliopisto-opettajana Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. monica.fagerlund@tuni.fi

Valtiotieteiden tohtori **Helena Huhta** toimii tutkijatohtorina Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. helena.huhta@utu.fi

Valtiotieteiden tohtori **Maiju Tanskanen** toimii tutkijatohtorina Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa. maiju.tanskanen@helsinki.fi

Valtiotieteiden tohtori **Jari Taponen** on väitellyt Helsingin yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta. jari.taponen@helsinki.fi